

ЗОЛОТИЙ ДІМ

САЛМАН РУШДІ

УДК 821.111-3
Р 92

THE GOLDEN HOUSE
Copyright © 2017, Salman Rushdie
All rights reserved

Салман Рушді

Р 92 Золотий дім [Текст] : роман / Салман Рушді; пер. з англ. Андрія Савенця. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. — 496 с.

ISBN 978-617-679-699-2

Останній на сьогодні роман Салмана Рушді — це розіграна в декораціях Нижнього Мангеттена антична трагедія, щедро приправлена, як то в Рушді ведеться, алюзіями до стародавніх міфологій, текстів західного канону літератури та сучасної поп-культури. На сторінках роману, часовим тлом для якого слугує президентська каденція Барака Обама, розгортаються історії сліпого, жертвовного і зрадливого кохання, пошуків невловимих ідентичностей і втечі від них, а ще — розквіту бомбейської кіноіндустрії й організованої злочинності. Дошкульні спостереження над станом американського суспільства переплетені тут із елегією рефлексією про людську кондицію, а розплутування кримінальних схем — із пристрасною одою авторському кіно.

УДК 821.111-3

© Салман Рушді, текст, 2017
© Андрій Савенець, переклад, 2019
© Іван Шкоропад, обкладинка, 2019
© Видавництво Старого Лева,
українське видання, 2019

ISBN 978-617-679-699-2 (укр.)
ISBN 9781787330153 (англ.)

Усі права застережено

ЗОЛОТИЙ ДІМ

САЛМАН РУШДІ

З англійської переклав Андрій Савенець

Львів
Видавництво Старого Лева
2019

*Альбі й Франческо Клементе,
завдяки дружбі й гостинності котрих
я познайомився із Садами*

Дайте мені мідяка, і я розповім вам золоту історію.

— Зазивання вуличних оповідачів у стародавньому Римі,
ЦИТОВАНЕ ПЛІНІЄМ

Наш вік по суті своїй трагічний, а тому за трагічний ми його не сприймаємо. Катаклізм уже стався, й посеред руїн ми починаємо знову будувати сякі-такі оселі, знову плекати сякі-такі надії. Важкувата це праця — в майбутнє немає гладкої дороги, та ми йдемо в обхід чи продираємося крізь перешкоди. Треба жити, хоч би скільки впало небес.

— Д. Г. Лоуренс, «КОХАНЕЦЬ ЛЕДІ ЧАТТЕРЛЕЙ»*

*La vie a beaucoup plus d'imagination que nous.***

— ФРАНСУА ТРЮФФО

* Цитується в перекладі Соломії Павличко. Тут і далі примітки перекладача.

** Життя має куди багатшу уяву, ніж ми (фр.).

Частина I

1

У ДЕНЬ ІНАВГУРАЦІЇ НОВОГО ПРЕЗИДЕНТА, КОЛИ МИ ПЕРЕЙМАЛИСЯ тим, щоби його не вбили, поки він, тримаючись за руки зі своєю винятковою дружиною, крокував серед екзальтованого натовпу, коли так багато з-поміж нас перебувало на порозі краху внаслідок вибуху іпотечної бульбашки, а слово «Isis» означало лише єгипетську богиню-матір, сімдесяти-з-чимось-річний некоронований король із далекої країни прибув до Нью-Йорка разом із трьома синами-напівсиротами, аби поселитися в палаці свого вигнання, поводячись при цьому так, мовби з країною, світом чи з його минулим усе було гаразд. Він почав правити околицею, немов великодушний імператор, хоча, попри чарівну посмішку й майстерну гру на скрипці Гвадарніні 1745 року, від нього несло важким дешевим запахом – характерним духом примітивної деспотичної небезпеки, запашком, що попереджав нас: стережися цього типа, бо він може наказати стратити тебе будь-якої миті, якщо йому, скажімо, не сподобається твоя сорочка або він забажає переспати з твоєю дружиною. Наступні вісім років, що були періодом сорок четвертого президента, стали також роками дедалі більш непередбачуваного й тривожного панування над нами чоловіка, який звався Нероном

Голденом, який не був жодним королем і чий кінець увінчала велика – і, образно кажучи, апокаліптична – пожежа.

Старий був низьким, можна навіть сказати – присадкуватим, і зачісував досі переважно темне, попри літа, волосся назад, аби підкреслити демонічний клинець на лобі. Його чорні очі прошивали наскрізь, але тим, що люди помічали найперше – він часто засукував рукави, аби вони не проминули можливості це помітити, – були його передпліччя, грубі й міцні, мов у борця, які закінчувались небезпечними долонями з пальцями в масивних золотих перснях, усіяних смарагдами. Мало хто чув, як він підносив голос, та ми не сумнівалися, що в ньому таїлася велика вокальна сила, якої краще не провокувати. Одягався він із шиком, але була в ньому якась криклива тваринна риса, що викликала в пам'яті казкове Чудовисько, скуте вишуканим людським убранням. У всіх нас, хто були його сусідами, він викликав неабиякий переляк, хоча дуже завзято й незграбно намагався бути привітним і товариським, дико вимахуючи до нас ціпком і припрошуючи завітати на коктейль у незручний час. Стояв і ходив він, нахилений уперед, ледь зігнувшись у поясі, – так, мовби весь час опирався сильному вітру, відчутному лиш йому. Це був могутній чоловік; ні, більше: чоловік, глибоко закоханий в ідею своєї могутності. Роль ціпка видавалася більше декоративною й експресивною, ніж функціональною. Крокуючи Садами, він справляв повне враження, що намагається бути нашим другом. Не раз він втягував руку, щоби погладити наших псів чи поколошкати волосся нашим дітям. Але діти й пси сахалися від його докторку. Іноді, дивлячись на нього, я пригадував монстра доктора Франкенштайна, симулякр людини, якому не вдалося проявити ані крихти чогось дійсно людського. Обличчя він

мав кольору гарбованої шкіри, а посмішка виблискувала золотими пломбами. Його сусідство було галасливим і не зовсім культурним, але був він неймовірно багатий і саме таким його прийняли; але, загалом, у нашій спільноті митців, музикантів та письменників із Нижнього Мангеттена його не дуже долюблювали.

Нам варто було б здогадатися, що чоловік, який узяв собі ім'я останнього монарха з римської династії Юліїв-Клавдіїв, а потім оселився в *domus aurea*^{*}, цим самим публічно визнавав власне шаленство, злодіяння, манію величі й невідворотний крах, а zarazом сміявся всьому цьому в лице; що такий чоловік жбурляв рукавичку під ноги долі й ляскав пальцями під носом у Смерті, вигукуючи: «Так! Порівняйте мене, якщо ваша ласка, до того страховиська, яке поливало християн смолою, а потім підпалювало їх, щоб освітити свій нічний сад! І яке грало на лірі під час пожежі Риму (скрипок тоді ще не було)! Так: я нарікаюся Нероном із дому Цезаря, останнім із тієї кривавої лінії, а ви думайте про це, що вам заманеться. Мені просто подобається це ім'я». Він вимахував у нас перед носом своєю зіпсутістю, упиваючись нею, виставляючи її перед наші очі, сповнений презирства до нашої здатності розуміння, переконаний у власній спроможності легко здолати кожного, хто виступить проти нього.

Він прибув до міста, як один із тих позбавлених трону європейських монархів, голів скинутих династій, що досі використовували замість прізвищ почесні титули на зразок «Грецький», «Югославський» чи «Італійський», а скорботного префікса -екс для них ніби зовсім не існувало. Його спосіб буття ніби промовляв: я не є ексхтось там; він був величним

* Золотому домі (лат.).

у всьому: в накрохмалених комірцях, запонках, у шитих на замовлення англійських туфлях, у манері наближатися до зачинених дверей, не сповільнюючи ходи, бо знав, що вони перед ним відчиняться; також у своїй підозріливій натурі, через яку щодня зустрічався наодинці з кожним сином, аби допитати, що говорять про нього інші брати; а ще — у виборі автомобілів, у захопленні азартними іграми, у неможливій для відбиття пінг-понговій подачі, в замилюванні до повій, віскі й фаршированих яєць, а також у часто повторюваній сентенції — улюбленому вислові абсолютних повелителів від Цезаря до Гайле Селасіє — що єдиною цнотою, про яку варто піклуватися, є лояльність. Він часто змінював мобільний телефон, майже нікому не давав номера й не відповідав на дзвінки. Журналістам і фотографам зась було потрапити до його дому, зате завсідниками там були двоє чоловіків із його покерного товариства — сивоволосі гульвіси, вбрані зазвичай у куртки зі світло-коричневої шкіри й пістряві смугасті краватки, котрих загал підозрював у вбивстві їхніх багатих дружин, хоча в одному випадку звинувачень так і не висунули, а в іншому — відхилили.

Щодо власної відсутньої дружини він зберігав мовчання. У його заповненому фотознімками будинку, де стіни й камінні полиці були заселені рок-зірками, нобелівськими лауреатами й аристократами, не було жодного зображення пані Голден, чи як там вона звалася. Усе вказувало на якесь безчестя, і ми, на свій сором, пліткували про те, що могло статися, снуючи домисли про масштаб і розперзаність її невірності, уявляючи її якоюсь німфоманкою високого роду з набагато скандальнішим, ніж у будь-якої кінозірки, сексуальним життям, про чії походеньки знала кожна жива душа, окрім її чоловіка, котрий не зводив із неї обожнювального

погляду засліплених від любові очей, вірячи, що вона — кохана й добродісна жінка його мрії, аж до того жадливого дня, коли друзі розповіли йому правду; вони прийшли цілим гуртом, щоб йому про все розповісти, а він як не ошаліє! як не почне їх паплюжити, обзиваючи брехунами й зрадниками! — допіру всімох вони змогли його втримати й не дати скривдити тих, хто змусив поглянути правді у вічі, і тоді він нарешті зробив це, прийняв правду, вигнав дружину зі свого життя й заборонив їй бачитися з синами. Лиха жінка, говорили ми поміж собою, маючи себе за всезнавців; ця історія нас задовольняла, і в такій версії ми її прийняли, насправді ж бо набагато більше переймалися власними клопотами, а справами Н. Ю. Голдена цікавилися лише до певної міри. Ми відвернулися й перемкнулися на власне життя.

Як же ми помилялися.

2

Чим є добре життя? Чим є його протилежність? Це питання, на які не отримати двох однакових відповідей. Тепер, у наші малодушні часи, ми заперечуємо велич Універсального, обстоюючи й прославляючи свої локальні Фанатизми, тож мало про що можемо дійти згоди. Тепер, у наші вироджені часи, люди, схиблені лиш на марнославстві й власній вигоді – порождні, набундючені люди, для яких не існує меж у просуванні їхніх дріб'язкових інтересів, – претендуватимуть на роль великих очільників і благодійників, які працюють для загального блага, а всіх, хто їм суперечить, обзиватимуть брехунами, заздрісниками, нікчемами, дурнями, *занудами* і – вивертаючи правду навиворіт – нечестивцями й продажними шкурами. Ми настільки розділені, настільки ворожі одне до одного, настільки керовані святенництвом і презирством, настільки загублені в цинізмі, що називаємо свою пихатість ідеалізмом, настільки розчаровані нашими правителями, настільки охочі глумитися з інституцій нашої держави, що саме слово «доброта» вже позбулося значення і, мабуть, його треба відкласти на якийсь час убік, як і всі інші затруєні слова: наприклад, «духовність», наприклад, «остаточне вирішення», або ж (принаймні в контексті змарчосів і картоплі фри) «свобода».

Але того холодного січневого дня 2009 року, коли загадковий чоловік на восьмому десятку, якого ми пізнали як Нерона Юліуса Голдена, прибув до Грінвіч-Вілідж у лімузині «Даймлер» із трьома дітьми чоловічої статі й без жодного натяку на якусь дружину, він принаймні мав усталені переконання щодо того, як потрібно цінувати порядність і як відрізнити добрі вчинки від лихих.

– У моєму американському домі, – звернувся він до синів, що уважно слухали, їдучи в лімузині від аеропорту до їхньої нової резиденції, – мораль буде відповідати золотому стандарту.

Чи то він мав на увазі те, що мораль буде найвищою цінністю, чи те, що вона визначатиметься багатством, чи те, що він особисто, зі своїм новим блискучим прізвищем, буде єдиним арбітром добра і зла, він не зазначив, і молодші Юлії, за давньою синівською звичкою, не попросили про уточнення. (Юлії, імператорська множина, котрій усі вони віддавали перевагу над *Голденами*: скромністю вони не відзначалися!) Наймолодший із них трьох, в'ялий двадцятидвохрічний молодик із волоссям, що красивими хвилями опадало на плечі, і лицем сердитого янгола поставив, однак, запитання:

– А що казати, – звернувся він до батька, – коли нас будуть питати, звідки ми?

Лице старого набуло відтінку яскраво-червоної нестями.

– На це питання я вже відповідав раніше, – загорлав він. – Скажіть їм, нехай засунуть собі пред'явлення особи собі в одне місце. Скажіть їм, що ми змії, що скинули шкіру. Скажіть, що ми просто переїхали з Карнегі-Гілл. Скажіть, що ми вчора народилися. Скажіть, що ми вичарувалися або прилетіли з околиць Альфи Центавра на космічному апараті, схованому в хвості комети. Скажіть, що ми прибули нізвідки,

або звідкись, або звідусіль, що ми вигадки, самозванці, переродженці перевертні, тобто американці. Не називайте ім того місця, звідки ми приїхали. Більше його не вимовляйте. Ні вулиці, ні міста, ні країни. Я не хочу більше чути тих назв.

Вони вийшли з авто у старому серці Вілідж, на Макдугал-стріт дещо південніше від Блікер-стріт, біля італійської кав'ярні з давніх часів, що якимось дивом досі животіла; незважаючи на клаксони автомобілів позаду й благально протягнуту долоню принаймні одного зашмульганого прошака, вони залишили лімузин із увімкненим двигуном посеред вулиці, а самі неспішно вийняли речі з багажника – навіть старий напольг, що сам візьме свою валізу, – і понесли їх до величного будинку в стилі боз-ар на східному боці вулиці, колишньої резиденції Мюрреїв, що відтепер буде відома як дім Голденів. (Схоже було на те, що квапився лише найстарший син – той, котрий не любив бути на вулиці, у темних-претемних окулярах і з заклопотаним виразом обличчя.) Отож прибули вони так, як планували залишитися – незалежні й безпристрасно байдужі до чийхось заперечень.

У резиденції Мюрреїв, що була найрозкішнішим будинком у Садах, багато років ніхто вже не мешкав, окрім адміністраторки, – винятково пискатої італо-американки на шостому десятку та її не менш бундючної асистентки й коханки. Ми часто снували здогади щодо того, ким є власник будинку, але його люті охорониці відмовлялися задовольнити нашу цікавість. Були це все-таки роки, коли чимало супербагатіїв світу купували нерухомість лише для того, аби нею володіти, і залишали розкидані по всій планеті доми світити пусткою, немов черевики, що відслужили своє, тож ми припускали, що тут не обійшлося без якогось російського олігарха чи нафтового шейха, і, знизуючи плечима, звикли

трактувати порожній дім так, мовби його там не було. З будинком була пов'язана ще одна людина – добродушний латинос Гонзало, майстер на всі руки, котрого дві дракониці-охорониці найняли для утримання ладу, й іноді, коли він мав дешицю вільного часу, ми кликали його до своїх будинків полагодити електрику чи каналізацію або допомогти відгорнути сніг із дахів та ганків у розпал зими. Ці послуги він виконував з усмішкою за винагороду у вигляді невеликих сум готівки, які ми ненав'язливо впихали йому в долоню.

Історичний район Макдугал-Салліван Гарденз – якщо назвати Сади їхньою повною, надміру високомовною назвою – був зачарованим, позбавленим страху простором, де ми жили й росли дітей, місцем щасливого усамітнення від розташованого поза його межами відчарованого, сповненого страхів світу, і ми гаряче любили це місце, аніскільки цього не соромлячись. Будинки на Макдугал-стріт і Салліван-стріт, зведені первісно в стилі грецького відродження у 1840-х роках, у 1920-х модернізували в неоколоніальному стилі архітектори, найняті таким собі паном Вільямом Слоуном Коффіном, що торгував меблями й килимами, і саме тоді об'єднали у спільні Сади, обмежені з півночі Блікер-стріт та Г'юстон-стріт із півдня й призначені для приватного вжитку мешканців прилеглих будинків. Резиденція Мюрреїв була вибриком, у багатьох аспектах занадто грандіозним для Садів – розкішною віховою спорудою, котру збудувала для видатного банкіра Франкліна Мюррея та його дружини Гарріет Ланье Мюррей між 1901 і 1903 роками архітектурна фірма «Гоппін енд Коен», котра, аби розчистити місце на будинок, знесла два оригінальні будинки, споруджені 1844 року спадкоємцями купця Ніколаса Лоу. Будинок, що мав бути водночас вишуканим і модним, запроектовано в стилі

французького ренесансу, в котрому Гоппін і Коен здобули чималий досвід – спершу в паризькій Школі красних мистецтв, а потім – упродовж періоду роботи для фірми «Мак-Кім, Мід енд Вайт». Як ми довідалися пізніше, Нерон Голден придбав маєток ще на початку вісімдесятих років. У Садах віддавна перешіптувались про те, що господар з'являвся й зникав, проводячи в домі заледве два дні на рік, але ніхто з нас ніколи його не бачив, хоч іноді вночі світилося більше вікон, ніж зазвичай, а дуже зрідка на жалюзі падала тінь, тож місцеві дітлахи дійшли висновку, що в будинку живуть привиди, й почали обходити його стороною.

Оце й був той будинок, розкішні двері якого чекали відчинені в той січневий день, коли лімузин «Даймлер» вивергнув із себе Голденів – батька й синів. На порозі стояв вітальний комітет у складі двох дракониць, котрі приготували все до прибуття господаря. Нерон та його сини ввійшли до будинку й застали там світ, зітканий із брехні, в котрому їм випало відтепер жити: не новісіньку, ультрасучасну резиденцію для заможної родини іноземців, що присвоюють її помалу, в міру того, як розгортається їхнє нове життя, міцніють їхні зв'язки з містом, множитья їхній досвід – ні! – радше місце, в якому Час застиг років на двадцять, а то й більше, де Час байдуже споглядав на вичовгані бідермаєрівські стільці, поступово дедалі більш вибляклі килими, лава-лампи – прояв моди на шістдесяті – та дещо грайливо кидав оком на написані «правильними» художниками портрети молодого Нерона Голдена з особистостями Нижнього Мангеттена: Рене Рікаром, Вільямом Берроузом, Деборою Гаррі, а також із верхівкою з Волл-стріт і давніми родинними з вищого світу, носіями таких шанованих прізвищ, як Люс, Бікман та Окінкрос. Перш ніж придбати цей будинок, старий володів

просторим, майже трьохсотметровим богемним лофтом із високими стелями, який був розташований на розі Бродвею й Грейт-Джонс-стріт, а в далекій юності йому було дозволено ошиватися в околицях Фабрики, де він просиджував непомічений і вдячний у колі багатеньких хлопців із Сі Ньюгаузом та Карло де Бенедетті, але це було давно. У домі збереглися реліквії з тих часів, а також із його пізніших приїздів у вісімдесятих. Чимало меблів було витягнуто зі сховища, і ця їхня нова з'ява з попереднього життя мала в собі щось від екзумації, передбачаючи тяглість, якої не мали історії мешканців дому. Тож нам будинок завжди здавався чимось на кшталт прекрасної підробки. Ми шептали одне одному слова Прімо Леві: «Ось найперший наслідок вигнання, переселення: перевага нереального над реальним».

У домі не було нічого, що натякало б на їхнє походження, і четверо чоловіків уперто не бажали пролити світло на своє минуле. Таємниці неминуче виходять назовні, і з часом ми дізналися їхню історію, але до того всі ми вибудовували власні гіпотези про їхню таємну минувшину, снуючи свої домисли поверх їхніх. Хоча шкіру вони мали доволі світлу, від молочно-білої в наймолодшого сина до смаглявої в старого Нерона, усім було ясно, що вони не належать до тих, кого прийнято вважати «білими». Їхня англійська була бездоганною, з британським акцентом, і вони майже напевно навчалися в Оксбриджах, тож спочатку ми (у своїй більшості) помилково припускали, що тією країною, яку не можна було називати, була багатокультурна Англія, а багаторасовим містом – Лондон. Вони могли бути лондонцями ліванського, або вірменського, або південноазійського походження, припускали ми, або навіть європейцями з Середземномор'я, що могло б пояснити їхні римські фантазії. Яка ж страшна

кривда їх там спіткала, яку ж вони мусили стерпіти зневагу, що аж так пнулися зі шкіри, аби відцуратися свого походження? Що ж, для більшості з нас це була їхня приватна справа, і ми схильні були її не ворушити, доки це ще було можливо. А коли настала пора, ми зрозуміли, що ставили собі неправильні запитання.

Те, що увесь той цирк, який вони влаштували з прибраними іменами, взагалі вдався, та ще й упродовж двох повних президентських термінів, і що ми, їхні нові сусіди й знайомі, так беззастережно прийняли ці вигадані американські личини, які оселилися в палаці власних ілюзій, багато говорить нам про Америку, а ще більше про ту силу волі, з якою вони вжилися в свої хамелеонні ідентичності, стаючи — в очах нас усіх — тими, за кого себе видавали. Дивлячись назад, можна лише чудуватися з розмаху цього плану, з хитросплетіння деталей, які слід було врахувати: закордонні паспорти, посвідчення особи, водійські права, номери соцстрахування, страхування здоров'я, підробки, домовленості, хабарі, суцільна складність усього цього — і гнів, а може, і страх, що керував цим величним, продуманим до дрібниць, хитромудрим планом. Як ми пізніше дізналися, старий чи не з півтора десятка років готувався до цієї метаморфози, перш ніж узятися за здійснення свого плану. Якби ми це знали, то збагнули б, що від нас приховують щось справді серйозне. Та ми цього не знали. Це були всього лишень самозваний король і його *soi-disant** принци, мешканці архітектурної перлини нашої околиці.

Правда полягала в тому, що нам вони видавалися не такими вже й дивними. Як тільки не звали людей в Америці —

* Так звані (фр.).

у телефонній книжці, коли телефонні книжки ще існували, неподільно царювала номінативна екзотика. Гакльберрі! Дімсдейл! Айкебод! Ахав! Фенімор! Портной! Драджд! Не кажучи вже про десятки, сотні, тисячі Голдів, Голдвотерів, Голдштайнів, Файнголдів, Голдберрів. Американці також постійно вирішували, як хочуть називатися й ким хочуть бути, відкидаючи родові прізвище Гетц, аби перетворитися на сорочкозбирачів Гетсбі й погнатися за мрією на ім'я Дейзі, а може, просто Америка. Семюел Голдфіш (іще один золотий хлопчик) став Семюелом Голдвіном, Артзони стали Вандербільтами, Клеменс став Твенном. І багато з нас, іммігрантів — або наших батьків чи дідів, — вирішило залишити минуле позаду так само, як тепер це чинили Голдени, захожуючи дітей говорити англійською, а не старою мовою з попередньої країни: говорити, вдягатися, поводитися, *бути* американцями. Старий мотлох ми ховали в підвалі, або викидали, або губили. А наші кінофільми й комікси — комікси, на які перетворилися наші кінофільми, — хіба ж у них ми щодня не оспівуємо, не *сповідуємо* ідею Таємної Ідентичності? Кларк Кент, Брюс Вейн, Діана Принс, Брюс Беннер, Рейвен Даркголл — ми вас кохаємо. Може, таємна ідентичність колись і була французьким винаходом — злодій Фантомас, а ще *le fantôme de l'Opéra*,* — але на сьогодні вона вже пустила глибоке коріння в американську культуру. Якщо наші нові знайомі хотіли бути Цезарями — прапор ім у руки. Вони відзначалися досконалим смаком, досконалим одягом, досконалою англійською й були не більш ексцентричні, ніж Боб Ділан чи який-небудь інший давній мешканець нашої

* Привид Опери (фр.).

околиці. Отож Голденів прийняли, бо вони були прийнятними. Тепер вони були американцями.

Та нарешті клубок почав розплутуватися. Ось що стало причиною їхнього краху: братня суперечка, несподівана метаморфоза, з'ява в житті старого вродливої й цілеспрямованої молоді жінки, убивство. (Більше, ніж одне вбивство.) І – нарешті – порядна робота розвідки десь далеко, в країні, що не мала назви.

3

Ось така була їхня нерозказана історія, їхня вибухла планета Криптон: історія сльозлива, як зазвичай буває з тим, що приховується.

Гранд-готель над гаванню любили всі – навіть ті, хто був занадто бідним, аби переступити його поріг. Кожен бачив його інтер'єр у фільмах, часописах про кіно й у мріях: знамениті сходи, басейн, навколо якого байдикують красуні-купальниці, лискучі пасажі з бутиками й майстернями кравців, котрі за вечір могли відтворити ваш улюблений костюм, якщо ви вже вибрали той гарус чи габардин, який вам до вподоби. Кожна жива душа знала про фантастично вправних, безмірно гостинних і глибоко відданих справі працівників, для яких готель був, наче сім'я, які оточували його належною патріархові шаную і завдяки яким кожен, хто потрапляв у його стіни, відчував себе королевою чи королем. Це було місце, покликане вітати іноземців – певно, із вікон готелю іноземці виглядали на гавань, на прекрасну затоку, від котрої місто, що його не можна назвати, отримало свою назву, і милувалися громадям суден, що погойдувалися перед ними на хвилях: моторних човнів, вітрильників і прогулянкових катерів усіх можливих форм, розмірів і кольорів.

Кожен знав історію народження міста – як британці забажали його саме через його прекрасну гавань, як вели перемовини з португальцями, аби ті видали принцесу Катерину за короля Карла II; а що вродою бідолашна Катерина не відзначалася, то й посаг за нею мав бути такий, що гай-гай, – особливо, якщо врахувати, що Карл II поклав око на якусь красуню; отож місто увійшло до посагу, а Карл одружився з Катериною й потім до кінця життя не звертав на неї уваги, зате британці ввели у гавань свій флот і запустили масштабний меліораційний проект, аби об'єднати сім островів і збудувати на них форт, а потім місто, а за цим пішла Британська імперія. Це було місто, збудоване іноземцями, тож цілком природно було приймати їх у цьому готелі, у величому палаці з вікнами на гавань, що була причиною виникнення міста. Та служив він не тільки іноземцям – для такого це була занадто романтична будівля: з кам'яними мурами, червоним куполом, що заворожувала, осяюючи бельгійськими канделябрами й тебе, і стіни та підлогу, оздоблені витворами мистецтва, меблями й килимами з кожного закутка тієї величезної країни, яку не можна назвати, і якщо ти був молодим і хотів справити враження на свою кохану, то якось знаходив гроші на те, щоби привести її до готельної надморської вітальні, і поки морський бриз пестив ваші обличчя, ви пили чай чи лаймовий сік, закушуючи сендвічами з огірком та тістечками, і вона кохала б тебе за те, що ти привів її до чарівного серця цього міста. А на наступному побаченні ти знову прийшов би з нею сюди, до китайського ресторану на першому поверсі, і це залагодило б справу.

Після відходу британців готель став своїм для знатних людей того міста, тієї країни й усього світу – принци, політики, кінозірки, духовні лідери, найвідоміші й найвродливіші

обличчя того міста, тієї країни й усього світу штовхалися за місце в його коридорах – і він став символом міста, якого не можна назвати, такою ж мірою, як Ейфелева вежа, Колізей або та статуя у Нью-Йоркській бухті, яка зветься *Свободою, що осяює світ*.

Зі старим гранд-готелем був пов'язаний один засновницький міф, у який вірив кожен мешканець міста, що його не можна назвати, хоч він був далекий від правди, – міф про свободу, про повергнення британських імперіалістів, так само, як у американців. Оповідалося в ньому про те, що на початку двадцятого сторіччя імпазантний літній пан у фесці, що якраз виявився найбагатшим чоловіком у країні, яку не можна назвати, спробував якось потрапити до іншого, старішого гранд-готелю в тій околиці, і його не впустили з огляду на його расу. Імпазантний літній пан, повільно кивнувши головою, подався геть, придбав чималий шмат землі далі по вулиці й вибудував на ньому найкрасивіший і найвеличніший готель з усіх, що коли-небудь існували в місті, якого не можна назвати, в країні, якої не можна розпізнати, і невдовзі довів до банкрутства той готель, до якого його колись не впустили. Отож цей готель став у людській свідомості символом непокори, символом перемоги над колонізаторами у їхній власній грі й витіснення їх у море, і навіть коли достеменно з'ясувалося, що нічого такого насправді не трапилося, це нічого не змінило, адже символ свободи й перемоги набагато потужніший, ніж факти.

Минуло сто п'ять років. І тоді, 23 листопада 2008 року, десятеро бойовиків, озброєних автоматичною зброєю й ручними гранатами, впливли човном із ворожої сусідньої країни на захід від країни, яку не можна назвати. У рюкзаках вони везли боєприпаси й важкі наркотики: кокаїн, стероїди, ЛСД,

а також шприци. На шляху до міста, якого не можна назвати, вони захопили траулер, покинули свій човен, перетягнувши на борт траулера дві шлюпки, і вказали капітанові, куди він має пливати. Наблизившись до берега, вони вбили капітана й пересіли до шлюпок. Пізніше ніхто не міг зрозуміти, чому берегова охорона не помітила й не перехопила їх. Вважалося, що узбережжя перебуває під надійною охороною, але тієї ночі щось пішло не так. Коли шлюпки прибилися до берега, бойовики розділилися на малі групи й пробралися до обраних цілей: залізничного вокзалу, лікарні, кінотеатру, єврейського центру, популярного кафе й двох п'ятизіркових готелів. Одним із них був готель, описаний вище.

Напад на вокзал розпочався о 21:21 і тривав півтори години. Двоє бойовиків стріляли, куди бачили, і загинуло п'ятдесят вісім осіб. Залишивши вокзал, терористи потрапили в оточення біля міського пляжу, де одного застрелили, а другого спіймали. Тим часом, о 21:30, інший загін убивць підірвав автозаправку й відкрив стрілянину по єврейському центру, коли люди кинулися до вікон. Згодом вони заатакували сам центр, де загинуло сім людей. Десятеро загинули у кафе. Упродовж наступних сорока восьми годин в іншому готелі загинуло біля трьох десятків людей.

На готель, оточений загальною любов'ю, напали увечері біля 21:45. Першими загинули гості навколо басейну, після чого бойовики рушили до ресторанів. Молода працівниця ресторану «Надморська вітальня», куди юнаки приводили подруг, аби справити на них враження, випустила багатьох гостей через службовий вхід, але сама загинула, коли бойовики увірвалися в ресторан. У хід пішли гранати, й розпочалася кривава бійня, що переросла в триденну облогу. Назовні зібралися команди телевізійників та натовп людей,

і хтось крикнув: «Готель горить!» Язики вогню вихоплювалися з вікон горішнього поверху, полум'я охопило також знамениті сходи. Серед тих, хто потрапив у вогненну пастку й згорів у пожежі, були дружина й діти менеджера готелю. Бойовики мали плани поверхів готелю, які були точніші від тих, що мали силові структури. Щоб постійно триматися на ногах, вони приймали наркотики, а ЛСД – котрий не є психостимулятором – у поєднанні з іншими наркотиками (які є), викликав у кілерів маніакальну галюциногенну істерію, і, вбиваючи, вони реготали громовим реготом. Назовні команди телерепортерів показували, як гості втікають із готелю, а терористи по телевізору дізнавалися, яким шляхом вони втікають. До кінця облоги загинуло понад тридцять людей, у тому числі багато працівників готелю.

Голдени, коли ще носили своє покинуте справжнє прізвище, жили в найпрестижнішому районі міста, у закритому житловому комплексі на найбільш ексклюзивному пагорбі, у просторому сучасному будинку, що височів над резиденціями в стилі ар-деко, вишикуваними над затокою Бек-Бей, до котрої щовечора пірнало сторч головою червоне сонце. Можемо уявити їх там – старого, що тоді не був ще таким старим, та його синів, також молодших: великого геніального неповороткого агорафобічного незграбу-первістка, середнього – з його нічними втечами та портретами людей із найвищого суспільства, та наймолодшого хлопця, в якому ховалась темрява й сум'яття; і схоже на те, що старий упродовж багатьох років заохочував їх до гри в називання себе античними іменами – так само, як від раннього віку він наставляв їх, що вони не звичайні люди, а цезарі, боги. В арабів

і персів римські імператори, а пізніше візантійські монархи, були відомі як Кайсар-і-Рум, римські кесарі. А якщо Рим звався Румом, то вони, королі східного Риму, були Румі. Це привело їх до студій над творчістю містика й мудреця Румі, відомого як Джалаледдін Балхі, чиїми цитатами батько з синами перекидалися, мов тенісними м'ячиками: *те, чого ти шукаєш, шукає тебе; ти Всесвіт у безпам'ятному танці; оточи себе злою славою; розгортай власний міф; продай свій розум і купи сум'яття; підпали своє життя й шукай тих, хто роздуватиме полум'я і якщо прагнеш зіллитися, дозволь собі занедужати* – аж доки ці лікувальні мудрості так їм не обридли, що вони взялися для сміху вигадувати власні: *якщо хочеш бути багатим, стань бідним; якщо хтось тебе шукає – це той, кого шукаєш ти; якщо хочеш стати правильно, стань на голові.*

Пізніше вони перестали бути Румі й зробилися латинізованими Юліями, синами Цезаря, що самі були або мали стати Цезарями. Це був старовинний рід, який нібито міг простежити свій родовід аж до Александра Великого – котрий, як стверджував Плутарх, був сином самого Зевса, – тож були щонайменше рівнею Юліям-Клавдіям, котрі виводили свою генезу від Юла, сина праведного Енея, троянського принца, а тим самим від Енеевої матері, богині Венери. Що стосується слова «Цезар», воно мало принаймні чотири варіанти походження. Чи перший Цезар убив *caesai*, як мавританці називали слона? Чи мав він на голові густе волосся – *caesaries*? Чи мав сірі очі, *oculis caesiis*? Чи його ім'я походить від дієслова *caedere*, розтинати, оскільки народився він шляхом *кесаревого розтину*?

– Очі в мене не сірі, а мати народила мене природним шляхом, – сказав старий. – І моє волосся, хоч нікуди не

поділося, поріділо, і я не вбив жодного слона. До дідька першого Цезаря. Я волю бути Нероном, останнім із них.

– А ми тоді хто? – запитав середній син.

– Ви – мої сини, – відповів, знизавши плечима, патріарх. – Виберіть собі свої імена.

Згодом, коли надійшла пора виїжджати, вони виявили, що старий звелів зробити для них подорожні документи на їхні нові імена, і не здивувалися. Це був чоловік, який вирішував усі питання.

А ось, немов на старовинній світлині, дружина старого – невелика сумна жінка з сивуватим волоссям, зібраним у неохайний кок, і пам'яттю про самокалічення в очах. Цезарева дружина: зобов'язана бути поза підозрою, еге ж, але й приречена на найгіршу роботу в світі.

Увечері 26 листопада щось трапилось у великому домі – якась суперечка між Цезарем і його дружиною, тож вона викликала водія з «мерседесом» і в сум'ятті залишила будинок, вирушивши шукати заспокоєння серед друзів, і таким от чином опинилася в «Надморській вітальні» готелю, оточеного загальною любов'ю, і саме їла сендвічі з огірком і запивала щедро підсолдженим свіжим лаймовим соком, коли всередину увірвалися бойовики, що весело гиготіли під впливом галюцинацій, шалено обертаючи очима в оточенні психоделічних уявних птахів, що пурхали в них над головами, і розпочали вбивчу стрілянину.

І звичайно, що цією країною була Індія, а містом, певна річ, Бомбей, а будинок, звісно ж, був розташований у фешенебельному кварталі Валкешвар на Малабарському пагорбі, і так, звісно ж, ідеться про напад ісламських терористів з Пакистану, організований угрупованням Лашкар-е-Тайба, «Армією правовірних»: спершу на залізничний вокзал,

раніше відомий під назвою Термінал Вікторії, або ж Ві-Ті, а сьогодні, як і все інше в Бомбеї/Мумбаї, перейменований на честь героїчного повелителя маратхів Шиваджі, а потім на кав'ярню «Леопольд» у Колабі, готель «Оберон Трайдемент», кінотеатр «Метро», лікарню «Кама-енд-Алблесс», Єврейський хабадський центр та готель «Тадж-Магал Палас-енд-Тауер». І, звичайно, – після трьох днів облоги й боїв мати двох старших хлопців Голденів (про матір наймолодшого сина скажемо більше згодом) виявилася однією з загиблих.

Коли старий довідався, що його дружина потрапила в пастку в готелі, у нього підкосилися коліна, і він би скотився мармуровими сходами свого мармурового будинку, з мармурової вітальні прямо на мармурову терасу, якби поруч не опинився слуга, що спіймав його; але тоді поруч завжди був якийсь слуга. Старий втримався на ногах, сховав лице в долонях, і тіло його затрусилося від ридання – такого гучного й конвульсивного, що здавалося, ніби глибоко в ньому сидить якась істота й намагається вирватися на волю. До самого кінця нападу він залишався в молитовній позиції на вершині мармурових сходів, відмовляючись їсти й спати, гамселячи себе кулаком у груди, немов професійний плакальщик на похороні, і проклинаючи себе. Я не знав, що вона туди подалася, плакав він, я мусив здогадатися, навіщо я її відпустив. У ті дні повітря в місті, навіть у полудень, видавалося темним, неначе кров, темним, неначе дзеркало, і старий побачив у ньому своє відображення, і йому не сподобалось те, що він побачив; а візія ця була настільки потужною, що хлопці також її побачили, і після того, як прийшла лиха звістка, що закінчила все їхнє дотеперішнє життя, і прогулянки у вихідні навколо іподрому в товаристві представників давніх бомбейських родин та

новобогатків, сквош, бридж, плавання, бадмінтон і гольф у клубі «Віллінгдон», акторки-старлетки та гарячий традиційний джаз – усе це щезло назавжди, потонувши в морі смерті, сини пристали на оголошене їм батькове бажання залишити назавжди цей мармуровий палац і це поруйноване розсварене місто, в якому він стояв, а разом усю цю брудну, корумповану, беззахисну країну, їхнє все, що батько тепер раптово, а може, й не так раптово зненавидів, і вони погодилися доценту стерти з пам'яті, чим це все було для них, і ким вони були в ньому, і що вони втратили: жінку, на яку нагримав чоловік, накликавши фатальний кінець, і яку двоє синів любили, а пасинок колись так принизив, що вона спробувала накласти на себе руки. Вони витруть цю дошку начисто, створять собі нові ідентичності, перетнуть світ і стануть іншими, ніж були. Вони втечуть із історичного в особисте, і в Новому Світі особисте стане єдиним, чого вони шукатимуть, єдиним, чого вони очікуватимуть, аби стати окремими, індивідуальними, самотніми й самотужки доходити до власного порозуміння зі щоденним життям – поза історією, поза часом, наодинці. Жодному з них не спало на думку, що їхнє рішення було наслідком колосального відчуття, що це їм просто належить, переконання, що вони можуть отак просто відійти від учорашнього дня й перейти в завтрашній, мовби він не належав до того самого тижня, можуть переміститися поза межі пам'яті, коріння, мови й раси в країну самоті, зобов'язаної лише самій собі, інакше кажучи – Америку.

Якими ж несправедливими були ми до неї, неживої жінки, пояснюючи її відсутність у Нью-Йорку її невірністю. Якраз її відсутність, її трагедія надавала сенс присутності її родини серед нас. Вона надавала значення цій історії.

Коли померла дружина імператора Нерона Пoppея Сабіна, той спалив на похороні стільки ладану, скільки Аравія могла би постачати десять років. Але у випадку Нерона Голдена весь ладан світу не зміг би остаточно перебити бридкого запаху.

Правничий термін *бенамі* звучить майже на французький манір: *ben-ami*, спонукаючи довірливих помилково вважати, що це означає «добрий друг», *bon ami*, або «коханий», *bien-aimé*, або щось подібне. Але насправді це слово має перське походження і його корінь не *ben-ami*, а *bé-námi*. *Bé* – це префікс, що означає «без», а *nám* значить «ім'я»; таким чином, *benami* – це «безіменний», або ж анонім. В Індії угода бенамі – це купівля нерухомості, при якій гаданий покупець, на чие ім'я вона купується, є лише підставною особою, яку використовують, аби приховати справжнього власника. У давньому американському сленгу бенамі називали *beard* – «бородою».

У 1988 році уряд Індії прийняв Акт (заборони) операцій бенамі, котрим оголосив такі угоди незаконними, а водночас дав державі можливість реквізувати нерухомість, що перебувала у «власності бенамі». Залишилося, однак, чимало лазівок. Одним зі способів, якими держава намагалася ці лазівки прикрити, було запровадження системи *Аадхаар*. *Аадхаар* – це дванадцятизначний номер системи соціального страхування, пожиттєво присвоєний кожному громадянинуві й кожній громадянці Індії, використання якого є обов'язковим у всіх фінансових операціях та операціях із нерухомістю, що дозволяє таким чином відстежувати участь громадян у цих операціях електронним шляхом.

Однак чоловік, відомий нам під ім'ям Нерона Голдена, що понад два десятки років був американським громадянином і батьком американських громадян, випереджав події. Коли сталося те, що сталося, і все вийшло на світло денне, ми дізналися, що дім Голденів у ста відсотках належав певній пані літнього віку, тій самій пані, котра була старшою з двох довірених осіб Нерона, а поза цим не можна було довести існування жодних інших юридичних документів. Але сталося те, що сталося, і після того розвалилися навіть стіни, які Нерон так дбайливо зводив, і розмах його злочинної діяльності постав перед нами у всій своїй відразливій повноті, оголений у денному світлі правди. Це буде у майбутньому. А поки що він був просто Н. Ю. Голденом, нашим багатим і – як ми виявили – простацьким сусідом.

4

У таємному, порослому травною чотирикутнику Садів я повзав, перш ніж навчився ходити, ходив, перш ніж навчився бігати, бігав, перш ніж навчився танцювати, танцював, перш ніж навчився співати, а потім танцював і співав, доки не навчився завмирати в тиші, і нерухомо стояв, прислуховуючись до серця Садів, літніми вечорами у зблисках світлячків, і став, принаймні у власному уявленні, митцем. Якщо точніше, потенційним кіносценаристом. А у мріях – навіть режисером, а якщо вжити давню піднесену формулу – творцем авторського кіно.

Досі я ховався за першою особою множини й можу до цього повернутися, але тепер збираюся себе представити. Я є. Але в певному сенсі я не надто відрізняюся від своїх персонажів, що також маскували своє ество – тієї сім'ї, чие прибуття в мої околиці підсунуло мені великий проєкт, якого я шукав, дедалі більше втрачаючи надію. Якщо Голдени зятятю намагалися стерти своє минуле, то я, котрий узяв на себе роль їхнього хронікаря – і, можливо, їхнього уявлювача, *імажинера*, як називають тих, хто вигадує атракціони в диснейських тематичних парках – самоусуваюся за своєю натурою. Як там писав Ішервуд у зачині «Прощання з Берліном»?

«Я – фотокамера з відкритим об'єктивом, цілком пасивна, що рееструє, не думаючи». Але то було хтозна-коли, тепер же настала епоха розумних фотоапаратів, що думають замість людини. Може, я і є таким розумним фотоапаратом. Я рееструю, але не зовсім пасивний. Я думаю. Я змінюся. Можливо, я навіть вигадую. Зрештою, бути імажинером – це зовсім не те, що бути буквалістом. Намальована Ван Гогом зоряна ніч зовсім не нагадує фотографію зоряної ночі, а проте залишається визначним зображенням зоряної ночі. Давайте просто погодимося, що я віддаю перевагу живопису над фотографією. Я – фотоапарат, що малює.

Звіть мене Рене. Мені завжди подобалось те, що наратор «Мобі Діка» насправді не відкриває свого імені. Звіть-мене-Ізмаїлом міг би «насправді», себто в тривіальній Реальності поза межами величної Дійсності роману, він міг зватися... та як завгодно. Він міг би зватися Бред, або Тріг, або Орнет, або Скайлер, або Зік. Він міг би зватися навіть Ізмаїлом. Ми не знаємо, а отже, подібно до свого великого попередника, попереджаю, що не представляюся прямо: мене звати Рене. Звіть мене Рене – це найбільше, що я можу вам запропонувати.

Їдемо далі. Мої батьки були викладачами університету (помічаєте спадкову професорську нотку в їхнього сина?), що купили наш будинок біля рогу Салліван-стріт і Г'юстон-стріт ще в юрському періоді, коли все було дешеве. Познайомтеся з ними: Гейб і Дарсі Унтерлінден – довголітня подружня пара, не лише шановані вчені, але й оточені любов'ю студентів викладачі, і, так само, як великий Пуаро (він вигадка, але не можна мати всього, як казала Міа Ферров у «Пурпуровій троянді Каїру»)... бельгійці. Бельгійці в далекому минулому, поспішно уточнюю, а споконвіку американці, хоча Гейб невідь-чому вперто не полишав чудернацького,

виразного й великою мірою надуманого паневропейського акценту, а Дарсі говорила, як природжена янкі. Обоє професорів грали в пінг-понг (вони кинули виклик Нерону Голдену, дізнавшись, що він полюбляє цю гру, але той начисто їх розгромив, хоч грали вони цілком порядно). Обоє цитували одне одному поезію. Обоє були фанатами бейсболу і, ох, узалежненими від реаліті-ТБ хихотунами, шанувальниками опери й авторами постійно планованої, але так ніколи й не написаної монографії про цей жанр, яку мали назвати «Кралья завжди помирає».

Вони любили своє місто за те, що воно не схоже на решту країни.

– Рим – це не Італія, – повчав мене батько, – а Лондон – це не Анхлія, а Париж – це не Франція, а місце, де ми жиємо – це не Сполучені Штати Америки. Це Нью-Йорк.

– Між метрополією і внутрішніми районами, – вставляла свою примітку мати, – завжди існує неприязнь, завжди чужість.

– Після одинадцятого уресня Америка намагається удавати, що уона нас любить, – промовив тато. – Скільки це уже триуає?

– Не так уже й довго, насеру його матері, – закінчила мати його думку. (Вона мала звичку лаятися. При цьому стверджувала, що цього не помічає. Лайка просто зривалася їй із язика.)

– Це мильна бульбашка, як усі тепер кажуть, – продовжив батько. – Це як у тому фільмі з Джимом Керрі, тільки у масштабі уеликого міста.

– «Шоу Трумена», – охоче уточнила мати. – А бульбашка охоплює навіть не ціле місто, бо вона зроблена з грошей, а гроші розподілені нерівномірно.

У цьому вони не погоджувалися з поширеним переконанням, що бульбашка створена з прогресивних поглядів, натомість вважали, як пристало порядним постмарксистам, що лібералізм є економічно обумовленим.

– Може, Бронкс, Квінз не зоусім у цій бульбашці, – припустив батько.

– Стейтен-Айленд *абсолютно* не в ній.

– Бруклін?

– Бруклін. Так, мабуть, у бульбашці. Частково.

– Бруклін – це сила... – розпочав батько, після чого вони в один голос закінчили свій улюблений і часто повторюваний жарт, – але він лежить у Брукліні.

– Спрауа у тому, що у цій бульбашці нам добре, та й тобі теж, – сказав батько. – Ми не хотіли б жити у якомусь республіканському штаті, а ти просто загнувся би у такому-от Канзасі, де не уірять у *еволюцію*.

– Певною мірою Канзас спростовує теорію Дарвіна, – поринула в міркування мати. – Він доводить, що не завжди виживають найздібніші. Іноді замість них виживають найменш здібні.

– Але йдеться не тільки про коубоїв-придуркіу, – мовив батько, і мати перебила:

– Ми не хочемо жити в *Каліфорнії*.

(У цій точці їхня теорія бульбашки заплуталася, до економічного виміру додався культурний: східне узбережжя проти західного, Біггі-а-не-Тупак. Їх, схоже, не обходила суперечність їхніх поглядів.)

– Отже, бачиш, хто ти такий, – оголосив мені батько. – Хлопчик у бульбашці.*

* Назва пісні Пола Саймона, приспів до якої цитує нижче мати.

— Ми живемо в часи чудес і див, — процитувала мати. — Й не плач, малий, не плач, курва, не плач.

Я прожив щасливе дитинство з викладачами. У серці бульбашки лежали Сади, і Сади додавали бульбашці сердечності. Я виріс у зачаруванні, надійно захищений від кривди, закутаний у кокон ліберального шовку середмістя, і це додавало мені невинної відваги, хоч я й усвідомлював, що назовні, де не діє чарівне закляття, на дурника-донкіхота чекають темні вітряки цього світу. (І все ж, «єдиним виправданням привілейованості, — повчав мене батько, — є використати її з якоюсь користю».) Школу я відвідував у Літл-Ред, а коледж — на площі Вашингтона. Усе життя містилося в межах десятка кварталів. Батьки мої були більш спрагли пригод. Батько вчився в Оксфорді за програмою Фулбрайта, а після закінчення разом з одним своїм британським товаришем на «міні-тревеллері» проїхав через усю Європу й Азію — Туреччину, Іран, Афганістан, Пакистан, Індію — ще в той згаданий раніше юрський період, коли планетою швєндяли динозаври й такі подорожі можна було здійснювати, не ризикуючи втратити голову. Донесхочу наситившись широким світом, він повернувся додому, де став одним із трьох, поруч із Берроузом та Воллесом, великих істориків Нью-Йорка, написавши разом із цими двома добродіями багатотомну класичну працю «Метрополіс» — вичерпну історію міста Супермена, де жили всі ми, де щоранку на східці перед порогом потрапляла свіжа «Дейлі Пленет» і де через багато років після старого Супера у Квінз поселився Спайдермен. Яюсь, коли ми йшли з ним по Вілідж, він показав місце, де колись стояв будинок Аарона Бьорра, а іншого разу, під мультиплексом на розі Другої авеню та Тридцять другої вулиці він оповів мені історію про битву

в Кипс-Бей і про те, як Мері Ліндлі Мюррей врятувала змушених до втечі американських солдатів Ізраєля Патнема, запропонувавши британському генералові Вільяму Гау припинити переслідування й завітати на чай до її розкішного будинку, Інклберга, на вершині пагорба, пізніше відомого як Мюррей Гілл.

Моя мати також була по-своєму безстрашною. Замолоду вона працювала у службі здоров'я з наркоманами та з дрібними фермерами в Африці. Після мого народження вона звузила свої горизонти й спочатку стала експертом у сфері дошкільної освіти, а згодом професором психології. Наш будинок на Салліван-стріт, у дальшому кінці від резиденції Голденів, був переповнений милим непотребом, що вони зібрали за життя: витертими перськими килимами, африканськими дерев'яними статуетками, фотографіями, планами й гравюрами обох ранніх «Нових» міст на острові Мангеттен — Амстердама та Йорка. Був там куточок, присвячений відомим бельгійцям, а в ньому оригінал малюнка з Тентеном, що висів поруч із Ворголовою шовкографією Діани фон Фюрстенберг і знаменитим голлівудським фотокадром зі «Сніданку в Тіффані» із зображенням прекрасної кінозірки з довгим мундштуком, яку колись знали під ім'ям міс Едда ван Гемстра, а пізніше покохали як Одрі Гепберн; під ними на маленькому столику лежало перше видання «Спогадів Адріана» Маргеріт Юрсенар, поруч із фотографіями мого тезки Маргітта у своїй студії, велосипедиста Едді Меркса й Черниці-Співачки. (Жан-Клод Ван Дам відбору не пройшов.)

Та навіть зібравши цей куточок бельгійани, батьки не шкодували критичних висловів на адресу країни свого походження, коли мали висловитися з цього приводу.

— Король Леопольд II і Вільна держава Конго, — казала мати. — Найгірший зі всіх колонізаторів, найзажерливіша система в історії колоніалізму.

— Ну, а сьогодні, — докидав батько. — Моленбек. Європейський центр фанатичного ісламу.

На почесному місці, на камінній полиці у вітальні, спочивала кількадесятирічна незаймана плитка гашишу, досі в оригінальній дешевій целофановій обгортці, на якій стояла офіційна печатка якості афганського уряду із зображенням місяця. В Афганістані за часів короля гашиш був легальний і був доступний у трьох видах упаковок, що підлягали чіткому контролю цін і якості: «Афганське золото», «Срібло» і «Бронза». Але те, що мій батько, який ніколи травичкою не бавився, тримав на почесному місці на каміні, було чимось раритетнішим, чимось легендарним, майже окультним.

— «Афханський місяць», — пояснив батько. — Уїд ньохо в епіфізі посередині лоба уїдкривається третє око, ти стаєш ясновидцем, і мало яка таємниця уїд тебе сховається.

— А чого ж ти ніколи його не пробував? — запитав я.

— Бо суїт без таємниць — це усе одно, що картина без тіней, — відповів він. — Якщо бачиш забагато, нічого не уидно.

— Він має на увазі, — втрутилася мати, — що: а) ми віримо в те, що мозок треба вживати, а не дурманити його; б) правдоподібно, він розведений чи, як ті гіпі колись казали, «розбодяжений» якимось гидотним галюциногеном і в) можливо, я б рішуче протестувала. Не знаю. Він ніколи мене не випробовував.

Ti gini — можна подумати, ніби сама вона нічого не пам'ятала про сімдесяті, не носила шкірянки й бандани чи не мріяла бути Грейс Слік.

«Афганського сонця», якщо хочете знати, не існувало. Сонцем Афганістану був король, Захір-шах. А потім прийшли росіяни, а після них фанатики, і світ змінився.

Зате «Афганський місяць»... він допоміг мені в найтемніші хвилини мого життя, а мати вже не могла проти цього протестувати.

А ще були книжки, куди ж без них — книжки, що, наче хвороба, вражали кожен закуток нашого запущеного, щасливого дому. Я почав писати, бо як же інакше з такими предками, а фільми замість романів чи біографій обрав, певно, тому, що знав: старих мені не переплюнути. Але доки Голдени не переїхали до великого дому на Макдугал-стріт, навскоси через Сади від нашого, моє творче натхнення від часу закінчення коледжу буксувало. Керований безмежним юнацьким егоїзмом, я почав свого часу вигадувати грандіозний фільм або цикл фільмів на зразок «Декалогу», що піднімає теми міграції, трансформації, страху, небезпеки, раціоналізму, романтизму, зміни статевої поведінки, міста, боягузтва й відваги; не менше, ніж панорамний портрет моєї епохи. Стилем, який я обрав би, було б щось, що я для себе називав оперним реалізмом, а темою — конфлікт між Я та Іншим. Я намагався створити фікційний портрет своєї околиці, але це була історія без рушійної сили. Мої батьки не мали в собі того приреченого героїзму справжніх опернореалістичних головних героїв, не відзначалися ним також наші сусіди. (Боб Ділан переїхав ще хтозна-коли.) Мій викладач кінознавства, славнозвісний-суперзірковий-афроамериканський-режисер-у-червоній-бейсбольній-кепці, прочитавши мої ранні сценарії, бундючно заявив:

– Цілком пристойно зроблено, юначе, але де кров? Це все занадто спокійно. Де рушій? Взяв би ти, може, посадив у тих довбаних Садах якусь летючу тарілку. Чи будинок висадив у повітря. Просто щоб щось трапилось. Нароби трохи галасу.

Я не знав, як це зробити. А тоді прибули Голдени, і вони стали моєю летючою тарілкою, моїм рушієм, моєю бомбою. Я відчув захват молодого митця, який отримав тему, немов подарунок у святочній пошті. Я почувався сповненим вдячності.

Ми живемо в часи літератури факту, казав мені батько.

– Узав би ти й перестав угадувати. Переконайся у першій-ліпшій книжкоуїй крамниці, – сказав він, – уесь рух уїдбувається при столах із літературою факту, а угадані історії припадають пилом.

Але то був світ книжок. У фільмах була епоха супергероїв. У документалістиці ми мали полеміку Майкла Мура, «Сницаря Штайнера» Вернера Герцога, «Піну» Віма Вендерса і ще дещо. Але справжні гроші крутилися там, де був вимисел. Мій батько високо цінував і рекомендував мені твори й ідеї Дзиги Вертова, радянського документаліста, котрий ненавидів драму й літературу. Його кінематографічний метод «Кіно-око» мав на меті – ні більше, ні менше – еволюцію людства в напрямку вищої, вільної від вигадки форми життя, «від неоковирного громадянина через поезію машини до досконалої електричної людини». Вітмену він би сподобався. Можливо, що Ішервудові-фотокамері також. Я, однак, упирався. Вищі форми я залишив своїм батькам і Майклові Муру. Я бажав вигадувати світ.

Бульбашка – делікатна річ, і часто вечорами мої домашні професори занепокоєно говорили про те, що вона може луснути. Їх тривожила політкоректність, їх тривожило, що одну їхню колегу в телевізорі впритул обсипала звинуваченнями двадцятирічна студентка, що не зійшлася з нею в поглядах на кампусну журналістику, а іншого колегу пропісочили в теленовинах за те, що він відмовився заборонити костюм Покахонтас на Геловін, а іншого колегу примусили відмовитися на рік принаймні від одного семінару через те, що він недостатньою мірою захищав «безпечний простір» якогось студента від накидання ідей, які студент вважав занадто «небезпечними» для своєї юної свідомості, а інший колега проігнорував студентську вимогу прибрати зі студмістечка статую президента Джефферсона попри той ганебний факт, що Джефферсон був рабовласником, а іншого колегу розгромили в пух і прах студенти з сімей із євангелістськими традиціями за те, що попросив їх прочитати графічний роман, намальований лесбійкою, а іншого колегу змусили скасувати постановку «Монологів вагіни» Ів Інслер, оскільки визначення жінок як осіб із вагінами дискримінує осіб, що ідентифікують себе як жінок без вагін, а ще інші колеги опиралися намірам студентів «витіснити з публічного дискурсу» відступників від ісламу, оскільки їхні погляди ображали невідступників від ісламу. Їх тривожило те, що молодь стає на підтримку цензури, заборон, обмежень; як до цього дійшло, питали вони мене, до цього звуження юної американської свідомості, ми починаємо боятися молодих.

– Звичайно ж, не тебе, синку, хто ж тебе злякається, – втішала мене мати, на що батько заперечував:

– А от за тебе ми боїмося, це прауда. Із цієї борідкою а-ля Троцький, яку ти так уперто носиш, ти схожий мені на

мішень для льодоруба. Моя тобі рада: уникай Мехіко, особливо району Койокан.

Вечорами вони сиділи у плямах жовтого світла, з книжками на колінах, загублені в словах. Вони скидалися на статі з картини Рембрандта «Двоє філософів у глибокій задумі» й були ціннішими за будь-яке полотно; можливо, це були представники останнього такого покоління, а ми, ми, котрі є пост-, які приходимо опісля, шкодуватимемо, що не навчилися біля них чогось більшого.

Мені так їх бракує, що не знаходжу слів.

5

Час минав. Я знайшов собі подружку, втратив, знайшов іншу і так само її втратив. Мій таємний кіносценарій, найвимогливіший із-поміж моїх любовних романів, подивився скося на ці потуги налагодити приречені в зародку стосунки з людськими істотами, напридився й відмовився видати свої таємниці. На мене повною парою мчали мої Під Тридцять, а я, мов знепритомнілий персонаж німого кіно, безпомічно лежав на колії. (Мої літературно освічені батьки, без сумніву, воліли б, аби я відіслав тут до кульмінаційної сцени на залізничній колії у Форстеровій «Найдовшій подорожі».) Сади були моїм мікрокосмосом, і щодня я бачив, як витвори моєї уяви спрямовують на мене зустрічні погляди запалих очей із вікон будинків на вулицях Макдугал і Салліван, благаючи про народження. Я мав їх усіх частинами, але цілісна картина від мене вислизала. Під номером XX на Салліван-стріт, на першому поверсі з доступом до саду, я поселив свого бірманського — я хотів сказати: м'янманського — дипломата У Лну Фну з ООН, чиє професійне серце розбила поразка в найдовшій за всю історію битві за пост Генерального секретаря, коли у двадцяти дев'яти раундах голосування поспіль не виявилось переможця, а в тридцятому його обійшов

південнокореєць. За допомогою цього героя я планував досліджувати геополітику, зобразити тиск на ООН деяких найбільш авторитарних режимів світу, що домагалися цілковито заборонити образу релігійних почуттів, поставити руба дискусійне питання використання американського вето в інтересах Ізраїлю, а також влаштувати в Макдугал-Салліван Гарденз візит Аун Сан Су Чжі власною персоною. Крім того, я знав історію особистої драми У Лну Фну – смерті його дружини від раку, і підозрював, що той, загнаний у тупик подвійним крахом свого праведного життя, може збитися з чесного шляху і врешті погоріти на фінансовому скандалі. Щойно я про це подумав, як чоловік із запаленими очима за вікном будинку номер XX на Салліван-стріт розчаровано похитав головою й відступив у тінь. Ніхто не любить бути негативним персонажем.

Моя уявлена спільнота була повним інтернаціоналом. Під номером 00 на Макдугал-стріт жив іще один самітник – аргентино-американець, якому я дав тимчасове, робоче ім'я «пан Аррібіста» – кар'єрист. Щодо нього, як би там він не звався в остаточній версії, Маріо Флорида чи, скажімо, Карлос Герлінгем, синопсис у мене був такий:

Аррібіста, свіжоспечений громадянин, пірнає у велику країну – «його» країну, як йому мріється, – так, як людина, яка дістається до океану обітованого після довгої подорожі через пустелю, навіть якщо ніколи не навчилася плавати. Вона довіряє океану свою вагу, і той її витримує. Людина не тоне – принаймні не одразу.

І ще оце, що треба було розвинути ширше:

Упродовж усього свого життя Аррібіста був квадратним кілочком, що в поті чола намагався упхатися до круглого отвору. Чи він нарешті віднайшов квадратний отвір, до якого

нарешті пасуватиме так, що голки не підточиш, а чи сам він заокруглився під час своїх довгих мандрів? (Якщо правильний другий варіант, то вся ця подорож не мала б сенсу, а принаймні під кінець мандрів він пасував би до того отвору, звідки вирушив. Йому більше до вподоби візія квадратного отвору, а прямокутна сітка міських вулиць, схоже, підтверджує такий стан справ.)

Певно, наслідком моїх особистих любовних поразок було те, що Аррібіста, як і добродій з ООН, колись утратив кохану жінку:

Його дружина також є плодом вимислу. Чи, радше, багато років тому перейшла з фактів до уяви, покинувши його задля іншого чоловіка – молодшого, вродливішого, з усякого погляду покращеної версії бідолашного Аррібісти, котрий, як йому самому було досконало відомо, був досить посередньо наділений усіма якостями, що так люблять жінки, – зовнішністю, красномовством, уважністю, теплом, щирістю. *L'homme moyen sensible*^{*}, який для того, щоб описати себе, використовує неточні заявлені звороти, як оцей-от. Чоловік, зодягнений у старі звичні слова, немов у твідовий костюм. Чоловік без властивостей. Ні, це неправда, поправляє себе Аррібіста.

Він нагадує собі, що має властивості. Хоч би таку, що коли поринає в потік свідомості, то починає себе очорняти, і в цьому несправедливий до себе. Насправді ж він є кимось абсолютно незрівняним, незрівняним цілком у душі своєї нової країни, яка прославляє незрівнянність, яка відкидає принцип «все, як у людей». Аррібіста незрівнянний, бо не дав себе зрівняти з землею. Він досягнув свого, ще й як

* Посередній чоловік (фр.).

досягнув. Він багатий. Його історія — це історія успіху, історія дуже помітного успіху. Це американська історія.

І так далі. Уявні сицилійські аристократи в будинку прямо через Сади від Голденів — попередньо названі Віто і Бланкою Тальябуе, бароном і баронесою Селіунте — залишалися для мене загадкою, але я обожнював їхнє походження. Коли я уявляв, як вони ввечері виходять із дому, вбрані, як завжди, за останнім писком моди, прямуючи на бал у Метрополітен-музеї, або на кінопрем'єру в «Зігфелді», або оглянути свіжу експозицію нового молодого художника в найновішій вестсайдській галереї, то думав про Вітового батька Б'яджо, котрий

одного спекотного дня біля південного узбережжя Сицилії, злегка засмаглий і в розквіті сил, широким кроком перетинає широку територію фамільної резиденції, званої Кастельб'яджо, тримаючи рукою свою найкращу рушницю, обіперту об праве плече. На ньому літній капелюх із широкими крисами, стара сорочка кольору бургунді, поношені бриджі кольору хакі й туристичні черевики, начищені до блиску полуденного сонця. Він має прекрасний привід тішитися життям. Війна у Європі скінчилася, Муссоліні теліпається на гаку разом зі своєю коханкою Кларою Петаччі, і життя повертається до звичного порядку. Барон оглядає рівні ряди кущів винограду з налитими гронами, немов командир, що приймає парад свого війська, а тоді швидко йде лісом, переходить струмок, угору і в долину, а тоді знову вгору, прямуючи до свого улюбленого місця, невеликого пагорба над його володіннями, де може сісти, схрестивши ноги, немов тибетський лама, й зануритися в медитацію про благодать

життя, споглядаючи водночас далекий небокрай за іскристим морем. Це останній день його вільного життя, оскільки наступної миті він помічає, що його володіння перетинає бракон'єр із повним мішком на спині і, не вагаючись, зводить рушницю й убиває чолові'ягу.

А після цього виявиться, що вбитий молодик є родичем дона місцевої мафії, і той мафіозо заявить, що Б'яджо також мусить померти, аби заплатити за свій злочин, після чого почнуться заворушення, протести й висилання делегацій від місцевої влади та від Церкви, які переконуватимуть, що коли мафіозо уб'є місцевого аристократа, це буде занадто помітно, занадто складно приховати, цим мафіозо тільки стягнув би на себе зайві клопоти, тож для власного блага краще йому було б утриматись від убивства. І нарешті мафіозо зжалюється:

Я все знаю про цього барона Б'яджо, гмм, про його апартамент у гранд-готелі «Ет Дес Пальмес» у Палермо — який це номер? 202 чи 204, а може, обидва? — він ходить туди погуляти й на блядки, гмм? от і добре, це наше місце, ми з тим самим туди ходимо. То, значить, так: якщо той курвій піде туди сьогодні й залишиться там сидіти до кінця свого сраного життя, ми його не зачепимо, але як тільки він захоче хоч носа висунути з готелю, хай не забуває, що в коридорах кишить нашими хлопцями, а курви так само працюють на нас, і він не встигне поставити ногу на площі, як буде вже мертвий, і його довбешка в крові і з кулею посеред лоба опиниться на землі швидше, ніж його засраний черевик. Гмм? Гмм? Так йому й передайте.

У кіносценаріях і синопсисах сценаріїв, які я тримав у голіві так, як Петер Кін із «Засліплення» Канетті тримав цілі бібліотеки, «барон в апартamentі» залишався ув'язненим у гранд-готелі «Ет Дес Пальмес» у Палермо на Сицилії сорок чотири роки, аж до своєї смерті; там він продовжував гуляти й забавлятися з повіями, їжу й питво йому щодня доставляли з сімейної кухні й винного підвалу; там, під час одного з нечисленних візитів його багатостраждальної дружини, був зачатий його син Віто (але народився вже там, де воліла багатостраждальна дружина – у її спальні в Кастельб'яджо); і коли він помер, його винесли в труні через головний вхід, ногами вперед, у супроводі почесної варти, що складалася головню з готельного персоналу й кількох повій. – А Віто, розчарований Палермо, мафією, а також своїм батьком, виріс, подався до Нью-Йорка і твердо постановив жити жителям, цілком протилежним до батькового, зберігаючи цілковиту вірність своїй дружині Бланці, але відмовляючись провести бодай один вечір удома в товаристві жінки та дітей.

Боюся, що в читачів могло скластися невиправдано погане враження про мій характер. Я не хотів би, щоб ви думали про мене як про невдачу, неробу й тягар на шиї в батьків, що за три десятки років життя на землі не спромігся знайти нормальної роботи. Правда така, що я тепер, як і колись, рідко виходжу ввечері в місто, а вставав і встаю рано, попри безсоння, на яке страждаю все життя. Я також був (і досі залишаюся) активним членом групи молодих кінематографістів – ми всі разом навчалися в коледжі, – яка під керівництвом молоді енергійної індо-американської

продюсерки-сценаристи-режисерки Сучітри Рой випустила цілу масу відеокліпів, готувала наповнення для сайтів часописів «Condé Nast» і «Wired», зняла документальні фільми, показані на каналах PBS та HBO, та три художні фільми з незалежним фінансуванням, що були схвально сприйняті критикою й узяті в прокат (усі три пройшли офіційний відбір фестивалів «Санденс» і SXSW, а два з них здобули Приз глядацьких симпатій), до яких нам вдалося залучити, за мінімальний гонорар, акторів найвищого класу: Джессіку Честейн, Кіану Рівза, Джеймса Франко, Олівію Вайлд. Я навіть це стисле резюме для того, аби читач відчув, що опинився в добрих руках – у руках досвідченого й гідного довіри оповідача, оскільки моя оповідь набуває дедалі більш моторошних рис. А своїх колег по роботі я представляю через те, що їхня поточна критика цього проекту, мого особистого, була й залишається для мене надзвичайно важливою.

Усе те довге спекотне літо ми обідали разом на літньому майданчику нашого улюбленого італійського ресторану на Шостій авеню, дещо південніше Блікер-стріт, захищені солідними літніми капелюхами й кремом із сонцезахисним фільтром 50, і я розповідав Сучітрі, над чим працюю, а вона ставила мені непрості запитання.

– Я розумію: ти хочеш, щоб твій «Нерон Ґолден» був якоюсь людиною-загадкою, це гарна ідея, так і має бути, – сказала вона. – Але яке питання ставить нам цей персонаж – таке, що в кінці має бути питанням усієї цієї історії?

Я відповів відразу, хоча до того моменту жодного разу не зізнався навіть самому собі, що її знаю.

– Цим питанням, – промовив я, – є питання про зло.

– У такому разі, – підсумувала вона, – рано чи пізно, і чим раніше, тим краще, треба почати зривати маску.

Голдени були моїм сюжетом, і хтось інший міг його поцупити. Журналісти-сенсаційники могли присвоїти мої знахідки на основі священного права «я-був-перший», сквотерського принципу «це-моя-територія». Я був тим, хто порпався в цьому бруді найдовше, сприймаючи себе майже як сучасну інкарнацію Алана Вебермана – так званого віліджського «сміттезнавця» сімдесятих років, котрий копирсався в смітнику Боба Ділана в намаганні з'ясувати таємні механізми текстів його пісень і подробиці його особистого життя, і хоч сам я ніколи так далеко не заходив, зізнаюся: я думав про це, думав накинутися на сміттевий бак Голденів, мов кіт у пошуках риб'ячих кісток.

У такі часи ми живемо – коли люди приховують правду про себе, можливо, навіть від самих себе, і живуть у брехні, аж доки брехня не виявить тієї правди в геть непередбачуваний спосіб. І сьогодні, коли так багато приховано, коли ми живемо на поверхні, у тих образах себе, які виставляємо назовні й фальсифікуємо, шукач істини мусить узятися за лопату, розколотися поверхневий шар і пошукати під ним крові. Тільки от шпигування – нелегка справа. Ледве оселившись у своєму шикарному будинку, старий став одержимий страхом, що за ним шпигують шукачі істини; він звелів працівникам служби охорони прочесати резиденцію на предмет прослуховувальних пристроїв, а коли обговорював із синами сімейні справи, вживав «таємний код» – мови стародавнього світу. Він був переконаний, що всі ми сунемо носа в його справи; звичайно ж, саме це ми й робили, пліткуючи безневинно, по-сільському, керовані природними інстинктами простих людей, що збираються біля водозбірної колонки чи кулера, намагаючись допасувати нові частинки пазлу свого життя до цілої картини. З усіх нас я був найбільш

допитливим, але засліпленим ірраціональною одержимістю. Нерон Голден цього не помічав, вбачаючи в мені – цілком несправедливо – нікудишнього нездару, який не знайшов можливості збити капіталу і якого через це можна скинути з рахуби, випустити з поля зору й зігнорувати; це досконало відповідало моїм цілям.

Була ще одна можливість, яка, зізнаюся, не спала на думку ані мені, ані жодному з моїх друзів, навіть у такі збуджені, параноїдальні часи, як наші. З огляду на те, що Голдени неприховано й рясно вживали алкоголь, невимушено почувалися в присутності жінок із відкритими обличчями і не проявляли жодних ознак сповідання котроїсь із основних релігій світу, ми навіть не підозрювали, що вони можуть бути... матінко моя... мусульманами. Принаймні за походженням. Виразували це мої батьки.

– В інформаційну епоху, дорогий мій, – із цілком заслуженою гордістю заявила моя мати після того, як батьки закінчили своє дослідження за комп'ютерами, – смітник кожної людини виставлений на загальний огляд. Усе, що треба знати, – це як шукати.

У поколінневому плані в нашому домі все було немовби навиворіт. Я був інтернет-невігласом, а батьки – суперспецами. Я тримався осторонь від соцмереж і щоранку купував паперові випуски «Таймз» і «Пост» у крамничці на розі. Батьки натомість жили всередині своїх моніторів, створили собі аватарки в «Second Life» відразу, як цей віртуальний світ з'явився у мережі, і вміли відшукати «е-голку в копиці е-сіна», як полюбляла жартувати моя мати.

Саме батьки почали розсекречувати для мене минуле Голденів, бомбейську трагедію, котра погнала їх на інший кінець світу.

— Це було зоусім не складно, — пояснював батько, немов звертаючись до недоумка. — Це далеко не пересічні люди. Якщо людина уїдома, може уистачити просто задати пошук за зображенням.

— Все, що нам треба було зробити, — сказала з усмішкою мати, — це увійти прямо через центральний вхід, — вона протягнула мені течку. — Ось тобі, душко, досьє, — промовила, досконало імітуючи акцент детектива з класичних нуарів. — Аж серце рветься. Смердить гірше, ніж носовичок сантехніка. Не дивно, що вони хотіли залишити це все в минулому. Їхній світ розсипався, мов картковий будинок. Вони не змогли його скласти до купи й подалися сюди, де людей із поламаними долями, як собак нерізаних. Ясно. Сумна історія. Ми виставимо детальний рахунок за послуги з проханням про термінову сплату.

Того року знайшлися люди, які заявили, що новий президент — мусульманин, почалася ота вся маячня зі сфабрикованою метрикою, і ми не збиралися дозволити заманити себе в третьорядну пастку вузьколобої упередженості. Ми знали про Мухаммеда Алі й Каріма Абдул-Джаббара, і через кілька днів після того, як літаки врзалися в будинки, ми всі, що були в Садах, згідно постановили не оскаржувати безневинних за злочини винуватців. Ми пам'ятали ту боязливість, яка змушувала таксистів прикрашати панелі приладів прапорцями й клеїти на захисні екрани наліпки «Боже, благослови Америку», а напади на сикхів у тюрбанах змушували нас червоніти за неотесаність наших співвітчизників. Ми бачили хлопців у футболках «Не звинувачуйте мене — я індус» і не звинувачували їх, тільки нам було незручно, що вони

відчувають потребу носити на собі конфесійні декларації, аби почуватися в безпеці. Коли місто заспокоїлося й повернулося в звичну колію, ми відчули гордощі за своїх співвітчизнян, нью-йоркців, за їхній здоровий глузд, отож ні, тепер ми не збиралися влаштовувати істерик через це слово. Ми вже читали книжки про пророка, Талібана і так далі, й не вдавали, що все в них розуміємо, але я почував себе зобов'язаним дізнатися більше про місто, з якого прибули Голдени і якого вони не хотіли називати. Довгий час мешканці цього міста відчували гордощі за міжкультурну гармонію, багато індусів у ньому не були вегетаріанцями, а багато мусульман їли свинину, і це було прогресивне місце: його вищі ешелони були світськими, а не релігійними, і навіть тепер, коли цей золотий вік відійшов у минуле, насправді індуські екстремісти утискали ісламську меншість, тож цій меншості слід було співчувати, а не боятися її. Я дивився на Голденів і бачив космополітів, а не релігійних фанатиків, і це саме бачили мої батьки, тож ми залишили все, як є, і нам було з тим добре. Ми залишили все, що дізналися, для себе. Голдени втікали від терористичної трагедії й жахливої втрати. Їх варто було зустріти з відкритими обіймами, а не боятися.

Та я не можу відмовитися від слів, які злетіли мені з язика у відповідь на виклик Сучітри. *Цим питанням є питання про зло.*

Я не знав тоді, ані звідки взялися ті слова, ані що вони означали. Знав лиш напевно, що шукатиму відповіді на це питання, шукатиму в душі Тентена й Пуаро, у своєму постбельгійському душі, і що коли знайду її — отримаю історію, котру, як постановив, можу розповісти я і тільки я.

6

Жив колись лихий король, що змусив трьох своїх синів залишити дім, а тоді заточив їх у золотому домі, затуливши вікна золотими жалюзі й заблокувавши двері штабелями американських злитків, мішками іспанських дублонів, лотками французьких луїдорів та відрами венеційських дукатів. Та в кінці діти перетворилися на птахів, схожих на пернатих зміїв, і через комин вилетіли на волю. Але, опинившись на відкритому повітрі, вони виявили, що вже не можуть літати, й болюче попадали на дорогу, й залишились лежати, поранені й ошелешені, у стічній канаві. Навколо зібрався натовп, непевний, чи падающим птахозміям потрібно поклонятися чи їх боятися, аж доки хтось не кинув першого камінця. Після цього град каміння швидко заток усіх трьох перевертнів, і самотній король у золотому домі побачив, як усе його золото в усіх його кишенях, усіх штабелях, усіх мішках, усіх відрах почало жевріти дедалі яскравіше й яскравіше, аж доки не зайнялося вогнем і не згоріло. Непослух моїх дітей погубив мене, промовив він, оточений високими язиками полум'я. Але це не єдина версія тієї історії. В іншій – сини не втекли, а загинули в полум'ї разом із королем. У третій версії вони повбивали один

одного. У четвертій вони вбили свого батька, ставши разом батьковбивцями й царевбивцями. Може навіть бути, що король був не такий уже й лихий або відзначався, крім численних ганебних рис, також кількома шляхетними. У нашу епоху запеклого спростовування дійсності нелегко погодитися щодо того, що насправді відбувається чи відбулося, щодо того, *в чому суть справи*, не кажучи вже про мораль або сенс тієї чи іншої оповіді.

Чоловік, що назвав себе Нероном Голденом, відгородився передовсім мертвими мовами. Він вільно володів грекою й латиною і змусив вивчити ці мови також синів. Іноді вони вели розмови мовою римлян чи афінців так, ніби то були буденні наріччя, лише два з мільйонів словників Нью-Йорка. Раніше, у Бомбеї, він сказав їм: «Оберіть собі античні імена», – і вибір синів показує, що їхні амбіції були більш літературними, більш міфологічними порівняно з імперськими поривами батька. Вони не прагнули бути королями, хоч наймолодший, варто зазначити, загорнувся в ореол божественності. Вони стали Петронієм, Луцієм Апулеєм та Діонісом. Відтоді, як вони зробили вибір, батько завжди називав їх прибраними іменами. Ім'я задумливого надламаного Петронія Нерон вимовляв як «Петро» чи «Петрон», що звучало радше як марка бензину чи текіли, аж нарешті остаточно спинився на «Петі», що перенесло хлопця з античного Риму в світи Достоевського й Чехова. Другий син – жвавий, товариський, митець і міський бувалець, наполог, що сам обере собі прізвисько. «Звіть мене Апу», – вимагав він, відкидаючи батькові заперечення («Ми не бенгальці!»), й не відгукувався на жодне інше ім'я, поки це скорочення не прижилося.

А наймолодший, котрому з-поміж усіх них судилася найдивніша доля, став просто «Д».

Саме на трьох синів Нерона Голдена ми повинні тепер звернути свою увагу, зазначивши лише при нагоді те, що підкреслювали іноді всі четверо Голденів: що їхнє переселення до Нью-Йорка було не еміграцією, не втечею, а вільним вибором. Це може бути цілковитою правдою, якщо йдеться про синів, але у випадку батька, як ми переконуємося, особиста трагедія й приватні потреби могли бути не єдиними мотивами. Можливо, існували якісь люди, поза чиею досяжністю він хотів опинитися. Трохи терпцю: я не відкриватиму всіх таємниць відразу.

Жевжикуватий Петя – убраний консервативно, але неодмінно стильно – повісив над дверима своєї спальні бронзову табличку зі словами свого тезки Гая Петронія, котрий у Плінія Старшого, Тацита і Плутарха згадується як *arbiter elegantiarum*, або *elegantiae arbiter*, законодавець витонченого смаку при дворі Нерона: «Дім свій, юначе, лиши і рушай до чужих берегів. Дальній пізнає Дунай тебе, і прохолодний Борей, і супокійне Канопуса царство, і ті, що споглядають, як родиться Феб і заходить». Вибір такої цитати був дивний, беручи до уваги те, що зовнішній світ його жахав. Але людина може мріяти і у своїх мріях бути інакшою, ніж є насправді.

Я бачив їх у Садах кілька разів на тиждень. Із кимось зблизився більше, з кимось менше. Але познайомитися з реальними людьми – це не те саме, що оживити їх як персонажів. Та до того часу я вже почав думати: просто записуй усе, як є. Заплющ очі й крути кіно в голові, відкрий очі й записуй. Але спочатку вони повинні були перестати бути моїми сусідами, які жили в Реальності і стати моїми персонажами, живими у Дійсності. Я вирішив почати з того, з чого

почали вони – з їхніх античних імен. Підбираючи якийсь ключ до Петронія Голдена, я перечитав «Сатирикон» і поринув у дослідження меніпейської сатири. «Критикуй ментальні установки, – звучала одна з моїх нотаток для внутрішнього користування. – Це краще, ніж висміювати конкретних людей». Я прочитав ті кілька сатир івських драм, що дійшли до наших днів, «Циклопів» Евріпіда, вцілілі фрагменти «Рибалок» Есхіла, Софоклових «Слідопитів», а також сучасну переробку Софокла – «Слідопитів з Оксирінха» Тоні Гаррісона. Чи цей античний матеріал якось став мені в пригоді? Так, тим, що скерував мене до бурлеску й сластолюбства, якомога далі від претензійності трагедії. Мені сподобалися сатири, що витанцюували в дерев'яних черевиках у п'есі Гаррісона, і я занотував: «Петя – поганий танцюрист, із настільки абсурдною відсутністю координації, що людям видається кумедним». Тут можна було ще застосувати один сюжетний хід, бо і в «Рибалках», і в «Слідопитах» сатири наштотвхуються на чарівних малят – у першій п'есі це Персей, а в другій – Гермес. «Передбач можливість увести немовлят, наділених надлюдськими здібностями», – записав я в зошиті, а поруч, на полі, додав: «??? або – *HI*». Отож я не мав певності не тільки щодо самої історії чи її центральної таємниці, але й щодо форми. Чи відіграватиме якусь роль сюрреальне, фантастичне? У цю мить я не був певний. А античні джерела не тільки допомагали, але й збивали з пантелику. Сатирівські п'еси, що, очевидно, були діонісійськими і брали свій початок, імовірно, від народних обрядів на честь цього бога. Пиятика, секс, музика, танці. Тож на кого в моїй історії вони мали би пролити найбільше світла? Петя «був» Петронієм, але його братом був Діоніс... у чийй історії питання статі – або статевої ідентичності, якщо намагатися

уникнути того слова, котрого так не любила його коханка, надзвичайна Рія – було б центральним... Я занотував: «По-статі братів до певної міри накладатимуться одна на одну».

З думкою про Апу я повернувся до «Золотого осла», але в моїй історії метаморфоза судилася іншому брату. (Знову персонажі взаємонакладаються.) Однак я зробив таку цінну нотатку: «У часи Луція Апулея “золота історія” була риторичною фігурою на позначення вигадки, буйної уяви, чогось у зв'язку неправдивого. Казки. Брехні».

Що ж стосується чудодійного маляти: замість попереднього «??? або – *НІ*» мушу ствердити, що без допомоги Есхіла й Софокла відповідь змінилася на «*ТАК*». У цій історії буде маля. Чарівне чи прокляте. Читачу: вирішувати тобі.

Печальна геніальна химерність чоловіка, якого ми називали Петею Голденом, була помітна для всіх із першого дня, коли в зимове надвечір'я він самотньо всівся на лавці в Садах – великий чоловік, ніби збільшена копія власного батька, замашний і масивний, із по-батьківськи гострим поглядом темних очей, які, здавалося, ретельно обстежують краєвид. Одягнений у кремовий костюм під важким твідовим пальтом у ялинку, рукавички й помаранчеве кашне, він тримав у правій руці фужер для мартіні, а біля нього на лавці стояв нестандартно великий шейкер і баночка з оливками, і поки Петя сидів у монологічній самотності і його подих привидом висів у січневому повітрі, він узяв і заговорив у голос, не до когось конкретного, пояснюючи теорію, яку він приписав режисерові сюрреалістичного кіно, Луїсу Бунюелю: чому ідеально сухе мартіні нагадує Непорочне зачаття Христа. Тоді йому було, здається, сорок два роки, і я, молодший на

сімнадцять років, сторожко наблизився до нього по траві, готовий слухати, закоханий з першого погляду, як ті металеві стружки, що тягнуться до магніту, як міль, закохана у згубне полум'я. Наближаючись, я помітив у сутінках, що троє дітлахів, що бавилися в Садах, припинили свою гру, покинули гойдалки з драбинками й витріщили очі на цього дивного великого дядька, що говорив сам до себе. Вони не могли втямити, про що говорить цей ненормальний прибулець, але сама вистава їх тішила.

– Щоб приготувати ідеально сухе мартіні, – оповідав він, – треба взяти фужер для мартіні, покласти в нього оливку, а потім налити по вінця джину або, за останньою модою, горілки.

На таке непристойно-алкогольне патякання діти загіготіли.

– Тоді, – продовжив він, тицяючи лівим вказівним пальцем у повітря, – треба так прикласти пляшку вермуту до фужера, щоб один сніп світла пронизав пляшку і впав на фужер. І тоді треба випити, – він театральні відсморбнув із фужера. – Цей я приготував раніше, – пояснив він дітям, що кинулися втікати, зі сміхом упиваючись почуттям переступу.

Сади були безпечним простором для всіх дітей, що мешкали в сусідніх будинках, тож ніхто їх там не глядів. Лише раз, після тієї лекції про мартіні, деякі матері в околиці занепокоїлися з приводу Петі, але насправді не було причини хвилюватися; діти не були його улюбленим гріхом. Це почесне місце було зайняте пиятикою. А його психічний стан не загрожував нікому, крім нього самого, хоч міг дезорієнтувати занадто вразливих. Уперше зустрівши мою матір, він заявив:

– Напевне, у молодості ви були дуже вродливою, але зараз ви стара й поморщена.

Ми прогулювалися в Садах усією сім'єю, коли Петя у своєму пальті, кашне й рукавичках підійшов, щоб познайомитися з моїми батьками, – і оце таке він сказав? Відразу після того, як привітався? Я обурився й уже відкрив рота, щоб його зганити, але мати взяла мене за руку й лагідно кивнула головою:

– Так, – погодилась вона. – Я бачу, що ви правдомовний чоловік.

«У спектрі»: до того я ніколи не зустрічався з цим терміном. Думаю, що в багатьох аспектах я відзначався наївністю, й аутизм для мене асоціювався хіба що з Дастіном Гоффманом у «Людині дощу» та іншими «ідіотами-савантами», як жорстоко їх називають, котрі відтворювали з пам'яті цілі списки простих чисел і креслили неймовірно точні карти Мангеттена. Петя, як ствердила моя мати, безперечно, у спектрі аутизму займав одну з високих позицій. Вона не була певна, чи він страждав від ВФА, високофункціонального аутизму, чи від СА, тобто синдрому Аспергера. Сьогодні Аспергер уже не вважається окремим діагнозом і поміщений на шкалу тяжкості захворювання в межах спектру. Але тоді, ще кілька років тому, більшість мала про нього таке ж туманне уявлення, як і я, і людей із цим синдромом часто вкидали до презирливої шухлядки «божевільних». Може, Петя Голден і знемагав від хвороби, але в жодному разі не був божевільним, навіть близько. Він був непересічною, вразливою, обдарованою й недієздатною людською істотою.

Він був неповоротким у рухах, а іноді, коли хвилювався, також робився незграбним у мовленні, заїкаючись і затинаючись, а водночас бісився через власну неспроможність.

Крім того, він мав найбільш чіпку пам'ять з-поміж усіх, кого я коли-небудь знав. Вистачило назвати ім'я якогось поета, скажімо, «Байрон», – і Петя міг хвилин двадцять із заплученими очима шпарити «Дон Жуана»: «Нема героя в мене! Чи не диво – / тепер, коли заледве не щодня, / з газетних шпальт волаючи жадливо, / новий герой увагу зупиня!»*. У пошуку героїзму, зізнався він, він намагався бути комуністом-революціонером в університеті (Кембридж, який він покинув, не здобувши диплома з архітектури, через свою недугу), але визнав, що намагався не достатньо сумлінно, а ще його недоліком було багатство. Крім того, його фізичний стан навряд чи сприяв організованості й благонадійності, тож із нього не вийшов би порядний партпрацівник, поза тим, найбільшу насолоду йому давав не бунт, а дискусія. Нічого він так не любив, як заперечити кожному, хто висловлював йому свою думку, а тоді загнати суперника в глухий кут, використовуючи свій явно невичерпний запас таємних докладних знань. Він міг би посперечатися з королем за корону, а з горобцем за шкуринку хліба. А ще він занадто багато пив. Коли одного ранку я присів випити разом із Петею у Садах – пити він починав за сніданком, – то змушений був вихлюпувати вміст склянки під куш, коли щось відвертало його увагу. Утримати його темп було просто неможливо. Але ті промислові кількості горілки, що він поглинав, здавалося, не мали жодного впливу на його аномально влаштований, а однак феноменальний мозок. У своїй кімнаті на горішньому поверсі будинку Голденів він купався в блакитнавому світлі, оточений комп'ютерами, і здавалося, ніби ці електронні мізки були йому рівнею і найвірнішими

* Цит. у перекладі Сави Голованівського.

друзями, а світ гри, до якого він входив через їхні екрани, був його справжнім світом, а наш – віртуальною реальністю.

Люди були істотами, з якими він був змушений миритися і поруч із якими ніколи не почувався вільно.

Те, що для нього було найважче – у ті перші місяці, поки ми самі все не з'ясували, про що я врешті-решт його повідомив, аби заспокоїти, хоч і без успіху, – це намагались не вибавити сімейних таємниць: їхніх справжніх імен, їхнього походження, історії смерті їхньої матері. Отримавши пряме запитання, він відповідав чесно, оскільки мозок не дозволяв йому збрехати. Та все ж, вірний батьковим настановам, він умудрився знайти на це спосіб. Він направлявся у формулах ухиляння: «Я не буду відповідати на це запитання» або «Мабуть, тобі треба спитати когось іншого» – ці фрази його натура могла прийняти як правдиві й дозволяла їх вимовити. Іноді, це правда, він ковзав небезпечно близько до зради.

– Якщо йдеться про мою сім'ю, – сказав він одного дня, згідно зі своїм звичаєм, без жодного приводу (його висловлювання були серіями неприцільних бомбових ударів, що несподівано падали з неба його мислення), – подумай про безкінечне божевілля в палаці в період дванадцяти Цезарів: кровозмішання, матеревбивство, отруєння, епілепсія, мертві немовлята, сморід зла, ну і, звісно, про коня Калігули не забудь. Повний рейвах, хлопче, але коли римлянин дивився з вулиці на палац, що він бачив? – потім глибокодумна драматична пауза і далі: – Він бачив палац, хлопче. Він бачив клятий палац – непорушний, незмінний, *на місці*. В середині сильні світу цього дрючили своїх тіток і відрізали один одному прутні. Назовні ж було зрозуміло, що система влади залишається незмінною. Отак і ми, татусь Нерон і мої брати. За

зачиненими дверима сім'ї, відверто визнаю, у нас справжнє пекло. Згадай лекції Едмунда Ліча на Бі-Бі-Сі. «Сім'я з її вузьким розумінням приватності й дешевими таємницями – це джерело всього нашого незадоволення». Друзяко, в нашому випадку це аж занадто правдиво. Але якщо йдеться про римлянина на вулиці, ми змикаємо шерехи. Ми будуюмо трикляту *testudo** й кроком руш.

Що б там не говорити про Нерона Голдена – а доки доведу оповідь до кінця, сказано буде чимало, і то переважно речей страхітливих, – не можна було заперечити його відданості своєму первістку. У певному сенсі Петя явно мав назавжди залишитися почасти дитиною, непередбачувано втрапляючи в дивовижні халепи. Немовби синдрому Аспергера не було достатньо, переселився він до нас уже після серйозного загострення агорафобії. Що цікаво, спільні Сади його не лякали. Відгороджені від міста з усіх чотирьох боків, вони були віднесені химерною, мов розбите дзеркало, свідомістю Петі до категорії «приміщення». А на вулиці він виходив рідко. А потім одного дня він заповзвся стати на бій з вітряками своєї психіки. Незважаючи на відразу до неприкритого світу, він кинув виклик своїм внутрішнім демонам і безцільно увірвався в метро. Його зникнення кинуло весь дім у паніку, а через кілька годин пролунав дзвінок із поліційної дільниці на Коні-Айленді, де його помістили в камеру попереднього затримання, оскільки, перелякавшись у тунелі, він здійняв порядний галас, а коли на наступній станції до вагону ввійшов працівник служби охорони, Петя почав обзивати його більшовицьким апаратчиком, політруком і агентом таємної держави, після

* Черепаха (*лат.*); бойове шикування римської піхоти.

чого на нього наділи наручники. Врятувало ситуацію лише прибуття Нерона у великому, солідному, примирливому лімузині. Він пояснив психічний стан свого сина; його, що досить незвично, вислухали й відпустили Петю на поруки батька. Трапилося це, а потім бували й гірші ситуації. Але Нерон Голден ніколи не поступився, постійно піклувався про найсучаснішу медичну опіку для свого первістка й робив для нього все, що можна. Коли настане час підводити кінцевий підсумок, це мусить сильно схилити терези правосуддя на його користь.

Чим є героїзм у наші часи? Чим є ницість? Як же багато ми забули, якщо не знаємо більше відповіді на такі запитання. Хмара невігластва осліпила нас, і в цьому тумані химерний, надламаний розум Петі Голдена рвучко блискав, немов ошалілий вогонь маяка. Яким же могло бути його товариство! Адже він народився, щоб бути зіркою, от лише у програмі була помилка. Він був блискучим співрозмовником, це правда, але нагадував декодер кабельного телебачення, нашпигований розмовними каналами, який раз за разом перемикає їх без попередження.

Часто на нього нападав оскаженіло піднесений настрій, але його стан завдавав йому глибокого болю, оскільки відчував сором через свою особливість, нездатність видужати, через те, що змушує батька й армію лікарів підтримувати його робочий стан і складати докупы, коли він виходить із ладу.

Такі великі страждання, так мужньо він їх зносив. Я згадав Раскольнікова. «Страждання й біль завжди обов'язкові для широкої свідомості і глибокого серця. Справді великі

люди, мені здається, повинні відчувати на світі велику журбу»*.

Одного літнього вечора – це було перше літо Голденів серед нас – вони влаштували розкішний бенкет, що виплеснувся з їхньої резиденції на наші спільні галявини. Вони найняли найкращих піарників і організаторів вечірок у місті, тож зібралася чимала підбірка «всіх і кожного», значна частина того паноптикуму, що позначався грубим шрифтом у газетах, а також ми, сусіди, і того вечора Петя перевершив самого себе, блискаючи очима й жебонячи, немов струмок. Я дивився, як він кружляє й виписує піруети у своєму розкішному вбранні з «Севіл-Ров» у сусідстві старлетки, співака, драматурга, повії, а також грошових мішків, зайнятих розмовами на тему фінансової кризи в Азії, на яких він справив враження знаннями таких висловів, як «Том Ям Гун» – тайський термін на позначення цієї кризи, а також здатністю дискутувати про долю екзотичних валют, про крах бата й девальвацію юаня, і висловлювати власну думку з приводу того, чи фінансист Джордж Сорос спричинив колапс малайзійської економіки, випродавши рингіти без покриття. Мабуть, лише я – або я і його батько – розгледів за його поведінкою відчай – відчай розуму, що був неспроможний примусити себе до порядку й через те скочувався в карнавальність. Розуму, ув'язненого самим собою на довічний термін.

Того вечора Петя теревенив і пив безперестану, і всі ми, хто там був, до кінця носитимемо у спогадах уривки його слів. Який же шалений, несамовитий був той монолог! Не було жодних меж у виборі тем, які він трактував, як

* Цит. у перекладі І. Сергеева.

боксерську грушу: британська королівська сім'я, зокрема статеve життя принцеси Маргарет, котра використовувала один карибський острів як будуар, та принца Чарлза, якому забаглося стати тампоном його коханки; філософія Спінози (нею він захоплювався); тексти пісень Боба Ділана (він продекламував «Смутнооку пані з низин» від початку до кінця з таким трепетом, ніби це була інша версія «La Belle Dame sans Merci»^{*}); шаховий матч між Спаським і Фішером (Фішер помер роком раніше); ісламський радикалізм (проти якого він виступав) та хирлявий лібералізм (котрий, як він заявив, потакував ісламу, тому він виступав також проти нього); Папа Римський, якого він назвав «Бенедиктатором»; романи Г. К. Честертона (він обожнював «Людину, яка була Четвергом»); непривабливість волосся на грудях у чоловіків; «несправедливість» щодо Плутона, розжалуваного нещодавно в карликовій планеті після того, як у поясі Койпера відкрили більше небесне тіло – Ериду; недопрацювання в Гокінговій теорії чорних дір; анахронічну слабкість американської Колегії виборців; тупість студентів коледжів – невиборців; сексапільність Маргарет Тетчер; а також «двадцять п'ять відсотків американців» – на крайньому правому фланзі політичного спектра, – «що є сертифікованими шаленцями».

Ох, а ще ж було величання на честь «Летючого цирку Монті Пайтона»! І тут зненацька він розгубився й почав затинатися, шукаючи потрібних слів, оскільки виявилось, що один із гостей, член видатної бродвейської родини власників театрів, узяв собі за супровідну особу одного з «пайтонів»

^{*} «Прекрасна пані, що не знає милосердя» – балада англійського романтика Джона Кітса.

Еріка Айдла, чия слава тоді переживала новий сплеск завдяки успіху мюзиклу «Спамалот» на Бродвеї і який з'явився саме в ту мить, коли Петя розводився перед незворушно елегантною скульпторкою Юбою Туур (про неї ще йтиметься трохи згодом) про свою відразу до мюзиклів як жанру; виняток він зробив лише для «Оклахоми» й «Вестсайдської історії», причому запропонував нам досить своєрідні інтерпретації фрагментів «Не можу сказати ні» та «Ех, офіцере Кракке», пояснюючи, що «всі інші мюзикли – повне лайно». Коли він побачив «пайтона», що стояв поблизу й прислухався до його слів, то спалахнув рум'янцем, а потім порятувався, додавши мюзикл пана Айдла до священного канону й затягнувши «Завжди дивись на ясний бік життя», що товариство жваво підхопило.

Однак його майже прокол зіпсував йому настрій. Він витер піт із чола, кинувся в будинок і зник з очей. На гулянку він більше не повернувся; а пізніше, далеко за північ, коли більшість гостей роз'їхалася й лише жменька місцевих залишилася дихати теплим нічним повітрям, вікно Петиної кімнати на горішньому поверсі розчахнулося і цей рославий чоловік, одягнений у довге чорне пальто, що робило його схожим на радянського студента-революціонера, п'яно хитаючись, видерся на підвіконня. Збуджений, він важко сів, звисивши ноги, й почав горлати в небеса:

– Я тут сам по собі! Я тут тільки завдяки собі! Я тут ні через кого іншого! Я тут сам по собі!

Час застиг. Ми, у садку, стояли заціпенілі, задерши голови. Брати Петі, котрі були з нами в Садах, здавалися такими ж нездатними поворушитися, як і ми. І лише його батько, Нерон Ґолден, мовчки з'явився за спиною сина і, міцно обхопивши його руками, впав разом з ним назад до кімнати. Це

Нерон підійшов потім до вікна і, перш ніж зачинити його, лютим помахом руки звелів нам розійтися:

— Нема на що дивитися, пані й панове. Нема на що дивитися. Добраніч.

Якийсь час після тієї нібито-спроби-самогубства Петі Голдену було тяжко залишати свою зашторену кімнату, освітлену лише блиском десятка екранів і масою ясно-блакитних лампочок, і він сидів там днями й ночами, майже без сну, заглибившись у свої електронні таїнства, включно з грою в шахи з анонімними е-супротивниками з Кореї та Японії, і, як ми відкрили пізніше, занурився в інтенсивний курс історії й розвитку відеоігор, взявся розбиратися в програмах військових ігор, розроблених у сорокові роки для перших цифрових комп'ютерів «Колос» та ENIAC, тоді презирливо пробігся по «Tennis for Two», «Spacewar!» та інших ранніх аркадних іграх, зачепивши епоху «Hunt the Wumpus» і «Dungeons & Dragons», проскочивши повз банальності «Pac-Man» і «Donkey Kong», «Street Fighter» і «Mortal Kombat», і так далі й далі, далі — «SimCity», «World of Warcraft», більш хитромудру суб'єктність «Assassin's Creed» і «Red Dead Redemption», поки не досягнув таких вершин посвяченості, що ніхто з нас навіть уявити не міг; а ще він дивився грубі вимисли реаліті-телебачення, а харчувався сендвічами з грильованим подвійним ґлостером, які власноручно готував на електроплитці, і весь цей час відчував глибоку втому від самого себе й ноші, яку мусів волікти. Потім його внутрішня погода змінилася й замість самоненависті він запалав ненавистю до світу, а, зокрема, до найближчої владної фігури, яка цей світ представляла — свого батька. Однієї ночі

того літа безсоння, мій вірний друг, спонукало мене встати з ліжка біля третьої години, накинути щось із одягу й податися в спільні Сади подихати теплим нічним повітрям. Усі будинки спали; усі, крім одного. У резиденції Голденів світилося світло в одному вікні на другому поверсі — у кімнаті, яку Нерон Голден використовував як офіс. Старого мені не було видно, проте я легко впізнав обриси Петі, з широкими плечима й стрижкою-платформою. Тим, що мене стривожило, була надзвичайна рухливість цього силуету, що вимахував руками й переминався з ноги на ногу. Він ледь повернувся, і, дивлячись на нього майже в профіль, я зрозумів, що він розлючено кричить.

Я не чув нічого. Вікна кабінету мали надійну звукоізоляцію. Дехто з нас підозрював, що шиби насправді зроблені з дюймового куленепробивного скла, і картина Петі, що горлав без жодного звуку, робила це припущення цілком вірогідним. Чому б то Нерон Голден відчував потребу вставити собі куленепробивні вікна? На це не знайти відповіді; багатії в Нью-Йорку відчували потребу захищати себе в найбільш непередбачуваний спосіб. У нашій викладацькій родині на обличчях з'являвся вираз зацікавленого зачудування у відповідь на коники наших сусідів: художника, постійно облаченого в шовкову піжаму, редакторки журналу, що не знімала сонцезахисних окулярів незалежно від пори доби, тощо. Подумаєш — куленепробивне скло. Та пантоміма по-своєму увиразнила експресію істерики Петі Голдена. Я захоплююся німецьким експресіонізмом у кіно загалом і творчістю Фріца Ланґа зокрема, тож зненацька в моєму мозку вигулькнули непрошені слова «Доктор Мабузе». Тоді я відмахнувся від тієї думки, бо більше поринув у інше міркування: певно, у Петі справді глузд за розум

завертає, не в переносному значенні, а в прямому. Можливо, за аутизмом і агорафобією ховається якась справжня психічна хвороба, якесь божевілля. Відтоді я постановив стежити за ним уважніше.

Про що вони сперечалися? Дізнатися це було неможливо, але, як на мене, це було наче вираження оскаженілої скарги Петі на саме життя, що так його обділило. Наступного дня на лавці в Садах можна було побачити зануреного в задуму старого, що сидів, мов камінь, – безмовний, непорушний, неприступний, із насупленим обличчям. Через багато років, коли ми знали вже все, я пригадав, як тієї літньої ночі в Садах під освітленим безгучним вікном Нерона Голдена подумав про великий фільм Ланга «Доктор Мабузе, гравець». Цей фільм, звісно ж, розповідає про кар'єру генія злочинного світу.

Про драматичні події на вечірці в Голденів навіть словом не згадали газети (ані пліткарські сайти чи жодні інші цифрові мегафони, породжені новими технологіями). Попри високу концентрацію знаменитостей у списку гостей, попри метушливу бригаду офіціантів, що могли спокуситися легкою наживою, запропонованою за сласний телефонний дзвінок, змова мовчання, в якій жили Голдени, здавалося, огортала кожного, хто з'являвся в їхній присутності, тож навіть шепіт скандалу не видобувся поза силоне поле їхньої надійної, майже сицилійської *омерти*. Нерон найняв найвпливовіших членів нью-йоркського племені піарників, чийм найголовнішим завданням було не здобути розголос, а уникнути його; а те, що трапилося в домі Голденів, великою мірою залишалося в домі Голденів.

Тепер я переконаний: Нерон Голден глибоко в душі відчував, що його образ нью-йоркця без минулого – це ненадовго. Гадаю, він знав, що остаточно минуле не дасть себе заперечити, що воно повернеться по нього й доб'ється свого. Думаю, він використовував свій безмежний запас напускної хоробрості, щоб відстрочити неминуче.

– Я людина раціональна, – повідомив він своїм гостям у той вечір, коли Петя зірвався. (Він мав слабкість до самохвальних промов.) – Ділова людина. Якщо можна так висловитися, визначна ділова людина. Повірте мені. Ніхто, скажу я вам, не знається на бізнесі краще від мене. Так-от, Америка, як на мене, занадто переймається Богом, занадто загорнута в забобони, а я чоловік не такого плану. Таке всяке перешкоджає комерції. Два плюс два буде чотири – оце мое. А все інше – то абракадабра й біліберда. Чотири плюс чотири буде вісім. Якщо Америка хоче стати тим, чим вона здатна бути, чим вона мріє бути, їй треба повернутися спиною до Бога й лицем до доларової купюри. Справа Америки – це бізнес. Отак я вважаю.

Так звучала його смілива (і часто повторювана) декларація прагматичного капіталізму, яка, до речі, підтвердила, що ми, Унтерліндени, не помилилися щодо його арелігійності; а однак він перебував, усі вони перебували, в полоні величезної вигадки: ідеї, що людей судитимуть не за тим, ким вони колись були й що колись робили, якщо вони постановили стати іншими. Вони хотіли відійти від відповідальності історії й стати вільними. Але історія – це суд, перед яким мусять урешті постати всі, навіть принци й імператори. Мені згадується вислів римлянина Секста Емпірика, парафразований Лонгфелло: Тихо мелють Божі жорна, але мливно в них дрібне.

7

Луцій Апулей Ґолден, він же Апу, другий Ґолденів хлопець під псевдонімом – із певних причин, хоч йому й було вже сорок один, слово «хлопець» пасувало йому більше, ніж «чоловік», – був лише на рік молодший від свого брата Петі; вони народилися з інтервалом менш ніж дванадцять місяців, під тим самим знаком зодіаку (Близнюки). Він був вродливим, хлопчакуватим чоловіком, що відзначався лихим похитливим шалапутством у посмішці, радісним хихотінням, що чарівно поєднувалося з постійно вдаваною меланхолією, і вічно мінливими монологами-бідканнями, в яких він по під туалетами нічних клубів перераховував усі свої невдачі в стосунках із жінками (це був його спосіб приховати довгу низку успіхів у цій сфері). Волосся він голив коротко – поступка, зроблена лисині, що вторгалася далі й далі, кутався в широченну пашмінову шаль і вже не міг дійти спільної мови зі старшим братом. Обидва заявили, в окремих розмовах зі мною, що в ранньому дитинстві були ближчими, але з віком їхні взаємини розхиталися з огляду на непримиримі темпераменти. Апу, міський блукалець, дослідник усього, що місто може запропонувати, не мав жодного співчуття до «проблем» Петі.

– Той мій дурнуватий брат, – сказав він мені якось, коли ми, як часом бувало, вийшли в місто щось випити, – таке вже сцикло. – А потім продовжив: – Він мусить стерегтися. Наш батько зневажає слабкість і не любить її біля себе. Як тільки він вирішить, що ти слабак, – ти для нього покійник. Кінчений покійник.

Тоді, немовби почувши те, що сам щойно сказав, почувши брязкання зброї, він позадкував і виправився:

– Не звертай уваги. Я трохи перепив, і ми просто так звикли говорити. Ми багато дурниць говоримо. Це нічого не значить.

У тих словах я відчув ревності. Нерон Ґолден, як ми всі бачили, глибоко переживав за свого психічно надламано-го первістка й тягнувся до нього. Можливо, Апу не отримував такої уваги від патріарха і відкрито її домагався. (Я часто задумувався над тим, чому всі четверо Ґолденів далі живуть під одним дахом, особливо, коли стало зрозуміло, що вони не ладнують між собою, але коли набрався сміливості запитати про це Апу, то дочекався лише таємничих, алегоричних відповідей, у яких було більше «Казок тисяча й однієї ночі» чи «Діаманта завбільшки з готель “Рітц”», ніж чогось, що можна було б назвати правдою. «Наш батько, – міг відповісти він, – єдиний, хто знає, де схована печера зі скарбами, що озивається на слова *сезаме, відчинися*. От ми й тримаємося біля нього, бо намагаємося знайти карту». Або: «Знаєш, цей будинок, у буквальному сенсі, стоїть на підземній жилі щирого золота. Щоразу, коли нам треба за щось заплатити, ми просто йдемо в підвал і зішкрябуємо собі шматочок». Це виглядало так, начебто дім мав над ними всіма якусь владу; чи то дім у генеалогічному розумінні, чи то реальний – іноді їх було важко розділити. Через

якусь силу кровної спорідненості вони відчували взаємну прив'язаність, навіть якщо їхні дійсні почуття один до одного з плином часу вродились у відверту ворожість. Цезарі в своєму палаці, чие життя – суцільна азартна гра, виконували танок смерті.)

Апу прагнув Америки всепожирущим жаданням. Я пригадав, що вони з Петею, звичайно ж, бували тут раніше, набагато молодшими юнаками, коли мешкали з батьками у бродвейському лофті під час канікул у коледжі, цілком імовірно, не здогадуючись про придбаний на підставного власника будинок на відстані короткої пішохідної прогулянки, що їхній батько наготував на далеке майбутнє. Якими ж мали бути еротичні здобутки Апу в цьому набагато молодшому, відважнішому місті! Не дивно, що він радий був повернутися.

Невдовзі після приїзду він попросив мене розповісти про той листопадовий вечір, коли Барака Обаму обрали президентом. Вечір той я провів у одному спорт-барі в Мідтауні, де певна славнозвісна матрона з вершків товариства Верхнього Іст-Енду, республіканка, організувала виборчу вечірку спільно з одним кінопродюсером, демократом, однозначно пов'язаним із Нижнім Мангеттеном. Об 11 вечора, коли Каліфорнія оголосила результати й виштовхнула Обаму за фінішну лінію, зала вибухнула емоціями, і я усвідомив, що, як і всі інші, не здатен був раніше повірити, що те, що відбувається, станеться насправді, хоч цифри чітко показували перемогу Обами ще кілька годин тому. Можливість ще одних украдених виборів не йшла нам із голови, тож полегшення змішалось з безмежною радістю, коли перевага виявилася остаточною; *тепер вони в нас цього не вкрадуть*, заспокоював я себе і відчув на своїх щоках сльози. Коли я подивився

на Апу, розповівши йому про це, то побачив і в нього на очах сльози.

Після тієї знаменної миті в спорт-барі, розповідав я йому, я пів ночі бродив вулицями, подався до Рокфеллер-центру і Юніон-сквер, спостерігаючи за юрмами молодих людей, котрі, як і я, сяяли від усвідомлення того, що, можливо, вперше в історії вони своїми прямими діями змінили курс своєї країни. Я впивався оптимізмом, що витав навколо, але, з притаманним освіченій людині цинізмом, сформулював ось таку думку: «А тепер, звичайно ж, він нас розчарує». Я цим зовсім не пишався, і це визнав, але саме такі слова спали мені на думку.

– Ти вже такий розчарований, а я – мрійник, – звернувся до мене Апу, досі заплаканий. – Але я і моя сім'я пережили жахіття. А з вами ніколи нічого такого не траплялося.

Завдяки батькам я на той час уже знав дещо про «жахіття» Апу – але мене дивували його сльози. Невже цей відносно свіжий прибулець до Америки так глибоко перейнявся своєю новою країною, що якийсь результат виборів може довести його до плачу? А може, він уже раніше відчув тісний зв'язок із країною своєї юності й тепер лише переживав відродження тієї давно втраченої любові? Були сентиментальні сльози чи крокодилячі? Я відклав це питання вбік і подумав: вивчиш його краще – і матимеш відповідь. І так от я зробив наступний крок до того, щоб стати принагідним шпигуном; до цього часу я вже прекрасно розумів, що ці люди варті шпигування. А що стосується його слів про мене, вони були не зовсім точними, бо загалом я спочатку запалав ентузіазмом щодо президентства Обами, але цей ентузіазм виявився прозорливим, бо чим далі йшли роки, тим більш далеким від системи я почувався, а через вісім років, коли молодші

за мене (переважно молоді, білі й дипломовані) висловили своє бажання рознести цю систему й викинути її геть, я не погодився, бо такий широкий жест здався виразом того самого зіпсутого сибаритства, яке нібито ненавиділи його прихильники, і ці жести врешті неминуче призвели до чогось гіршого, ніж те, що було відкинуте. Але я це збагнув, я зрозумів відчуження і злість, бо великою мірою вони були також моїми власними, хоч я й опинився врешті в іншій, обережнішій, градуалістській і – в очах покоління, що прийшло після мене, – нікчемній точці (політичного) спектру.

Апу був схильний до містицизму, і його тягнуло до всього, пов'язаного з духовністю, але, як я сказав, він переважно приховував свою пристрасть від нас, хоч у цьому зовсім не було потреби, бо нью-йоркці так само кохали свої чудернацькі світоглядні системи, як і він. У Грінпойнті він вискіпав якусь чаклунку, *mãe-de-santo**, і в її тісному *terreiro*** приєднувався до молитви, адресованої її улюбленій Оріші (одному з другорядних божеств) і, звичайно ж, Верховному Творцеві Олодумаре. Та він не зберіг чаклунці вірності, хоч вона й навчала його магії, і з не меншим запалом навчався в кабаліста з Канал-стріт на прізвище Ідель, знавця у всьому, що стосується забороненої Практичної Кабали, спрямованої на те, щоб засобами білої магії впливати й змінювати саму сферу божественного, а також весь світ. Крім того, він охоче увійшов – скерований друзями, яким його охота видалася принадною, – у світ буддійського юдаїзму й медитував разом із дедалі ширшою когортою «будеїв» – академічними

* Дослівно: мати святих (*порт.*), назва священнослужительки афро-бразилійських релігій.

** Приміщення, де проводяться обряди афро-бразилійських релігій.

композиторами, кінозірками, йогами. Він практикував аштанга-віньяса-йогу, опанував карти таро, а ще заглибився в нумерологію й букіністичні книжки, в яких були книги з чорної магії, де містилися вказівки щодо створення пентаграм і чарівних кіл, що в них чародій-аматор зможе чаклувати в безпеці.

Швидко з'ясувалося, що він винятково обдарований художник, який технікою міг зрівнятися з Далі (хоча застосовував її краще), метафорист в епоху концептуалізму – його чоловічі й жіночі фігури, часто оголені, містилися в собі або містилися у, оточували або були оточені символістськими іконами його таємної науки: квітами, очима, мечами, келихами, сонцями, зірками, пентаграмами, а також чоловічими й жіночими статевими органами. Невдовзі він мав уже власну майстерню неподалік Юніон-сквер, де писав барвисті портрети *le tout** Нью-Йорка, пань із міської еліти (так, переважно пань, хоча були також деякі ефектні молодики), що з великим задоволенням роздягалися перед ним, аби постати намальованими в буйному світі високих духовних значень, в обрамленні тюльпанів або в купелі райських чи пекельних річок, перш ніж повернутися до храмів мамони, в яких мешкали. Завдяки неабиякому контролю над творчою технікою він досягнув у своїй стилістичній вправності такої швидкості, що міг зазвичай закінчити портрет упродовж одного дня, і цим також завоював прихильність при звичаєної до швидкого темпу життя юрми. Перша його виставка, організована 2010 року Фондом Брюса Гай Кволіті в галереї-одноденці в Челсі, мала запозичену з Ніцше назву «Привілей володіти собою». Він став відомим художником,

* Усього (*фр.*).

або, як сам сформулював це зі своєрідною цинічно-жартівливою скромністю, – «знаменитістю в масштабі двадцяти кварталів».

Америка змінила їх обох, Петю й Апу, – Америка, це розділене ество, поляризувала їх так, як сама була поляризованою, війни Америки, зовнішні й внутрішні, стали також їхніми війнами; але якщо на початку Петя прибув до Нью-Йорка енциклопедистом-випивакою, що боявся світу й сприймав життя в ньому як безкінечне випробування, Апу приїхав як тверезий романтичний митець і розпусний мешканець метрополії, що фліртує з усім візуальним, а водночас відзначається ясністю бачення, яка дозволяла йому прозирати людей наскрізь, що доводили його портрети: паніка в очах підстаркуватої вдови, вразливе невігластво в позі чемпіона з боксу без рукавичок, відвага балерини з закривавленими балетками, що нагадує бридку Попелюшчину сестру, котра відрізала собі пальці, щоби втиснути ногу в кришталевий черевичок. У його портретах було все, крім підлабузництва; вони могли бути дуже жорсткими. А попри це, люди ломилися в його двері з серйозними чеками в руках. Бути портретованим Апу Ґолденом, пришпиленим до його полотна, – стало чимось жаданим, цінованим. Тим, що треба. Тим часом, поза своєю майстернею, він жадібно носився містом, обіймаючи його повністю, наче юний Вітмен: лінії метро, клуби, електростанції, в'язниці, субкультури, катастрофи, палахкі комети, гравці, приречені фабрики, розтанцьовані королеви. Він був протилежністю свого брата, ненаситним агорафілом, і про нього почали думати як про магічну істоту, втікача з казки, хоч ніхто не міг напевно ствердити, чи був він зачаклований, чи приречений.

Одягався він набагато крикливіше, ніж старший брат, і часто змінював вигляд. Він носив контактні лінзи багатьох кольорів, інколи двох кольорів водночас, і я до самого кінця не мав уявлення, який у нього справжній колір очей. Його вбрання охоплювало всі модні тенденції планети. З доброго дива він міг відмовитися від пашмінової шалі й замість неї зодягнутися в арабську дишдашу, африканську дашікі, південноіндійську вешті, одну з яскравих латиноамериканських сорочок або ж, коли впадав у стриманий петеподібний настрій, – застебнуту на всі гудзики суворість пошитої на замовлення англійської твідової трійки. Його можна було побачити на Шостій у максіспідниці або ж у кілті. Ця мінливість багатьох із нас змушувала ламати голову над його орієнтацією, але, наскільки мені відомо, він був традиційним гетеросексуалом; хоч також справедливо назвати його своєрідним генієм сегментування: різні групи друзів він тримав у герметичних коробках, і жодна людина з однієї коробки навіть не була свідома існування інших, відмінних сховків. Тож, можливо, що він жив якимось потаємним життям поза межами гетеросексуальності, можливо, навіть життям розгнузданим. Але, як на мене, це малоімовірно. Ми ще переконаємося, що він не був тим із братів Ґолденів, хто мав клопоти зі статевою ідентичністю. Однак у своїх містичних шуканнях він дійсно розвинув цілу мережу специфічних окультних прив'язаностей, яких не мав наміру обговорювати. Але тепер, коли все з'ясувалося, я можу почати реконструювати те життя, яке він тримав у таємниці.

Нас об'єднувало кіно, і ми любили проводити вихідні вечори в «ІФС-Центрі» або «Фільм-Форумі» за переглядом «Токійської повісті», «Чорного Орфея» або «Скромної чарівності

буржуазії». Саме кіно було причиною того, що він скоротив своє ім'я, яке стало відлунням безсмертного Апу з фільмів Рая. Як він мені зізнався, його батько був проти.

– Він каже, що ми римляни, а не бенгальці. Але це його турбота, а не моя.

Нерона Голдена потішали наші кінопобачення. Коли я приходив, щоб забрати Апу, він іноді чекав на маленькому подвір'ї, що прилягало до спільних Садів, і, повернувшись до будинку, горлав:

– Апулею! Твоя подруга прийшла!

Останнє зауваження щодо його імені: він захоплено відгукувався про автора «Золотого осла», що жив у другому сторіччі.

– Хлопцю дістався від алжирського батенька мільйон сестерцій, а він узяв і написав шедевр.

А щодо імені старшого брата, та й власного теж:

– Якщо Петя сатир або навіть сатир-икон, то я тоді напевно довбаний осел. – (Після чого зневажливо знизував плечима.)

Але пізно вночі, пропустивши кілька склянок, він вивернув цю думку. І це, здавалося, було влучніше, адже, правду кажучи, з їхньої пари саме він був пріапічним сатиром, тоді як бідолашний Петя дуже часто бував довговухим ослом.

Того вечора, коли Голдени організували прийняття в Садах, Петя й Апу познайомилися з тією сомалійкою, і зв'язки, що єднали клан, почали руйнуватися.

Її привів на вечірку її галерист, що був тепер також, хоч не винятково, галеристом Апу: бунтівний індивідуаліст із мерехтливою сивиною на ім'я Френкі Соттовоче, що замолоду

здобув розголос, вивівши спреєм тридцятисантиметрові літери НВФ* на одному з трьох монументальних полотен Клода Моне з водяними ліліями в Музеї сучасного мистецтва на знак протесту проти війни у В'єтнамі, що було відлунням акту анонімного вандала, котрий того ж 1974 року видряпав шістдесятисантиметрові літери ІРА у правому нижньому кутку «Поклоніння волхвів» Пітера Пауля Рубенса в каплиці Королівського коледжу в Кембриджі – акту, за який Соттовоче в поривах хвастошів за свою радикально-лівацьку молодість часом приписував собі цілком неправдоподібну відповідальність. Картини легко відреставрували, ІРА програла свою війну, В'єтконг виграв свою, а галерист урешті побудував собі виняткову кар'єру, відкривши й успішно вивівши в широкий світ, серед багатьох інших митців, також скульпторку по металу Юбу Туур.

«Юба» сомалійською мовою означає квітку або цвіт й іноді пишеться «Юбах» – «х» у сомалійській означає горловий звук, що нелегко дається англomовному горлу, глухий фарингальний фрикатив. А отже – «Юба», спрощення як поступка позасомалійській фарингальній неспроможності. Вона відзначалася вродою жінок Африканського Рогу, довгошия й граційна в порухах рук, і в той довгий літній вечір скидалася Петі на всіяне цвітом дерево, під гілками якого, у прохолодній тіні, він міг би спочивати до кінця свого життя. У якийсь момент того вечора вона заспівала – не якусь скигливу сомалійську пісню, яку він сподівався би почути з цих розкішних уст, а знамениту оду Патті Сміт до самого кохання, сповнену пільми й жадання, із заспокійливими, підступними повторами: *не бійся їх, не бійся їх...* і не встигла

* Національний визвольний фронт.

вона доспівати до кінця, як було вже по ньому. Він кинувся в її бік і закам'янів перед нею розгублений. Охоплений несподіваним поривом неможливого, невимовного кохання, він узявся белькотіти щойно віднайденій дівчині своєї мрії про те й про се, про поезію, фізику елементарних частинок і приватне життя кінозірок, а вона слухала з серйозним виразом обличчя, приймаючи всі його нелогічні перескакування як щось цілком природне, і він відчув уперше в житті, що його розуміють. Тоді заговорила вона, а він загіпнотизовано слухав, як мангуст перед коброю. Пізніше він здатен був відтворити дослівно кожне слово, зронене їй бездоганними устами.

Її рання творчість, розповіла вона, була натхненна примітивістами, з якими вона познайомилася під час відвідин Гаїті, – вони розрізали сталеві діжки з-під мастила навпіл, сплющували обидві половинки, а потім, використовуючи найпростіші інструменти, молотки й викрутки, вимолочували й викручували з них вигадливе плетиво гілок, листя і пташок. Вона довго розповідала Петі про те, як можна за допомогою паяльної лампи вирізати мереживні орнаменти зі сталі й заліза, а тоді показала на телефоні знімки своїх робіт: залишки розбитих (розбомблених?) автомобілів і танків, яким надано найніжніших філігранних форм, метал, пронизаний такими зграбними візерунками повітря, що сам від них стає повітряним. Вона говорила мовою мистецького світу: *війна символів, бажані опозиції*, украй абстрагованим жаргоном посвячених, описуючи свої пошуки *емпатичних зображень, що витворюють водночас рівновагу й конфлікт взаємопротиставлених ідей і матеріалів*, а ще вона досліджувала *абсурдність поєднання радикально протилежних позицій, що нагадує борця в балетній пачці*. Вона промовляла

просто досконало, харизматично й швидко майже до незрозумілості, запускаючи руку в волосся й хапаючись за голову; але врешті він випалив (аутизм спонукав його говорити правду):

– Вибач, але я не розумію нічого з того, що ти кажеш.

Тієї ж миті він зненавидів сам себе. Який же дурень, із застрягим у горлі оспіванням у коханні, пропонує своїй винятковій обраниці слова зневаги замість поклоніння? Тепер вона зненавидить його, і матиме на це повне право, а його життя буде прокляте й утратить будь-який сенс.

Вона зміряла його довгим поглядом, після чого розсміялася цілющим сміхом:

– Це захисний механізм, – мовила. – Людині властиво боятися, що її не сприймуть серйозно без достатньої теоретичної бази, особливо якщо ця людина є жінкою. Взагалі-то мої роботи цілком чітко говорять самі за себе. Я виштовхую красу в світ жаху і цим хочу занепокоїти людей і змусити їх задуматися. Приїдь у Райнебек, сам подивишся.

Тепер – коли я складаю до купи пазли дому Голденів і намагаюся відтворити в пам'яті точну послідовність подій тієї важливої ночі, реєструючи все, що пригадується, – я переконаний, що саме від тієї миті Петині справи пішли шкереберть, оскільки його бажання прийняти запрошення Юби стало на бій із демонами, що змушували його боятися зовнішнього світу. Він змахнув обома руками в дивному, наполовину безпомічному й наполовину лютому жесті, і відразу ж узявся монологізувати, вистрілюючи в коротких і не пов'язаних між собою серіях усе, що виникало в його зболеній свідомості. Охоплений дедалі понурішим настроєм, він висловлював свою незгоду з найрізноманітніших приводів, дійшовши врешті до питання бродвейських мюзиклів і його

нелюбові до більшості з них. Після того стався той незручний пайтонівський епізод, і Петине зникнення в будинку, і його терзання на підвіконні. У Петі завжди від кохання до розпачу був один крок.

Усе те літо він сумував, огорнутий блакитним світлом у закритій кімнаті, де грав у неймовірно складні й прекрасні комп'ютерні ігри, а також (як ми пізніше дізналися) їх створював, і йому все марилося її невідступне обличчя за захисною маскою й вогонь у її руці, що розтинав сталь, коли вона вичаровувала з грубого металу вигадливу фантазмагорію. Він думав про неї як про якусь супергероїню, свою богиню паяльної лампи, і понад усе в світі хотів бути з нею — але боявся подорожі, цей принц, занадто пригнічений власними клопотами, щоби переслідувати свою зниклу Попелюшку. Так само він не міг подзвонити їй і розповісти про те, як почувається. Він скидався на континент стихійного базікання із забороненою зоною мовленнєвого паралічу. Нарешті саме Апу змилосердився над ним і запропонував допомогу:

— Я найму машину з затемненими вікнами, — пообіцяв він. — Організуємо для тебе *доступ*.

Пізніше Апу присягнувся, що керувався лише прагненням допомогти Петі подолати межі страху й спробувати з тією дівчиною. Але не виключено, що він не говорив правди.

Отож Петя зібрав усю свою відвагу й подзвонив, а Юба Туур запросила обох братів приїхати на вихідних, і виявилася досить тямуючою, аби сказати:

— У мене по всьому перимеру будинку надійна огорожа і, може, ти уявиш, що це замкнутий простір, як ваші спільні

Сади. Якщо ти так до цього підійдеш, то зможеш побачити не тільки мої роботи в майстерні, а й ті, що надворі.

В останніх променях сонця, у замусолоненому робочому комбінезоні, з недбало зібраним волоссям під одягнутою задом наперед бейсбольною кепкою з емблемою «Янкіз», зі щойно знятою захисною маскою, що гойдалася на зігнутому лікті — не докладаючи жодних зусиль, вона була просто приголомшливою.

— Ходи, я хочу тобі щось показати, — сказала вона, узяла Петю за руку й повела його сутінковим подвір'ям, устеленим величезними вигадливими формами, схожими на мереживні лати велетенських богів, розкидані на полі бою й перероблені спритними ельфами, а він терпляче йшов, вірячи в існування огорожі, котрої не міг побачити в дедалі густішій сутіні, навіть у світлі яскравого повного місяця; вона обігнула довгий і низький фермерський будинок, у якому жила, провела його між будинком і коморою, що служила їй за майстерню, і мовила:

— Дивися.

Перед ними, біля підніжжя її земельної ділянки, що круто сходила вниз, котилися хвилі річки — широкого срібного Гудзону, від чого в Петі захопило дух. На якийсь час він забувся думати про огорожу й не питав, чи він безпечно обгороджений чи небезпечно виставлений на всі загрози світу, а коли нарешті заговорив: «Чи тут...» — і його рука затремтіла, Юба Туур міцно стисла цю руку й сказала:

— Річка і є нашою стіною. Це безпечне місце для нас усіх.

Він прийняв те, що вона сказала, перестав боятися і дивився отак на хвили, поки вона не запросила братів до дому на вечерю.

Він знову став велемовним собою в теплому жовтому світлі її кухні, наминаючи курку з манго і каррі, солодкість

якої воювала на його піднебінні з домішаними до неї берберськими прянощами. Але поки він розводився про своє захоплення світом відеоігор, пересипаючи відгуки про найновіші ігри декламацією річкової поезії під впливом картини блискучої річки, її увага розсіялася. Ніч видовжувалася, сценарій візиту пішов коту під хвіст, а Юба Туур відчула, як усередині в ній наростає щось несподіване – зрада. Як це так, що ти досі не одружився, запитала вона Петі. Такий чоловік, як ти, це ж просто знахідка. Але в ту мить, коли вона це промовила, її очі перескочили на Апу. А той *сидів собі тихо, як миша*, як сам розповідав мені пізніше, *і нічого не робив*, але згодом Петя звинуватив його в тому, що він *бурмотів; ти щось белькотів там собі під ніс, покидьку ти такий, ти приворожив її*, тоді як сам Петя намагався відповісти Юбі, плутаючись у словах: колись давно, так, хтось був, але відтоді чекання, чекання на емоційний імператив, а вона, звертаючись до нього, але дивлячись на його брата: Ну а тепер, знайшов ти вже свій моральний імператив, кокетливо, але втупивши очі в Апу, а той щось бурмотів, як стверджував Петя, хоча переді мною завжди заперечував, ніби щось бурмотів.

Я знаю, що ти зробив, шкура продажна, верещатиме згодом Петя, певно, ти їй ще щось у їжу підсипав, через спеції нічого не було чути, якийсь гидотний порошок із курячих тельбухів від тої твоєї відьми з Грінпойнта, і бурмотів, що ти там казав, вроки, вроки якісь.

А Апу з непроникним лицем, підсипаючи жару: А де ж нашого татуса синочок? А що ж із два плюс два чотири? Чотири плюс чотири вісім? Я нічого не зробив. Нічого.

Ти трахнув її, застогнав Петя.

Ну, що ж, правда. Я це зробив. Вибачай.

Може, це все відбулося трохи інакше. Мене там не було. Цілком могло бути так, що зазвичай велемовний Петя провів цілий вечір, прикусивши язика, заанімівши від кохання, а жвавий і практичний Апу монополізував усю розмову, а разом із нею й жінку. Могло бути, що вона, Юба, яка повсюдно вважалася елегантною, вихованою жінкою, рідко здатною на авантюри, у цьому випадку на власний подив піддалася раптовій хіті до не того брата – колеги-митця, нової зірки, дамського догідника, заворожувача. Рушійні сили жадання незнані навіть для жадущих, жаждених і жаданих. *Безчестю віддаю / Я дух шляхетний на догоду плоті**, Ейвонський бард, сонет 151. Отож, не знаючи повної картини, чому і для чого, ми завдаємо моральних ударів тим, кого кохаємо.

Темний будинок. Рипливі дошки підлоги. Рухи. Нема потреби переповідати банальної мелодрами, що відбулася. Уранці провина на обличчях обох винуватців, що впадає в око, мов газетні заголовки. Великий, масивний Петя, пружний Апу з поголеною головою, між ними жінка, ніби грозова хмара. Нема чого пояснювати, каже вона. Так вийшло. Думаю, вам обом треба піти.

І потім Петя, в'язень власного страху перед світом, тремтів від приниженої, безпілотної люті на задньому сидінні найнятої братом автівки із затемненими вікнами, цілі три години тихого жаху на зворотному шляху до міста. У такі хвилини думки можуть звернутися до вбивства.

* Цитується у пер. Дмитра Паламарчука.

Через вісімнадцять років після народження Апу старий вступив у позашлюбні стосунки й не був досить обережний, що призвело до вагітності, якої він вирішив не переривати, адже, на його думку, вирішувати мав завжди саме він. Мати була якоюсь незастоюваною жінкою, чия ідентичність залишилася невідомою (секретарка? повія?), і в обмін на певне фінансове відшкодування відмовилася від сина, переданого на виховання батькові, виїхала з міста і зникла з історії свого малюка. Отож, подібно до бога Діоніса, дитина народилася двічі: уперше з материнського лона, а вдруге – у світ свого батька. Бог Діоніс завжди був відступником, богом воскресіння й прибуття, «богом, що приходить». Крім того, він був андрогінним, «чоловічо-жіночим». Те, що наймолодший із дітей Нерона Голдена у грі в античне перейменування обрав собі саме цей псевдонім, говорить про те, що він знав щось про себе раніше, ніж дізнався, якщо можна так висловитися. Хоча тоді він пояснював свій вибір передовсім тим, що Діоніс пройшов усю Індію вздовж і впоперек, і міфічна гора Ніса, де він народився, насправді могла бути розташована на субконтиненті; а по-друге, тим, що він був божеством чуттєвої насолоди, не лише Діонісом, але й, у його римському

втіленні, Вакхом, богом вина, безладу й екстазу, а це все – ствердив Діоніс Голден – звучало заманливо. Утім, невдовзі він заявив, що воліє, аби його не кликали повним божественним ім'ям, і задовольнився простим, майже анонімним однолітерним прізвиськом «Д».

Його раніше входження в сім'ю не було легким. Стосунки з єдинокровними братами з самого початку були кепські. Усе своє дитинство він почувався виключеним. Брати кликали його Мауглі й жартома вили на місяць. Його мати-вовчиця була якоюсь хвойдою з джунглів; їхня була римською матір'ю-вовчицею. (Здається, на цьому етапі вони постановили бути Ромулом і Ремом, хоч пізніше в розмові зі мною Апу це заперечив чи радше припустив, що ця ідея народилася в голові Д, а не в його власній.) Поки Д ще вчився говорити, вони вже оволоділи латиною та грекою і вживали ці таємні мови, аби не допустити його до своїх розмов. Обидва пізніше це також заперечували, хоч і визнавали, що обставини, за яких він потрапив у сім'ю, а ще різниця у віці, спричинили серйозні складнощі, проблеми відданості й природної прив'язаності. Тепер, ставши юнаком, Д Голден у товаристві братів метався між запобігливістю та гнівом. Було очевидно, що він мав потребу любити й бути любленим; у ньому ховалася хвиля почуття, котрій потрібно було когось накрити, і він сподівався, що зустрічна хвиля накрие також його. Не зустрічаючи такої пристрасної взаємності, він шаленів, лаявся і замикався в собі. Коли сім'я Голденів переїхала до Золотого дому, йому було двадцять два. Іноді він здавався занадто мудрим як на свої літа. Іноді ж поведився, немов чотирирічна дитина.

У дитинстві, коли він набирався сміливості запитати батька й прибрану матір про жінку, що дала йому життя,

батько просто розводив руками й виходив із кімнати. А ма-
чуха спалахувала гнівом.

— Облиш уже! — закричала вона одного доленосного
дня. — Та жінка не має жодного значення. Вона десь подала-
ся, захворіла й померла.

Як це було для нього — бути Мауглі, народженим жінкою
без жодного значення, так жорстоко відкинутою його бать-
ком, що померла в кромішній пітьмі однією з мільярдів смер-
тей забутих бідняків? Пізніше, коли змова мовчання була
порушена, я почув від Апу одну приголомшливу історію. Був
колись період, коли стосунки старого з їхньою матір'ю не
складалися. Він горлав на неї, вона огризалася. Я аж випро-
стався й нашоросив вуха, бо ось уперше за всю історію моїх
розмов із Голденами та безлика, безіменна жінка, Неронова
дружина — нещаслива роль ще з античних часів — вийшла
на сцену й відкрила рот; а що Нерон, як оповідалося в цій
історії, горлав і дерся на неї, вона не залишилася в боргу. Це
не був той Нерон, якого я знав, який тримав свій могутній
бойовий дух під контролем, випускаючи його лише у формі
самозакоханої пихатості.

Як би там не було: після цього вибуху сім'я розбилася на
два табори. Старші хлопці стали на бік матері, але Діоніс
Голден твердо тримав сторону батька, переконуючи пат-
ріарха, що його дружина, мати Петі й Апу, нездатна вести
домашнє господарство. Нерон викликав жінку й наказав їй
здати ключі; деякий час після цього саме Д давав вказівки,
замовляв продукти й вирішував, яку їжу готувати в кухнях.
Це було публічне приниження, зганьблення. Її почуття влас-
ної гідності було тісно пов'язане з тим залізним кільцем, тим
чарівним О діаметром вісім сантиметрів, з якого звисало зо
два десятки ключів, великих і малих, ключів до комори, до

підвальних сейфів, набитих злитками золота й іншими по-
таємними скарбами багатіїв, та до різноманітних секретних
щілин по всьому будинку, де вона переховувала те, що лиш
їй самій було відомо: старі любовні листи, шлюбні коштов-
ності, стародавні шалі. Це був символ її домашньої влади,
і разом із ключами на ньому кріпилися її гордощі й само-
повага. Вона була повелителькою замків, а без цієї ролі ста-
вала ніким. Через два тижні після того, як чоловік звелів їй
віддати в'язку ключів, відсторонена господиня дому спробу-
вала накласти на себе руки. У хід пішли пігулки, Апу й Петя
знайшли її простертою біля підніжжя мармурових сходів,
приїхала швидка допомога. Вона вчепилася Апу в зап'ясток,
і рятівники зі швидкої сказали: поїдьте за нами, дуже важли-
во, що вона так тримається за вас, вона тримається за життя.

Усередині швидкої двоє парамедиків грали ролі добро-
го й злого поліціантів. — Тупа суко, всю сім'ю поставила на
вуха, ти думаєш, нам нема що робити, у нас серйозні спра-
ви, справжні поранення, невідкладні випадки, а не якісь там
самогубства, треба було тебе лишити там здихати. — Але ж
і бідолашка, не кричи так на неї, їй і без того зле, все гаразд,
дороженька, ми подбаємо про тебе, все буде добре, нема лиха
без добра. — Яке в біса лихо, ти бачив, скільки в неї того доб-
ра, подивись, який палац, які багатства, ці люди на нас див-
ляться, як на свою власність. — Дороженька, не звертай на
нього уваги, такий у нього характер, ми тут для того, щоб
про тебе подбати, тепер ти в надійних руках. Вона намага-
лася видушити з себе якісь слова, але Апу не міг розібрати,
що саме. Він розумів, що вони роблять — вони намагалися
не дати їй провалитися в безтяму, а потім, після зондуван-
ня шлунку, за яким йому довелося спостерігати, оскільки
її долоня намертво вчепилася за його зап'ясток, коли вона

опритомніла в лікарняному ліжку, то сказала: синку, єдине, що я хотіла тебе попросити там у швидкій, щоб ти заїхав тій сволоті в носа.

Її повернення додому було своєрідним тріумфом, адже вона, звичайно ж, повернулася на свою позицію глави домашнього господарства, а зрадницький син, що не був її сином, благав прощення, і вона сказала, що прощає, хоч насправді ніколи йому не пробачила й до кінця життя майже не озивалася до нього. Та й він насправді не потребував її пробачення. Вона назвала його матір жінкою без жодного значення й заслуговувала на все, що він їй завдав. Після цієї події брати гримнули дверима своїх емоцій перед його носом і заявили, що, на його щастя, вони не прихильники насильства. Він проковтнув свої гордощі й попросив пробачення також у них. На це довелося почекати. Але з плином років між братами помалу розвинулася стримана сердечність, яка ззовні могла видаватися невисловленою братерською любов'ю, хоч насправді була лише взаємним толеруванням.

Непоставлені запитання висіли у повітрі, нерозгадані загадки: Чому хлопець, який потім виріс і став Д Голденом, так відчайдушно прагнув прибрати дім до своїх рук, що для задоволення свого бажання принизив прибрану матір? Чи це мало довести його приналежність до сім'ї? Чи, може, і це цілком імовірно, він хотів помститися за мертву жінку, яка дала йому життя?

— Не знаю, — зневажливо відповів Апу, коли я його про це запитав. — Він буває противнющим засранцем, коли захоче.

Зі свого загостреного почуття відмінності, що корінилося в його позашлюбному народженні, Д Голден вибудував

щось на зразок ніцшеанського елітаризму, який служив виправданням його ізоляції. (Кожен, хто задумувався про чоловіків із родини Голденів, натрапляв на тінь *Надлюдни.*) «І звідки взагалі може взятися “спільне благо”! — цитував він філософа у Садах. — У самих цих словах закладена суперечність: призначене для загалу завжди має невисоку вартість. Зрештою, має бути так, як є і як було завжди: великі речі дістаються великим людям, безодні — глибоким, лагідність та огида — чутливим і, загалом і коротко, все рідкісне — рідкісним»*. Мені це звучало не більше, ніж молодеचे позерство: лише на кілька місяців старший від нього, я впізнав у ньому власну слабкість до філософування. Власне, Д був справжнім позувальником, типом Доріана Грея — стрункий, гнучкий, на грані жінкоподібності. Його уявлення про себе — що лише він з усього свого племені здатен бути великим, лише він відзначається достатньою глибиною характеру, щоб зануритися в безодню печалі, лише він винятковий — цілком відверто звучало як захисна реакція. Але я дуже йому співчував; доля повелася з ним жорстоко, і хіба ж ми всі не вибудовуємо власних стін, можливо, навіть не знаючи, від чого хочемо ними відгородитися, яка сила врешті налетить на них і зруйнує наші маленькі мрії.

Іноді я виходив разом із ним послухати музику. Йому подобалася одна рудоволоса співачка на ім'я Айві Мануель, що раз на тиждень виступала пізно ввечері в одному клубі на Орчад-стріт, іноді з діадемою на голові, аби довести свій статус королеви. Перш ніж перейти до кількох власних

* Фрагмент трактату «По той бік добра і зла» цитується у пер. Анатолія Онишка.

пісень, вона співала кавер-версії «Дикого вітру», «Знаменитого синього дощовика» й «Під мостом», і Д, сидючи перед нею за чорним металевим столиком, заплющував очі й погойдувався під Бові й Коена та нашіптував власні слова до музики «Пепперів». Часом я чуюсь, мов не народився, часом я чуюсь, що цього б не хотів. Айві Мануель була його подругою, оскільки, як зізналася – без жартів – усі дівчата-натуралки до нього клеїлися, а Айві як лесбійка могла товаришувати з ним по-справжньому. З усіх тих Голденів він був найвродливішим, що охоче підтвердило би кожне казкове дзеркальце, і міг бути з усіх них найбільш чарівним. Жертвами його зраненої відкритості стали всі ми, що мешкали в будинках при Садах, але Д також став помітною постаттю в ширшій околиці. Він удавав, що увага йому дошкуляє. Куди тільки не йду, люди на мене витріщаються, нарікав він, весь час хтось на мене дивиться, наче я неабихто, наче вони чогось від мене очікують. Переступи через це, порадила йому Айві, до сраки ти комусь здався. Він посміхнувся й схилив голову в удаваних перепросинах. Чарівність була його маскуванням так само, як і в Апу; глибоко всередині він був занурений у задуму й часто зажурений. Від самого початку він носив у собі найтемніший морок, хоч і прийшов у цей світ, мов сонячне сяйво, з головою, вкритою білим, як сніг, волоссям. Волосся потемніло до каштанового кольору, а небо його характеру також затягнулося хмарами, й він нерідко впадав у меланхолію.

Айві не робила великої сенсації зі своїх сексуальних уподобань – як музикантка вона не любила вішати на себе ярликів.

– Для мене зовсім не проблема визнати свою орієнтацію, але не думаю, що вона має щось спільне з моєю музикою, –

говорила вона. – У мене такі, а не інші вподобання. Я не хочу, щоб через це люди не слухали мою музику, але я також не хочу, щоб вони її слухали саме через це.

Однак серед її слухачів був значний перекіс у бік жіноцтва: багато жінок плюс чарівний молодий чоловік, який не любив, коли на нього дивляться, та ще я.

Усі Голдени розповідали про себе історії – історії, в яких найважливіша інформація про походження обминалася або спотворювалася. Я сприймав ці оповіді не як «правду», а як вказівки на їхні характери. Небилиці, які розповідає про себе людина, відкривають її так, як ніколи не був би в стані зробити запис фактів. Для мене ці оповідки були як «підказки» в покері – мимовільні жести гравця, що вказують на те, які в нього карти, – потирання носа, коли рука сильна, почухування мочки вуха, коли слабка. Досвідчений майстер спостерігає за всіма гравцями за столом, аби відкрити їхні підказки. Саме так я й намагався спостерігати за Голденами й слухати їх. Однак певного вечора, коли я подався з Д до клубу на Орчад-стріт послухати, як Айві Мануель співає ч-ч-ч-ч Бові, *чи-не-завжди-так-бува* Мітчелл, а також власну, дивну й кумедну науково-фантастичну пісню «Термінатор» про корисність мандрівок у часі для потенційних рятівників людства, а потім пив з ними обома пиво в спорожнілому клубі, то проґавив найочевиднішу з усіх підказок. Здається, саме Айві заторкнула дедалі більш заплутану проблему статевої диференціації, а Д відповів сюжетом із грецької міфології. Гермафродит був дитям Гермеса й Афродити, в якого так міцно закохалася нимфа Салмакіда, що вблагала Зевса поєднати їх навіки, і так вони стали одним цілим, обоє в одному тілі, в якому відтоді проявлялися обидві статі. Тоді я подумав, що таким

чином він хоче висловити свою близькість з Айві Мануель, сказати, що вони поєднані навіки як друзі. Але в ту мить він говорив щось набагато дивніше, тільки я не вмів слухати; він говорив про себе.

З метаморфозою справа така, що вона не випадкова. Філомела, над котрою поглумився, згвалтувавши й відрізавши язика, її зять Терей, утекла від нього соловейком, вільним солодкоголосим птахом. Як і в історії Салмакіди та Гермафродита, боги дозволяють тілам перетворитися в інші тіла під тиском відчайдушних потреб – любові, страху, звільнення, або ж існування в одному тілі таємної правди, яка може бути виявлена лише через мутацію.

У кишені Д постійно мав три срібні долари, аби могли ворожити за допомогою давньокитайських гексаграм. Тієї ночі в клубі на Орчад-стріт він кинув монети. П'ять незмінних розірваних ліній і одна незмінна суцільна нагорі.

– Двадцять три, – мовив він. – Хто б сумнівався.

І сховав монети. Я не мав жодного уявлення про «І цзін», але пізніше тієї ночі заугливі гексаграми. В епоху пошукових систем усе знання розташоване на відстані поруху руки. Гексаграма 23 називається «Обдирання» й описується як гексаграма розколювання. Її нижня триграма означає «струс» і «грим».

– Ходімо додому, – сказав він і залишив нас, не оглянувшись.

Я не наздоганяв його. Я не ганяюся за людьми, які дають зрозуміти, що моє товариство їм набридло. Певно, ображеність стала на перешкоді моїй проникливості, бо проминуло багато часу, перш ніж я припустив, що за його страхом бути об'єктом спостереження може ховатися щось інше, ніж марнославство, нарцисизм і соромливість.

Завжди на початку якийсь біль, що треба втамувати, якась рана, що треба зцілити, якась діра, що її треба заповнити. І завжди наприкінці поразка – невгамовний біль, невиліковна рана, залишена меланхолійна пустка.

Щодо питання про природу добра, яке я ставив на самому початку цієї розповіді, можу дати принаймні часткову відповідь: життя молоді жінки, яка одного вечора на тротуарі Бовері-стріт закохалася в Діоніса Голдена і яка була з ним та огортала його цим непохитним коханням упродовж усього, що надійшло, – ось, на мою думку, одне з найкращих визначень доброго життя, яке я зустрів за своє відносно коротке, відносно вузько закрোєне існування. «Le bonheur écrit à l'encre blanche sur des pages blanches», – сказав нам Монтерлан: щастя пише білим чорнилом на білому папері – а доброту, додав би я, так же нелегко увібгати в слова, як і радість. Однак мушу спробувати, адже те, що ці двоє знайшли й за що вхопилися, було – ні більше, ні менше – щастям, яке породила доброта і яке вона також підтримувала, попри виняткові перешкоди. Доки його не зруйнувало нещастя.

Першого ж дня, коли він її зустрів – одягнена в білу блузку й чорну пряму спідницю, вона курила французьку сигарку без фільтра на тротуарі під Музеєм ідентичності, – він зрозумів, що нема чого намагатися втримати від неї таємниці, бо вона могла читати його думки так чітко, мовби в нього на чолі біг рухомий рядок новинних сюжетів.

– Айві сказала, що нам треба зустрітися, – почав він. – Я подумав, що це дурна ідея.

– То чому ж ти тоді прийшов? – запитала вона, відвернувши голову вбік зі знудженим виглядом.

– Я хотів тебе побачити і побачити, чи захочу тебе побачити, – відповів він.

Її це зацікавило, але, схоже, лиш незначно.

– Айві розповіла мені, що твоя сім'я опинилася в якомусь вигнанні, про яке ти не хочеш говорити, – сказала вона. Її очі були широкі, як море. – Але тепер, коли ти тут стоїш, я бачу, що ти, мабуть, сам опинився у вигнанні з самого себе, можливо, з першого дня твого життя.

Він насупився, явно роздратований.

– А це ти звідки знаєш? – різко запитав він. – Ти музейна кураторка чи шаманка?

– Існує особливий різновид печалі, – відповіла вона, зтягуючись «Голуазом», схожа на Анну Каріну в «Безтямному П'єро», – що вказує на відчуження людини від власної ідентичності.

– Ця сучасна зацикленість на ідентичності викликає огиду, – заявив він, мабуть, занадто категорично. – Це спосіб завужувати нас настільки, що ми стаємо одне для одного чужинцями. Ти читала Артура Шлезінгера? Він виступає проти закріплення маргіналізації через утвердження відмінностей.

Він мав на собі тренч і федору, бо літо надходило, але ще не настало, ніби жінка, що вабить фальшивими обіцянками кохання.

– Так ми якраз і є чужинцями, всі до одного, – ледь помітне знизування плечей і натяк на презирливу гримасу. – Питання в тому, щоб трохи точніше визначити типи чужинців, які ми собі обираємо. І звичайно, я читала цього старого мертвого білого гетеросексуала. Тобі варто поцікавитися працею Співак про стратегічний есенціалізм.

– Не хочеш зайти кудись на віскі? – запитав він, і його запитання звучало ще трохи роздратовано, а вона й далі

тракувала його як когось трохи недалекого, кому потрібна була мудра допомога. Її панчохи мали чорні шви, що бігли вздовж литок.

– Не тепер, – відповіла вона. – Тепер ти маєш зайти все-рину й дізнатися про новий світ.

– А як щодо потім?

– Потім теж ні.

Вони провели ту ніч разом у її квартирі на Другій авеню. Стільки всього треба було обговорити, що в них не дійшло до сексу – перехваленого, як він заявив. Вона не сперечалася, тільки подумки це відзначила. Уранці він виходив на вулицю, аби принести їй круасани, каву, віскі, цигарки й недільні газети. Ключі лежали на столику з червоного дерева у передпокої, такій собі скриньці на ніжках – не антикваріат, але непогана підробка. Д підняв кришку й побачив на маленькій червоній шовковій подушечці револьвер – кольт із перламутровим руків'ям, цілком можливо, що теж непогана підробка. Він узяв зброю, крутнув барабан, приклав дуло собі до скроні. Пізніше він говорив, що не натискав спуску, але вона спостерігала за ним через відчинені двері спальні й почула клацання курка, що вдарив у порожню комірку.

– Знайшов ключі, – сказав він. – Піду візьму щось по-снідати.

– Не розлий нічого, – гукнула вона йому вслід. – Бракувало мені ще болота на килимі.

Рія – так її звали. Ще зовсім дівчина. Старша від нього лише на три чи чотири роки, вона вже обіймала керівну посаду в музеї, а крім того, іноді вечорами наспівувала любовні пісні на Орчад-стріт і створювала власну незалежну колекцію одягу з чорного шовку й старих мережив, часто здобленого рослинними мотивами з парчі в орієнтальному,

китайському та індійському стилі. Вона мала наполовину індійське, а наполовину шведсько-американське походження, і її довге скандинавське прізвище, Захаріассен, було занадто складне у вимові для американського рота, тож подібно до того, як він був Д Голденом, її знали як Рію З.

Від абетки починаються всі наші таємниці.

«Увійди і дізнайся про новий світ». Біля парку Бовлінг-Грін був музей, присвячений корінним американцям, на Малбері-стріт – американцям італійського походження, у Порт-Вашингтоні – американцям польського походження, крім того, були два єврейські музеї, на Верхньому й Нижньому Мангеттені, і це все, незаперечно, також були музеї, пов'язані з ідентичністю, але МІ – Музей ідентичності – поставив на щось більше: його харизматичний куратор, Орландо Волф, націлювався на ідентичність як таку, на цю нову потужну силу в світі, що своєю могутністю не поступалася вже жодній теології чи ідеології; культурна ідентичність і релігійна ідентичність, національна, племінна, сектантська й сімейна – це було ціле мультидисциплінарне поле, що стрімко розширювалося; а наріжним каменем Музею ідентичності було питання ідентичності власного Я, починаючи від біологічного Я й виходячи далеко за його рамки. Статєва ідентичність, роздроблена, як ніколи раніше в історії людства, породжувала цілком нову термінологію, що намагалася зафіксувати її нові видозміни.

– Бог помер, і ідентичність заповнює вакуум, – звернулася Рія до Д перед дверима до гендерної зони, і в очах її блищав запал справжнього адепта, – але виявляється, що боги з самого початку затирали різниці між статями.

Її чорне волосся було підстрижене коротко, біля самої голови.

– Прикольна стрижка, – сказав він.

Вони стояли серед глечиків, печатей і кам'яних статуй з Аккаду, Ассирії й Вавилону.

– Плутарх пише, що Велика Мати була міжстатєвим божеством – у ній були присутні обидві статі, ще не розділені.

Якби він найняв старий кабриолет – червоно-білий, із плавниками, вони могли б податися в подорож, може, навіть через усю Америку.

– Ти бачила Тихий океан? – запитав він. – Мабуть, це розчарує, як і все інше.

Вони йшли далі. У музеї стояв морок, який розривали, наче вигуки в монастирі, яскраво освітлені експонати.

– Оці експонати з кам'яного віку могли бути трансгендерними жрицями, – мовила Рія. – Тобі варто придивитися уважно. Для цисгендерних людей це так само важливо, як для спільноти чоловікожінок.

Це слово повернуло його в дитинство; зненацька він знову вивчав латину, затято напруживши увагу, аби здолати владу братів, які виключали його з розмови, вживаючи таємничої мови римлян.

– Прийменники, які вимагають знахідного відмінка, – мовив він. – *Ante, apud, ad, adversus / circum, circa, citra, cis. / Contra, erga, extra, infra.* Неважливо. Цизальпійська й Трансальпійська Галлія. Ясно. Тепер Альпи розділяють статі.

– Я не люблю того слова, – сказала вона.

– Якого?

– Стать.

Ага.

– Хай там що, а Бог не помер, – зауважив він. – Принаймні не в Америці.

Чоловікожінки означало чоловіків, що відчують себе жінками, жінкочоловіки – навпаки. Тепер вона засипала його термінами: *гендерфлюїдний, бігендерний, агендерний, транс* із зірочкою – *транс**, різниця між жінкою й жіночністю, *гендерний нонконформізм, гендерквір, небінарний*, а ще запозичене з культури корінних американців *дводушія*. Служителями фригійської богині Кібели були чоловікожінки, що звалися галлами. В африканській залі чоловікожінки окуле і жінкочоловіки агуле з племені Лугбара, транссексуальні амазонки з Абомея, королева Хатшепсут у чоловічому вбранні й із накладною бородою. В азійській залі він зупинився перед кам'яною фігурою Ардганарішвари, бога-напівжінки.

– З острова Слона, – сказав він і тут же затулив уста долонею. – Ти цього не чула, – звернувся він до Рії з невідомою лютью.

– Я ще хотіла показати тобі костюми *фаньчуань* із китайської опери, де чоловіки грали жінок, – сказала вона, – але, певно, тобі на сьогодні вистачить.

– Мені треба вже йти, – промовив він.

– Тепер я не відмовлюся від віскі, – відповіла вона.

За сніданком наступного дня, хромаючи в білій постелі круасан, із цигаркою й черговою склянкою віскі в руці, вона тихо промуркотала:

– Я знаю країну, якої ти не хочеш називати, і знаю назву міста, про яке не хочеш говорити.

Вона вишептала обидві назви йому на вухо.

– Мені здається, я тебе кохаю, – сказав він. – Але хочу знати, навіщо тобі той пістолет у столику в передпокої.

– Щоб застрелити тих, кому здається, що мене кохають, – відповіла вона. – А може, і себе теж, але я ще не вирішила.

– Не говори моєму батькові, що ти знаєш, – попередив він, – інакше тобі, мабуть, не доведеться приймати цього рішення.

Я заплющую очі й прокручую в уяві фільм. Відкриваю очі й записую його. Тоді знову заплющую очі.

А ось перед нами Василиса, молода росіянка. Вона приголомшлива. Можна навіть сказати, що вона незрівнянна. У неї довге темне волосся. Тіло в неї також довге й виняткове: вона бігає марафони, а ще вона чудова гімнастка, що спеціалізується на вправах зі стрічкою. Вона каже, що в юності ледве не потрапила до російської олімпійської збірної. Зараз їй двадцять вісім. Юною вона була у п'ятнадцять. Її повне ім'я Василиса Арсеньєва. Вона походить із Сибіру і стверджує, що її предком був не хто інший, як великий дослідник Володимир Арсеньєв, який написав чимало книжок про цей регіон, у тому числі екранізовану Куросавою «Дерсу Узала», але ця генеалогічна лінія не підтверджена, оскільки Василиса, як ми переконаємося, геніальна брехунка, що досконало освоїла мистецтво обману. Вона каже, що виросла в лісовій пущі, в безмежній тайзі, що вкриває більшу частину Сибіру, і що її родина належить до племені нанайців, чоловіки якого промишляють полюванням і ловами звірів або як проводирі. Вона народилася в рік московської літньої Олімпіади, а коли виростала, її кумиркою була славетна гімнастка Неллі Кім, напівкорейка й напівтатарка. Шістдесят п'ять країн, включаючи Сполучені Штати, збойкотували ту московську

олімпіаду, але вона в лісовій глушині була далеко від політики, хоча у віці дев'яти років таки довідалася про падіння Берлінської стіни. Вона зраділа, бо почала вже дивитися деякі часописи й хотіла виїхати до Америки, де б її обожнювали, і слати родині додому американські долари.

Саме так вона й зробила. Дала драла. Тепер вона в Америці, у місті Нью-Йорку, а також, час від часу, у Флориді; нею страшенно захоплюються, і вона заробляє гроші, виконуючи роботу красуні. Багато чоловіків жадає її, але вона не шукає собі просто чоловіка. Вона бажає собі покровителя. Царя.

Перед нами Василиса. Вона володіє чарівною лялькою. Коли в дитинстві лиха мачуха послала тодішню Василису до дому Баби Яги, що їла дітей і мешкала в дрімучому-предрімучому лісі, саме чарівна лялька допомогла їй порятуватися, щоб вона могла розпочати пошуки свого царя. Так у казці говориться. Але дехто розповідає їй інакше, стверджуючи, що Баба Яга таки з'їла Василису, зжерла її, як і всіх інших, і після того до бридкої старої відьми перейшла вся краса молоді дівчини — так, що ззовні вона зробилася вилитою Василисою Прекрасною, хоч усередині залишилася зубатою Бабою Ягою.

Перед нами Василиса в Маямі. Тепер вона блондинка. Ось-ось вона зустрине свого царя.

Узимку 2010 року, за кілька днів до Різдва, наполохані загрозливими прогнозами погоди четверо Ґолденів у супроводі пані Метуші й пані Патяк, двох довірених асистенток Нерона, а також мене вилетіли на південь на борту чогось, чого я не вмів назвати, поки Апу не сказав, що серед постійних користувачів воно називається ПРЛ, і таким чином ми врятувалися від величезної снігової бурі. Згодом

у місті, яке ми залишили позаду, всі нарікатимуть на повільну роботу снігоочисних машин і з'являться підозри, що це сповільнення умисне і є виявом протесту проти урізання бюджету мером Блумбергом. У Центральному парку випало пів метра снігу, в деяких районах Нью-Джерсі майже метр, і навіть у Маямі то був найхолодніший грудень в історії, хоч це лише означало шістнадцять градусів тепла, середня температура, що не так уже й холодно. Старий винайняв кілька апартаментів у великій резиденції на приватному острові недалеко від Маямі-Біч, і більшість часу ми не страждали від холоду. Петі острів сподобався: єдиним місцем, яке поєднувало його з материком, був пормний причал, і на цю зачаровану землю зась було ступити комусь сторонньому, хіба що за нього замовив слівце хтось із мешканців. Павичі, як із пташиного, так і з людського роду, гордовито проходилися, не боячись, що за ними спостерігає якесь свавільне око. Багатії відкривали свої коліна й свої таємниці, і ніхто ніколи не пробувався. Тож Петя зумів переконати себе, що острів – це замкнений простір, і його страх перед перебуванням надворі з гарчанням відступив у тінь.

– О, так ти теж не знаєш, що таке ПРЛ? Приватний реактивний літак, мій дорогенький. Нема за що.

Саме Апу – товариський Апу, а не мій насуплений ровесник Д – запросив мене полетіти разом із ними, а мати сказала мені «Лети», хоч це й означало, що я проведу свята поза домом, «розважся трохи, чом би й ні?». Тоді я не знав, що більше ніколи не зможу привітати вигадане малятко Ісуса чи зустріти справжній Новий рік разом із батьками. Я не міг здогадатися, що трапиться, але все одно відчуваю гірку скруху.

Апу перебував у своїй стихії, базикаючи з багато представленим на острові вінегретом російських мільярдерів і підбиваючи їхніх дружин позувати йому для портретів, бажано не надто обтяженими одягом. Я тюпав за ним услід, наче вірний пес. Дружини мільйонерів не помічали моєї присутності. Це мене влаштувало: невидимість була станом, до якого я звик і якому в більшості випадків віддавав перевагу.

А Д Голден – той узяв із собою Рію, і обоє занурилися одне в одного з головою й трималися здебільшого осторонь. Обслуга обслуговувала, супровід супроводжував, пані Метуші метушилася, її молодша напарниця пані Патяк патякала – і відпочинок Голденів минав досить гладко. Я, їхній приручений Тентен, теж був цілком задоволений. А в новорічний вечір на острові влаштували заможну вечірку для його заможних мешканців – звичні коштовні феєрверки, омари найвищого сорту й танці, що вимагають неабияких зусиль, і Нерон Голден оголосив свій намір вийти на танцмайданчик.

Старий, як я виявив, був танцюрист хоч куди.

– Бачив би ти його кілька років тому, коли він святкував сімдесятиріччя, – сказав мені Апу. – Усі кралечки вишикувалися до нього в чергу, а він їх усіх перевальсував, перетангував, переполькав, переджайвив, понахилив і покружляв. Парні танці – це тобі не дискотечне дригання, гойдання й підстрибування, як у наші звироднілі часи.

Тепер, коли мені вже відомі їхні сімейні таємниці, я можу уявити старого на великій надморській терасі сімейної резиденції у кварталі Валкешвар, намалювати в своїй уяві щасливих красунь із бомбейської еліти в його обіймах. Тим часом, як його затюкана безпарна дружина – яку й далі зватиму

Поппеею-Сабіною, віддаючи данину юліансько-клавдіанським смакам їхньої сім'ї, — несхвально, але мовчки спостерігала за ними з заднього плану. Тепер він був старший, мав уже сімдесят чотири, але не втратив ані майстерності, ані почуття рівноваги. Молоді жінки знову чекали, що їх понахиляють і покружляють. Однією з них була Василіса Арсеньева, яка запозичила собі життєвий девіз в Ісуса Христа, Євангеліє від святого Матвія, розділ четвертий, вірш дев'ятнадцятий. «Ідіть за Мною, Я зроблю вас ловцями людей!» Час вона розрахувала ідеально. Коли вибило Новий рік, настала північ, або ж відьомська пора, вона закинула свій фатальний гачок. І від моменту, коли пішла з ним до танцю, більше нікому це не світило. Вона була його кінцевою зупинкою.

Перед нами Василіса. Вона танцює зі своїм царем. Вона обняла його рукою, а її обличчя говорить: Я ніколи не відпускаю. Вища за нього, вона злегка нахиляється, щоб наблизити уста до його вуха. Він підставляє вухо їй до уст, щоб зрозуміти, що вона каже. Перед нами Василіса. Вона засовує язика йому до вуха. Язык говорить мовою без слів, яку розуміють усі чоловіки.

Резиденція Вандербільтів розташована в самому серці острова. Перемотка назад: перед нами Вільям Кіссам Вандербільт II, який на своїй сімдесятип'ятиметровій яхті обмінюється з забудовником Карлом Фішером. Яхта в обмін на острів. По руках. А ось Бебе Ребозо, котрого в часи Вотергейта звинуватили в тому, що він був «рекетиром Ніксона», приєднується до групи, яка купила острів у того хлопця, який купив острів у іншого хлопця, що купив його у Вандербільта. Цей острів має свою історію. Він має свою обсерваторію.

Своїх павичів, як уже було сказано. Має пошану до чужих таємниць. Має своє гольфове поле. Має шарм.

І в цей холодний святковий період у резиденції Вандербільтів, після новорічного танцю на прекрасному танцювальному паркеті, викладеному серед прикрашених гірляндами дерев, і запалених жарівень, і оркестрантів, і жінок у коштовностях, і охоронців, що стережуть коштовності, і чоловіків, що купили ці коштовності й любуються своєю власністю, цей острів має також про що пліткувати — про роман між зимою й весною, між листопадом і квітнем. Мої гроші за твою красу. По руках.

Новорічний вечір призначений для танцю, а коли музика стихає, вона наказує Неронові: іди до себе й поспи, я хочу, щоб ти відпочив для мене, перш ніж ми почнемо по-справжньому. І він слухняно повертається до ліжка, як чемний хлопчик, а його сини дивляться на це з відкритими ротами. Їхній вигляд промовляє: це все не відбувається насправді. Він не може на це купитися. Але його авторитет такий потужний, що жоден із них не озивається й словом. Наступного вечора старий вичищає апартамент, який найняв для себе й двох своїх асистенток, і висилає працівників та родину до трьох інших, із купою вільних спалень. Він сам на сьомому поверсі, споглядає на верхівки пальм, на серпик пляжу й на мерехтливу масу води за ним. Вечеря — коктейльні креветки, м'ясна нарізка, салат із авокадо й капусти кале, фруктовий кошик і тірамісу на десерт — привезена моторним катером із елітного ресторану на південному березі річки Маямі, чекає на обідньому столі. Є лід, ікра, горілка, вино. Точно о тій обумовленій годині, жодною хвилиною раніше чи пізніше,

вона приходиться до дверей його апартаменту в золотій подарунковій обгортці, зав'язаній бантом ззаду сукні, аби він легко міг її розпакувати.

Вони погоджуються, що не хочуть їсти.

Перед нами Василіса Прекрасна віддається своєму царю.

Першої ночі й другої ночі, ці дві перші ночі нового року, вона розкладає перед ним свій товар, показує йому якість предмету пропозиції, не лише у фізичному, але й в емоційному сенсі. Вона... тут я стаю дибки й спиняюся, засоромлений, спруфрокований, охоплений несподіваною *rudeur*^{*}, бо, врешті, як же я посмію? Чи маю я сказати, що всіх їх добре знаю, що бачив, як вона, немов туман жовтавий, спину тре об, морду тиця маю сказати, що вона лізе язиком липким до його закутків вечірніх? Чи я насмілюсь і чи я насмілюсь? І, врешті, ким я є? Не принц я. Придворний принців я, поштивий, радий послужити. А часом – майже Блазень... Але набік поезію, я занадто далеко зайшов, щоб перериватися. Я вже її уявляю. Напевно, стоїть на колінах біля нього на ліжку. Так, думаю, на колінах. І питає: про це тобі ішлося? Чи про це? Про це тобі ішлося врешті-решт?^{**}

Він король. Він знає, чого хоче. І: усе, чого ти хочеш, каже вона, коли його хочеш, стає твоїм. Третьої ночі вона переходить до бізнесу. Його це не шокує. Це все спрощує. Бізнес – це його зона комфорту. Вона видобуває роздруковану картку розміром із поштівку з квадратиками для позначення. Перейдімо до деталей, пропонує вона.

* Сором'язливість (*фр.*)

** Фрагменти «Пісні кохання Дж. Альфреда Пруфрока» Т. С. Еліота подано в перекладі Олександра Гриценка.

Певно, що я не повинна жити в домі на Макдугал. Це твій сімейний дім, для тебе й твоїх синів. А я тобі не дружина, значить, не належу до сім'ї. Отже, можеш вибрати: (а) помешкання у Вест-Вілідж, це зручно й близько, або (б) у Верхньому Іст-Сайді, трохи далі, трохи безпечніше. Дуже добре, (б), мені теж це більше подобалося. Їдемо далі, розмір апартаменту, мінімум дві спальні, правда? і, може, ще одна кімната під мистецьку студію? чудово! А ти купиш мені цю квартиру чи знімеш, а якщо так, то на скільки років? Добре, обдумай це. Перейдемо до машини і я цілком покладаюся на твій вибір: (а) кабриолет «мерседес», (б) BMW шостої серії, (в) позашляховик «лексус». Ага, (а), чудесно, я тебе кохаю. Виникає питання, в якому будинку моди мені відкрити рахунок: (а) «Бергдорф», (б) «Барніз», (в) в обох. Фендігуччіпрада то само собою зрозуміло. Членство в «Еквінокс», у «Сого Гауз Еврі Гауз», тут весь список. Питання щомісячних коштів на дрібні витрати. Я повинна виглядати так, щоб тобі не було соромно. Дивися, тут є категорії «десять», «п'ятнадцять» і «двадцять». Рекомендую не економити. Так, любий, у тисячах доларів. Досконало. Ти не пошкодуєш. Для тебе я буду ідеальна. Я говорю англійською, французькою, німецькою, італійською, японською, мандаринською і російською. Їжджу на лижах, на водних лижах, серфінгую, бігаю і плаваю. Гнучкість із моєї гімнастичної юності – я її зберегла. Найближчим часом я дізнаюся, як тебе задовольняти, краще, ніж ти сам себе знаєш, і якщо для цього треба якесь оснащення, чи не треба обладнати якусь кімнату, спеціально для нас, скажемо так, ігрову кімнату, я подбаю, щоб це все було зроблено бездоганно і в повній таємниці. Я ніколи більше не подивлюся на жодного чоловіка. Жоден чоловік мене пальцем не зачепить, і я не стерплю жодних невідповідних загравань

чи зауважень. Ти заслуговуєш, ти повинен мати виключне право – і воно твоє, я присягаю. Поки це все, але залишається ще одне питання на потім.

Це питання одруження, каже вона, знижуючи голос до найхрипкішого й найзапаморочливішого регістру. Ставши твоєю дружиною, я здобуду належну позицію й репутацію. По-справжньому, повністю я це здобуду тільки коли вийду за тебе заміж. Без цього я, певно, щаслива і найвірніша з жінок, але мені дорога моя репутація. Ти все розумієш. Певно, що так. Жоден чоловік у моєму житті не розумів мене так, як ти.

10

Повторюю: вже задалеко, щоб зупинитися. Я мушу далі уявляти, мушу продовжити піп-шоу, ще одного п'ятака / вкласти в нікельодеон. Так: у моїй уяві це вже фільм. Широко-екранний, чорно-білий.

Троє синів Нерона Ґолдена, ПЕТЯ, АПУ і Д, з яких двоє помітно старші за нове кохання свого батька, а третій молодший лише на чотири роки, всі вони розгублені. Попри всі їхні відмінності, це життєво важлива сімейна справа, і вони зійшлися, щоб її обговорити, але їм нелегко визначити стратегію. Вони зустрічаються подалі від винайнятих апартаментів, збившись у тісну групку на єдиному невеликому пляжі острова, порожньому з огляду на не по сезону холодну погоду: низьку температуру, сильний вітер, стрімкі хмари й загрозу, яку невдовзі усвідомили, у вигляді косо-го крижаного дощу. Вони мають на собі капелюхи, пальта, шарфи і виглядають, немов чеські інтелектуали, що зібралися на узбережжі Богемії під пильним наглядом, наче по-тяги. Попри невдоволені погляди двох старших чоловіків, поруч із Д стоїть РІЯ З, вчепившись у нього, наче боїться,

що її знесе вітром. РІЯ в тому ж віці, що й Василіса. Д це вираховував, але не згадує про це.

Камера показує їх максимально великим планом, поки вони не заговорять; коли чути голоси, відбувається перехід до загальних планів.

ПЕТЯ

(висловлює своє занепокоєння теоретизовано, у своєму незграбному, невблаганному стилі)

Суть життя великої особистості – це вибір між тим, що є правильним, і тим, що вона хоче зробити. Авраам Лінкольн, який був майстерним борцем і любив добре поборотися, напевно волів би провести час на килимі, ніж починати війну, в якій загинуло близько двох відсотків населення, приблизно шістсот двадцять тисяч людей, але це був правильний вибір. Марія Кюрі, без сумніву, з більшим задоволенням провела б час із донькою, замість відбирати собі життя рентгенівським випромінюванням, але вгадайте, що вона обрала. Або візьмімо приклад Магатми Ґанді, який у молодості парадував у шитому на замовленні англійському костюмі, що був достобіса кращий, ніж якась настегенна пов'язка. Зате з політичної точки зору настегенна пов'язка...

АПУ

(перебиває репліку, яка інакше могла б перерости в довгий перелік)

Одним словом, це факт, що наш батько дав маху, коли повівся на якусь російську... як би це його краще сказати... російську гімнастку.

Камера кружляє, показуючи їх близьким планом на розвіяному піску, дещо вище їхніх голів, ніби зі шпигунського дрона.

Д

Він збирається на ній одружитися. Це її план. Вона не відпустить, а він не може опиратися.

ПЕТЯ

У випадку одруження постане чимало питань правового характеру. Проблематичним буде статус найближчого родича, а ще виконання прижиттєвого волевиявлення і ширша проблема спадкування. Крім того, ще неясно, де вони мали б одружуватися, беручи до уваги відмінності в законодавстві Флориди і штату Нью-Йорк.

АПУ

Наш батько не дурний. Може, зараз вона й закрутила йому голову, але в загальному рахунку він не дурний. Він ціле життя укладав угоди. Він побачить усі переваги чіткого дошлюбного договору.

ПЕТЯ

(його голос підноситься до протяжного крику, що ніби наслідує дедалі гучніше завивання вітру)

Хто з ним про це поговорить?

(пауза)

Я не можу.

(пауза)

Йому це не сподобається.

ПЕРЕД НАМИ НАЙКРАЩА ПОДРУГА ВАСИЛІСИ І ЇЇ ПЕРСОНАЛЬНА ФІТНЕС-ТРЕНЕРКА, А ЗВАТИ ЇЇ, СКАЖІМО, МАША. МАША НЕВЕЛИЧКА, МЕНША ВІД ВАСИЛІСИ, АЛЕ ДУЖЕ СИЛЬНА, ВОНА ЛЕСБІЙКА І, ЯК ЖЕ ІНАКШЕ, БЛОНДИНКА. МАША ХОЧЕ СТАТИ КІНОАКТОРКОЮ. КОЛИ НЕРОН ГОЛДЕН ДІЗНАЄТЬСЯ ПРО ЦЕ, ТО КАЖЕ:

– Дорогенька, для таких амбіцій розміри в тебе якраз такі, як треба, але ти не на тому узбережжі.

Старий продовжив своє перебування на острові, разом із ним залишається сім'я і його свита, але в питанні проживання все перетасувалося. Василіса разом зі своєю подругою й персональною фітнес-тренеркою переїжджає до апартаменту Нерона, а всі інші змушені розміститися в інших помешканнях. Ніхто особливо цьому не радий, окрім Нерона, Василіси й Маші. А в той вечір, коли дівчата поселяються в Нерона, він забирає їх на вечерю. На острові є чудові ресторани, але Неронові потрібен найкращий, і для цього він сідає до свого спортивного «бентлі», з Василісою поруч і згорнутою в клубочок Машею на задньому сидінні, і переправляється поромом до знаменитого італійського ресторану, де він замовляв вечерю, не з'їджену в ніч першого побачення. У знаменитому італійському ресторані збуджені

жінки випивають занадто багато горілки; Нерон, котрий за кермом, утримується. До часу, коли всі троє повертаються на острів, жінки вже голосно регочуть і кокетують, що Нерона цілком влаштовує. Повернувшись до апартаменту, він і сам пропускає пару чарок. Але потім – несподіваний поворот подій. Персональна тренерка нахилиється до Василіси Прекрасної й цілує її в губи. А Василіса відповідає взаємністю. А потім у повній тиші жінки обіймаються, а Нерон Голден сидить приголомшений у кріслі й дивиться, без натяку на збудження, почуваючи себе пошитим у дурні, особливо тоді, коли вони обидві підводяться, не помічаючи його, вимикають світло у вітальні, мовби там зовсім не було господаря, прямують до його спальні – його спальні! – і зачиняють за собою двері.

Перше, що його розлютило, коли вони зникли – це недбалість, із якою вони вимкнули світло. У його домі! У його присутності! Так, ніби він був порожнім місцем! Він бачить себе ошуканим старцем, і тепер його гонор стає дибки й вимагає, щоб він знову став самим собою – владним чоловіком, фінансовим титаном, колишнім будівельним і сталевим магнатом, патріархом сім'ї, колосом у просторому дворі золотого дому, королем минулого й прийдешнього. Він підводиться з крісла, залишивши двох жінок у спальні робити, що їм заманеться, і статечно рушає до дверей апартаменту.

Біля дверей розташована невелика вбудована шафка на одяг, а в ній, на полиці над вішаками з пальтами, стоїть маленька шкіряна валізка. Старий завжди вірив у мінливість речей і знав: яким би твердим не здавався ґрунт під ногами, він може щомиті перетворитися на сипучий пісок і засмокотати всередину. Будь завжди напоготові. Він був готовий до великого переїзду з Бомбея до Нью-Йорка і готовий також до

цього меншого від'їзду. Він знімає валізку з найнеобхіднішими речами, переконається, що ключі від інших апартаментів має, як і належить, у кишені штанів, і безшумно виходить. Він не гримає дверима. Він знає, що в сусідньому апартаменті, де спить Петя і маленьке гроно його помічниць, є невеличка незайнята кімната для прислуги. У цю мить Неронові не потрібно жодної розкоші. Все, що йому треба, це двері, які можна за собою зачинити, а за ними ліжко. Уранці він розбереться з усім, із чим треба розібратися, і тоді набереться сил. Його голова знову запанує над серцем. Він заходить до кімнатки для прислуги, скидає піджак, краватку й черевики і, махнувши рукою на решту, швидко засинає.

Він недооцінив її. Він неправильно оцінив і власну вразливість, і її рішучість. Під усією його могутністю ховається самотність, і вона чує цю самотність нюхом, як мисливський пес чує поранену здобич. Самотність – це слабкість, а перед нами Баба Яга в шкірі Василіси Прекрасної. Якщо захоче, може його зжертвувати. Може його зжертвувати цієї ж миті.

Ти не спиш? О, мій дорогий, мені так прикро. Мені так за себе соромно. Вибач, я напилася. Я завжди легко п'янію. Мені так прикро. Я завжди здогадувалася, що вона щось до мене має, але я цього не чекала. Я її відправила, ми ніколи її більше не побачимо, клянуся, вона зникла з мого життя, її вже не існує. Будь ласка, прости мене. Я кохаю тебе, будь ласка, прости мене цей один-єдиний раз – і тобі ніколи більше не доведеться мене прощати. Я загладжу свою провину, я знайду сотню способів, ти побачиш, я щодня робитиму все для того, щоб ти прости і забув. Я напилася й мені було трішки цікаво, мені навіть не подобаються жінки, я не по

цьому, мені навіть не було приємно, насправді я просто відрубалася й заснула, а коли проснулася, то ясно, жажнулася, Господи, що я натворила, цей чоловік був до мене такий добрий, я прошу пробачення від щирого серця, я цілую твої ноги, я мию твої ноги своїми слізьми й витираю своїм волоссям, я навіть думала кілька секунд, що тебе це розпалить, яка дурість, це все через алкоголь, мені так прикро, коли я нап'юся, то можу зробитися трохи неконтрольованою, трохи дикою, і тому я більше ніколи не сп'янію, хіба що ти сам захочеш, тільки якщо ти захочеш, щоб я була трішки дикою й неконтрольованою в твоїх руках, тоді я з величезним задоволенням зроблю тобі таку приємність, прости мене, прийми мій сором і мої смиренні перепросини, де ти, дозволь мені прийти до тебе. Дозволь прийти тільки на мить і перепросити тебе в очі, а тоді, якщо ти проженеш мене, я піду, я це заслужила, я це знаю, але не проганяй мене без єдиного шансу сказати тобі в очі: прости мене, я вчинила погано, дуже погано, але я була п'яна, і прошу тебе подивитися, як я стану перед тобою вся в соромі, і, може, ти зважишся простити мене, побачити в мені саму любов саму вдячність саму любов, що стоїть перед тобою, може, заради цього ти мене впустиш, може, не зачиниш двері в мене перед носом, може, побачиш правду в моїх очах і пробачиш мене, а якщо ні, тоді я не маю жодних прав, я схилю голову й піду, і ти ніколи більше мене не побачиш, ніколи не побачиш мого голого сорому, ніколи не побачиш, як моє тіло тремтить і ридає перед тобою через цей сором, ти ніколи мене не побачиш, я більше ніколи не зможу тебе торкнутися, так багато всього, ніколи більше, так багато всього ніколи більше не трапиться, якщо накажеш мені піти, я піду, але може бути так, бо ти ж великий чоловік, що ти дозволиш мені лишитися, тільки великі люди вміють

прощати, а це ж була дрібничка, помилка, дурість, і ти можеш це побачити й дозволити мені лишитися, але дозволю мені прийти, я прийду до тебе в цю секунду, така, як є, де б ти не був, якщо хочеш, щоб я уклякла гола в тебе під дверима, я це зроблю, я зроблю все, що хочеш, усе на світі, тільки дай мені прийти, де ти, дай мені прийти.

Ось вона, ця мить. Він може кинути слухавку, списати свої втрати, звільнитися. Він побачив, хто вона така, маска сповзла й вона відкрила себе, і жодні її слова не змусять його стерти з пам'яті те, що він побачив, все, що він відчув, коли вони вимкнули світло, увійшли в спальню – його спальню! – і зачинили за собою двері. Він може відійти.

Вона поставила все на єдину свою карту: що він захоче забути те, що побачив, забути те, що відчув. Що він захоче увімкнути світло, відкрити двері спальні й побачити там її, що самотньо чекає на нього. Що він розповість собі цю історію, історію про справжнє кохання, і захоче в неї потрапити.

Він не перериває дзвінка і слухає. Він повертається до апартаменту, де на нього чекає вона. І, звичайно ж, вона складає свої перепросини в різні способи, і багато з цих способів йому приємні, але це все лише поверхня. Під цією оболонкою криється правда, і ця правда така, що Василіса тепер знає свою силу, знає, що в стосунках між ними вона завжди буде сильнішою стороною, і що він із цим нічого не вдіє.

*La Belle Dame sans Merci тебе звела**

* Фрагмент балади Джона Кітса «La Belle Dame sans Merci» в пер. Василя Мисика.

Монолог В. Арсенєвої з приводу кохання й потреби

Прошу вас. Мені не треба жодного співчуття з приводу мого бідного походження. Тільки ті, що ніколи не були бідними, думають, ніби в бідності є щось жалісне, і єдина належна відповідь на таке уявлення – зневага. Я не буду довго спинятися на описі знегод моєї сім'ї, хоч бували вони всякі. Стояло питання їжі, питання одягу, питання тепла, але якось ніколи не стояло питання нестачі випивки для мого батька – можна сказати, було радше питання її надміру. Коли я була дитиною, ми переїхали до міста Норильська, недалеко від колишнього табору Норильлаг, який, звичайно, закрили років шістдесят тому, але після нього залишилося місто, збудоване в'язнями. У дванадцять років я дізналася, що місто закрите для всіх іноземців і що виїхати з нього, відповідно, теж не так легко. Так я пізнала, що таке комуністичні утиски, а пізніше й некомуністичні, але мені нецікаво це обговорювати. Як і батькове пияцтво. Бідність – відразливий стан, а нездатність вирватися з неї так само відразлива. Мені пощастило досягти висот у фізичному й інтелектуальному плані, тож я змогла виїхати в Америку і вдячна за це, але знаю також, що моя присутність тут – це плід моїх власних старань, тож насправді нема кому особливо дякувати. Залишаючи минуле позаду, я є в цьому місці собою, в цьому одязі, прямо тепер. Минуле – це поламана фанерна валіза, набита фотографіями речей, яких я не хочу більше бачити. Про сексуальне насильство я також не говоритиму, хоч бувало й це. Спочатку дядько, а після розлучення

батьків – материн друган. Я закриваю цю валізу. Якщо посилаю гроші матері додому, це означає: не відкривай її. А батькові тепер сплачую рахунки за лікування раку. Я шлю гроші, але стосунків не підтримую. Тема закрита. Дякую Богу, що я красуня, бо завдяки цьому можу не впускати бридоту до свого життя. Я націлена на майбутнє, на всі сто. Націлена на кохання.

Про те, що люди називають коханням, циніки кажуть: насправді, це потреба. Те, що люди називають «назавжди», для нездатних до любові циніків насправді означає «напрокат». Я вище таких суджень – вони примітивні. Я вірю в своє добре серце і його здатність щиро кохати. Потреба існує, це очевидно, але її треба задовольнити – це передумова, без якої не може зродитися кохання. Щоб рослина росла, треба поливати землю. Коли маєш справу з великою людиною, мушиш достосуватися до її величі, і тоді вона відповість добротою, і треба укласти угоду, це нормально, можна сказати, це як полити землю. Я людина практична і знаю: щоб жити в домі, треба спочатку його збудувати. Спочатку збудуй надійний дім, а потім живи в ньому щасливим життям на віки вічні. Такий у мене підхід. Я знаю, що його сини мене бояться. Може, бояться за батька, а може, за себе, але вони думають тільки про дім, а не про життя в ньому. Вони не думають про кохання. Дім, який я будую, є домом кохання. Вони мають це зрозуміти, але навіть якщо не зроблять цього, я все одно продовжу будувати. Так, вони називають його золотим домом, але чим він є, якщо кожна його кімната, кожен закуток кожної кімнати не наповнені коханням? Золото – це кохання, а не гроші. Вони ніколи ні

в чому не знали потреби, ті сини, хіба вони колись чогось потребували? Вони живуть усередині магічного закляття. У величезному самообмані. Кажуть, що люблять свого батька, але самі плутають любов із потребою. Він їм потрібен. Чи вони його люблять? Мені треба зібрати більше доказів, перш ніж зможу відповісти. А йому треба в його житті кохати, поки він ще може.

Той, що з відьмою, має зрозуміти: батько – це чародій його життя. Той, що з дивачкою, має зрозуміти: батько – це його ідентичність. Той, у якого голова барахлить, має зрозуміти: батько – це його ангел.

Вони тривожаться за спадок. Мають зрозуміти три речі. По-перше, чи це правильно – виставити мене на вулицю після того, як я подарувала цьому чоловікові своє кохання? Певно, що ні, а значить, треба цей пункт прописати, це зрозуміло. По-друге, коли він мені дав до підпису угоду про наші стосунки, я підписала все, що він хотів, без дискусії, ось як я йому довіряю, ось як покладаюся на нього в коханні. Отож вони всі захищені й не мають чого мене боятися. По-третє, найбільше за все вони бояться появи брата або сестри. Вони бояться мого лона. Бояться, що моє лоно захоче заповнитися. Вони навіть не знають, чи їхній батько ще здатний сплодити дитину, але бояться. А що мені до того. Вони мають зрозуміти, що я – людина великої самодисципліни. Я сама собі генерал, а моє тіло – піхотинець, який виконує накази генерала. У цьому випадку я зрозуміла, що сказав мені коханий чоловік. Він висловився чітко. У його віці він не готовий повертатися до початку батьківства – завести дитину, із тими вересками, з тим гівном – дитину, яку він не побачить

дорослою. Ось що він сказав. Цей пункт зазначений в угоді, яку я підписала. Дитину я викреслила. І так я вказала своєму тілу, своєму лону. З цим чоловіком, якого я кохаю, не буде жодної дитини. Наша дитина – це наша любов, і вона вже народилася, і ми її плакаємо. Ось чого він бажає, а з ним і я, бо його бажання є моїм. Оце і є кохання. Ось так кохання тріумфує над потребою. Оті сини з усіма своїми потребами – хай повчаться кохання від свого батька й від мене.

Монолог Баби Яги в шкірі Арсеньєвої

Я чекаю свого часу. Сиджу собі, куховарю, тчу свою павутину, схиливши очі, мовчу й даю говорити йому. Чудово. Я чекаю свого часу.

Усе це стратегія. Така мудрість павука. Тихо-тихо тчу. Нехай муха дзижчить. До того, як я з'їла її й убралася в її шкіру, я лежала на печі в своїй хатці, хатці на курячих ніжках, і чекала, а вони приходили до мене й ставали моєю поживою, аж нарешті прийшла й вона, та, яку я хотіла, і, замість проковтнути її, я пірнула в неї, дала проковтнути себе. Яка різниця, як це виглядає! Навіть якщо я дала їй себе з'їсти, все одно це я її з'їла. Це така особлива травна хитрість: зворотне поглинання їжею їдця. Отож прощай, хатинко на курячих ніжках у лісі! Прощай навіки, російський смороде! Тепер я напахчена й зодягнута в красу, а за її очима мої очі й за її зубами мої зуби.

Усе, що вона робить, нещире, кожне її слово – брехня, бо всередині в ній я смикаю за шворочки, обплітаю

павутиною її слів маленьку мушку, цього старого недотепу. Він вірить, що вона його кохає! Ха-ха-ха-ха-ха! Ках-ках-ках! Це ж треба!

Дивіться, як я тепер заживу. Які авта, яка кухня, які хутра! Відтепер жодних польотів рейсовими літаками! Я ненавиджу літати рейсовими майже так само, як у ступі чи на мітлі. Чхала я на рейсові. Погляньте, як я прямую через приватний термінал – наче королева! Я сідаю в свій ПРЛ, а всі навколо плазують переді мною й дбають про моє схвалення, мій комфорт, мій відпочинок, мою насолоду. Спробуйте, яка м'яка моя постіль, який якісний мій спортивний одяг. У мене новий персональний тренер. Із ним жодного сексу! Обережно! Мало бракувало.

У традиційному світі відомо, що самицям метаморфози даються легше, ніж самцям. Жінка залишає батьківський дім, скидає своє прізвище, наче стару шкіру й прибирає прізвище чоловіка, ніби весільну сукню. Її тіло змінюється й набуває здатності вміщати, а потім виштовхувати з себе інші тіла. Ми при звичайності мати всередині себе людей, що нав'язують нам наше майбутнє. Може, життя жінки набуває свого значення за допомогою таких метаморфоз, такого ковтання й виштовхування, але в чоловіків усе навпаки. Коли чоловік полишає своє минуле, він позбувається значення. То що ж ці Голдени роблять – втікають у беззмістовність, в абсурд? Що це за сила така потужна, яка спрямовує їх геть від значущості їхнього життя? Тепер вони просто сміховинні. Вигнанець – це порожній чоловік, що намагається знову наповнити себе чоловічістю, привид у пошуках утраченої плоті й кісток,

корабель у пошуках якоря. Такі чоловіки – легка здобич.

...Що? Що каже той дурник? Наймолодший син? «Настали часи багатьох метаморфоз, багатьох статей, і світ набагато складніший, ніж тобі здається, Павучихо на курячих ніжках!» Оце він хоче мені сказати, поки глипає на мене, вчепившись за руку своєї коханочки, що косить під Nouvelle Vague*? Поживемо – подивимося, солоденький мій. Побачимо, як усе складеться і хто буде сміятися останній, зтягуючись цигаркою на краю світу. Ти – Діоніс і, мушу визнати, трохи химеристий, але я – Баба Яга, і химернішої за мене не знайти. Я – відьма Баба Яга...

Я ховаю цей голос глибоко всередині – так глибоко, що вона, я, може переконати себе, ніби його не чує, ніби це не є її найсправжніший голос. На рівні шкіри, язика, промовляє інший голос, і вона розповідає собі іншу історію, в якій вона сама благочесна, а її дії виправдані як в абсолютному вимірі – моральними стандартами, так і в емпіричному – подіями навколо неї. Виправдані тим старим, королем у золотому домі, тим, ким він є, як до неї ставиться, які має вади. Але ось він, голос, що говорить глибоко всередині, що керує нею на найглибшому рівні, на рівні молекул імперативу, вплетених у чотири спіральні амінокислоти її сутності, що є також моєю. Отака я вона. Отака вона я.

12

Нелегко було наймолодшому з Голденів відмовитися від звичної йому самоти. Він почувався самотнім від наймолодшого віку, коли був зайвою дитиною від позашлюбного зв'язку, яку почасти приймали, а почасти відкидали в розкішних будинках, що він мусив називати своїми домітками, спершу в Бомбеї, а потім у Нью-Йорку. Навіть серед великого натовпу він почувався самотньо, але тепер, коли з ним поруч була лише Рія, його навідували почуття, які спершу важко було назвати. Із часом він підібрав слова. Близькість, товарицькість. Він ставав половиною складеної сутності. Слово «кохання» було чимось чужим на його устах і язика – наче інопланетний паразит, але незалежно від того, чи було воно марсіанським загарбником чи ні, це слово, поза сумнівом, приземлилося в його роті й пустило коріння. Я закохався, звернувся він до свого відбиття у дзеркалі ванної кімнати. Йому здалося, що обличчя в дзеркалі, яке ворушило губами в такт із його власними, належало комусь іншому, якійсь незнайомій людині. Він ставав цією людиною, подумалося йому, собою, невідомим собі. Кохання вже зворохобило в ньому сили, які невдовзі змінять його цілком і остаточно. Ця інформація вже поселилася в його думках, й ідея *невідворотної*

* Тут: естетика Нової хвилі французького кінематографу.

трансформації почала змінювати його мислення так само, як слово «кохання» почало впливати на його мовлення. Але це було знання, яке він якийсь час тамував у собі.

Він був першим, хто виїхав з будинку на Макдугал-стріт. «Хай старий робить, що хоче», – сказав він братам ще у Флориді, але це не означало, що він мав стирчати вдома й за цим спостерігати. Одного дня до дому прибула Василіса Арсеньєва, а за нею – коштовний багаж у кількості, яка вказувала на те, що Нерон Голден міг бути не першим її благодійником. Ясно було, що вона вже порушила первісну домовленість, яка не передбачала співмешкання. Дуже швидко по тому Неронів наймолодший син спакував свої сумки й переїхав до Чайна-тауна, де Рія знайшла для них невеличке охайне помешкання на третьому поверсі без ліфта в будинку рожево-лососевого кольору з яскраво-жовтими віконними рамами. Під ними на другому поверсі мешкала Мадам Жорж Таро-Кришталева-Куля-Гороскоп-Передбачення-Майбутнього, а на першому містилася крамниця фірми «Ран Ран Трейдинг» із підвішеними качками, маркізами в блакитно-рожеві смужки, що затінювали лотки з товаром, і грізною власницею, пані Ран, яка володіла також цілим будинком і відмітала всі прохання замінити електролампочку чи підкрутити опалення, коли псувалася погода. Рія відразу ж погризлася з пані Ран, але від помешкання відмовлятися не хотіла, бо за вікном вітальні простягався плаский дах сусіднього будинку і в сонячні дні вони могли перелазити туди, піднявши віконну шибу, і це було, наче дворик у небі.

Вони почали однаково вдягатися: узимку в мотоциклетні шкірянки, окуляри-авіатори й кашкети, а іноді за окулярами Д додавав розмазані тіні, як у неї, тож люди почали сприймати їх як близнюків – обоє бліді, обоє з хворобливим

виглядом, обоє втікачі з того самого артгаузного фільму. А навесні вона, а отже, і він, уклала чорне волосся голками дикобраза і, немов готична Жанна Моро, сиділа на даху з великою акустичною гітарою й співала пісню їхнього кохання: «*Elle avait des yeux, des yeux d'opale / qui me fascinaient, qui me fascinaient*, – з цигаркою, що звисала з куточка рота. – *Chacun pour soi est reparti / Dans le tourbillon de la vie...*»*.

Бо ось якими стали тепер їхні стосунки: повними любові, авжеж, але водночас якимись шорсткими, складними, і це була його провина, казала вона, бо сама віддавала себе цілком, від самого початку, бо була людиною крайнощів, а він був десь посередині.

– Так, я кохаю тебе, через це ми й живемо разом, але я не є твоєю власністю – про володіння твоя сім'я багато знає, але я не будинок, і ти повинен розуміти мою свободу. А крім того, ти не розповідаєш про себе важливих речей, а мені треба це знати.

Коли вона так говорила, йому починало крутитися в голові, мовби увесь світ дробився на частинки, а він страшенно боявся роздробленого світу й того, що це для нього означало, у пісні співалася правда, життя – це круговир, *un tourbillon*. Але ж він уже все їй розповів, закликав він, виплеснув їй сімейні таємниці, наче дитина на першій сповіді.

– Я навіть не знаю, чому погодився на все те, чого хотів старий, – сказав він. – Забратися звідти, переїхати сюди, змінити ідентичності й таке інше. То не моя мати загинула в тому готелі. Це не був навіть хтось, кого я любив. Я навіть не знаю, ким була моя мати – вона зникла, це все одно, якби

* У неї в очах, в очах опал / Мене полонив, мене полонив (...) І кожен пішов без вороття / У цім круговирі життя (фр.).

він колись давно її вбив. Або якби її замовив бос «З-Компанії».

– Що це ще за «З-Компанія»?

– Мафія, – відповів він. – «З» означає хрещеного батька, Замзаму Аланкара. Це несправжнє ім'я.

Вона знизала плечима.

– Ти хотів знати, чому я тримаю пістолета в столі? То я тобі розкажу. Все просто як у паршивому серіалі. Мій батько Захаріассен нажлуктився й убив мою матір, коли я приїхала додому на День подяки, а я вискочила на вулицю з криками: рятуйте, поліція, а він стріляв у мене, поки я бігла, й кричав: я тебе знайду, я тебе вистежу. Тоді він був уже закінченим психом. Колись він працював пілотом у «Нортвест», але після злиття з «Дельтою» авіалінії шукали можливостей скоротити кадри, от він і вилетів через свої перепади настрою, а тоді почав заглядати в пляшку і з психікою стало ще гірше, а сам він перетворився на страшидло. Вони жили з матір'ю в Мендота-Гайтс у Міннесоті, це цілком заможна близька околиця Міст-Близнюків, йому не по кишені. Моя мама була сиротою, її батьки померли й залишили їй спадок, тож вона купила будинок і машину, і я там виросла й ходила до доброї школи, але коли батько втратив роботу, вони почали бідувати. Я до того часу вже отримала диплом – довчилася в Тафтс завдяки стипендії й різним підробіткам, і працювала там же, у місті, а відразу після вбивства виїхала з Мендота-Гайтс і закрила цей розділ життя назавжди. Тільки револьвер і досі тримаю. Батька замкнули до в'язниці на якийсь мільйон років без права на пом'якшення покарання чи дострокове звільнення, але я не збираюся відмовлятися від зброї.

Вона продовжила грати пісню на гітарі, але вже не співала.

– От бачиш, моя сльозлива історія краща від твоєї, – мовила нарешті. – А я скажу тобі, чому ти пристав на батьків божевільний план. Ти погодився, бо там, звідки приїхав, не мав можливості бути тим, ким тобі треба бути, стати тим, ким тобі треба стати.

– Тобто ким?

– От я й чекаю, коли ти сам мені це скажеш.

Це те, до чого вона весь час повертається, відколи він розповів їй: те, що він зробив своїй мачусі, як її принизив, майже довів до самогубства. Ти сповнений любові, каже вона, я це бачу, але не розумію, як ти міг опуститися так низько.

Я думаю, відповідає він, що ненависть у сімейному зв'язку може так само єднати, як кров чи любов. Коли я був молодшим, я був переповнений ненавистю, і це було те, що єднало мене із сім'єю, і тому я вчинив те, що вчинив.

Це не все, каже вона. Є ще щось.

Лімузин під'їжджає до складу в Бушвіку, де вона має оглянути кілька південноазійських артефактів, які запропонували для Музею ідентичності. Ходи зі мною, наполягає вона, принаймні два з них стосуються перебування Діоніса в Індії, тобі це буде цікаво. Вона не довіряє посередникові. Їй переслали документацію, яка підтверджує, що вироби були експортовані з Індії легально, але такі документи можна здобути й незаконним шляхом. Колись, пояснює вона, до прийняття закону про індійські пам'ятки старовини й скарби мистецтва, насправді було важче вивозити товари контрабандою, бо люди не мали певності, кому давати хабаря. Але від 1976 року експортери знають, із котрими інспекторами треба мати справу, і справа виглядає простіше. Купування

експонатів ускладнюється такими от питаннями про їхнє походження. Але глянути, однак, варто.

Картина, яка зображує Діоніса в оточенні пантер і тигрів, її не зацікавлює. Інший артефакт – це мармурова миса з вирізьбленим по колу зображенням тріумфальної процесії, надзвичайно витонченим: свавільна юрма сатирів, німф і тварин, а в самому центрі – їхній бог. Подивися, який він жіночний, говорить вона. Він просто на пограниччі статей, майже невідомо, як його називати – богом чи богинею. Говорячи, вона спрямовує на Д пронизливий погляд, у якому прочитується непоставлене запитання, і він відвертає очі.

І що, питає він. Що це таке. Чого ти хочеш.

Це майже напевно нелегальний експорт, звертається вона до посередника, протягуючи мису назад. Документація викликає сумніви. Ми не можемо цього придбати.

Вони в автомобілі, повертаються додому. Дорожні роботи на під'їзді до Мангеттенського мосту сповільнюють рух до черепашачого темпу. Ну, давай же, заохочує вона, ти не прийшов до мене випадково, ти не з'явився б у музеї, якби зовсім не цікавився тим, що ми досліджуємо. Що це було з твоєю мачухою – може, у тобі самому є щось, що хоче померти, якась частинка тебе, яка не хоче більше жити, і саме через це ти штовхнув її на край смерті. Ось що ти маєш мені розповісти. Чому ти хотів зайняти її місце? Яка частинка тебе хотіла бути нею, матір'ю, господинею дому, власницею ключів, відповідальною за домашні обов'язки? Чому ця потреба була аж настільки доконечною, що ти пішов на такий крайній крок? Так, мені потрібно все це знати. Але перед тим ти мушиш усвідомити це перед самим собою.

Випусти мене з машини, каже він. Спини цю довбану машину.

Ти що, запитує вона, не підвищуючи голосу, ти справді хочеш вийти з машини?

Та спини вже до холери цю срану машину.

Пізніше йому було важко пригадати цю сутичку – він міг згадати лише реакцію, яку викликали її слова, вибух у мозку, туман перед очима, калатання серця, тремтіння, викликане очевидною абсурдністю її звинувачень, болочу дошкульність її нападу. Він прагнув звернутися до всемогутнього судді, який оголосив би її винною, та за ним не спостерігало жодне небесне око, жоден ангел-записувач, до якого можна було б звернутися. Він хотів, аби вона перепросила. До біса. Вона мусила просити пробачення. *Благати.*

Розлючений, він повернувся до будинку на Макдугал-стріт, не промовивши нікому жодного слова, весь оповитий у гнів, що промовляв усім навколо: краще його не чіпати.

Вони не говорили з Рією чотири дні. На п'ятий день вона подзвонила, її голос звучав, як у врівноваженої дорослої жінки – зрештою, такою вона й була. *Повертайся додому. Мені не вистачає товариства в ліжку. Мені бракує... Твоєї «X-p-p-компанії».*

Він розсміявся – не міг стриматися, і після цього вже так легко було перепросити: вибач, вибач.

Ми поговоримо про це, сказала вона.

Вона сиділа на підлозі з книжкою в руках. На маленькій книжковій полиці в Чайна-тауні в неї стояло сім книжок, кілька з них славетних: Хуана Рульфо, Ельзи Моранте

й Анни Ахматової – і ще кілька не такого високого польоту: «Зелена яечня з шинкою», «Сутінки», «Мовчання ягнят» і «Полювання за “Червоним жовтнем”». Її вибір спинився на Ахматовій.

*Почуєш грім – і спом'янеш мене,
В думках майне: їй праглось громовиці..
Зачервониться небокрай із криці,
А серце знову спалахне вогнем.*

– Коли я дочитую книжку, мені вона стає вже не потрібна, – промовила вона, – я їй теж стаю непотрібна, й вона рухається далі. Я залишаю її на лавці в парку Колумба. Моя книжка, мабуть, не зацікавить китайців, що грають у карти чи го, сумовитих китайців, що скорботно кланяються пам'ятнику Сунь Ятсена, але з мерії неподалік виходять пари зі свідощтвами про шлюб і зорями в очах, якусь хвилину кружляють серед велосипедистів і дітлашні, посміхаючись від усвідомлення свого насвіжо санкціонованого кохання, і мені здається, що вони могли б утішитися, знайшовши книжку – наче подарунок від міста в цей особливий для них день, або книжка могла б утішитися, знайшовши їх. Спочатку я просто залишала книжки. Купувала собі нову, а стару залишила. Я завжди тримаю тільки сім книжок. Але потім виявила, що хтось залишає книжки там, де я раніше клала свої, і подумала: це для мене. Тож тепер я поповнюю свою бібліотеку випадковими подарунками від незнайомих і ніколи не знаю, яку книжку читатиму наступною, я чекаю, коли бездомні книжки покличуть мене: гей, читачко, ти моя. Я більше не обираю, що мені читати. Я просто блукаю відкинутими історіями цього міста.

Він стояв у проймі дверей – несмілий, з винуватим виглядом. Вона говорила, не відриваючи очей від сторінки. Він сів поруч, притулившись спиною до стіни. Вона похилилася до нього, зовсім трішки, так, що їхні плечі доторкнулися. Перехрещеними руками вона трималася за плечі. Випрямивши один палець, торкнулася його руки.

– Якби ти курив, – сказала вона, – ми мали б хоч щось спільне.

Перехід.

– Наступний день, – каже він. Нині наступний день, день у теперішньому часі. – Ось і ми наступного дня, – додає. – Завтра, один із двох неможливих днів. Оце ми і тепер є завтра.

– Я вільний дух, – озивається вона, зневажливо вигинаючи губи, що ніби говорять: *подумаєш*. – Зате ти весь скутий ланцюгами. У тобі промовляють внутрішні голоси, але ти їх не слухаєш, киплять емоції, але ти їх тамуєш, тобі сняться бентежні сни, а ти ними легковажиш.

– Мені ніколи не сняться сни, – заперечує він, – тільки іноді, іншою мовою, у технікологі, але вони завжди спокійні. Хвилясте море, величні Гімалаї, мати, що до мене всміхається, і зеленоокоі тигри.

– Я чую тебе, – мовила вона. – Коли ти не хропиш, то часто підвиваєш, але це більше нагадує сову, ніж вовка. І постогнуєш: А-я... а-я... а-я... Це звучить, наче питання. Саме те питання, на яке ти не можеш відповісти.

Вони прогулюються по Бовері-стріт, а тротуар і проїзна частина навколо вщент розкопані через дорожні роботи. Починає стугоніти відбійний молоток, який заглушує всі слова.

Він повертається до неї й мовчки рухає губами – насправді нічого не говорить, лише відкриває й закриває рота. На хвилину молоток замовкає.

– Така моя відповідь, – закінчує він.

Перехід.

Вони кохаються. Усе ще триває завтра, день ще не закінчився, але обоє набралися охоти й не бачать причин чекати, доки стемніє. Обоє, однак, заплющують очі. Секс має в собі багато самотніх вимірів, навіть коли поруч присутня інша людина, яку ти кохаєш і хочеш удоволити. А бачити іншого вже не потрібно, коли коханці досконало пізнали свої улюблені прийоми. Їхні тіла вже опанували науку одне про одного, й кожне навчається рухатися, пристосовуючись до природних рухів іншого. Їхні уста знають, як взаємно віднайти. Руки знають, що їм чинити. Не існує гострих країв: їхнє любовне злиття вже вигладилося.

Найчастіше все відбувається так само – зазвичай з'являється одна перепона. Йому складно досягати ерекції й утримувати її. Кохана видається йому надзвичайно привабливою, і він так само запевняє її в цьому при кожній невдачі, кожній втраті пружності, а вона приймає це й обіймає його. Іноді на якусь хвилю він досягає успіху й намагається увійти в неї, але в момент проникнення знову м'якне й лише тицяється м'яким органом у її сором. У цьому нема нічого страшного, бо вони знайшли вже чимало способів досягти свого. Її тягне до нього так сильно, що вже від першого доторку вона наближається до вершини, і так от, за допомогою доторків і поцілунків, допомагаючи собі вторинними органами (руки, губи, язик) він доводить її до оргазму, поки

вона не заходиться сміхом у знесиленому блаженстві. Її насолода стає його власною і часто йому навіть немає потреби досягати сім'явиверження. Він задовольняється тим, що задовольняє її.

З часом вони стають сміливішими, дещо жорсткішими одне з одним, і обом це справляє немалу приємність. Вона думає, хоч не говорить цього вголос, що клопіт із молодими чоловіками зазвичай полягає в тому, що вони тверднуть відразу й доволі часто, але з огляду на брак витримки, самоконтролю чи тактовності закінчують через дві хвилини. Довгі години любовних утіх несуть незрівнянно більшу насолоду. І ось що вона каже, після довгих вагань: Ми наче дві жінки. Це таке безпечне, таке розкуте відчуття – і одне, й друге. Друге завдяки першому.

Маєш. Вона це сказала. Це прозвучало. Він лежить на спині, втупивши очі в стелю. Довгий час не озивається. А тоді:

Так, каже він.

Знову довге мовчання.

Що – так, тихо питає вона; її рука лежить на його грудях і пестить його пальцями.

Так, промовив він. Я думаю про це. Я багато про це думаю.
Флешбек. Кругове витіснення.

Це рік, коли Майкл Джексон грав у Бомбеї. Мумбаї. Бомбеї. У теленовинах чоловіки в рожевих і шафранових тюрбанах в аеропорту ошаліло дригаються під акомпанемент *дголів*. Великий транспарант, повішений у залі прильотів, кричить: НАМАСТЕ МАЙКЛЕ НАМАСТЕ ВІД КЕРІВНИЦТВА АЕРОПОРТІВ ІНДІЇ. І МДж у чорному капелюсі й червоній куртці із золотими гудзиками, що аплодує танцюристам. *Індіє, ти моя особлива любов*, говорить він. *Нехай завжди благословляє тебе Господь*. Дванадцятирічний хлопчик Д у своїй кімнаті,

дивиться новини, вчиться місячної ходи, ворушить губами слова знаменитих пісень, він знає їх усі напам'ять, кожен рядочок. Оце так день! А наступного ранку він сидить в автівці, якою водій везе його до школи. Вони спускаються з пагорба на Марін-Драйв і біля пляжу Човпатті потрапляють у затор. І раптом – він, сам МДж крокує між знерухомілих автомобілів! Обоже обоже обоже обоже. Але ні, звичайно ж, це не Майкл Джексон. Це гіджра. Гіджра під виглядом величезного Майкла в Майкловому чорному капелюсі й червоній куртці із золотими гудзиками. З їхньою дешевою імітацією. Як ти смієш. Зніми це все. Воно не твоє. Тримаючись правою рукою криси капелюха, гіджра крутить піруети серед застряглих у заторі машин, а іншою вхопив вхопила вхопило себе за пах. З бувалого в бувальцях бумбокса гіджри лунає «Vad», а гіджра з вибіленим лицем і нафарбованими губами ворушить губами в такт пісні. Це просто гидко. Це просто чарівно. Це просто жахливо. Як таке можна дозволити? Гіджра вже прямо біля вікна його машини, машини юного мілорда, що прямує до Кафедральної школи, потанцюй зі мною, паничу, потанцюй зі мною. Кричить прямо в шибу, притуливши губи до скла. *Гато, гато*, кричить водій, вимахуючи рукою, *забирайся*, а гіджра сміється, порскає високим презирливим фальцетним сміхом і відходить у сонце.

Кругове витіснення.

Коли ти показала мені статую Ардганарішвари, я ляпнув: з острова Слона, а потім затулив собі рота. Але це правда, я знаю його-її вже давно. Це злиття Шиви й Шакрі, сил Буття і Чину індуїстської божественної сутності, вогню й тепла, у тілі одного двостатєвого божества. «Ардга» – половина, «нарі» – жінка, «ішвара» – бог. Один бік чоловічий, інший жіночий. Я почав думати про неї-нього ще хлопцем. Але після

того, як побачив гіджру, відчув страх. Гіджри у всіх викликали почасти страх, почасти відразу, так і зі мною було. Це мене також зачарувало, правда, але цього я й злякався. Що вони мусили мати зі мною спільного, ці жінкочоловіки? Усе, що я чув про них, кидало мене в піт. Особливо *Операція*. Так вони це називають, англійським словом – *Operation*. Перед нею вони приймають алкоголь або опіум, жодних анестетиків. Процедура виконують інші гіджри, а не лікар – обв'язують геніталії шнурком, щоб розріз був рівний, а тоді – мах довгим кривим ножом. Рану залишають кровоточити, а потім припалюють розпеченою оливою. Поки рана заживає, уретру постійно пронизують, щоб не заросла. Після всього залишається поморщений шрам, що нагадує піхву і як піхва використовується. Але що це мало би зі мною спільного, зовсім нічого, я не пропадав особливо за своїми геніталіями, але це, це – бррр.

Як це ти щойно сказав, перебила вона. Не пропадав особливо за своїми геніталіями.

Я не казав цього. Нічого такого я не казав.

Перехід.

Рія сидить на підлозі й читає вголос:

– «Згідно зі священними поетами шиваїзму, Шива – це *аммаї-анпар*, поєднання Матері й Батька. Вважається, що Брагма створив людство, перетворившись на дві людини: першого чоловіка, Ману Сваямбугу, і першу жінку, Шатарупу. Індія завжди розуміла андрогінію, чоловіче в жіночому тілі, жіноче в чоловічому».

Д у стані сильного збудження, ходить від білої стіни до білої стіни, дійшовши до стіни, плескає в неї, розвертається,

доходить до стіни, плескає, розвертається, йде, доходить, плескає.

Я не втямлю, що ти намагаєшся зі мною зробити. Тобі твоя робота в музеї всі мізки виносить. Ось хто я. Я не є якоюсь іншою людиною. Оце я.

Рія не підводить очей, продовжуючи читати вголос.

«Гіджри нечасто оселяються там, звідки походять. Причинами зміни місця проживання є, імовірно, осуд і відторгнення з боку сім'ї. Створивши себе наново як істоти, яких часто відкидають власні сім'ї, гіджри зазвичай забирають свою нову ідентичність до нових місць, де навколо них формуються і їх приймають нові сім'ї».

Годі, кричить він. Я не готовий цього всього чути. Ти хочеш мене з лайном змішати? Я наймолодший син Нерона Голдена. Чуєш мене? Наймолодший син. Я не готовий.

– «У дитинстві я поведився по-дівчачому, і через це з мене сміялися й сварили». «Я часто думав, що маю жити як хлопець, і дуже сильно намагався, але мені не вдавалося». «Ми також частина створеного світу».

Вона підводить очі з-над книжки, заклопує її, зводиться на ноги й стає прямо перед ним; їхні обличчя дуже близько: його розлючене, її – нейтральне й без виразу.

Знаєш що? питає вона. Багато з них не проходять *Операцію*. Ніколи не проходять. Немає такої потреби. Важливо те, що вони знають, хто вони.

Ти знайшла цю книжку в парку на лавці? питає він. Справді?

Вона хитає головою – сумно, поволі. *Ні, звісно, що ні.*

Я йду, каже він.

Він іде. Назовні вулиця гарячої пообідньої пори: гамірна, сліпуча, велелюдна. Це Чайна-таун.

13

ВЕЛИКА КОМАХА. СТРАХІТЛИВА КОМАХА. ПОТВОРНА КОМАХА. Одного ранку Грегор Замза прокинувся з тривожного сну і побачив, що у своєму власному ліжку перетворився на *ungeheuren Ungeziefer*. Немає згоди щодо того, який переклад найкращий. В оповіданні Кафки докладно не окреслена природа цього створіння. Можливо, якийсь велетенський тарган. Служниця називає його «гідким жуком». Сам він не виглядає таким упевненим. Так чи інакше, це щось жахливе, з панциром на спині й маленькими тремтливими ніжками. «На *ungeheuren Ungeziefer*». Ніхто не хотів би перетворитися на щось таке. На щось таке, від чого врешті всі нажахано відвертаються: його працедавець, його родина, навіть рідна сестра, яку він любив і яка колись любила його. А врешті – на труп, який служниця прибере й винесе разом зі сміттям. Ось на що я перетворююся, говорив собі Д, – на почвару, навіть для самого себе.

Він крокував на північ Мангеттена, поринувши в ці понурі думки, і, попри сліпуче сонце, мав враження, що занурений у морок – чи радше яскраво освітлений точковим прожектором, що виставляє його на загальний огляд і судження, а водночас оточений чорними міазмами, які не

дають йому роздивитися облич суддів. Лише перед порогом батьківського будинку він усвідомив, що ноги привели його назад на Макдугал-стріт. Намацавши в кишені ключа, Д увійшов до будинку, сподіваючись не зустріти нікого з сім'ї. Він не був готовий до цього. Він не був собою. Якби вони побачили його, то, мабуть, помітили б перевтілення, написано на всьому його тілі, й нажахано заволали: *Ungeziefer!* До цього він не був готовий.

Яким же незвичним здався йому тепер інтер'єр будинку! Не тільки з тієї очевидної причини, що батькова коханка Василіса Арсенєва взялася за втілення радикального проекту «модернізації» внутрішнього простору відразу ж після того, як переїхала сюди жити, піднявшись цим самим на драбині близькості одним щаблем вище, до статусу «коханки-співмешканки». Безіменний палець її лівої руки був досі не обкільцьований, але всі молодші Голдени погодилися, що не мине багато часу, як на ньому заблискотить діамант, а слідом за діамантом напевно з'явиться й золота обручка. З усього видно, що вона почала поводитися як власниця. Уся резиденція була тепер перефарбована в шикарний устрично-сірий колір, а все старе було змінене або ж саме тепер мінялося на нове й «елітне»: меблі, килими, твори мистецтва, плафони, настільні лампи, попільнички, рами картин. Д встиг раніше попросити, щоб його кімнату не зачіпали, і вона прислухалася до цього, тож принаймні щось було йому знайоме. Та він знав, що джерелом цього почуття незвичності насправді є не зміна інтер'єру, тільки він сам. Якщо його, поки він ішов вестибюлем і піднімався сходами, опанував настрої тривожного передвіщення, відчуття, що все має змінитися і зміна принесе якусь біду, то причину цього передчуття належало шукати не в устричній барві

чи оббитих срібним велюром модульних меблях, ці причини не висіли в нових фіранках у вітальні, не сяяли в новій люстрі у їдальні й не блимали в нових газових камінах, що взимку нагріватимуть своїм полум'ям викладені камінчики, а ті світлитимуться приємним модним світлом. Правдою було те, що цей оновлений інтер'єр не був уже тим старомодним, обжитим світом, який створив їм Нерон Голден для життя, коли вони вперше сюди приїхали. Цей простір був одержимий якоюсь тривожною сурогатною іншістю, якої не було в попередній версії, теж своєрідній імітації життя. Але ні! Справа була не в будинку. Зміна крилася в ньому самому. Він сам був тією темрявою, яку відчував навколо себе, він був тією силою, що стягувала до купи стіни й опускала стелю, наче в будинку з фільму жахів, і витворювала атмосферу пригніченості й клаустрофобії. Будинок, щиро кажучи, був набагато світліший, ніж колись. Це сам Д потемнів.

Він утікав від того, до чого – і він про це знав – одночасно рухався. Знав, що це надходить, та це не означає, що воно йому подобалося. Навпаки – він це ненавидів, а відчуття неунікності якраз і витворило бурю, що його тепер оточувала. Він хотів потрапити в свою кімнату й зачинити двері. Він хотів зникнути.

Коли я думаю про Д в цей критичний момент, мені згадуються слова Теодора В. Адорно: «Найвищою формою моральності є не почуватися як удома у власному домі». Так, почуватися некомфортно через комфорт, непокоїтися через спокій, ставити під сумнів припущення, що зазвичай радісно приймаються як належне, стати викликом перед тим, що більшості людей є простором, де вони відчуваються вільними від викликів; так! Оце моральність, піднята на таку висоту, що може бути названа ледь не героїзмом. У цьому

випадку «дім» Д Голдена був навіть більш інтимним простором, ніж родинний будинок: цим домом було – ні більше ні менше – його власне тіло. Він був не на своєму місці у власній шкірі, переживаючи в яскраво вираженій формі цю віднедавна важливу варіацію на тему дихотомії розуму та тіла. Його нематеріальне Я, розум, починало наполягати на тому, щоб бути тим, що тіло, його матеріальне Я, заперечувало, а результатом цього було фізичне й психічне страждання.

У домі Голденів панувала тиша. Він постояв якусь мить на сходовому майданчику другого поверху, біля входу до батькової спальні. Її двері були зачинені, зате в проймі дверей сусіднього приміщення – колись додаткової спальні, а тепер гардеробної Василіси Арсенєвої – перед ним відкривалися стійки, завішані мерехтливими у промінні надвечірнього сонця сукнями, ряди за рядами полиць із агресивно високими підборами. Із цим буде проблема – ці слова проникли в його свідомість із якогось невідомого корабля-носія, що витав за атмосферою над лінією Кармана, твої нижні кінцівки величезні, ти не годишся, бо в тебе завеликі ноги, я так тебе ненавиджу через твої великі ноги. Еге ж, Фетсе Веллере, так, як ти співав. І тепер ці великі ноги завели його, з власної волі, прямо всередину тієї кімнати, де аромат пачулі сильніший, ніж деінде в цьому домі, цей аромат вона принесла з собою, щоб перебити всі запахи, які були тут раніше, – Василіса Арсенєва, тиха й по-кошачому зверхня, що залишає свої сліди, де лише не ступить. А руки його витягуються до цих суконь, він занурює своє лице в пахучих блискітках, вдихає, видихає, вдихає. Темрява навколо нього відступила; кімната світилася сяйвом, що могло бути навіть щастям.

Скільки часу він там провів? П'ять хвилин чи п'ять годин? Він не мав уявлення, стільки емоцій скупчилося в ньому,

його єство перетворилося на вир сум'яття, але який же примний дотик, яка ніжна тканина при щоці, яке дивовижне відчуття, відчуття *гладуру*, як він міг це заперечувати, і те, що з цього виникало, було наступним кроком.

У дверях стояла Василіса й спостерігала за ним.

– Чи я можу чимось допомогти? – запитала вона.

Чи я можу чимось допомогти, справді? – начебто вони були в торговому центрі й вона звинувачувала його в магазинній крадіжці – така пасивно-агресивна, стоячи спокійно в дверях і навіть легко всміхаючись, тільки не треба до мене так зверхньо, моя пані, *чи я можу чимось допомогти*, ні, певно, не можеш. Гаразд, він у її гардеробі, він обнюхує її сукні, це правда, але все одно це несправедливо. А може, це всього лише питання мови, може, це фраза, яку вона вивчила з розмовника, але сама не розбирається у відтінках інтонації, постав питання ось так – і воно зазвучить вороже, тим часом вона, може ж таке бути, просто мала на увазі дослівне значення, вона дослівно хоче мені допомогти й запитує як, вона не засуджує мене й не сердиться й насправді протягує руку допомоги, я не хочу її в цьому неправильно зрозуміти, ситуація вже доволі ніякова, але так, вона підходить прямо до мене й тепер обіймає мене й ось наступна фраза з розмовника:

– Погляньмо, що ми можемо для тебе зробити.

Василіса почала витягувати одяг і приміряти до цього: *ось це? може, це?* – запитала вона, а потім підбадьорливо ствердила:

– У нас із тобою схожі фігури. Гінкі, так це називається?

Так, кивнув він, так це називається.

– Гінкі, мов тополі, – продовжила вона, втішена підтвердженням. – Твоя мати, певно, була висока й тоненька, наче фотомодель.

Він напружився.

– Моя мати була курвою, – відповів він. Його тіло тремтіло. – Вона продала мене батьку й змилася в свій Курвістан.

– Тсс, – заспокоїла вона. – Тепер не треба. Пізніше. Зараз час для тебе. Поміряй ось цю.

– Не можу. Не хочу порозтягувати тобі вбрання.

– Нічого. В мене його купа. Давай, зніми сорочку, натягни через голову. Бачиш – тільки трішки тіснувата. Як тобі?

– А можна цю поміряти?

– Так, певно.

(Я хочу відійти від них на хвилину, залишити цю двійцю на самоті, сором'язливо відводячи погляд і вимикаючи своє «тепер-я-камера-мобільного-телефону» чи радше розвернути її: ось сходовий майданчик, ось сходи ведуть униз, до вестибюлю при вході, де тепер, після ремонту, стоїть на сторожі пес із повітряних кульок, зі стіни шкірить зуби маринована піранья, а над проймою дверей сяють кислотним неоном рожево-зелені слова кохання, а ось і головні двері, вони відкриваються. Входить Нерон Голден. Король повернувся до свого палацу. Я дивлюся на його лице. Він невдоволено роззирається. Він хоче, щоб вона стояла тут і його зустрічала, де ж вона, чи вона не отримала повідомлення? Вішає капелюх і тростину на вішак у вестибюлі й гукає.)

– Василісо!

(Уявіть, що моє «тепер-я-стедикам» уже мчить вгору сходами, прямо в кімнату, де вона й молодий чоловік у її одязі стоять, пришпилені до місця цим голосом, і вона, Василісо, дивиться на Д й розуміє, що він досі боїться свого батька.)

– Він мене вб'є. Він мене точно вб'є. О, Господи.

– Ні, нічого він тобі не зробить.

Вона протягує йому його звичайний одяг.

– Вдягни назад. Я його відволічу.

– Як?

– Приведу його нагору...

– Ні!

– ... у спальню й зачиню двері. Коли я почну галасувати, це тобі сигнал, що можна безпечно вийти.

– Як галасувати?

– Не кажи, що не здогадуєшся. Я не мушу вдаватися тут у подробиці.

– А-а-а.

Перш ніж рушити вниз до Нерона, вона затримується у дверях.

– Знаєш що, Д?

– *Що?* Ні, вибач, я хотів сказати: говори, я слухаю.

– Може, я не така вже й кінчена зла сучка.

– Так. Так. Звичайно. Я хотів сказати: ні. Певно, що ні.

– Та нічого.

– Дякую.

Вона змовницьки усміхається. Мені варто закінчити сцену в цьому місці наїздом камери на цю сфінксоподібну усмішку Мони Лізи.

Пізніше.

Він помирився з терплячою, здатною все зрозуміти Рією, і ось вони разом із Айві Мануель у ямайському ресторанчику на розі Г'юстон-стріт і Салліван-стріт попивають пізно ввечері небезпечні коктейлі. Або, якщо уявити це інакше: троє людей сидять навколо простого круглого столика в абсолютно чорній студії, цідять свої напої (небезпечні коктейлі прийнятні навіть у лімбі), а світу не існує, окрім них, коли

вони обговорюють складні питання мови й філософії. (Нарочита алюзія: фільм Жана-Люка Годара «Радість пізнання», 1969, із Жаном-П'єром Лео й Жульєт Берто в головних ролях. Багато хто вважає його занадто дидактичним, але іноді дидактизм просто необхідний.) Спершу Д пригнічений і цитує Ніцше (автора «Веселої науки»), котрий ставив «шопенгавєрівське питання: чи існування взагалі має сенс? – питання, яке потребуватиме навіть пари століть, аби бути цілком і в повній глибині почутим». Але поступово обидві жінки піднімають йому настрій, підбадьорюють його, підтримують, задобрюють, а тоді, після того, як він легенько киває головою на знак згоди й обережно всміхається, помалу-малу знайомлять його зі словником його майбутнього, майбутнього, в якому займенник «його» перестане бути його. Найпершим і найважливішим словом є «перехід». У музиці – моментальна модуляція, перехід із однієї тональності до іншої. У фізиці – перехід атома, атомного ядра, електрона тощо з одного квантового стану в інший, із випусканням або поглинанням випромінювання. У літературі – уривок, що органічно з'єднує між собою дві різні теми або два різні розділи. У нашому випадку... у нашому випадку це процес, у ході якого людина набуває зовнішніх чи фізичних властивостей статі, з якою себе ототожнює, на противагу статі, до якої була приписана при народженні. Цей процес може, але не мусить включати такі елементи, як гормональна терапія чи хірургічна операція для зміни статі.

– Про операцію навіть не думай, – кажуть жінки. – Просто викинь це з голови. Нам до цього ще ой як далеко. *(Під час зйомок акторки можуть самі вирішити, де буде чия репліка.*

Поки що можна домовитися, що це говорить Рія, після неї озивається Айві й так далі.)

– Ти маєш розібратися в тому, хто ти. Можна скористатися з фахової допомоги.

– Прямо тепер ти можеш бути ТГ, ТС, ТВ, КД. Тим, що тобі найбільше пасує. – Трансгендер, транссексуал, трансвестит, кросдресер. – Не мусиш відступати ані на крок від того, що тобі пасує.

– Для цього існує фахова допомога.

– Колись людям ставили ярлики перед іменами. Наприклад, ТС Айві чи КД Рія. Або говорили, що хтось змінив стать: «Дивіться, а ось і Саллі, що стать змінила». Тепер увесь транс-світ подорослішав. Тепер це просто Саллі чи хто там. Жодної категоризації.

– Але мусиш подумати про займенники. Слова мають значення. Якщо ти відмовляєшся від займенника «він», хто займає його місце? Можеш, наприклад, обрати «вони». Якщо вирішиш, що не ідентифікуєш себе ні з жінками, ні з чоловіками. «Вони» означає невідому статеву ідентичність. Дуже конфіденційно.

– А ще є «зі».

– І «ей».

– А ще – «тір», «ксі», «ген», «ві», «ні», «пер», «тєсь» і «мікс».

– Бачиш – є з чого вибирати.

– Наприклад, «тєсь» – це поєднання «те» і «хтось».

– А «мікс» заміняє собою одночасно «містер», «міс» і «місіс». Особисто мені дуже подобається.

– Звичайно, це щось більше, ніж просто займенники. Про деякі я розповіла тобі в ту першу зустріч у Музеї. Слова мають значення. Тобі треба набути певності щодо своєї ідентичності, бо інакше певна буде лише твоя невпевненість,

а це означало б, що в твоєму випадку маємо справу з плинною ідентичністю.

– Або, можливо, трансфемінною, бо за народженням ти чоловік, ідентифікуєш себе з багатьма вимірами жіночності, але не відчуваєш, що *насправді* ти – жінка.

– Слово «жінка» тепер відокремлюється від біології. Так само, як і «чоловік».

– Або, якщо ти не ідентифікуєш себе ні з жіночністю, ні з чоловічістю, твоєю категорією може бути *небінарність*.

– Ну, але нема чого спішити. Багато над чим треба по-міркувати.

– І багато чого навчитися.

– Перехід нагадує переклад. Ти переходиш із однієї мови в іншу.

– Дехто дуже легко опановує іноземні мови. А декому це важко дається. Але для цього існує фахова допомога.

– Подумай про індіанців навахо. Вони розрізняють чотири статі. Крім чоловічої й жіночої, є ще «надлігі», дводушні, що народжені чоловіками, але функціонують у жіночій ролі, і, звичайно, навпаки.

– Можеш бути тим, ким захочеш.

– Статева ідентичність не є чимось даним. Вона обирається.

Д досі не озвався й словом. Нарешті він озивається:

– А хіба аргументація була не протилежна? Що бути геєм – це не справа вибору, а біологічна необхідність? А тепер ми говоримо, що це все-таки вибір?

– Обрати ідентичність, – відповіла Айві Мануель, – це далеко не те саме, що вибрати пластівці в супермаркеті.

– Коли ми кажемо «обрати», це може також означати «бути обраним».

– Але тепер це вибір?

– Для таких випадків існує фахова допомога. З допомогою спеціалістів твій вибір стане для тебе чітким.

– Він стане необхідністю.

– А значить, тоді він уже не буде вибором?

– Це просто слово. Чому ти за нього так чіпляєшся? Це просто слово.

Затемнення.

О сьомій годині ранку в день свого одруження, один із найспекотніших днів того літа, коли прогнози погоди попереджали про можливі урагани, Нерон Голден вирушив, як зазвичай, пограти в теніс на розі Четвертої й Лафает-стріт разом із трьома членами свого згуртованого товариства друзів дефіс ділових партнерів дефіс клієнтів. Ці таємничі чоловіки, котрих загалом було п'ятеро, виглядали, мов близнюки: міцно збиті, вкриті горіхово-брунатною засмагою від тривалого перебування на дорогому сонці дорогих курортів, із коротко підстриженим рідкуватим волоссям, гладко виголені, з вольовими щелепами, накачаними торсами й волохатими ногами. У білому спортивному одязі вони скидалися на команду відставних морпіхів, тільки от морпіхи ніколи б не могли дозволити собі таких годинників: я нарахував два «Ролекси», «Вашерон Константін», «П'яже» й «Одмар Піге». Багаті, владні альфа-самці. Він ніколи не знайомив їх із нами й не запрошував їх до Садів на товариські теревені. Вони були його хлопцями. Він тримав їх для себе.

Коли я питав його синів, як старий доробився своїх статків, то щоразу отримував іншу відповідь. «Будівельний бізнес». «Нерухомість». «Сейфи й укріплені шафи».

«Букмекерський бізнес в інтернеті». «Торгівля пряжею». «Перевезення». «Венчурний капіталізм». «Текстиль». «Кіно-виробництво». «Це тебе не стосується». «Сталь». Після того, як мої батьки-викладачі встановили його ідентичність, я почав, у міру власних можливостей, без зайвого шуму досліджувати, наскільки всі ці радикально відмінні твердження правдиві або ні. Я з'ясував, що чоловік, якого ми знали під іменем Н. Ю. Голдена, виробив у собі конспіративні навички задовго до того, як з'явився серед нас, і мережа фальшивих фасадів, підставних осіб і фіктивних фірм, яку він створив, аби захистити свої обладки від суспільної цікавості, була занадто складною, аби я – простий молодий чоловік, занурений у мрії про кінематограф, – міг досягнути її на відстані. Багато до чого він приклав свою руку, здобувши репутацію страхітливого рейдера. Хоч і оповитий анонімністю бенамі, коли він робив якийсь рух, усі знали, хто за цим стоїть. У тій країні, якої не вільно було назвати, він заробив собі прізвисько. «Кобра». Якби мені колись вдалося зняти про нього фільм, думав я, саме так треба було б його назвати. Або навіть «Король Кобра». Але, належно поміркуювавши, я відклав ці назви вбік. У мене вже була назва.

«Золотий дім».

Моє розслідування привело мене до сумнозвісної «афери 2G», яка нещодавно опинилася в центрі уваги в країні, котру не вільно було назвати. Виявилося, що в цій безіменній країні члени безіменного уряду незаконно продавали ліцензії на частоти мобільного зв'язку обраним корпораціям за дивовижно низькими цінами, внаслідок чого фірми, що здобули такі пільги, накопичили близько 26 мільярдів доларів незаконних прибутків. Часопис «Тайм», який у ті часи ще де-хто читав, у своєму рейтингу десяти найгучніших випадків

зловживання владою розмістив цю справу на другому місці — відразу після Вотергейтського скандалу. Прочитавши назви й історії фірм, які отримували ліцензії, я побачив перед собою картину мережі в улюбленому стилі Нерона — заплутану систему фірм, які перебувають у власності інших фірм, а чималими паями в тих інших фірмах володіють ще інші фірми. Найвірогіднішим моїм припущенням було те, що саме Нерон стояв за найбільшою з них, «Ігл Телеком», яка злилася з німецькою компанією «Фербунден Екстратех», а потім продала сорок п'ять відсотків акцій фірмі «Муртасін» з Абу-Дабі, яка перейменувала її на «Муртасін-ЕВ Телеком». Проти багатьох нових власників ліцензій були порушені судові справи спеціальними судами, призначеними Центральним бюро розслідувань, або ж ЦБР. Це й був мій момент осяяння. Я ніколи не вірив, що Нерон будував би такі хитромудрі плани виїзду з країни без жодної причини — він же не міг передбачити загибелі своєї дружини під час нападу терористів на легендарний старий готель — а вірогідна причетність до цього грандіозного скандалу була для нього набагато більш переконливим приводом готуватися до того, що раптом доведеться змотувати вудки. Звичайно ж, я не насмілювався виявити йому своїх здогадів. Але мій уявний фільм або ж омріяний цикл фільмів починав виглядати дедалі більш привабливо: фінансово-політичним трилером чи серією трилерів із моїми сусідами в епіцентрі подій. Це було захопливо.

Шлюбні урочистості завжди наштовхують мене на думки про кіно. (Мене все наштовхує на думки про кіно.) Даєтін Гоффман у «Випускнику», що молотить у скляну стіну церкви в Санта-Барбарі, аби викрасти Катаріну Росс прямо з-під вітара. Бабусі, що танцюють у Нью-Делі у «Весіллі в сезон

дощів». Вино, що лиховісно проливається на весільну сукню в «Мисливці на оленів». Наречена, застрелена в голову в день шлюбу у «Вбити Білла. Фільм 2». Пітер Кук, що здійснює обгяд вінчання у «Пгінцесі-нагеченій». Незабутній бенкет у «Жовтій землі» Чень Кайге, в якому гостям під час сільського весілля в розореній китайській провінції Шеньсі подають до столу дерев'яну рибу, бо справжньої риби нема звідки взяти, а під час весілля риба просто мусить бути на столах. Але коли Нерон Голден о четвертій годині пополудні одружувався з Василісою Арсенєвою в історичному районі Макдугал-Салліван Гарденз, тим, що невідворотно насувалося мені на думку, була найславетніша з усіх весільних сцен, будь-коли знятих у кіно, от лише цього разу не Конні Корлеоне танцювала зі своїм батьком — цього разу патріарх танцював зі своєю молодого нареченою, поки багата італо-американська мелодія, скомпонована для цієї сцени батьком режисера Карміном Копполою, наростала в моїй голові й витісняла ту, що насправді звучала в ту мить у Садах, а був то, у всій своїй плачевній банальності, запис «Бітлз», котрі співали «In My Life».

Перемотка на кілька годин назад: після того, як Нерон повернувся з тенісу додому, сильно впрівши, як завжди, — пітнів він щедро і сам це відкрито визнавав: «Вистачить мені вибігти вгору сходами, і сорочку можна вже викручувати», — він стягнув із себе футболку, закутався у важкий чорний махровий халат і скликав синів до себе в кабінет.

— У ваших головах роються питання, на які я хочу відповісти, — оголосив він. — Передовсім: нічого не міняється. Я залишаюся вашим батьком, це по-перше; якщо йдеться про вас двох, то я завжди кохатиму вашу покійну матір, як і раніше, це по-друге; а щодо тебе, моє наймолодше дитя,

мені й далі дуже шкода, що склалися такі обставини, але ти це знаєш, і ти так само мій син, як і ці двоє, це по-третє; отож, статус кво, ви це розумієте. Крім того, переходячи до суті справи: ви всі свідомі того, що існує досить жорстка передшлюбна угода, яку Василіса підписала без вагань. Розслабтеся: вашому спадку ніщо не загрожує. Статус кво збережено. Щодо мене, то після стількох десятиків років, коли я був вашим батьком, ідея ще однієї дитини в гру не входить. Дитина, сказав я їй, для мене *дитина* – це слово-табу. Вона проти цього не заперечує. Четвертого брата не буде. Не буде й першої сестри. Статус кво. Це я вам обіцяю сьогодні, в день мого шлюбу. Від вас я хочу тільки одного: щоб ви прийняли мою дружину. Ніхто не закопує тут жодного золота, ніхто не плодить дітей, що заберуть собі спадок. Я не зобов'язаний інформувати вас про такі справи, але я вирішив це зробити. У своєму віці я прошу вас про благословення. Це не обов'язково, але я звертаюся до вас із проханням. Прошу, дозвольте своєму батькові натішитися цим днем.

У саду, коли суддя виконав свої обов'язки й пішов, а Нерон і Василіса стали подружжям, я спостерігав за їхнім танцем, як раніше у Флориді, і в танці старий ніби струшував роки зі своїх плечей: такий випростаний, такий рухливий, із такою легкістю в ногах, такий уважний до своєї партнерки; мова танцю шепотіла свої чарівні закляття, від яких він здавався знову молодим. А вона в його руках вивільняла всю силу своєї краси, притулялася губами до його вуха, а тоді, вигинаючи оголену спину, відхилялася від нього назад, і знову й знову до нього й від нього, у ритмі, що поконував його наймогутнішими чарами – спокусливим «ходи-судимітайся»; Василіса дозволяла йому тримати себе й крутити собою, говорячи нам, хоч не мусила для цього говорити:

я нічого не боюся, він мій, усією відьомською владою свого тіла я звеліла йому тримати мене в обіймах так міцно, що навіть якби він хотів, то не зміг би мене пустити.

Це не танець, подумалось мені, це коронація.

Сини Нерона Ґолдена дивилися й навчалися. Петя спостерігав із майже непомітного сховку за дитячою гіркою, тримаючись за пруди драбинки, мов за в'язничні ґрати. Якоїсь миті, коли я стояв поруч, він промовив:

– Кількість любові в нашому батьку обмежена. Вона не розширюється, ані не скорочується. Тепер, коли вона буде розмазана тонше, на нас припаде менше.

Та щоразу, коли Василіса повертала погляд у його бік, він широко усміхався.

– Краще не налаштовувати проти себе нову королеву, – промовив він урочисто, ніби довіряючи державну таємницю. – А то вона кожної миті може наказати нас убити.

Його брат Апу стояв під деревом у звичному оточенні групи митцюватих типів із Нижнього Мангеттена – художників, завсідників клубів та італійців, а поруч із ним, у незмінному оксамитовому смокінгу й білій сорочці з комірцем під метелик, смалив цигарку за цигаркою Енді Дрешер, славнозвісний професійний буркотун, до якого Апу мав якусь непоясненну слабкість. Енді був нью-йоркською знаменитістю і хоч після опублікованих ще у вісімдесятих роках двох поетичних збірок не видав жодної книжки, йому якось вдавалося з успіхом обертатися серед міської еліти, не маючи жодних явних джерел прибутку чи якоїсь іншої підтримки. Я уявляв його в маленькій квартирці в будинку без ліфту й гарячої води, як він обідає кормом для котів із бляшанки, після чого стріпує пилюку зі своїх оксамитових шат і вирушає на найшикарніші вечірки, аби там посміхатися

зі сповненою жадання резигнацією привабливим молодикам і кисло віщати свої славетні нарікання. Перелік речей і людей, що були об'єктами його нарікань, постійно розширювався і на цю пору включав: відвідини кінотеатру, мера Блумберга, ідею одруження, як одно-, так і двостатєвого, ідею сидіння перед телевізором тоді, коли можна цей час присвятити на секс, технічні пристрої (всі поспіль, але особливо смартфони), Іст-Вілідж, дошки-настроївки у студіях дизайнерів одягу (які він називав організованими крадіжками), туристів, а також письменників, які видають свої книжки друком. Того дня він образив бідолашну Рію (хоча, з іншого боку, ображав він геть усіх) своїм глузуванням із Музею ідентичності, де вона працювала, та з ідеї, що людина може бути будь-якої статі, яку обере, якщо себе з нею ототожнює.

— Наступного тижня я збираюся купити помешкання, яке коштує десять мільйонів доларів, — заявив він Рії. — Запитай, як я можу собі його дозволити.

Рія спіймалася в пастку й запитала.

— О, я тепер трансмілярдер, — прозвучало у відповідь. — Ідентифікую себе як багатія, а значить, я ним і є.

Після того Рія трималася біля Д й вони разом спостерігали за королевою в танці в момент її тріумфу, за Красунею, що кружляла й кружляла в обіймах закоханого Чудовиська, а навколо були Сади й усі ми, запрошені й незапрошені, живі й вигадані, в цей вечір, що хилився до кінця, поки шворки гірлянд на деревах посилювали магічний диснеївський настрій: і мої батьки-викладачі, які щасливо танцювали в парі, не помічаючи нікого, крім себе, і печальний У Лну Фну з ООН, і пан Аррібіста з Аргентини, і справжні аристократи в спільноті Садів Віто і Бланка Тальябуе, барон і баронеса Селінунте, і я — усі ми, щедро підпоєні шампанським,

щасливо єдналися одне з одним, смакуючи витончені страви, доставлені найкращою кейтеринговою компанією в місті, і почувалися в короткому блаженному позачасі, яке здатне інколи витворити весілля, щасливими, згуртованими, з'єднаними воедино. Навіть п'ятеро тенісистів із коштовними годинниками, приліпивши посмішки на свої обличчя, не створені для всміхання, кивали з чимось подібним до приязні іншим гостям у Садах і аплодували танцю монархів.

Але одна група людей трималася осторонь; поки грала музика, западала темрява й наростала веселість, вони, здавалося, збивалися в дедалі тіснішу купку, ніби кажучи: не підходьте, тримайтеся на віддалі, ми не з вами. Це були чоловіки з прилизаним волоссям, децю задовгим на потилиці, кількаденною щетиною, збентеженими рухами, одягнені в недопасовані смокінги, з рукавів яких занадто виставали манжети білих сорочок — чоловіки без жінок, що цідили воду, або шипучку, або зовсім нічого, шаркали ногами й посилено диміли цигарками, і зненацька я подумав: можливо, інтуїція повела мене в напрямку «Хрещеного батька» не лише через те, що я занадто багато дивився цю трилогію, можливо, у цьому справді щось було, бо ці люди скидалися на прошаків, що відвідали дона в знаменний для нього день, аби могли поцілувати його перстень. Або ж (тепер мотив гангстерського фільму справді відносив мене вбік) вони виглядали так, начебто мали зі собою зброю. Я прокрутив у голові сцену: пістолети, зненацька вихоплені з відстовбурчених внутрішніх кишень не найкраще пошитих смокінгів, кров, що збризкує день шлюбу трагедією.

Нічого подібного не сталося. Ці добродії, як нас поінформовано, представляли готельний бізнес і були діловими партнерами пана Голдена. Це все одно, якби нам повідомили,

що вони торгують оливковою олією: може, й правда, але не виключено, що не вся.

Найстарший із синів нареченого стояв біля сервірувального столика під золотою скатертиною, де таці з фуршетними наїдками чекали на зголоднілих гостей, і методично пробирився через стос сосисок у тісті. Мені сягнула одна думка.

– Слухай, Петю, – заговорив я, намагаючись підібрати якомога буденнішу інтонацію, – а що тобі відомо про аферу зі спектром мереж 2G?

Його обличчям пробігли брижі сум'яття – можливо, через те, що слово «спектр» відразу викликало в ньому інші асоціації, а можливо, через те, що його надзвичайна пам'ять і правдомовний інстинкт зійшлися на герць зі складеною Голденами присягою про збереження таємниці. Нарешті він вирішив, що на відповідь присяга не поширюється і в ній нема нічого забороненого.

– Телекомунікаційна махінація, – пояснив він. – Назвати тобі список замішаних компаній? «Адоніс», «Наган», «Аска», «Волга», «Азур», «Гадсон», «Юнітех», «Луп», «Датаком», «Телелінк», «Свон», «Альянс», «Ідея», «Спайс», «Ес Тел», «Тата». Треба додати, що 2008 року «Теленор» викупив контрольний пакет акції телекомунікаційної компанії з групи «Юнітех» і тепер має в розпорядженні двадцять дві ліцензії під назвою «Юнінор». «Датаком» діє під назвою «Відеокон». Російська компанія «Система» є мажоритарним акціонером «Телелінку» і змінює назву, під якою функціонує, на МТС. «Свон» первісно був дочірньою компанією групи «Рілаенс». «Ідея» викупила «Спайс». «Бахрейн Телекомунікейшнз» і «Сахара Груп» мають значні частки у «Ес Тел». А тим часом справа про захист суспільних інтересів перебуває у провадженні й невдовзі дійде до Верховного суду. Очікується, що принаймні

одному міністру й кільком директорам корпорацій буде загрозувати серйозний термін ув'язнення. П'ять мегагерців у спектрі мереж 2G оцінюють на...

– Я помітив, – перебив я, – що ти не згадав ані «Ігл», ані «Фербунден Екстратех», ані «Муртасін».

– Я просто перераховував назви фірм, які фігурували в контексті скандалу, – пояснив він. – Ті корпорації, які ти згадав, не були звинувачені в жодних махінаціях, і проти них не порушено жодної справи. Чи ти задумав написати сценарій фільму про дійсно подиву гідне і неминуче заплановане корупцією розростання мобільного зв'язку в тій далекій країні? Якщо так, ти неодмінно мусиш зіграти в ньому головну роль. Бо знаєш, Рене, ти такий красунчик, ти справді маєш стати кінозіркою.

Це в нього було щось нове того літа. Нещодавно Петя вбив собі в голову, усупереч свідченню всіх очей, окрім власних, що я – найвродливіший чоловік на планеті. Спочатку він заявив, що я «симпатичніший від Тома Круза», потім я став «набагато красивішим від Бреда Пітта», а тепер був «у сто разів ефектнішим від Джорджа Клуні». *Sic transit gloria**, Томе, Бреде, Джордже, подумав я. Петя не виражав таким чином гомосексуальних пристрастей. Він просто висловлював те, що бачив, як завжди, і єдине, що я міг зробити, – це подякувати йому.

– Щось на зразок того, – відповів я. – Але не думаю, що там для мене знайдеться якась роль.

– Що за неподобство, – обурився він. – Негайно впиши її в сценарій. Велику роль. Героя-коханця. Ти такий сексапільний, Рене. Я серйозно кажу. Ти просто секс-бомба.

Певне, весілля всіх нас налаштовують на романтичний лад.

* Так проминає слава (лат.).

У певний момент вечірніх веселощів із моєї уваги не випала відсутність Нерона Голдена, тим часом, як у вікні його кабінету горіло світло, а чоловіки в незугарних смокінгах теж зникли.

Петя перемістився на танцмайданчик. Танцюрист із нього був кепський, із настільки поганою координацією рухів, що людей це просто веселило, і п'ятеро тенісистів майже не намагалися здушити свого альфа-самцівського гигикання, але, на щастя, Петя так заглибився в музику, що цього, здавалося, не помічав. Після того пішли до танцю Василіса та її подруги – усі як одна гламурні, усі як одна агентки з нерухомості, і представили нью-йоркські варіації на тему козацьких танців зі свічками, хустками, приплескуваннями й притупуваннями. Замість шапок-вушанок і військової форми були напівпрозорі сукні й жіноча шкіра, але ніхто не нарікав; ми танцювали в колі навколо дівчат, приплескували в такт, гейкали тоді, коли нам підказували, й спорожняли чарки з горілкою, які нам підносили, і це правда, Росія – це було круто, російська культура – це чудово, ми прекрасно гуляли по-російському, всі до одного, а тоді знову з'явився Нерон Голден у повному козацькому обмундируванні, тож з'явилася принаймні одна шапка-вушанка й одна синя шинель із золотими гудзиками й аксельбантом, а дівчата танцювали навколо нього, немов навколо свого капітана чи короля – зрештою, він і був ним, він же вимахував своєю особливою шаблею – *шашкою*, а ми танцювали навколо них, пили, знову вигукували «Гей! Гей!», і отак-от Нерон та його красуня одружилися.

Тим часом добродії з готельного бізнесу в незугарних смокінгах так і не повернулися.

Тієї ночі після півночі дивний літній туман заповз у Сади, через що вони стали схожими на місце дії якогось японського фільму про привида – наприклад «Казки туманного місяця після дощу» чи «Квайдан». Усі гості роз'їхалися по домішках, а всі залишки учти поприбирали сумлінні працівники кейтерингової компанії, котрих Нерон Голден особисто винагородив щедрими чайовими. З гілки одного з дерев досі звисав самотній ліхтар, у якому з шипінням догоряла свічка. Я вловив вухом поодинокий звук, що видався мені совиним пугуканням, але, можливо, я помилився. Бліде сяйво місяця ледь пробивалося крізь дощові хмари, що збиралися в небі. Наближався ураган. Все завмерло перед бурею.

Так, як попереднього разу, безсоння вигнало мене з ліжка. Я натягнув сині джинси й байку і вийшов у туманне повітря, яке відразу ж загусло, і я опинився сам у вирі, немовби цілий Усесвіт зник, а залишився тільки я. І тоді звіддаля почувся якийсь звук, що кілька разів повторився, щоразу дедалі гучніше. Це був нестримний плач чоловіка, охопленого гірким стражданням. Плач, що хапав за душу.

Навшпиньки я рушив у його бік – моя цікавість змагалася з більш цивілізованим інстинктом, який вимагав залишити чоловіка в сльозах на самоті. Не покладаючись цілком на маскувальні можливості туману, я постарався заховатися в кущах, трішки соромлячись (але, мушу сказати, лише трішки) перемоги своїх вуаеристських прагнень. Нарешті я його побачив і, зізнаюся, був ошелешений, коли впізнав зірку минулого вечора, навколо якої все оберталось – нареченого власною особою в дорогій піжамі, що стояв колінами на вологій траві й молотив себе кулаками в груди, заходячись, наче професійний плакальщик на похороні. Що змусило його вийти сюди посеред ночі, залишивши шлюбне

ложе, і вити на зникомий місяць? Підповзши так близько, наскільки мені вистачило сміливості, я почув – так мені здається – такі слова:

– Простіть мене! Я вбив вас обох!

Тут я маю зазначити, що не вірю в твердження людей із містичними чи надприродними схильностями. Мене не цікавлять небо, пекло, чистилище й усі інші посмертні місця відпочинку. Я не вірю в свою реінкарнацію – ані в тілі жукагноювика, ані Джорджа Клуні чи спадкоємця його чарівності. Незважаючи на ентузіазм Джойса, Ніцше й Шопенгавера, я відвертаюся від метемпсихозу, переселення душ. «Дядечко Бунмі, який пам'ятає свої минулі життя» тайського режисера Апічатпона Вірасетакула був тогоріч чи не улюбленим моїм фільмом, але я не вірю, що Дядечко Бунмі, чи й я сам, хоча б раз призивався на службу на цій Землі раніше. Мене не цікавить диявольське сім'я; Демієне, Керрі, Дитино Розмарі, сидить собі любесенько й далі на полиці з популярним читивом. Мені до одного місця ангели, демони чи створіння з блакитних лагун. І через це все я не маю жодного уявлення, як пояснити те, що побачив тієї ночі, і чому намагаюся переконати себе, що це була галюцинація, спричинена надмірною дозою золпідему (якому не вдалося мене відключити) й причмелілим валанданням у тумані: щось на зразок кошмару наяву. Але постать Нерона-покутника була цілком реальною, і я побачив – знаю, що побачив, мені здається, я знаю, що побачив, хоча моя раціональна свідомість відкидає думку про це – як туман біля нього скупчується, немов якась ектоплазма, приймаючи обриси двох людських силуетів, двох жіночих фігур, що стали перед уклякним на колінах чоловіком, аби вислухати його гірке каяття. Силуети не говорили й не набули твердої форми, залишившись

розмитими й нечіткими, але в моїй голові виникла думка, така чітка, мовби хтось висловив її вголос, що це були дві матері його синів: дружина, яка загинула в «Тадж-Магалі», та бідна покинута жінка, яка відступилася від своєї дитини і яка, за словами пані Голден, померла самотньою безіменною смертю в одному з тих місць, куди йдуть помирати знедолені.

Простіть мене. Я вбив вас обох. Як належало розуміти таке благання, висловлене чоловіком у ніч власного шлюбу? Як вираження почуття вини за те, що знайшов нове щастя, тоді як мертві й нещасні лежали біля його ніг? Чи як усвідомлення того, що настирливе минуле набагато міцніше вчепилося за його почуття, ніж неглибоке, нехай навіть молоде й прекрасне, сьогодення? І де ж у цю мить була новоспечена пані Голден, і що вона мала думати про свого чоловіка, що хлипав перед примарами в саду? Початок несприятливий, нема чого казати. Я відступив у туман і повернувся до ліжка, де, як не дивно, відразу ж заснув сном праведника.

Наступного ранку Василіса оголосила про наступний етап свого проекту очищення й оновлення будинку від фундаменту по дах: старе з дому! дорогу новому! Замість старих ламп – нові! А він, старий, піддався. Але зміна, яку вона затіяла, була не просто переобладнанням інтер'єру.

– Ми в Росії, – заявила вона, – не настільки дурні, аби вважати, ніби демонів не існує.

Це прозвучало в моїй присутності (на ту пору я вже був частим і бажаним гостем у домі).

– Вибач мені, Рене, я розумію, що ти скептик, але реальність не можна собі обирати. Вона не переймається тим, що ти думаєш із цього приводу. Світ залишається таким, яким був завжди. Зазирни до православної церкви в Росії, й ти

побачиш, як люди приводять туди своїх родичів із дияволом в очах, людей, переповнених ненавистю, а також богохульників, соромітників і людей із крижаним серцем. І тоді починається. Спершу священник проходить зі свяченою водою, кропить нею й читає зі Святого Євангелія, в якому Ісус виганяє демонів, і Господи, вони виходять, жінка кричить чоловічим голосом, тіло трясеться, шипіння й скрики віщують священнику помсту, а свячена вода кропить їх усіх, розумієш, і багато хто кричить звір'ячими голосами, як корова, ведмідь чи свиня. Люди блюють і непритомніють. Це страшно, але діє. Цей дім – інший випадок. Можливо, тут одержимі не люди, а сам будинок. Ви привезли зло зі собою з попередньої країни, і тепер воно криється в стінах, килимах, темних закутках і навіть по туалетах. Тут поселилися примари – може, ваші, а може, й давніші, і їх треба вигнати. Якщо ти, Рене, хочеш подивитися на це, коли прийде священник, я тебе впускаю, я знаю, що ти творча молода людина, що шукає матеріалу, але маєш стати отут біля Богородиці й тільки промовляти, коли все почнеться, слова Ісусової молитви: «Господи Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене грішного!» Те, що ти невіруючий, не має значення, ти просто говори отак, і ці слова вбережуть тебе від кривди.

Вона красувалася на найпочеснішому місці в просторій «залі» будинку Голденів, а її лице пестив, залітаючи у розчинені в Сади панорамні вікна, щораз сильніший вітер, зволожений передчуттям дощу: бездоганна рання копія Феодорівської ікони Божої Матері, оригінал якої висів у Олександрівському палаці в маленькій капличці ліворуч від спальні останньої цариці з династії Романових, Олександри, котра щодня годинами молилася Богородиці. Це було несподівано. Сини Нерона Голдена ніколи не приховували

свого атеїзму, і хоч я ніколи не чув, аби їхній батько висловлювався з цього приводу, я припускав, що він відчував те саме й насправді був першопричиною, так би мовити, їхнього апатичного безвір'я. А все ж, цей священний образ був весільним подарунком Нерона його молодій дружині, й тепер господар дому без жодного заперечення став поруч із нею перед Божою Матір'ю, зі сплетеними руками й схиленою головою й подав знак, що час розпочати екзорцизм, а всі троє молодших Голденів, яких він вишикував біля себе, стояли з серйозними мінами, як їм було звелено. Тут як тут з'явився російський православний священник, борода в наметі, що почав наспівувати молитви й бризкати на нас свяченою водою, і в ту ж мить об'явився ураган Айрін, виднокрай почорнів, небеса розверзлися й кімнату осяяв спалах блискавки. Священник вигукнув щось російською, а Василіса переклала його слова.

Восхвалімо Господа, бо звершилося.

Після чого Нерон голосно гукнув: «Зачиніть вікна!» – і його сини кинулися виконувати наказ; тоді, як я сприйняв їхню дію як практичну реакцію на вітер і зливу, Василіса зі священником зрозуміли її зовсім інакше. Борода затрусилася, намет навколо неї затремтів, посипалися схвильовані російські слова, і новоспечена пані Голден тріумфально переклала й парафразувала їх:

– Закрийте вікна від дощу, але нема потреби закривати їх від демонів, бо їх уже вигнано з мого чоловіка й вони ніколи не повернуться.

Хай би що трапилося того ранку – а я сильно сумнівався у правдивості обряду вигнання бісів, – правдою є те, що після того не було вже жодних нічних прогулянок Нерона, жодних ридань на літніх травниках. Наскільки мені

відомо, примари двох жінок ніколи більше йому не являлися. А якщо й так, то він тримав свої почуття під контролем, відвертався від них і не згадував дружині про ці відвідини.

Увечері з його святого святих долунали звуки скрипки Гваданыні, що грала – адекватно, але не більше – насичену потужними емоціями «Чакону» Баха.

Того понеділкового вечора, коли почалися неприємності, Нерон гуляв разом із Василісою в її улюбленому російському ресторані у Флетайронському кварталі, де давали вечерю на честь Михайла Горбачова, який приїхав до міста з метою зібрати кошти на свій благодійний фонд боротьби з раком. Їх посадили за почесним столом поруч із емігрантом-мільярдером, який мав дружину з мистецькими амбіціями, емігрантом-мільярдером, який вклав капітал у газетний бізнес саме тоді, коли той перестав бути прибутковим, але, на щастя, володів також бейсбольним клубом, та емігрантом-мільярдером, який мав значні інвестиції в Силіконовій долині й дружину, що теж багато інвестувала в силікон, а за сусідніми столами сиділи дрібніші мільярдери, що володіли меншими яхтами, футбольними клубами й кабельними мережами і мали не таких імпазантних дружин. Для Василіси Арсенєвої, сибірської дівчини, перебування в такому елітарному гроні було доказом того, що її життя нарешті чогось варте, і вона вперлася, що мусить конче зробити собі фото з кожним із російських тузів (і, звісно, з їхніми дружинами також), аби відразу надіслати їх на телефон матері.

Перед виходом з дому, коли Василіса була вже при повному параді й виглядала просто злочинно привабливо, вона опустила на коліна перед чоловіком, розіпнула блискавку

на його штанях і повільно, зі знанням справи обслужила його, «тому що, – пояснила, – коли такий чоловік, як ти, забирає дружину, таку, як я, в таке місце, то повинен знати, на чому він з нею стоїть». Цього разу вона винятково прорахувалася – а сексуальні розрахунки зазвичай виходили в неї добре, – тому що в результаті підозріливість Нерона Голдена лише виросла, а не зменшилася, тож у ресторані він пас поглядом кожен її порух, немов дедалі більш розлючений яструб, і поки столами кружляли страви – оселедець під шубою, голубці з яловичим фаршем, українські вареники, вушка й галушки, телячі пельмені, бефстроганов, горілка, настояна на агрусі й інжирі, млинчики й ікра, – його ревності росли, немовби вона подавала маленькі частки себе всім присутнім чоловікам на червоних паперових серветках, аби ті їли їх за допомогою двозубих коктейльних виделок, немов смачнючі канапки. Звичайно ж, за їхнім головним столом усі чоловіки були з дружинами, тому всі поводитися тактовно: мільярдер із дружиною, що мала мистецькі амбіції, сказав Неронові, що тому дуже пощастило полонити «нашу Василісу», мільярдер з неуспішними газетами й успішним бейсбольним клубом зізнався: «Вона нам як донька». Мільярдер із капіталом у Силіконовій долині й силіконовою жінкою докинув: «Один Бог знає, як ти її відхопив», – і зробив непристойний жест руками, натякаючи на щось величезне в штанах, але всі вже так почастувалися горілкою, що ніхто нікого не збирався образити й ніхто не образився – такі собі чоловічі теревені. Але згодом Нерон помітив, що Василіса махає якимось людям у протилежному кінці зали, а вони махають у відповідь, і були там самі чоловіки, особливо виділявся один – молодцюватий, високий, м'язистий, років сорока, із дивовижно, не по літах сивим волоссям, попри вечірню пору

в сонцезахисних окулярах-авіаторах — хтось, хто міг би бути інструктором із тенісу або (що з очевидних причин його цілком дискредитувало в Неронових очах) — персональним тренером. А може, перукарем, гомосексуалом, що було б чудово. Або ж, ну звісно, це може бути ще один мільярдер, молодший від оцих хлопців, власник, скажімо, великої червоної яхти, збудованої на верфі «Бенетті» у В'яреджо в Італії, зі слабкістю до вартих півтора мільйона доларів гіперкарів, названих іменами кечуанських богів вітру, і, відповідно, швидких дівчат. Такої можливості не можна було відкидати.

— Вибач, — промовила вона, — я тільки піду привітаюся зі знайомими.

Вона відійшла, а він спостерігав за нею, за обіймами, повітряними поцілунками, все в рамках пристойності, але чимось тут смерділо, мабуть, він повинен піти й роздивитися цих знайомих, цих так званих знайомих. Мабуть, він повинен піти й ближче роздивитися ту блондинку, якої звідси добре не видно, подружку того типа, ту дрібну дівчину, що повернута спиною, він може розгледіти м'язи на її руках, так, він пам'ятає її, сучку. Мабуть, він повинен піти й знести їй срану голову.

Але саме тоді Горбачов завів із ним світську бесіду:

— Отож тепер, пане Голден, ви з вашою чарівною жінкою-росіянкуою стали одним із нас, майже, так би мовити, і я бачу, що ви впливова людина, тож дозвольте вас запитати...

Єдине, що говорив це не Горбачов, а його перекладач на ім'я, здається, Павло, що виглядав Горбачову з-за плеча, наче друга голова, й так швидко говорив за експрезидентом, з чого виникало, що або він був найкращим, найшвидшим перекладачем усіх часів, або вигадував англійський текст, або ж Горбачов завжди говорив одне й те ж. У будь-якому

разі Нерон Голден, чиє неабияке роздратування поведінкою Василіси й далі наростало, не збирався дати себе розпитувати почесному гостеві й перебив його власним запитанням:

— У мене є ділові партнери в Ляйпцігу, в колишній НДР, — промовив він. — Вони розповіли мені цікаву історію, й мені було б дуже приємно почути ваш коментар.

Лице Горбачова посерйознішало.

— Що це за історія? — запитала його друга голова, Павло.

— Під час заворушень 1989 року, — повів Нерон Голден, — коли протестувальники сховалися у храмі святого Томи, церкві Баха, лідер східнонімецьких комуністів, пан Гонекер, хотів вислати на них війська з кулеметами, і було б по всій цій революції. Але, беручи до уваги пропозицію використати армію проти цивільного населення, він мусив задзвонити до вас, щоб отримати на це дозвіл, а ви його не дали, і після цього падіння Стіни було вже справою лише кількох днів.

Ані Горбачов, ані його друга голова не зронили жодного слова.

— Отож питання моє таке, — завершив Нерон Голден. — Коли до вас подзвонили й запитали про дозвіл, ваша відповідь була інстинктивна й автоматична... чи ви мусили це обдумати?

— А з якою метою ви про це запитуете? — запитали Горбачов-Павло з похмурими мінами.

— Для того, щоб порушити питання цінності людського життя, — відповів Нерон Голден.

— А які ваші погляди на цю справу? — запитали два Горбачови.

— Росіяни завжди повчали нас, — сказав Нерон, і тепер його зумисна ворожість не підлягала сумніву, — що життя індивіда — витратний матеріал у контексті державних

інтересів. Це ми знаємо від Сталіна, і з історії вбивства отруєною парасолькою Георгія Маркова в Лондоні, і отруєння полонієм перебіжчика з КДБ Олександра Литвиненка. А ще якогось журналіста збила машина, а інший випадково помирає, хоч вони мають другорядне значення. Якщо йдеться про цінність людського життя, росіяни показують нам шлях у майбутнє. Цьогорічні події в арабському світі підтверджують це і найближчим часом будуть далі підтверджувати. Осама вбитий, я не бачу тут проблеми. Каддафі прибрали, туди йому й дорога. Але тепер ми дуже скоро побачимо, що революціонерам також прийде кінець. Життя тим часом іде далі, і для багатьох воно немилосердне. Живі мають невелике значення для справ цього світу.

За столом панувала мовчанка. Тоді обізвалася друга голова, хоч сам Горбачов не відкрив рота.

— Георгій Марков, — промовила друга голова, — був болгариним.

Горбачов відповів, дуже повільно, англійською мовою:

— Це не відповідний форум для такого типу розмови.

— Дозволю собі вже попрощатися, — відповів Нерон, кивнувши головою. Він підняв руку, після чого його дружина відразу ж встала з-за столу своїх знайомих і попрямувала за ним до виходу.

— Пречудовий вечір, — звернувся він до загалу. — Дякуємо вам.

ЗАГАЛЬНИЙ ПЛАН. ВУЛИЦЯ НА МАНГЕТТЕНІ. НІЧ.

МОЛОДЦЮВАТИЙ ЧОЛОВІК, високий, м'язистий, років сорока, із дивовижно, не по літах сивим волоссям, попри

нічну пору в сонцезахисних окулярах-авіаторах, хтось, хто міг би бути інструктором із тенісу або персональним тренером, та його подруга, дрібна БІЛЯВКА, яка нагадує іншу персональну тренерку, ідуть Бродвеєм у бік Юніон-сквер, повз кінотеатр «Ей-Ем-Сі Ловз» на Дев'ятнадцятій вулиці, повз магазин килимів «Ей-Бі-Сі Карпет», повз третє, передостаннє місце розташування «Фабрики» Енді Воргола у 860 будинку на Бродвеї, а потім повз її друге місце розташування в Декер-білдинг на Шістнадцятій вулиці. З огляду на те, що вони самі, без охорони, він, швидше за все, не є жодним мільярдером і не має великої червоної яхти чи гіперкара за півтора мільйона доларів. Це просто чоловік, що гуляє з дівчиною споночілим містом.

Грає музика. Всупереч можливим очікуванням, це болівудська пісня «Ту гі мері шаб ге», слова якої подані в субтитрах. Лише ти — моя ніч. Ти єдина — мій день. Пісня походить із випущеного 2006 року фільму з Канганю Ранаут. Фільм називається «Гангстер».

НАРАТОР (ГОЛОС ЗА КАДРОМ)

За даними «Нью-Йорк Таймз», убивства в Америці досягли тривожного піку в 1990-х, але тепер є одними з найнижчих в історії. Існують побоювання, що епідемія героїнової наркоманії й відродження бандитизму може знову підняти їхню кількість у деяких містах: Чикаго, Лас-Вегасі, Лос-Анджелесі, Далласі, Мемфісі.

Однак, що надихає оптимізмом, у Нью-Йорку цей показник із року на рік зменшується на двадцять п'ять відсотків.

Чоловік в окулярах-авіаторах і жінка з мускулястими руками тепер перетинають парк, проходячи між пам'ятником Джорджу Вашингтону та входом до станції метро.

Пісня лунає далі, наростаючи, субтитри вже непотрібні:

ПІСНЯ

О-о-о-о-о-о-о-о

О-о-о-о-о-о-о

О-о-о-о-о-о-о-о

О-о-о-о-о-о-о

Коли МОЛОДЦЮВАТИЙ ЧОЛОВІК та БІЛЯВКА минають вхід до станції метро, звідти стрімко виходить ДРУГИЙ ЧОЛОВІК у мотоциклетному шоломі, дістає пістолет із глушником і стріляє один раз МОЛОДЦЮВАТОМУ ЧОЛОВІКОВІ в потилицю; коли той падає й БІЛЯВКА відкриває рот, щоб закричати, він притьмом стріляє також у неї, один раз, прямо межі очі. Вона падає на коліна й залишається так лежати — з похиленою головою, на колінах, без ознак життя. МОЛОДЦЮВАТИЙ ЧОЛОВІК лежить перед нею долілиць. ДРУГИЙ ЧОЛОВІК відходить швидко, але не біжить, до рогу Чотирнадцятої вулиці та Юніверсіті-плейс, повз зону для гри в шахи, все ще зі зброєю в руці. Нікого з шахістів немає — надворі глупа ніч. Однак, на нього чекає МОТОЦИКЛІСТ. Чоловік жбурляє пістолет у смітницю на розі, підсідає на мотоцикл, і вони від'їжджають. Лише після того, як мотоцикл зникає з очей, із патрульних автомобілів, запаркованих по периметру площі, висідають ПОЛІЦІЯНТИ й підбігають до вкляклої на колінах жінки й чоловіка на землі.

Перехід.

ІНТЕР'ЄР. СПАЛЬНЯ НЕРОНА ҐОЛДЕНА. НІЧ.

ВАСИЛІСА міцно спить у широкому ліжку з позолоченим узголів'ям, оздобленим у стилі рококо. Очі НЕРОНА також заплющені. Тоді, за допомогою СПЕЦЕФЕКТУ, він «залишає своє тіло» й підходить до вікна. Його примарне єство напівпрозоре. Камера, розташована за ним, дивиться крізь нього на важкі порт'єри, які він дещо розсуває, щоб виглянути в Сади. «Справжній» НЕРОН далі спить у ліжку.

НЕРОН (ГОЛОС ЗА КАДРОМ)

Коли я тепер промовляю, я все ще перебуваю при цілком здоровому глузді. Я знаю, що на пізнішому етапі моєї історії моє психічне здоров'я буде поставлене під сумнів, і, можливо, не без підстав. Але не тепер, це буде згодом. Ще є час визнати мою дурість і признати, що вона виставляє мене в поганому світлі. Так легко дати задурити собі голову гарненьким личком! Тепер я усвідомлюю глибину її корисливості, холод її розрахунку, а отже, і її серця.

НЕРОН-привид спокійно повертається до ліжка, «влягається» у «справжнього» НЕРОНА, і залишається лише один НЕРОН із заплющеними очима поруч із розіспаною дружиною.

Її мобільний телефон починає дзвонити в режимі вібро-сигналу. Вона не прокидається, щоб відповісти.

Телефон вібрує вдруге, і цього разу Нерон, не рухаючись, розплющує очі.

За третім разом ВАСИЛІСА прокидається, зітхає й сягає рукою по телефон.

Вона цілком пробуджується зі сну, сідає в ліжку і нажахано притискає вільну руку до щоки. Дуже швидко говорить російською, ставить запитання. Потім мовкне й відкладає телефон.

Якийсь час вони залишаються у своїх позах: вона сидить із виразом шоку на обличчі, він спокійно лежить горілиць із відкритими очима й дивиться на стелю.

Тоді вона повільно повертається, щоб подивитися на нього, і вираз її обличчя змінюється. Тепер єдиною емоцією, позначеною на ньому, є страх.

Ніхто з них не озивається.

Перехід.

Частина II

15

З ПРИВОДУ МИШЕЙ І ВЕЛЕТНІВ, ПРОЦЕНТІВ І МИСТЕЦТВА

Апу Ґолден почув про велике скупчення протестувальників проти знахабнелих банків, що окупувало один із парків у Фінансовому кварталі, і коли пішов туди розглянутися, убравшись, аби занадто не виділятися, в панаму, шорти хакі й гавайську сорочку, його зачарував карнавальний характер збіговиська: борода, поголені голови, випозичальня книжок, поцілунки, запахи, активісти-запаленці, навіжені старпери, куховари, старі та молодь.

– Там, схоже, навіть поліцаї посміхалися, – розповідав він мені потім. – Ну, якщо по правді, не всі, бо решта належали до того звичного типу кроманьйонців, на вигляд яких кидаєшся на інший бік вулиці.

Подія сподобалася йому і з візуального, і з літературного боку: декламування поезії, змайстровані зі старих картонних коробок транспаранти, вирізані кулаки й складені у V-жесті долоні, а найбільше вразила його підтримка, якою оточили протестувальників покійні велети.

– Так дивовижно, – розповідав він мені, – бачити, як Ґюте лежить серед спальників, Г. К. Честертон стоїть у черзі по суп, а Ґанді безшумно аплодує, тріпочучи повернутими

вгору пальцями – звичайно ж, він тут Ганді, бо ніхто вже не дбає про правопис, це такий буржуйський відстій. Навіть Генрі Форд – і той там, і його слова пульсують у натовпі за допомогою техніки «людського мікрофона».

Його хихотливий ентузіазм виявився таким заразливим, що я подався туди разом із ним і, зачарований точністю й швидкістю його олівця, стежив, як під тим поставала залюднена сцена, і дійсно, серед натовпу на малюнку видніли привиддя безсмертних: Гьоте, що пафосно проголошував: «Немає більшого раба за того, хто почувається вільним, не будучи ним», а «Ганді» декламував свою прописну істину: «Спочатку тебе ігнорують, потім тири-пири, а потім ти перемагаєш».

– Він ніколи цього не говорив, – зазначив Апу. – Це просто інтернет-мем, але що вдієш, ніхто нічого не знає – як я вже говорив, знання – це так само відстій.

Честертон і Генрі Форд у фраках виглядали тут не на місці, але публіка шанобливо прислухалася й до їхніх, скажемо так, золотих думок: «Хтозна-скільки сучасної винахідливості, – розмірковував старенький Г. К., – витрачається на пошуки виправдань для невиправданої поведінки можновладців», а Г. Форд волав, стоячи біля свого конвеєра: «Якби цей народ збагнув нашу банківську й грошову систему, думаю, що завтра вранці вибухнула б революція».

– Просто неймовірно, – мовив Апу, – як інтернет перетворив нас усіх на філософів.

Особисто мені більше подобалися картонні гасла анонімого мислителя, яким, здавалося, керував передовсім голод. «Одного дня біднякам не залишиться їсти нічого, крім багатіїв», – напоумляв він, а на іншій діалоговій хмарці з картону сформулював цю ж думку більш влучно: «З'їж

собі банкіра». Цей мислитель мав на собі маску Анонімуса – усміхнене біле лице вусаня Гая Фокса, яке спопуляризували Вачовські фільмом «V означає вендетта», але коли я запитав його про чоловіка, чиє обличчя він мав на собі, він зізнався, що ніколи не чув про Порохову змову і йому зовсім не *пам'ятна ця дата, п'яте листопада*. Така-от була ця ніби-революція. Апу все це шкіцував.

Він виставив ці роботи у Френкі Соттовоче на Бовері-стріт, у дещо «суворішому» місці, як порівняти з галереями Соттовоче в Челсі. Це була спільна виставка з Дженніфер Кебан, найвизначнішою мисткинею-активісткою тієї буремної пори, яка в певний момент вернісажу простяглася на повен зріст у ванній, наповненій фальшивими банкнотами; невдовзі їх обох почали вихвалити й висміювати за їхню заангажованість. Апу не згодився ані на фото у ванній, ані на ярлик заангажованого митця.

– Для мене завжди первинний естетичний аспект, – переконував він, але дух часу його не слухав, і врешті він капітулював перед нав'язаними йому описами й тим статусом політичної зірки, який вони передбачали.

– Тепер я, певно, знаменитість у масштабі понад двадцяти кварталів, – розмірковував він у розмові зі мною. – Тепер це кварталів тридцять п'ять-сорок.

У будинку на Макдугал-стріт його неогітпропівська репутація була сприйнята без жодної поштивості. Сам Нерон Голден не виявив ані схвалення, ані осуду, але тонка лінія його вуст була не менш промовиста, ніж слова. Тиради він залишив на свою дружину. Сидячи на підлозі вітальні в оточенні глянцевого журналі, присвячених дизайну інтер'єру, Василіса відірвалася від своєї роботи, аби влаштувати Апу прочуханку в російському дусі.

– Оті всі злидні на вулиці сміються і галасують – і в ім'я чого? Думають, влада така слабка, що дасть шпані себе злякати? Та вони як та миша, що наступає на ногу велетню. Велетень нічого не відчуває, йому навіть облом цю мишу розчавити. Кому взагалі не облом? Миша візьме й побіжить далі. Що вони будуть робити, як зима прийде? Та їх звідти погода вимете. Нікому більш навіть напружуватися не треба. Ну, і в цієї твоєї коханої армії селюків немає лідерів. Не має програми. Отже, вони просто ніхто. Це просто миша без голови. Дохла миша, яка сама про це не знає.

Лише напівжартом вона жбурнула в нього глянцеvim журналом.

– А ти, вибач на слові, за кого себе маєш? Ти думаєш, як прийде та їхня революція, вони зарахують тебе до своїх священних дев'яноста процентів за те, що ти мазюкав свої картинки? У нашій країні добре знають, що буває, коли приходить революція. Ти взагалі повинен укланькути отут зі мною перед Феодорівською Божою Матір'ю й благати Богородицю про наше спасіння, щоб нас не закатрупила в глухому підвалі армія безголової миші.

Василіса Голден тепер змінилася. Іноді, коли на її лице світло падало під певним кутом, вона нагадувала мені Даян Кітон у «Хрещеному батьку» з лицем, думками й серцем, замороженими щоденною необхідністю відмовлятися вірити в невідворотне. Але коли «Кей Адамс» виходила заміж за «Майкла Корлеоне», вона була переконана в його порядності. Василіса ж вийшла заміж, так би мовити, за персонажа самого Марлона Брандо, а отже, не мала жодних ілюзій щодо безжальності, аморальності й похмурих таємниць, які стають неминучими консьєрє чолівіків при владі, і коли світло падало на її обличчя під іншим кутом, ставало зрозуміло,

що вона таки не Даян Кітон. Вона була співучасницею. Вона підозрювала його в жадливому злочині, але погодилася відкласти цю підозру вбік задля життя, яке собі обрала, – життя, яке вважала вартим своєї краси. І ще, можливо, через те, що тепер боялася. Вона досі вірила в те, що має над ним владу, але тепер вірила також у його владу і знала, що якби захотіла міряться з ним силою, наслідки для неї були б... радикальними. У цей дїм вона прийшла не для того, щоб зустрітися з радикальними наслідками, тож стратегію належало змінити. За кордоном вона ніколи не була наївнячкою. Але після стрілянини на Юніон-сквер вона стала ще жорсткішою. Вона виразніше усвідомила, з ким ділить ліжку, і зрозуміла, що якщо збирається вижити, про деякі речі слід мовчати.

З приводу сім'ї: Допит

– Ще раз питаю, сер: з якої причини чолівікові кидати батьківщину, змінювати ім'я й починати життя заново на іншому кінці світу? – Ну як же, сер, із такого горя, у нього померла кохана дружина, й це його виштовхнуло з самого себе. Із горя, а ще з потреби залишити все це позаду, а залишити це позаду вдалося, скинувши з себе своє я. – Припустимо. І однак це не зовсім переконливо. І залишається знову запитати: а як же приготування до від'їзду, які мали місце до трагедії? Це, звісно ж, повинно мати якесь пояснення? – Ви що, шукаєте якийсь підтекст? Підозрюєте якісь фіглі-міглі, махінації, шахери-махери? – Ми визнаємо презумпцію невинуватості. Проти цього старійшини не висунуто жодних звинувачень у зв'язку з «аферою 2G». Це треба визнати. І звичайно ж, той,

хто переховується від правосуддя під прибраним ім'ям, намагався б триматися в тіні? Звичайно ж, хтось такий не здіймав би шуму навколо себе на новій батьківщині? А цей тим часом ще й як здіймає — і чим далі, тим більше, невтомно і з дедалі більшим запалом, хіба ні? — Здіймає, сер. Що може, як ви кажете, означати невинуватість. Але тут згадується також притча про жабу та скорпіона. Скорпіон поводить себе згідно зі своєю природою, навіть тоді, коли така поведінка самовбивча. Крім того, це може бути підтвердженням, характер у нього, в цього чоловіка, безсоромний. Відчувається, що він впевнений у своїй непереможності й у переконанні про свою невразливість почувається в безпеці. Якщо справді він порушив якісь закони або, скажемо так, розійшовся інтересами з певними людьми — бо його найнебезпечніші супротивники самі не конче мусять бути законослухняними — тоді він переконаний, що його вони не дістануть. Небезпечні супротивники теж мають свої обмеження. Може бути, що небезпечні вони на своїй території, але їм не так легко діяти поза нею, тож вони й не намагаються. — Або я просто так міркую. Це не моя сфера компетенцій. — Але зрозуміло, що Нерон чим далі, тим більше почувається в безпеці і, озброєний цією дедалі більшою самовпевненістю, він скорпіонить направо й наліво, сурмить і трубить, будує, як нині говорять, свій бренд. — Це багатозначне слово, сер. «Брендом» колись називали тавро, яке випікали на злочинцях або рабах. Характерну рису чи особливість, що була причиною загального сорому або ганьби. Смолоскип. Меч. — Побачимо, яке з цих значень пасуватиме у нашому випадку.

Продовжуючи: Ще до виборчого 2012 року стало зрозуміло, що Нерон Голден не має наміру жити спокійним життям. В які лише кошики він не розкладав яйця за своє життя,

куди тільки не пхав носа — і з усього цього найлегше йому велося в будівельному бізнесі, що займав його найбільше, отож слово ҐОЛДЕН — золоте слово, забарвлене в золото, виведене сліпучо-золотим неонам, слово з усіх великих золотих літер почало з'являтися на будівельних майданчиках по всьому місту, та й за його межами теж, а власника цього прізвища почали згадувати як нового потужного гравця в цій найбільш замкнутій із-поміж еліт, що складалася з вузького кола власників фамільного й корпоративного бізнесу, які контролювали будівництво цього золотого міста, Нью-Йорка.

— Фамільного, сер? Коли ви кажете про фамільний бізнес, то чи не йдеться вам, делікатно кажучи, про *famiglie*? — Зовсім ні, сер, або не зовсім так. 2012 року ця галузь була вже набагато чистіша, ніж колись. У дев'яності роки всі будівельні компанії були в руках у мафії й роздували свої ставки до меж абсурду. Тепер вплив П'яти кланів зменшився. На деяких об'єктах Голдена працювали робітники з-поза профспілок. Двадцять років тому їх би повбивали. — Ви говорите тепер про шановані постаті: Дороніна, Сумайду, Хурану, Силверстайна, Штерна, Фельдмана — аристократів на ринку нерухомості. — Не зовсім так, сер, як я вже говорив. Мафія заїлася. Тепер, коли все скінчилося і відкрилося, ми можемо вказати на таємні зв'язки Нерона Голдена з такими партнерами, як філадельфійські нащадки «Ціпи» — Петруччо Леоне, «Малий Арчі» — Арчімбольдо Антоніоні з Атлантик-Сіті й «Скажений Фред» — Федеріко Бертоллуччі з Маямі. Можна ще згадати, що кілька висоток Голдена у Нью-Йорку побудувала фірма «Понті енд Квазімодо Конкріт Компані» — «Пі-енд-К'ю», а в цій операції серйозно був зацікавлений «Гладкий Френкі» — Франческо Палермо, згідно з припущеннями,

один із босів генуезької мафії. — Це все відомо? — Тепер, після завершення *l'affaire Golden*, це відома річ. Більше того, Нерон Голден явно досить добре почувався у своїх обладках із цими особами й кланами, що за ними стояли. — Комфортно. — Я б сказав, сер: показово невимушено.

Два останні запитання: чи квадратні щелепи Ціпи, Малого Арчі, Скаженого Фреда й Гладкого Френкі вкривала щетина? І чи мали вони і вдягали іноді вечорами недопасовані смокінги? — Так воно й було, сер.

Перед нами Нерон Голден, що знімає заборону для медій і влаштовує для фотографа з глянцевого журналу екскурсію, демонструючи свій прекрасний дім. (Тепер жодних таємниць, навпаки: все на виду.) Перед нами Нерон Голден, що влаштовує для іншого такого часопису екскурсію, демонструючи свою чарівну дружину. Про дружину він говорить як про свою зорю-дороговказ, джерело наснаги й «оновлення». Я далеко не молодий чоловік, каже він, і, може, чоловікам у такому віці пора скинути оберти, сісти на яхту, взятися за ключки для гольфу, взимку на Флориду, передати естафету далі. До недавнього часу я вже на це був готовий, хоч мої сини, бачить Бог, не надто цікавляться сімейним бізнесом. Мій наймолодший, вірите чи ні, зараз пішов працювати до жіночого молодіжного клубу на Нижньому Іст-Сайді, він робить добру роботу, це чудово, але, може, мені він теж потрібен, хоча б хоч трохи уваги, чи мені не належить? Ну, і ще один художник, і ще Петя. Отаке. Але я перестав уже тим усім перейматися, бо як чоловік я переродився. Жінка — вона здатна таке зробити. Така жінка, як пані Голден, — вона просто еліксир життя, завдяки їй зникає сивина, втягується живіт, ноги знову самі несуть, а розум, так, його діловий розум вигострюється, наче ніж. Погляньте на неї! Хіба мені

можна не повірити? Ви бачили її фото для «Плейбоя»? Звісно, не соромлюся, чого ж тут соромитися? Мати таке тіло, дбати про нього, довести його до досконалості, не бачити в красі безчестя — це називається розкутість. Вона — ідеал розкутої жінки й ідеал дружини. Обидві сторони медалі. Еге ж, поталанило. Безумовно. Вона справжній суперприз, нема чого сумніватися.

З приводу кохання: Трагедія

Того дня, коли загинули мої батьки, мене не було в машині. Був вікенд напередодні Дня пам'яті, і вони вирушили за місто, а я в останню мить передумав і залишився, бо Сучітра Рой попросила мене допомогти їй змонтувати рекламу для одного італійського будинку моди. Звичайно ж, я кохав Сучітру – кожен, хто хоч раз перетнувся з цим вулканом енергії, хоча б трохи закохувався в неї; а я тривалий час був занадто наляканий її абсолютним завзяттям, масштабом цієї жінки, її чорним волоссям, що розвівалося на вітрі на Шостій авеню, її блакитно-золотою спідницею, що вилискувала над модними снікерсами, її руками, що витягувалися в десятку напрямків, наче в індуїстської богині, здатної вхопити ціле місто в свої обійми... занадто наляканий, аби зізнатися самому собі, що я в неї втюрився, але тепер це не підлягало сумніву, і питання стояло тільки в тому, коли я збираюся їй про це сказати і чи скажу взагалі. Внутрішній голос у моєї голові під'юджував: *давай, бовдуре, скажи прямо тепер*, але інший голос, зазвичай гучніший, голос мого боягузтва, наполягав на тому, що ми занадто довго були друзями, що в певний момент уже неможливо переплавити дружбу

в романтичне кохання, і що той, хто спробує це зробити й не матиме успіху, утратить і дружбу, й кохання, і знову в моїй голові заговорив Еліотів Пруфрок, страдницьки запитуючи моїм внутрішнім голосом: *Чи я наслідуюсь, а з приводу жакливого й моторошного питання освідчення в коханні: Отож, чи варто, зваж, / Якщо, вбрання поправивши, вона / Відвернеться спокійно до вікна / І мовить: «Таж / Це все не те. Це зайве, врешті-решт»**.

Я постановив, що залишуся й попрацюю з нею, а потім, після монтажу, ми вийдемо на пиво і я освідчуся. Так. Я це зроблю. Ось так я не сів у машину до батьків і завдяки цьому досі живу. І життя, і смерть не мають сенсу. І одне, і друге зумовлюють причини, які нічого не значать і нічому не навчають. У цьому світі не існує мудрості. Усі ми – блазні у фортуни**. Оце наша земля, і вона прекрасна, а ми маємо величезне щастя на ній жити одне з одним, але ми такі дурні, і з нами трапляється така дурня, і ми не заслуговуємо свого дурного щастя.

Плету казна-що. Давайте краще розповім про дорогу.

Лонгайлендська магістраль була наповнена сімейними історіями, і коли влітку ми виїжджали до орендованого нами будинку при Олд-Стоун-Гайвей у Спрінгз – власником був якийсь достойник із Колумбійського університету, який після того, як виявив у себе яскраво виражену форму бореліозу й промучився кілька років, втратив будь-яке бажання відвідувати те царство кліщів, – то відзначали всі

* Фрагменти «Пісні кохання Дж. Альфреда Пруфрока» Т. С. Еліота подано в пер. Олександра Гриценка.

** Вислів Ромео з «Ромео і Джульєтти» В. Шекспіра подано в пер. Ірини Стещенко.

знайомі орієнтири. Мінеола – тамтешній цвинтар, де спочивали двоюрідні бабця й дід, у чиєму посмертному напрямку треба було шанобливо кивнути головою. Грейт-Нек, Літл-Нек викликали у всіх нас думки про Гетсбі, і хоч ми не їхали повз Ремзенбург, у якому П. Г. Вудгауз прожив так багато років, емігрувавши після війни з Англії, ми часто, їдучи, уявляли собі художній всесвіт, у якому витвори Фітцджеральда й Вудгауза могли ходити одне до одного в гості. Берті Вустер і Дживз могли увірватися в ексклюзивний світ Вест-Егга й Іст-Егга, де телепень Берті зайняв би місце розважливого Ніка Керревея, а Реджинальд Дживз, любитель риби й шанувальник Спінози, геніальний камердинер, знайшов би спосіб організувати гепі-енд для Джея Гетсбі, аби той жив довго й щасливо з Дейзі Б'юкенен, котрої так сильно прагнув. Дикс-Гілз – мій батько щоразу повторяв той самий плаский, по-бельгійському скрипучий батьківський жарт, вимовляючи з французьким акцентом: *Ді-і-Гі-ілз*. А я говорив, завжди говорив, яку мені це звучить, наче ім'я зірки з якоїсь мильної опери, яку крутять у денному ефірі. І Ваенденч – коли ми минали цей з'їзд, хтось із батьків обов'язково розповідав історію про названого цим іменем вождя, або ж *сагема* племені монтоків, який продав більшу частину східного кінця Лонг-Айленда одному англійцеві на ім'я Лайон Гардінер, а потім помер від чуми. Нерідко Ваенденч ще не раз вигулькував, поки ми добиралися до східного кінця острова, і мої батьки видобували з пам'яті історію Стівена Токгауза, Ваенденчевого нащадка, який щодня долав пішки п'ятдесят миль між Монтоком, Сег-Гарбором та Ест-Гемптоном. А поміж Ваенденчем і Токгаузом ми проминали знак, що керував нас до абсолютно вигаданої корінної американки на ім'я Ширлі Перебреди-Річку. Насправді дорожній знак вказував на

два різні поселення, одне з яких називалося Вейдінг-Ривер, а друге Ширлі, але Ширлі Перебреди-Річку добряче вросла в наші сімейні легенди. Як і годиться шанувальникам наукової фантастики, ми докооптували її до постапокаліптичних вождів, що звалися Три Термоядерні Бомби й Випромінює Багато Радіації – героїв написаного 1958 року класичного оповідання Вільяма Тенна «На Схід!», а бувало, що уявляли її велеткою, схожою на матір Гренделя, або гігантською австралійською *ванджіною*, себто прародителькою, що своїми кроками формувала земний рельєф.

У дорозі вони слухали радіо. Музику на ретроканалі на 101,1 FM, а балачки на Нью-Йоркському публічному, аж доки не зникав сигнал, і тоді вони чекали, коли на шкалі з'явиться «Іст-Гемптон Мюзік» – знак того, що ось-ось почнеться вікенд, вечірній софт-рок-енд-роли з омарами, це ще один батьків плаский жарт. У перерві між нью-йоркськими й іст-гемптонською станціями вони вмикали аудіокниги, і того року планували слухати Гомера. Гадаю – щодо цього я не певний, але так думаю – що до від'їзду на День пам'яті вони дійшли до четвертої пісні «Одіссеї», де Телемах відвідує палац Менелая в той день, коли царева донька, донька відбитої Єлени Троянської, стає під вінець із сином Ахілла.

Отож вони, певно, саме слухали уривок, у якому Менелай розповідає про той день, коли Єлена прийшла до великого дерев'яного коня, запідозривши, що в ньому ховаються грецькі воїни, і з майстерною й звабливою оманливістю почала наслідувати голоси їхніх дружин (малюю собі в уяві, як вона звертається до них, витягуючи руку й еротично пестячи череву дерев'яної бестії), та так спокусливо, що Діомедові, самому Менелаєві й Уліссові запраглося в ту ж мить вискочити з коня, але Улісс стримав себе й товаришів, окрім

Антикла, що поривався обізватися й так би й вчинив, якби не Улісс, котрий *міцними руками затиснув рота йому і тримав так**, і, згідно з деякими версіями цієї історії, задушив його до смерті, щоб захистити захованих греків. Так, певно, цей безсмертний момент дзвенів у їхніх вухах, коли металева труба, що лежала на дорозі просто лежала собі металева блядська труба впала з вантажівки а водій що спинився ні він хоч знав про це ні певно не знав чи він вантаж свій хоч закріпив як треба де там блядь закріпив бо на дорозі

металева труба

на смузі для автомобілів з пасажирами бо це були мої батьки мої кохані мої єдині а вони не з тих що ганялися ні сер вони воліли котитися собі порядною багатосмуговою дорогою без з'їздів без в'їздів по смузі позначеній ромбом бо чого та все одно чого тільки цього разу хуй там було безпечно бо металева труба котилася

по дорозі

Я наближаюся до найжахливішого й маю відпочити, щоб зібратися з духом і, може, напишу трохи пізніше.

Ні.

Ніякого пізніше.

Тепер.

Труба мала два метри. Вона вкотилася під колесо іншої машини й потрапила, як писалося в рапортах, під *косий удар*. Труба крутнулася, якимось чином підскочила й полетіла перевертом, так що втелющилася в лобове скло машини моїх батьків і ударом у голову вбила батька на місці. Некероване авто вискочило зі смуги для автомобілів з пасажирами на смугу швидкісного руху й потрапило в масштабне

* Рядки «Одіссеї» подано в перекладі Бориса Тена.

зіткнення, в якому загинула також моя мати. Щоб видобути їх із машини, рятувальникам довелося посилати по гідравлічні різачки, але обоє вже не жили. Їхні тіла доставили до університетської лікарні Норт-Шор у Плейнв'ю в окрузі Нассо, де відразу було підтверджено смерть обох. Опівночі, ледве я встиг боязко освідчитися Сучітрі Рой у пабі в британському стилі на розі Блікер-стріт і ЛаГвардія-плейс і дізнатися майже цілком непередбачувану новину, що вона також живить до мене глибокі почуття, як мені подзвонили.

На чималий період того року я майже зовсім перестав думати. Я був здатен чути лише громоголосе биття величезних крил ангела смерті. Мене врятували двоє людей. Однією була моя нова кохана, геніальна, віддана Сучітра.

Другим був пан Нерон Голден.

З типовою для них дбайливістю – **ЩО ЗОВСІМ НЕ ВРЯТУВАЛА ЇМ ЖИТТЯ, ХІБА НІ, НЕДБАЛІСТЬ ІНШИХ ПЕРЕКРЕСЛЮЄ НАШУ ДБАЙЛИВІСТЬ, НЕДБАЛІСТЬ ТРУБИ, ЩО ПІДСКАКУЄ ДУБАЛА І ВРІЗАЄТЬСЯ В ЛИЦЕ МОГО БАТЬКА, ЯКОГО МОЄ ЛИЦЕ Є ЛИШЕ БЛІДИМ ВІДЛУННЯМ, МИ, ЩО ПРИХОДИМО ЗГОДОМ, Є ЛИШЕ ПІДРОБКОЮ ТИХ СПРАВЖНІХ, ЩО БУЛИ НАШИМИ ПОПЕРЕДНИКАМИ Й ВІДІЙШЛИ НАЗАВЖДИ, ПО-ДУРНОМУ, БЕЗ СЕНСУ, ВБИТІ ВИПАДКОВОЮ ТРУБОЮ, АБО БОМБОЮ В НІЧНОМУ КЛУБІ, АБО ДРОНОМ** – мої батьки залишили свої справи цілком упорядкованими. Наготовані були всі необхідні, дбайливо складені юридичні документи, що забезпечили мені статус єдиного спадкоємця, треба було здійснити необхідну оплату, після чого я мав отримати якусь суму грошей. Якщо йдеться про умови мого мешкання, все мало залишитися як було, але в довгій перспективі

будинок треба було би продавати. Для мене він був завеликий, задорого коштував і з усіма витратами на утримання, податком на нерухомість і таким іншим я навряд чи справився б, І ТАК ДАЛІ, АЛЕ МЕНІ БУЛО БАЙДУЖЕ. Засліплений люттю, я валандався вулицями, і зненацька мені здалося, мовби всі лютощі, які витали в повітрі, увіллялися в мене, я просто відчував їх, ці лютощі безвинно мертвих: молодих чоловіків застрелених за те, що були чорні й поткнулися на сходи, дитини за те, що була чорна й гралася на майданчику пластиковим пістолетом, – уся ця щоденна чорна смерть Америки волила, що заслуговує на життя, але водночас я відчував також лють білої Америки, що мусила терпіти чорного чоловіка в білому домі, і кипучу ненависть гомофобів, і уражений гнів їхніх мішеней, і робітничу злість кожного, кого відіпотечив обвал ринку нерухомості, і все невдоволення злісно розділеної країни, де всі вірили, що тільки на їхньому боці правда, слухна тільки їхня справа, їхній біль винятковий, увагу слід звернути, увагу нарешті треба звернути на них і тільки на них, і я почав задумуватися над тим, чи ми взагалі моральні істоти, чи просто дикуни, які власні вузьколюбі упередження називають необхідною етикою, єдино правильним способом поведінки. Мої дорогі покійні бельгійці виховали в мені переконання, що «добро» і «зло» – це ідеї, які даються людській тварині природним чином, що ці категорії вроджені, а не витворюються у нас. Ми вірили в існування «морального інстинкту», вмонтованого в ДНК подібно до того, як вмонтований, за Стівеном Пінкером, «мовний інстинкт». Така була наша сімейна відповідь на релігійне твердження, що арелігійні люди не можуть бути моральними істотами, що лише моральна структура релігійної системи, затверджена якимось Верховним Суддею, може

дати людям твердий контроль над добром і злом. Відповідь моїх батьків із цього приводу звучала: «Дурня», або ще – вираз, який вони почули від своїх австралійських друзів і захоплено підхопили як власний – «Сивої кобили срань». Моральність з'явилася перед релігією, а релігія була способом, у який наші предки відповіли на цю вбудовану потребу. А якщо було так, із цього виникало, що можна прекрасно жити праведним життям і мати виразне розуміння добра і зла, навіть близько не підпускаючи Бога з його гарпіями.

– Проблема в тому, – сказала якось мати, сидючи на лавці в Садах, – що в той час, як ми запрограмовані на те, щоб прагнути етики, сама програма не каже нам, що насправді добре, а що зле. У мозку ці категорії порожні, а від нас вимагають, щоб ми їх заповнили. Чим? Думкою. Судженням. Чимось таким.

– Один із загальних принципів людської поведінки, який я уїдкриу, – додав батько, ходячи перед нею туди-сюди, – полягає у тому, що майже у кожній ситуації кожна людина переконана, що має рацію, а її опонент помиляється.

На це мати додала:

– До того ж ми живемо в часи, коли майже не існує згоди щодо будь-яких екзистенційних проблем, ми навіть не можемо дійти згоди, про що саме сперечаємося, і якщо предмет таких дискусій є природа реальності, так само має бути і з природою добра.

Коли вони отак заходилися, то нагадували танцюристів чи гравців у бадмінтон – їхні слова рухалися злагоджено, їхні ракетки відбивали волаи то в один бік, то в інший, то туди, то сюди.

– А отже, теорія, що ми наділені етичним інстинктом, не передбачає автоматично, що ми знаємо, якою ця етика

поуинна бути. Якби так було, істинні філософи опинилися б без роботи і ми жили б у менш чварлиуому суїті, – тепер мій батько тицяв на мене пальцем, *розумієш? бачиш, до чого я веду?*, і я кивав, наче школяр: так, тату, так, мамо, розумію, ми всі з цим згодні, це ми знаємо.

– Ну, добре, але чи ти знаєш, що на це існує окреме слово? – запитав мене батько.

На що слово, тату.

– Уизначення: Гіпотетична вроджена здатність людського мозку усвідомлювати основні принципи етики і моралі. Філософський термін на позначення вродженого принципу в моральній суїдомості кожної людини, що скерує її до добра і стримує уїд зла.

Ні, тату, то що це за слово.

– *Синдереза*, – відповіла мати. – Чи ти чув коли-небудь краще слово?

– Кращого слова немає, – погодився батько. – Запам'ятай, малий. Це найкраще слово в суїті.

Це були голоси, яких я ніколи більше не почую.

І вони помилялися. Рід людський не моральний, а дикий. До того я жив у зачарованому саду, але дикунство, безглуздя, шал проникли всередину через стіни й убили те, що я любив найбільшою любов'ю.

Я ніколи не бачив мертвого тіла, поки не побачив рештки своїх батьків у мінеольському морзі. Перед тим я передав для них одяг одним зі стажерів Сучітра, а також підшукав у інтернет-магазині труни, вибравши батькам до кремації, як то буває, абсурдно дорогі ящики. Удома в нас роїлося від університетських професорів обох статей, що запропонували

свою допомогу. Я міг розраховувати на будь-яку поміч провідних спеціалістів у галузі шумерського мистецтва, фізики елементарних частинок, Першої поправки та літератури Співдружності націй. Тільки з упізнанням тіл ніхто не міг мені допомогти. Мене завезла до моргу своїм стареньким джипом Сучітра, і оскільки не було як поговорити про те, що нам було потрібно, ми вдарилися в чорний гумор, пригадуючи найбільш моторошні «труп тижня» зі старого серіалу НВО «Клієнт завжди мертвий». Моєю улюбленицею була жінка, яка в дівич-вечір висунула голову в люк найнятого лімузина, щоб виразити своє щастя, і врзалась обличчям у люльку автовежі. Після чого герої серіалу мали непросте завдання довести її сплющене лице до пуття.

А потім – залита світлом кімната з двома парами нош на колесах і дві горизонтальні істоти під простирадлами, які колись, у горизонтальній позиції на іншій, м'якшій поверхні, радісно поєдналися – може, зграбно, а може, ні – я не міг уявити своїх батьків в'юнкими демонами сексу, але не хотів також, щоб вони були неспроможними незграбами – і результатом цього було це спантеличене, нездатне думати ество, яке стояло біля нош, аби підтвердити, що вони нездатні вже до дії, яка покликала його до життя, та й до будь-якої іншої дії.

Працівники моргу виявилися на висоті. Спершу я підійшов до матері, якій прибрали з обличчя вираз жаху та всі скалки скла й металу, що її прошили, і хоч на ній було більше макіяжу, ніж будь-коли за життя, це була вона, я бачив, що це була вона, і вона виглядала – або ж я міг себе перекопати, що виглядала – умиротворено. Я повернувся до батька, а Сучітра підійшла до мене ззаду, притулилася щокою мені до спини й обняла за пояс. Спокійно, відповів я, спокійно, і підняв простирадло. І тоді нарешті розплакався.

Наступного дня після кремації Нерон Голден перейшов Садами до нашого дому – вислів «мій дім» був абсурдним: батьки були присутні в кожному найменшому закутку – і постукав тростиною в панорамне вікно. Це було так несподівано: король, який стукає в дім до осиротілого простолюдина, що спершу він видався мені фікційною проєкцією моєї уяви. Після смерті батьків моє сприйняття реальності дещо послабилося. У Садах (у чотирьох високих кімнатах бельєтажу будинку, де кожен поверх займала окрема квартира) жила одна літня жінка, пані Стоун, яка часто говорила про привидів. Це постать, про яку я ще не згадував, і цілком можливо, що після цієї гостьової ролі дам їй спокій, – жінка, яку діти в Садах прозвали Капелюшницею за любов до крилатих капелюхів від сонця, багатолітня вдова, чий колишній чоловік, скотовод із Техасу, знайшов на своїй землі нафтове родовище й відразу ж проміняв велику рогату худобу на світське життя й визнану в світі колекцію марок. Пані Стоун також уже встигла причепитися до мене біля дитячих драбинок, щоб поговорити про втрату. Смерть у сім'ї, так само як новонароджена дитина, дозволяє чужим людям отак-от підходити й виголошувати свої монологи.

– Мого чоловіка після смерті я ніколи не бачила, – зізналася вона. – Він, схоже, щасливий був, що відійшов. Жодного разу не пробував встановити контакт. Вік живи, вік учись. Але одного вечора на Макдугал-еллі я побачила хлопця в лівреї – такий чорний підліток, досить фантазійно виряджений, який ходив на колінах. І я собі подумала, чого ж він ходить на колінах, тут немає ніяких релігійних пам'яток. І тоді до мене дійшло. Той хлопець зовсім не ходив на колінах. Рівень поверхні в завулку з часом піднявся, а він ходив по старій землі, і мене тільки видно його було від колін угору.

Певно, був він помічником конюха і йшов завулком на роботу до старих стаєнь для будинків по Вашингтон-Сквер-Норт, що стояли там у 1830-х роках. Або прислужник, що працював чи не у Гертруди Вітні, яка там жила, – знаєте, коли вона той свій музей заснувала. Як не крути – привид, явний привид. І це ще не все...

Я перепросив і відійшов. Але історії про довколишніх привидів, здається, переслідували мене в ті меланхолійні дні. Привид Аарона Берра, що навідував Вілідж у пошуках повій. Музичні привиди, драматичні привиди, які взимку в сценічних костюмах грали п'єсу на Комерс-стріт. Моє ставство цим не цікавилось, але моє нове осиротіло ставство дозволяло людям розповідати їхні історії, а ночами я намагався почути відлуння батьківського сміху в порожніх кімнатах. Саме в такому настрої побачив я Нерона Голдена за шибою вікна й подумав: *привиддя*. Але це був він, із плоті й крові.

– Дозволь-но мені ввійти, – промовив він, заходячи, перш ніж я дозволив. А ввійшовши, поставив тростину під стіною і всівся в улюбленому кріслі мого батька. – Я чоловік прямий, пане Рене, прямолінійний, я завжди говорю просто з мосту, що думаю. Тож із приводу твоєї втрати скажу тобі: це *твоя* втрата. Твої батьки померли, і ними більше не забувай собі голови, їх більше немає. Займися краще собою. Не тільки в тому річ, що ти маєш загоїти свою рану. Тут ідеться про те, що твої батьки вже не стоять між тобою і могилою. Це зрілість. Тепер ти на передньому краї, і могила зяє перед тобою. Тож наберися мудрості, навчися бути чоловіком. Якщо погодишся, я запропоную свою допомогу.

Це була ефектна промова. Якщо він збирався розвіяти мою тугу, вивівши мене з рівноваги, йому це вдалося. Та не

встиг я відкрити рота, як він підняв руку в безапеляційному жесті.

— Я бачу реакцію з твого обличчя, на яке насунули грозові хмари. Розжени їх! Твоя злість зайва. Ти молодий, а я старий. Я прошу тебе, щоб ти навчився чогось від мене. Твоя країна молода. Людина думає інакше, коли має за собою не одне тисячоліття. А ви ще й двох із половиною сотень років не маєте. І ще я хочу сказати, що ще не осліп і бачу, що ти цікавишся моїм домом. Я вважаю тебе гарним хлопцем, тому прощаю, бо інакше тебе б прибрали, ха-ха. Думаю, що тепер, коли ти став чоловіком, ти можеш багато чого навчитися від нас, Голденів, — і хорошого, й поганого, що треба робити, а чого не треба. Від Петі навчитися, як боротися з тим, що сталося не з твоєї провини, як грати, коли тобі роздали кепські карти. Від Апу, мабуть, не бути таким, як він. Можливо, йому не вдалося досягнути глибини. А від мого багатостраждального Діоніса навчитися про двозначність і біль.

— А від вас?

— Щодо мене, пане Рене: ти, певно, вже здогадався, що я не завжди святий. Я жорсткий і марнославнолюбний, я звик до високого статусу й беру собі все, що хочу, а чого не хочу, те змітаю зі своєї дороги. Але коли ти дивишся на мене, то мушиш ставити собі таке запитання: Чи можливо бути водночас добрим і лихим? Чи чоловік може бути добрим, якщо він злий? Якщо ти віриш Спінозі й погоджуєшся, що все зумовлене необхідністю, то чи можуть необхідності, які керують людиною, штовхнути її на злу справу так само, як на добру? Що таке добра людина в цьому детерміністському світі? Чи цей прикметник щось насправді означає? Коли знайдеш відповідь, скажи мені. Але спочатку ми подамося десь у місто й нап'ємося.

Пізніше.

— Смерть — ми справляємося з нею, приймаємо її, ідемо далі, — мовив Нерон Голден. — Ми живі, тож мусимо жити. Хоч із почуттям провини, це погано. Воно залишається й дошкуляє нам.

Ми сиділи в «Російській чаювальні» — він пригощав — із чарками крижаної горілки в руках. Він підняв чарку, перехилив, випив і я. Саме для цього ми сюди прийшли, а їжу — млинці з ікрою, вареники, котлети по-київськи — ми їли тільки для того, щоб могли випити ще більше.

— Якщо повернемося додому тверезі, — заявив Нерон, — це означатиме, що ми завалили справу. Мусимо дійти до такої кондиції, щоб не могли згадати, як узагалі додому добралися.

Я поважно кивнув головою:

— Точно.

Ще по чарці.

— От моя покійна дружина, візьмімо для прикладу, — Нерон тицьнув у мене пальцем, — і не вдавай, що ти не чув цієї історії, я знаю, хто в мене вдома розпускає язик. Не зважай. Якщо йдеться про її смерть, це дуже сумно, але не трагедія, до рівня трагедії це не дійшло. — Наступна чарка. — Я не те хотів сказати. Звичайно, особиста трагедія. Трагедія для мене й моїх синів. Але велика трагедія — вона універсальна, правда ж?

— Еге.

— Так-от. До чого я веду. Для мене деструктивним чинником, деструктивним чинником, що змінив усе життя, був не факт смерті, але факт відповідальності. Моеї. Моеї відповідальності, ось у чому суть. Ось що мене гризе, коли я вночі гуляю в Садах.

На цьому етапі вечора я вже бачив своїм завданням розрадити його, хоч коли ми виходили в місто, мало бути якраз навпаки.

– Ви посварилися, – озвався я. – Таке буває. Це не звальює на вас провину за її смерть. У етичному світі лише вбивця несе відповідальність за вбивство. Так мусить бути, бо інакше Всесвіт був би морально абсурдним.

Він мовчки пив, поруч маячили офіціанти, щоб донести горілки в разі потреби.

– Наведу інший приклад, – промовив я, тепер піднесеним тоном, відчуваючи себе на вершинах мислення, почувуючись справжнім сином своїх батьків. – Уявімо, що я мудак.

– Повний мудак?

– Повний абсолютний мудак. Ще й смердючий.

– Ну, добре, уявив.

– Припустімо, що кожен день я стаю перед вашим будинком і проклинаю вас і вашу сім'ю.

– Брудними словами?

– Найбруднішими. Я обсипаю вас і ваших близьких найвulgарнішими матюками.

– Природно, що це було б неприпустимо.

– Ну, а ви маєте вдома пістолет.

– А ти звідки знаєш?

– Я тільки гіпотетично припускаю.

– А, гіпотетично. Чудово. Розумію. Гіпотетичний пістолет.

– І от берете ви цей уявний пістолет і що робите?

– Стріляю в тебе.

– Ви стріляєте мені прямо в серце і вбиваєте, і вгадайте, хто ви після цього.

– Після цього я щаслива людина.

– Після цього ви вбивця.

– Я щаслива людина і вбивця.

– Ви винний у вбивстві, і в суді не захистите себе словами: ваша честь, він був мудаком.

– Не захищу?

– Навіть мудак, коли його вб'ють, не винен у своїй смерті.

Тягар злочину спочиває лише на вбивці.

– Це що, філософія?

– Мені треба ще випити. Філософія у пляшці.

– Офіціант!

Після наступної чарки його потягнуло на сентименти.

– Ти молодий хлопець, – заявив він. – Ти поняття не маєш, що таке відповідальність. Ти не знаєш ні почуття провини, ні сорому. Ти нічого не знаєш. Це не важливо. Твої батьки загинули. Ось що в нас на часі.

– Дякую, – відповів я, а що було потім, не пам'ятаю.

Кінець.

– На початку, – мовила Сучітра, сидючи біля ліжка, поки я стогнав від головного болю, – на початку була офіційна Комуністична партія Індії – КПІ. Але в Індії проблеми з населенням, і ліві партії також не звертали увагу на контроль народжуваності. Отож після КПІ була ще КПІ(М), Комуністична партія Індії (марксистська) і Комуністична партія Індії (марксистсько-ленінська), тобто КПІ(М-Л). Досить уже партій? Коханий, зараз підкину тобі партію наступних. Намагайся не відставати. До того додається Комуністична партія Індії (марксистсько-ленінська) «Визволення» плюс Комуністична партія Індії (марксистсько-ленінська) «Наксал-барі», а ще Комуністична партія Індії (марксистсько-ленінська) «Джанашакті», а до того ще Комуністична партія Індії

(марксистсько-ленінська) «Червона зірка», не забуваймо також про Комуністичну партію Індії (марксистсько-ленінську) «Червона команда» і не полілуймося згадати Революційну комуністичну партію Індії (марксистсько-ленінсько-маоїстську), не кажучи вже про Комуністичну партію Сполучених Штатів Індії, чи Комуністичну партію Індії (марксистсько-ленінську) «Червоний прапор», чи Комуністичну партію Індії (марксистсько-ленінську) «Нова демократія», або ж Комуністичну партію Індії (марксистсько-ленінську) «Нова ініціатива», чи Комуністичну партію Індії (марксистсько-ленінську) «Сомнатх», або Комуністичну партію Індії (марксистсько-ленінську) «Другий центральний комітет», чи Комуністичну партію Індії (марксистсько-ленінську) «Більшовик». Будь ласкавий, слухай уважно далі. Серед інших угруповань також відбувається швидке розмноження. Був собі Маоїстський комуністичний центр, який об'єднався з Групою народної війни й утворив Маоїстський комуністичний центр Індії. Або, можливо, це Маоїстський комуністичний центр Індії об'єднався з Комуністичною партією Індії (марксистсько-ленінською) «Народна війна», внаслідок чого постала Комуністична партія Індії (маоїстська). Тут не так просто розібратися. Я це все тобі розповідаю, щоб пояснити, чому мої батьки-бенгальці, двоє відважних підприємців із капіталістичними замашками, що застрягли в Калькутті серед багатоголових Раван Комуністичної партії Індії (ураново-плутонієвої), ядерних боеголовки лівиці, надумали втекти і оселитися в Альфаретті на околицях Атланти, штат Джорджія, де я й народилася. Це могла би бути цілком непогана ідея, і насправді в економічному вимірі це таки була добра ідея, тому що вони досягли успіху в багатьох бізнесах: салони краси, магазини одягу, агентство нерухомості,

парапсихологічний центр – як бачиш, це теж стрімко розмножувалося. Але, на жаль, на родючому американському ґрунті навколо них не гірше плодилися й політичні інституції індуїстської правниці: проросли закордонні відгалуження «Раштрія сваямсевак санг», розцвіла «Вішва гінду парішад», розрослася партія «Бгаратія джаната», а разом із ними організації зі збору коштів, що перераховували їм долари. Мої батьки вирвалися з одного виру тільки для того, щоб їх засмоктав інший, і коли вони почали відвідувати звані вечери РСС і з пієтетом говорити про повногрудку постать, яку вони називали НаМо, мені не залишалося нічого, як помахати їм ручкою і забратися. От я й чкурнула до Нью-Йорка, де тепер дупу надриваю, щоб тебе розсмішити, тож було б дуже мило з твого боку видушити хоч би кривеньку посмішку.

– І оце так ти уявляєш собі лікування похмілля? – відреагував я.

Що стосується надривання дупи: Сучітра робила це щодня, щохвилини. Я в житті не знав жодної людини, що гарувала хоча б уполовину того, що вона, і ще мала час на розваги, до яких я мав щастя належати. Прокинувшись уранці, вона їздила на велотренажері, бігла до офісу, відпрацьовувала робочий день на повну котушку, вирушала побігати над Гудзоном або через Бруклінський міст і назад, і після цього все ще почувалася свіжою, як квітка, і вдвічі елегантнішою, що б не випало їй увечері: відкриття галереї, показ фільму, вечірка з нагоди дня народження, вечір караоке, побачення зі мною в ресторані, а після того в неї залишалося ще досить снаги на те, щоб покохатися. Коханкою вона була так само енергійною, хоч і не дуже оригінальною, та я не нарікав. Я сам не належав до богів сексу, а саме тоді кохання доброї жінки рятувало мене від чорної прірви. Жорстка симпатія

Нерона Голдена і п'ятьчі вечори в його товаристві, а також лагідне, супершвидке кохання Сучітри Рой допомогли мені пережити ті дні. Я згадав історію про парамедиків у швидкій, що грали ролі доброго й злого поліціантів після спроби самогубства пані Голден, і усвідомив, що цього разу це мене взяли під нагляд як суїцидника.

У НЕБЕСАХ СТОЯЛА ТИША, АБО СОБАКА В БАРДО

Усе те літо Нью-Йорк був мені батьком і матір'ю, аж доки я не навчився жити без батьків і приймати, як радив мені Нерон, своє доросле місце в голові черги на останній кіносеанс. Як завжди допоміг мені фільм – «Det sjunde inseglet» («Сьома печатка») Інґмара Бергмана, котрий сам великий режисер вважав «нерівним», але решта нас обожнювала. Лицар (Мак фон Сюдов, котрий зіграє пізніше художника-зануду Фредріка у «Ганні та її сестрах» і безсмертного Мінґа Безжального у «Флеші Гордоні»), на зворотному шляху з хрестового походу грає в шахи з накритою чорним каптуром Смертю, аби відволікти неминуче й могти останній раз перед смертю побачити дружину. Зрозпачений лицар і цинічний зброєносець, несмішні Бергманові Дон Кіхот і Санчо в пошуках вилітків у старих гніздах. Бергман, що походив із глибоко релігійної родини, мав осмислити релігійні питання, а ж не мусив сприймати фільм у таких категоріях. Назва походила з Книги Об'явлення: «І коли сьому печатку розкрив, німа тиша настала на небі десь на пів години» (Об'явлення 8:1)*. Для мене та тиша в небі, неприява Бога була істиною

* Переклад Івана Огієнка.

секулярного бачення Всесвіту, а *пів години* означало тривалість людського життя. Розкриття сьомої печатки відкрило, що Богу немає чого сказати і його нема ніде, людині ж простір її короткого життя наданий для того, щоб здійснити, як бажав це зробити лицар, одне значиме діяння. Тією дружиною, яку я прагнув побачити перед смертю, була моя мрія стати кінорежисером. Значимим діянням був фільм, який я мріяв зняти, мій фільм про мої Сади, залюднений реальними й уявними постатями, як акторський ансамбль Альтмана, й Голдени у своєму будинку в дальньому кінці від мене. «Діяння» було подорожжю, а «дружина» – метою. Приблизно щось таке я сказав Сучітрі, на що вона поважно кивнула:

– Пора вже тобі закінчувати сценарій і братися за збирання грошей.

Тим часом велика метрополія пригортала мене до своєї лона й намагалася дати життєві уроки. Човен на озері в Центральному парку, де плавав Стюарт Літл, нагадував мені про красу невинності, а приміщення на Клінтон-стріт, де досі ледве жила Джудіт Маліна, а її Живий театр досі з насолодою оголювався, було для мене свідченням браку поштивості старого гарту в душі «мені насрати». А на Юніонсквер грали шахісти, і, можливо, Смерть також грала серед них бліцпартії, хапаючи їхні життя, мовби вони нічого не значили, або повільні партії у вільний від роботи час, що дозволяли чорному ангелові вдавати, ніби він шанує життя, водночас набираючи партнерів для свого *danse macabre*. Незгірш за присутність до мене промовляла відсутність: взуттєві магазини, що зникли з Восьмої вулиці, ексцентричність, яка вивітрилася з Верхнього Вест-Сайду, де колись Мая Шапер тримала крамницю «Сир і антикваріат», а на запитання чому, часто відповідала: «Бо це те, що я обожнюю». Куди б

я не спрямовував свої кроки, місто тримало мене в своїх обіймах і заспокійливо шепотіло на вухо.

У вечір другого вернісажу Апу в галереї Соттовоче на Бовері у кварталі від Музею ідентичності (роботи ці були проникливі, стрімкі, технічно майстерні, сповнені енергії, поп-артові, і мене зовсім не зачіпали), в іншому кінці Нижнього Мангеттена було виставлено величезні малюнки Лорі Андерсон, що зображали досвід сорока дев'яти днів, проведених її коханою покійною рет-тер'єркою Лолабель у бардо – перехідною зоною між смертю й переродженням у тибетському буддизмі. Ми стояли з Сучітрою перед одним із найбільших зображень милої собачки, що дивилася на нас широко розкритими очима з засвітів, коли зненацька в мені сформувалися слова: все добре, і я вимовив їх уголос.

– Все добре, – сказав я, розтягнувши рота в усмішці. – Все добре, все добре, все добре.

Від мене відділилася якась тінь, і майбутнє видалося можливим, щастя осягненим, а життя почалося знову. Лише набагато пізніше, коли я повертався думками назад, то усвідомив, що то був сорок дев'ятий день від смерті батьків.

Я не вірю в бардо. Але – самі бачите.

«ФЛЕШЕ! Я КОХАЮ ТЕБЕ! АЛЕ В НАС ЛИШЕ ЧОТИРНАДЦЯТЬ ГОДИН НА ТЕ, ЩОБ УРЯТУВАТИ ЗЕМЛЮ!»

Тієї ночі я перебував у полоні якоїсь ейфорії, під кайфом від того, що пробачив батькам їхню смерть, а собі – те, що залишився живим. Ми повернулися з Сучітрою додому до Садів, і я вже знав, що настав час вчинити заборонене. Одурманені

вже самим життям, ми розламали віддавна бережену плитку «Афганського місяця» й затягнулися. Відразу по тому, як і казав мій батько, в наших епіфізах відкрилося третє око і ми осягнули таємниці Всесвіту. Ми побачили, що світ зовсім не беззмістовний і не абсурдний, що насправді він наділений глибоким змістом і формою, але ця форма й зміст до цього часу були від нас приховані, затаєні в ієрогліфах та езотериці влади, адже в інтересі сильних світу цього приховувати значення від усіх, за винятком просвітлених. Також ми зрозуміли, що завданням нас двох було врятувати планету і що тією силою, яка врятує планету, є кохання. Поки наші голови йшли обертом, ми зрозуміли, що Макс фон Сюдов у ролі Мінга Безжального – тоталітарного, примхливого й вирядженого в яскраво-червоний плащ злого генія з фантастичних коміксів – надходив, щоб підкорити людство, і якщо іноді Мінгове лице розпливалося й ставало схожим на обличчя Нерона Голдена, це було несправедливо з огляду на його доброту до мене останнім часом, але чи може людина бути водночас доброю і злою, запитали ми самі себе, а «Афганський місяць» відповів, що непеєднувана суперечність і єдність протилежностей – це таїна над таїнами. Ця ніч, повідав «Афганський місяць», призначена для кохання, ця ніч – для святкування живих тіл і прощання з утраченими тілами почилих близьких, та вранці після сходу сонця не можна буде гаяти ані хвилини.

Якщо ти заборгував банку долар, то був дармоїдом із несплаченим кредитом. Заборгувавши мільярд, ти був багатієм, і банк працював на тебе. Важко було з'ясувати, наскільки багатим був насправді Нерон Голден. У той період його ім'я з'являлося всюди й на всьому: від гот-догів до приватних університетів, воно гуляло Лінкольн-центром, міркуючи про пожертвування *одиниці* на реконструкцію Евері-Фішерголли за умови, що старе ім'я викинуть на смітник, а натомисть закріплять угорі прізвище Голдена з великих друкованих золотих літер. *Одиниця* була скороченням, яке його ім'я вживало у значенні «сто мільйонів доларів», бо сто мільйонів доларів були ціною вступного квитка до світу справжніх багатіїв – поки ти не мав своєї *одиниці*, ти був реально ніким. Його ім'я вигулювало ту *одиницю* містом, йому ніби й кортіло поставити себе на кінофестиваль «Трайбека», але це коштувало б набагато менше, ніж ціла *одиниця*, тож врешті кінофестиваль видався йому абищицею; чого його ім'я дійсно, по-справжньому прагнуло, то це опинитися аж на стадіоні «Янкі». Це було б доказом того, що його ім'я завоювало Нью-Йорк. Після цього його можна було б із тим самим успіхом помістити на даху мерії.

Я припускав, що коли він перебрався на Захід, то взяв зі собою серйозні статки, але кружляли настирливі чутки, що всі його фірми сильно обтяжені кредитами, а весь мегабізнес під його ім'ям – просто розвод, і куди б він не тягнув своє ім'я на прогулянку, слідом за ним рухалася тінь банкрутства. Я уявляв його мешканцем не Нью-Йорка, а невидимого міста Октавії, що його Марко Поло описав Кублай-ханові у книжці Кальвіно, – міста-павутини, підвішеного на величезній сітці над прірвою між двома горами. «Життя мешканців Октавії не таке непевне, як в інших містах, – написав Кальвіно. – Вони знають, що їхня сіть не триватиме вічно». А ще я уявляв його одним із тих персонажів у мультфільмах – певно, Хитрим Койотом, – які постійно вибігають за край урвища, але продовжують бігти, нехтуючи законами земного тяжіння, поки не подивляться вниз, і тоді падають. Усвідомлення неможливості спроби приводить до катастрофічного кінця. Нерон Голден продовжував свій рух – певне, завдяки тому, що ніколи не дивився вниз.

Чимало наступних місяців я присвятив звільненню будинку від речей, переносючи те, що хотів зберегти, до Мангеттенського складу самообслуговування у Вест-Сайді – того, що з кумедними білбордами на стіні, яка виходить на магістраль: «У Нью-Йорку є шість професійних спортивних команд плюс “Метс”», «Якщо тобі не подобаються одностатеві шлюби, то не одружуйся», «“У домі Отця Мого осель багато” (Ів. 14:2) – Ісус явно не був нью-йоркцем», а також «Пам'ятай: якщо ти виїдеш із міста, тобі доведеться жити в Америці». Еге ж, ха-ха-ха, добре, але здебільшого я знову перебував у кислому настрої, щосили намагаючись не показувати цього в товаристві Сучітри, але вона знала, через що я проходжу. Потім прийшла пора виставити будинок на

продаж, і Василіса Голден підійшла до мене в Садах, і, обнявши однією рукою й поцілувавши в щоку, заявила: давай я зроблю це для тебе, залишмо це в сім'ї, і це було так мило з її боку, що я лише мовчки кивнув і дозволив їй узятися за продаж.

І знову: того року мені важко було залишатися об'єктивним до Голденів. З одного боку, прихильність до мене виявляв Нерон, а тут додалася ще й прихильність його дружини. З іншого ж боку, можна було не сумніватися, що він палко підтримував президентську кампанію Ромні і його коментарі на адресу президента й першої леді балансували на межі нетерпимості: «Певно, що він любить геїв, він же одружився з чоловіком», – це був один із м'якіших висловів. Не раз він переповідав свій «смійний республіканський анекдот» про літнього білого чоловіка, який навідується до Білого Дому кілька днів поспіль після закінчення повноважень теперішньої адміністрації й щоразу просить охоронців про зустріч із президентом Обамою. Коли він з'являється утретє чи вчетверте, роздратований охоронець каже: Сер, ви знову прийшли, але я знову вам пояснюю, що пан Обама вже не президент Сполучених Штатів і вже не мешкає за цією адресою. Тож ви це вже знаєте, але знову приходите й знову ставите те саме питання й отримуєте ту саму відповідь – так чого ж ви знову питаєте? А літній білий чоловік відповідає: О, просто мені так приємно це чути.

З цим я мирився, хоча побоювався за Нерона, що темна сторона в ньому може здолати світлу. Я дав йому почитати прекрасне оповідання Ганса Крістіана Андерсена «Тінь» – про чоловіка, чия тінь відокремлюється від нього, мандрує світом, набирається більшого світського лоску, ніж її колишній «господар», повертається, аби спокусити й пошлюбити

принцесу, з якою він заручений, і, разом із (досить таки безжалісною) принцесою, прирікає цього реального чоловіка на смерть. Я хотів, аби він зрозумів небезпеку, яка загрожувала його душі, якщо безбожнику вільно вжити такий термін, але Нерон не належав до шанувальників літератури й повернув мені книжку з оповіданням зневажливим жестом.

– Я не люблю книжок, – заявив при цьому.

Але потім... вони обоє, чоловік і дружина, викликали мене до себе й оголосили своє рішення щодо мене.

– Тобі треба, – промовила Василіса, – поселитися в нашому домі. Це великий будинок, і двоє хлопців тут нечасто з'являються, а третій, Петя, майже не виходить із кімнати. Тож для тебе тут повно місця, а нам буде чудово в твоєму товаристві.

– Тимчасово, – уточнив Нерон.

– Хтозна, як буде далі з тією дівчиною, – зазначила Василіса. – Може, ти захочеш переїхати до неї, може, захочеш розійтися – час покаже. Звільни себе від цього тиску. Зараз не треба, щоб на тебе щось тиснуло.

– На якийсь час, – вставив Нерон Голден.

Це була справді великодушна пропозиція – варто визнати, короткострокова, – зроблена з абсолютно щирих міркувань, але я не уявляв, як можу її прийняти. Я відкрив рота, щоб заперечити, але Василіса піднесла свою руку імператриці.

– Навіть не думай відмовлятися, – застерегла вона. – Іди й спакуй свої речі, а ми дамо команду їх перенести.

Отак восени 2012 року я поселився в домі Голденів, *тимчасово, на якийсь час*, відчуваючи, з одного боку, глибоку вдячність, ніби смерд, якому запропоновано спальню в палаці, а з іншого – почувачись, ніби уклав договір із

Дияволом. Єдиним способом знайти правильну відповідь було розвіяти всі таємниці навколо Нерона, його теперішнього й минулого, щоб я міг скласти про нього справедливе судження, і, певно, легше буде здійснити це в стінах його дому, ніж поза ними. Голдени розчахнули переді мною ворота, після чого я став дерев'яним конем усередині мурів Трої. У мені ховалися Одіссей із воїнами. А переді мною стояла Єлена цього американського Іліона. І перш ніж наша історія скінчиться, я зраджу їх, зраджу кохану жінку і самого себе. І стрімкі вежі Іліона згорять*.

«Хлопці», Неронові сини, навідували його щодня, і були це незвичайні зустрічі, що демонстрували його величезну владу над ними, – не стільки відвідини батька синами, скільки сповнені смирення аудієнції підданих у повелителя. Я розумів, що кожен синопсис, звичайно ж, охудожнений, не зможе оминати цих незвичайно авторитарних взаємин. Частково це можна було пояснити, безперечно, фінансовими міркуваннями. Нерон не трусився над копійкою, тож Апу міг поселитися в Монтоку й по кілька тижнів поспіль поринати в роботу над картинами, а також у гулянки. Юний Д Голден у Чайна-тауні, як видавалося, сидів на бобах, а в той період працював як волонтер у клубі для дівчат у Нижньому Іст-Сайді, що мало б змусити його утримуватися з зарплатні Рії, але правда була така, що, як не забарилася повідомити мені Василіса, він приймав гроші від батька.

* У тексті обіграно рядок «Трагічної історії доктора Фауста» Крістофера Марло (в пер. Євгена Крижевича).

– У нього тепер чимало витрат, – сказала вона, але відмовилася розвивати цю тему, як було прийнято в родині Голденів, члени якої не обговорювали одне з одним важливих справ, мовби це були таємниці, хоча насправді вони знали, що всім про все було відомо. Але, можливо, подумав я, ці сесії між батьком і синами були також чимось на зразок сповідей, де хлопці «визнавали» свої гріхи і якимось чином, якоюсь мірою, за невідомо які покути й епітимії отримували «прощення». Саме так це потрібно описати, подумав я. Або ще цікавіша можливість. Не виключено, що сини так само були батьковими сповідниками, як і навпаки. Можливо, кожен володів таємницями іншого й кожен дарував іншому прощення і мир.

У великому домі зазвичай панувала тиша, що мене ідеально влаштувало. Мені виділили кімнату на найвищому поверсі з люкарнами, що дивилися згори на Сади, і я був цілком задоволений і поглинутий роботою. Паралельно зі своїм довгостроковим кінопроектом, я працював разом із Сучітрою над серією коротких кліпів для кабельної платформи відео на вимогу, в якій відомі обличчя незалежного кіно розповідають про свої улюблені кіномоменти: сцена штампування сідниць у «Потягах під суворим наглядом» Їржі Менцеля (я віддавав перевагу більш офіційному звучанню британської назви проти американської версії «Потяги під пильним спостереженням»), Тосіро Міфуне, що вперше з'являється, втілений у свого персонажа – обшарпаного, хворого на сверблячку самурая у «Відважному Сандзюро» Куросави, перша сцена Майкла Дж. Полларда в «Бонні і Клайді» Артура Пенна («бруд у паливопроводі – я його просто видмухав»), зимовий павич, що розправляє пір'я хвоста в «Амаркорді» Фелліні, малюк, який випадає з вікна

й підстрибує неушкоджений у «L'argent de poche» («Кишенькових грошах») Трюффо, фінальні кадри «Більярдиста» Роберта Россена («Товстуне, ти чудово граєш у більярд» – «І ти теж, Меткий Едді»), а також моя улюблена сцена – гра в сірники у «L'année dernière à Marienbad» («Минулого літа в Марієнбаді») Алена Рене за участі дракулуватого Саші Пітоєффа з гранітним обличчям («Це не гра, якщо ви не можете програти» – «О, програти я можу, тільки ніколи цього не роблю»). Ми зняли вже чимало молодих і талановитих американських акторів і режисерів (Грета Гервіг, Вес Андерсон, Ноа Баумбах, Тодд Солондз, Паркер Повзі, Джейк Пелтров, Хлоя Севіні), що висловлювали своє захоплення цими класичними фільмами, і я відточував уміння відеоредагування на своєму лептопі, монтуючи зі знятого матеріалу ефектні трихвилинні кліпи, що мали згодом з'явитися на різноманітних сайтах. Це завдання Сучітра залишила мені, тим часом як сама готувала свій перший фільм у ролі режисера-сценариста, залишивши виробничу ділянку, і ми глибоко занурилися в роботу, сходячись пізно ввечері, аби поділитися новинами за день, з'їсти швидко й запізнілу вечерю й так само швидко покохатися або ж просто виснажено заснути у взаємних обіймах чи то в моїй мансарді мистця, чи то в її квартирі-студії. Саме так я повертався до радощів у період після трагедії.

У вільні хвилини я вивчав динаміку дому Голденів. Прибиральники, персонал кухні, майстер Гонзало снували тудисюди так ненав'язливо, що здавалися *віртуальними*, фантомними дітьми епохи постреальності. Обидві дракониці залишалися безумовно реальними – вони з'являлися щоранку, киплячи від ефективності, усамітнювалися в кімнаті поруч із Нероновим кабінетом і не показували свого носа

до вечора, коли виміталися з гудінням, ніби шершні через відкриті двері. Кожен звук лунав приглушено, немовби самі закони фізики діяли в цих стінах, так би мовити, в білих рукавичках.

Сам Нерон здебільшого залишався в своєму домашньому кабінеті, попри те, що головний офіс «Голден Ентерпрайзес» був розташований у Мідтауні, у хмарочосі, чийм власником був, як на лихо, такий собі Гарі «Зелений» Гвінплейн – вульгарний тип, чие ім'я Нерон навіть гидував вимовити і котрий сам любив називати себе Джокером з огляду на те, що невідь-чому народився з волоссям лимонно-зеленого кольору. Зодягнений у пурпуровий піджак, білошкірий і червоноустий, Гвінплейн учинив себе віддзеркаленням горезвісного коміксного лиходія і, здавалося, упивався цією подібністю. Нерон терпіти не міг власника будинку і заявив мені одного вечора з доброго дива й без жодного пояснення – таку мав він особливість, такий хід думок, що час від часу вилітали з його рота, мов потяг із тунелю, а той, хто перебував найближче, ставав станцією, де цей потяг на хвилю спинявся:

– Центр один. Коли нас впустять, я перший пройду в двері.

Я збагнув не відразу, що говорив він не про централізм, а про Всесвітній торговий центр 1, який буде відданий в експлуатацію лише за пару років, і оголошував свій намір залишити будинок Джокера й переселитися до нового хмарочоса, збудованого на місці трагедії.

– На верхніх поверхах можна зробити добрий гешефт, – розтлумачив він. – Ну, п'ятдесят, шістдесят поверхів – стільки вони заповнять, а вище? Після того, що сталося, ніхто не схоче наймати офіси в авіапросторі. Значить, це чудова нагода. Найкраща в місті. Стільки порожньої офісної площі без

наймача, і нікому вона не потрібна. Особисто я йду туди, де добрий гешефт. Високо в небі? Ну й чудово. Занизите ціну — я беру. Це вигідна справа. Блискавка не б'є двічі в одне місце.

Його працівники нечасто його бачили. Він запустив волосся. Я почав задумуватися над довжиною його нігтів на ногах. Після поразки Ромні настрої Нерона погіршився, і він майже не показувався на очі навіть жінці й мешканцям дому. Він узяв собі за звичку спати на розкладайці в кабінеті й пізно ввечері замовляти піцу. Уночі він обдзвонював працівників у різних країнах — принаймні я припускав, що то були його працівники, — а також на Мангеттені. Він мав за правило дзвонити до людей у будь-який момент дня чи ночі, очікуючи, що вони будуть напоготові, щоб обговорювати з ним все, що йому заманеться: бізнес, жінок чи якусь публікацію в газеті. Він міг розмовляти годинами, а співрозмовники мусили з цим миритися. Одного вечора в Садах, коли він перебував у досить благодушному настрої, я зобразив на обличчі найбезневиннішу усмішку й запитав, чи він ніколи не думав про Говарда Г'юза.

— Про того придурка? — відреагував він. — Тішся, що я маю до тебе слабкість. Ніколи більше не порівнюй мене з тим придурком.

Та водночас він почав ще далі ховатися від людських очей. Залишена на самоті, Василіса цілі дні проводила в спа або в різноманітних крамницях на Медісон-авеню й обідала з подругами у «Бергдорфі» чи «Сент-Емброузі». Якщо не зважати на вродливу жінку занадто довго, чекайте клопотів. Занадто довго — це скільки? П'ять хвилин. А довше години — не уникнути катастрофи.

Дім став вираженням водночас її вроди й інтенсивності її потреб. На устрично-сірих стінах вона повісила великі

дзеркала, складені з менших дзеркальних квадратиків — деяких під кутом, деяких майже чорних — що виражали, як у кубізмі, потребу в багатьох перспективах водночас. У залі встановили новий величний камін, що передвіщав розжареність холодної пори. Нові килими під ногами, шовкові на дотик, сталевого кольору. Дім був її мовою. За допомогою оновлення будинку вона говорила з чоловіком, знаючи, що той належить до людей, на яких впливає оточення, і без слів повідомляла йому: якщо король потребує палацу, то цей палац, аби бути відповідно величним, вимагає королеви.

Помалу це діяло. До Різдва Нерон відхворів президентською перемогою на виборах і вибудував потужне звинувачення проти переможеного кандидата — найгіршого кандидата з усіх, як заявляв він за обіднім столом, тицяючи в нас виделкою, щоб підкреслити свою думку, за всю історію кандидидування не було слабшого кандидата, його навіть справжнім кандидатом назвати не можна, бо ж не було жодного змагання, скидалося на те, що цей чоловік піддався, ще навіть не отримавши удар, тож наступного разу не робімо цієї помилки, не обираймо *клоуна*, переконаймося, що це хлопець *авторитетний* і схожий на такого, що може повести за собою. Наступного разу. Однозначно.

До часу інавгурації погода в домі Голденів суттєво покращала. Дивитися церемонію по телевізору було заборонено, але настрої у короля й королеви був веселий, а навіть пустотливий. Я знав, що внутрішня погода Нерона Голдена була мінливою, що його сексуальна податливість на чари дружини з віком лише зростала і що спальня була тим місцем, у якому вона незмінно викликала необхідні зміни в його особистій метеорології. Але тоді я не знав того, що знаю тепер — що почувався він не найкраще. Василіса, яка

проявила своє надзвичайне відчуття часу, відчула момент свого виходу і взялася за діло. Першою з-поміж нас усіх вона помітила те, що пізніше стало для нас сумною очевидністю: що він слабнув, що невдовзі настане час, коли він перестане бути таким, як колись. Вона нюхом відчула перший натяк на наближення цієї слабкості, як акули винюхують поодинокі краплю крові у воді й вирушають по здобич.

Усе є стратегією. В цьому полягає мудрість павука.

Усе є поживою. В цьому полягає мудрість акули.

Монолог павука перед мухою або акули — перед її жертвою

Бачиш-бо його виготовили на особливе замовлення й особливо оздобили тими особливими кристалами що так особливо відсвічують коли в них так відбивається вогонь просто блиск і сяють як діаманти в печері Алі-Баби яка насправді називається Сезамом так це назва печери а ти не знав ну я це в журналі вчитала значить коли він каже Сезаме відкрийся він звертається до печери на ім'я а я завжди думала що це просто таке чарівне закляття *сезаме!* але не бери в голову це вогонь я говорю про вогонь який я розпалила щоб зобразити вогонь у твоєму серці той вогонь у тобі що я так люблю. Ти це знаєш. Я знаю що знаєш. І ось ми на місці уже якийсь час і ти щасливий твоє щастя — це велика справа мого життя і я сподіваюся ти відповіси: так тепер ти повинен запитати чи я щаслива і я відповім: так але. Тепер ти запитаєш як я можу казати але якщо знаю де я була коли ти мене знайшов і де

я тепер і я погоджуся ти дав мені все ти дав мені моє життя але все одно так але все одно так є одне але. Ти не маєш питати що це ти повинен знати. Я молода жінка. Я готова бути більш ніж коханкою хоч бути твоєю коханкою для мене завжди на першому місці ти завжди для мене на першому місці але я також хочу бути знаєш що я хочу бути матір'ю. І я розумію так це порушує умови нашого порозуміння бо я сказала що від цього відмовлюся задля тебе і наше кохання буде нашою дитиною але тіло хоче того що хоче а так само серце цього не можна заперечити. Ось на чому я стою коханий і це просто дилема і я бачу тільки один вихід хоч він і розриває мені серце і так я тобі й кажу хоч мені від цього серце розривається бо я безмірно тебе шаную і шаную також свою честь яка зобов'язує мене дотримуватися умов нашого порозуміння що мій коханий я мушу тебе залишити. Я так тебе кохаю але через те потреби свого молодого тіла й розбите серце я маю тебе залишити і якось знайти спосіб завести дитину хоч сама думка про життя без тебе нищить мене це єдина відповідь яку я можу знайти і тому коханий я мушу це сказати. Прощай.

У грі в шахи хід, що зветься ферзевим гамбітом, майже ніколи не використовується, оскільки жертвує найсильнішим пішаком на шахівниці заради здобуття ризикованої позиційної переваги. Лише справжні гросмейстери можуть зважитися на такий сміливий маневр завдяки спроможності передбачити багато ходів наперед, врахувати кожен варіант і таким чином здобути певність в успіхові жертви:

поставити під загрозу королеву задля того, щоб поконати короля. Боббі Фішер у прославленій Партії сторіччя, граючи чорними, приголомшливо використав ферзевий гамбіт проти Дональда Бирна. Живучи в будинку Голденів, я дізнався, що Василіса Арсенєва-Голден завзято навчалася цій «королівській грі», і вона зуміла продемонструвати мені знаменитий двадцятидвоходовий шах-і-мат, коли російський гросмейстер Михайло Таль пожертвував ферзем, щоб загнати в глухий кут свого суперника, такого собі Олександра Кобленца. Ми з Василісою грали в шахи лінивими по-полуднями, коли Сучітра була на знімальному майданчику, і вона незмінно вигравала, але потім показувала мені, як це їй вдавалося, наполягаючи на тому, що я повинен покращити свій рівень. І тепер, озируючись назад, я бачу, що вона також навчала мене гри життя, зайшовши так далеко, що аж показала запланований хід перед тим, як його зробити. Коли вона попросила Нерона Голдена про розлучення, я зрозумів глибину її геніальності. Це був переможний хід.

Її прохання ошелешило його, і спершу він вдався до грубості, голосно посварившись із нею на сходовому майданчику під дверима свого кабінету, від чого фантомні прислужники кинулися врозтіч по сховках, і жорстоко звернувши увагу, що її відхід анулює фінансову угоду між ними і що з дому вона не забере нічого, крім свого фантазійного гардероба й кількох брязкалець.

— Побачимо, як далеко ти на цьому зайдеш, — гаркнув він і повернувся до свого святилища, гахнувши дверима.

Тихо, не намагаючись відкрити зачинених дверей, вона пішла в гардеробну кімнату й почала пакувати речі. Я заглянув до неї.

— І куди ти підеш? — запитав.

У мить, коли вона скерувала до мене потужний вогонь свого погляду, я вперше побачив королеву-чаклунку без маски, і аж відступив на крок. Вона розсміялася, і це був не її звичний сміх дівчини-красуні, а щось цілковито дике.

— Нікуди я не піду, — вишкірилася вона. — Він сам приповзе до мене на колінах і буде молити мене, щоб я лишилася, і присягне сповнити мрію мого серця.

Запала ніч — ніч, яка зміцнила її владу. Дім був занурений у тишу. Петя у своїй кімнаті купався в блакитному світлі, загублений у собі й серед комп'ютерних моніторів. Василіса сиділа в хазяйській спальні з відчиненими дверима на своїй половині ліжка, цілком одягнена, зі спакованою й наготованою біля ніг подорожньою сумкою, склавши руки на колінах і вимкнувши все освітлення, окрім маленької настільної лампи, що обрамлювала її елегантний силует. Я, шпигун, чекав у дверях своєї кімнати. І опівночі її пророцтво здійснилося. Старий лайдак приволікся, переможений, перед її очі, щоб визнати її велич, ублагати її залишитися й пристати на її умови. Він стояв перед нею, похиливши голову, аж нарешті вона підвелася, потягнула його за собою, відкинувшись спиною на подушку, і знову подарувала йому ілюзію того, що він господар у своєму будинку, хоч він, як і всі навколо, знав, що трон займає вона.

— Дитина.

— Так.

— Коханий мій. Іди до мене.

Вона вимкнула настільну лампу.

Розпочинаючи доросле життя, я мав план, натхненний життям моїх батьків – прапором, під яким я плив, зробити все можливе, щоб бути – тут публічно зізнаюся у вживанні цього слова для себе – чудовим. Яким же ще варто було бути? Відкинувши прісних, прозаїчних, маломовних, повсякденних Рене, я спрямував своє обличчя в бік усесторонньо розвиненого, виняткового я, вирушаючи на борту уявного «Арго» на пошуки того золотого руна, не маючи жодного уявлення, де може лежати моя особиста Колхіда (крім того, що вона розташована десь поблизу кінотеатру) чи як тримати курс у її напрямку (крім того, що чимось найближчим до стерна предметом у моєму розпорядженні може бути кінокамера). Потім виявилось, що мене кохає чудова жінка і я опинився на порозі життя в кінематографі, що було предметом моїх прагнень. І в такому щасливому стані я умудрився розвалити все, чого встиг добитися.

Репортер на лінії фронту щодня поставав перед вибором: приєднатися чи ні? Вибір складний, якщо воює твоя країна і у війну втягнутий твій народ, а разом з ним і ти. Але бувало й так, що точився не твій бій. Це була навіть не війна – радше боксерський поєдинок, а ти опинявся в кріслі в першому

ряду. І тоді раптом один із боксерів протягував руку, немов коханець, що запрошує тебе приєднатися. *Ходи до нас*. На цьому етапі людина при здоровому глузді, або принаймні обережна, увімкнула б задній хід і якомога швидше забрала б звідтіля.

Я так не вчинив. Розумію, що це показує мене не в найпривабливішому світлі. Більше того, оповідь про те, як я вступив у війну, ще менш приваблива. Адже я зрадив не лише мого господаря у його власному домі та жінку, яку кохав і яка кохала мене, – я зрадив ще й самого себе. І, зробивши це, я зрозумів, що питання, над якими просив мене поміркувати Нерон Голден, думаючи про нього, так само стосувалися мене. Чи людина може бути доброю, якщо вона є лихою? Чи зло може співіснувати з добром, а якщо так, то чи ці поняття взагалі щось означають, якщо їх увіпхнуто в такий незручний і, можливо, несумісний альянс? А може, є так, думав я, що коли добро і зло роз'єднати, і одне, й друге стає однаково руйнівним; що постать святого так само відразлива й небезпечна, як і постать запеклого негідника. Якщо ж поєднати праведність і неправедність як слід, у відповідних пропорціях, неначе віскі й солодкий вермут, саме це становитиме класичний коктейль «Мангеттен» людської істоти (так, із кількома краплями біттера й протиранням шкіркою помаранчі, можете собі снувати алегорії, як вам заманеться, включно з кубиками льоду в келиху). Тільки я ніколи не був певний, як розуміти цю концепцію інь-ян. Можливо, поєднання протилежностей, яке формує людську природу, – це лише раціоналізація, якою люди виправдовують свої недоліки. А може, це все занадто гладко, а правда така, що лихі вчинки беруть гору над добрими. Що з того, наприклад, що Гітлер добре ставився до собак.

Почалося це так: Василіса попросила мене, як часом вона чинила в період мого квартирування в домі Голденів, супроводити її в похіді елітними бутиками, розташованими на Медісон-авеню, *бо я довіряю твоєму смаку, дорогенький, а Нерон, він хоче тільки, щоб було сексуально, чим відкритіше, тим краще, але це неправильно, скажи, ми це знаємо, інколи приховане спокушає більше, ніж відкрите*. Правду кажучи, купування одягу належало до найменш улюблених моїх справ; сам я, якщо вже купував собі вбрання, робив це здебільшого швидко, в інтернеті. У модних магазинах моя концентрація уваги мала свої межі. Сучітра не була геть зовсім налаштована проти моди – вона мала чимало друзів у цій галузі й носила речі, які вони їй надсилали, із гідністю й смаком, – але однозначно налаштована проти валандання магазинами, що було однією з численних рис, за які я її вполював. Однак для Василіси дома ексклюзивного вбрання були її театром, а мені випало бути її глядацтвом, що супроводило оплесками її виходи, коли вона, вигнувши спину дугою, дивилася через плече на своє відбиття в дзеркалі, потім на людське дзеркало, яке уособлював був я, потім знову на себе, поки поруч аплодувала й вуркотіла зграйка працівників. І дійсно, вона виглядала винятково, що б не вдягнула на себе, вона була однією з двохсот, чи близько того, жінок в Америці, для яких шили цей одяг, вона була немов змія, що могла вповзати в багато різних шкір і вислизати з них, і ковзала від однієї до іншої, облизуючи кутики рота роздвоєним язиком, притираючись до неї під загальне захоплення, убираючись, як усі змії, просто вбивчо.

Того пополудня до її краси додався якийсь особливий блиск, надміру сліпучий – так, начебто вона, котра у справі вигляду взагалі не мала напружуватися, тепер напружувалась аж занадто. Консультанти в численних

салонах – фендисти, гуччіанці, прадавці – реагували ще більш підлабузницьки, ніж це передбачала їхня професійна звичка. Вона приймала це як належний їй мінімум. І після такого-от поклоніння вона запливла до ресторану на сьомому поверсі «Бергдорфа Гудмена», де звернулася до офіціантів на ім'я, ігноруючи, але водночас привертаючи до себе захоплену увагу струнких коштовних жіночок різного віку, зайняла місце за «своїм» столом біля вікна, поклала на стіл лікті, а на сплетені долоні – підборіддя і, дивлячись мені прямо в очі, задала те саме фатальне питання.

– Рене, я можу тобі довіритись? По-справжньому, на всі сто довіритись? Бо мені треба комусь довіритися, а я думаю, що, крім тебе, нема кому.

Це було, як писалося в старих підручниках латинської граматики, *nonne*-питання, на яке очікується відповідь «так», а Василіса Голден ставила тільки такі запитання, так-запитання: чи ти не хотів би піти зі мною по магазинах, чи я гарно виглядаю, чи ти можеш застібнути мені блискавку, ти погоджуєшся, що дім виглядає прекрасно, ти не проти зіграти в шахи, ти мене любиш. Не було можливості відповісти ні, отож, звичайно ж, я відповів так, хоча зізнаюся, що метафорично схрестив пальці за спиною. Але ж і щуреня з мене! Що ж, усі письменники – злодії, а я в ті дні сильно поринув у роботу.

– Звичайно, – відповів я, – що там у тебе.

Вона відкрила сумочку, вийняла складений лист і протягнула мені через стіл.

– Ш-ш-ш, – промовила.

Два аркуші паперу, з якоїсь медичної діагностичної лабораторії у Верхньому Іст-Сайді, результати різноманітних аналізів Василіси й Нерона Голденів. Свій аркуш вона забрала.

— Це не важливо, — пояснила, — зі мною все тіп-топ, на всі сто.

Я подивився на документ, що залишився в моїй руці. Я в таких паперах не розбираюся, і вона, певно, помітила спантеличення на моєму обличчі й нахилилася через стіл.

— Це спермограма, — шепнула вона. — Аналіз сперми.

Ага. Я дивився на різноманітні показники й коментарі. Ці слова нічого мені не говорили. Рухливість. Олігозооспермія. Життєздатність NICE.

— І що ж тут говориться? — пробурмотів я.

Вона роздратовано зітхнула: невже всі чоловіки ні на що не годяться навіть у питаннях, настільки ключових для їхнього чоловічого ества? Відповіла вона дуже тихо, аж занадто старанно вимовляючи слова, щоб я зрозумів. *Це значить, що він занадто старий для того, щоб зачати дитину. З точністю до дев'яноста дев'яти відсотків.*

Тепер я зрозумів, під яким вона перебувала тиском, внаслідок чого й підкрутила занадто гучно свого регулятора. Раніше вона розіграла свою велику гру й змусила Нерона здатися — а тут маєш.

— Так, наче навмисне це зробив, — продовжила вона таким само низьким голосом. — Тільки ж я знаю, що він не знає. Думає, що він тигр, секс-машина, що здатен самим поглядом жінку запліднити, якщо не так на неї подивиться. Це по ньому боляче вдарить.

— І що ти зробиш?

— Їж свого цезаря, — відповіла вона. — Після обіду поговоримо.

Земля в парку була вкрита снігом, а на шляху до каруселі розводився бездомний оратор. А він був старожил, цей добродій, сам не свій від слів: білий чоловік, із сивою

густою бородою, в насунутій на брови вовняній шапці, джинсовому комбінезоні, рукавичках без пальців, леннонівських окулярах без оправ з круглими лінзами, він виглядав так, немовби грав на пральній дошці в шумовому оркестрі десь на Півдні. У голосі його, однак, не вчувалося південного акценту, а свою тезу цей добродій розвивав, уживаючи досить-таки квітастих формулювань. Приватне існування чоловіків і жінок у Америці, хотів він нам сказати, скасовується завдяки публічному існуванню вогнепальної зброї, що вже набула власної свідомості й намагається — ні більше ні менше — повидесятковувати, а згодом і цілком підкорити людство. Триста мільйонів живих одиниць вогнепальної зброї в Америці, що дорівнюють числу населення й намагаються створити невеличкий *Lebensraum*^{*}, позбувшись суттєвої кількості людських істот. Зброя ожила! Тепер вона живе власним розумом! Вона хоче здійснити те, що закладене в її природі, себто, сиріч, інакше кажучи — стріляти. Як наслідок, ця жива зброя дозволяє чоловікам відстрелювати свої *пуцьки*, позуючи до оголених селфі, бах!, а ще захоочує батьків випадково поцілювати своїх дітей на *стовідсотково безпечних* стрільбищах, випадково? він так не думає!, бабах!, а ще підманює дітей стріляти матерям у голову, поки ті керують сімейним кросовером, бабах!, а він ще ж навіть не дійшов до теми масових убивств, тра-та-та!, університетських кампусів, тра-та-та-та, торговельних комплексів!, тра-та-ра-та-та, блядської *Флориди*, тра-та-та-тра-та-та! Він навіть не *почав* ще говорити про те, як ожили стволи *копів*, змушуючи цих копів відбирати життя чорним, або стволи чокнутих ветеранів, що спонукали

* Життєвий простір (нім.).

цих же чокнутих ветеранів холоднокрівно розстрілювати поліціантів. Ні! Він ще навіть не *зібрався* про це говорити. Що він нам розповідав тут, тепер, у цьому зимовому парку – то це те, що *нас завойовують машини для вбивства*. Безживна зброя почала жити своїм життям, наче іграшка, що оживає у фільмі жахів – це так, якби твій плюшевий ведмедик раптом спромігся думати, і про що ж він думає? Він хоче перерізати тобі горло. Як хтось може думати про своє маленьке приватне життя, коли навколо така лажа?

Я поклав пару доларів у бляшанку під його ногами, й ми пішли далі. Це не був відповідний час на те, щоб Друга поправка вступала в дискусію.

– Я скажу тобі, що збираюся зробити, – мовила Василіса. – Я хочу вберегти Нерона від цієї інформації, і ти, до речі, теж. Сідай отут. Зараз ми підчистимо аналізи.

Ми сиділи за одним зі столиків біля каруселі. Сама карусель за нами була зачинена на зиму. Василіса вийняла ручку й методично змінила написані від руки цифри.

– Рухливість I, римська цифра, – промовила вона, – це паршиво. Це означає нульову рухливість, а без рухливості немає руху вперед, розумієш. Але якщо я поставлю невеличку літеру V перед I, отримуємо рухливість IV, це чудово, це чікі-пікі. А тут концентрація сперматозоїдів, 5 мільйонів на мілілітр, дуже низька, але ось я ставлю маленьку одиничку перед п'ятіркою, і вже 15 мільйонів – за Всесвітньою організацією охорони здоров'я, це в рамках норми, я перевірила. Ну, і так далі, тут, тут і ось тут. Поправка, поправка, поправка. Бачиш? Тепер він здоровий. Тепер він повністю спроможний стати батьком.

Вона аж у долоні сплеснула. Сила щасливої усмішки, розквітлої на її обличчі, була такою, що майже могла

переконати людину, проти якої була випущена (мене), що фікція була фактом, що фальсифікація діагнозу може справді змінити цей діагноз у дійсності. Майже, але не до кінця.

– Це може вберегти його его, – відреагував я, – але дитину ж то лелека не принесе, правда?

– Звісно, що ні, – підтвердила вона.

– То ти що, повдаєш, ніби намагаєшся, а потім умовиш його погодитись на всиновлення?

– Про всиновлення не може бути й мови.

– Тоді я не розумію.

– Я знайду донора.

– Донора сперми.

– Так.

– А як ти змусиш старого на це піти, якщо він не знає що його сперма не годиться?

– Він ніколи на це не піде.

– Ти знайдеш донора сперми, а чоловіку нічого не скажеш? А це взагалі можливо? Для цього не треба підписувати якихось документів? Не потрібна його згода?

– Він ніколи не погодиться.

– Ну, то як тоді?

Вона нахилилася через стіл і обхопила мої долоні своїми.

– Дорогий мій Рене, – промовила, – от тут і з'являєш ти.

Пізніше.

– Я не хочу собі дитини від когось незнайомого, – сказала вона. – Я не хочу завагітніти від шпателя. Я хочу зробити це по-справжньому, з тим, кому я довіряю, хто мені майже рідний, із симпатичним, красивим хлопцем, який легко міг би мене – і нехай тебе не соромить те, що

я скажу, – завести. Сприйми це, будь ласка, як комплімент. Я хочу зробити це з тобою.

– Василісо, – заперечив я. – Ця жажлива ідея. Це означало б не тільки обманути Нерона, але й вчинити по-свинськи щодо Сучітри.

– Не обманути, – відповіла вона. – І не буде в цьому нічого свинського, хіба що захочемо дозволити собі трішки свинства в ліжку. Я не маю бажання втручатися в твій роман. Це просто одна послуга, яку ти зробив би для мене конфіденційно.

Пізніше.

– Нерон, Рене, – вимовила вона дещо розморено, – у вас майже подібні імена, такі самі склади, майже такі самі, тільки замінені місцями. Бачиш? Це просто доля.

Почав порозити легкий сніг. *Сипле стиха, стиха сипле.** Василіса підняла комір пальта, без жодного слова засунула руки глибоко в кишені й цілеспрямовано рушила в західний бік. Загорнутий у білість, ваш спантеличений оповідач пережив те, що пізніше опише як досвід виходу з тіла. Йому здавалося, що він чує фантомну музику – так, немовби зачинена карусель грала «Тему Лари» з «Живаго». Йому ввижалось, що він витає в повітрі над своїм правим плечем, спостерігаючи за тим, як його тіло безпомічно прямує слідом за Василісою через парк до Колумбус-серкл, цілком зрікшись власної суб'єктності й підкорившись їй, немовби вона була гаїтянським *бокормом*, а йому під час обіду в «Бергдорфі Гудмені» подали так званий огірок зомбі, який заплутав його

* У тексті використана цитата з оповідання Джеймса Джойса «Мертві».

мисленнєві процеси й віддав їй у пожиттєве рабство. (Я свідомий, що, переносячись у третю особу й приписуючи поразку своєї волі, намагаюся звільнитися від моральної відповідальності. Я свідомий також, що «він не міг нічого вдіяти» не є якимось переконливим виправданням. Але визнайте принаймні те, що я маю самосвідомість.)

Його – моя – фантазія на тему Джулі Крісті розвіялася і він – я – почав думати про фільм Полянського «Ніж у воді». Пара, що запрошує автостопника на борт своєї яхти. У кінці справа доходить до сексу між жінкою й чужаком. Звичайно ж, я занепокоєно бачив себе на місці автостопника, третьої вершини трикутника. Можливо, в тієї пари у фільмі не склався шлюб. Жінку явно тягнуло до автостопника, й проти сексу вона нічого не мала. Автостопник був табула расою, на якій подружжя пара писала свою історію. Так само як я, що йшов слідом за Василісою, аби вона змогла написати історію свого майбутнього саме так, як та, згідно з її рішенням, мала бути написана. А ось уже й Західна Шістдесята вулиця, тут вона прослизнула в двері п'ятизіркового готелю. Я увійшов слідом за нею до ліфта, й ми піднялися на п'ятдесят третій поверх, проминувши вестибюль на тридцять п'ятому поверсі. Усе було сплановано раніше, і, досі в полоні тієї незрозумілої апатичної пасивності, я не міг зібрати волі, щоб запобігти тому, що мало трапитися.

– Швидко заходь, – звеліла вона.

Пізніше.

Є один вислів, який я завжди приписував Франсуа Трюффо, хоч зараз, коли шукаю, не зможу знайти жодного

підтвердження, що це сказав саме він. Отож, як гадається, Трюффо нібито ствердив: «Мистецтво кіно полягає в тому, щоб націлити камеру на прекрасну жінку». Коли я впивався поглядом у Василісу Голден, чий силует малювався на тлі вікна, за котрим лежали зимові води Гудзону, вона здавалася мені однією з богинь екрану, що втекла з фільмів, які я обожнявав, зійшовши прямо з екрану в кінотеатрі, наче Джефф Деніелс у «Пурпуровій троянді Каїра». Я думав про Орнеллу Муті, що зачакловує Сванна у Шльондорфовій екранізації Пруста; про Фей Данавей у ролі Бонні Паркер, чії викривлені губки заворожують Клайда Беррова у виконанні Воррена Бітті; про Моніку Бітті в Антоніоні, що еротично скручується в кутку й шепоче «No lo so»^{*}; про Еммануель Беар, убрану в саму лишень красу в «Чарівній пустунці». Я думав про годаристок: Сіберг у «На останньому подиху», Каріну в «Безтямному П'єро», Бардо у «Зневазі», а тоді скартав сам себе, пригадавши потужну феміністичну критику кіно нової хвилі, теорію «чоловічого погляду» Лори Малві, котра припустила, що глядачі змушені дивитися ці фільми з перспективи гетеросексуального чоловіка, тоді як жінки зведені до статусу об'єкта тощо. Також мені на думку спав Мейлер, сам невільник сексу, але я майже відразу викинув його з голови. І з приводу мого самоусвідомлення: так, я свідомий того, що занадто багато проживаю в голові, занадто глибоко занурений у фільми, книжки й мистецтво, і тому порухи мого серця й зрадливість моєї справжньої натури інколи залишалися для мене таємницею. У подіях, які я маю тепер описати, я був змушений стрітисся лицем до лица з тим, ким був насправді, а тоді здатися на ласку

^{*} Не знаю (*итал.*).

жінки, що мене підтримала. І ось вона стояла переді мною: моя демонічна королева, моя заклята суперниця, майбутня мати моєї дитини.

Пізніше.

Спершу вона трималася по-діловому, категорично, на межі безцеремонності.

— Хочеш випити? Це тобі допоможе? Не будь таким школярем, Рене. Ми з тобою дорослі люди. Налий собі. І мені теж. Горілки. З льодом. Там у відерці повно льоду. Так отож! Випиймо за нашу ініціативу, яка, в певному сенсі, велична. Створення нового життя. Для чого ще ми опинилися на цій землі? Біологічний вид вимагає розмноження. Тож давай із цим розправимося.

А потім, після чарки, але вже другої:

— Сьогодні ми тільки розтоплюємо лід. Сьогодні не найкращий час на зачаття. Наступного разу я повідомлю тебе, коли матиму овуляцію, і ти з'явишся до моїх послуг. Я завжди знаю точно, коли це відбувається, я завжди пунктуальна, як потяги в Італії за часів Муссоліні. Цей апартамент буде доступний весь час. Ось твій ключ. Тут ми зустрінемося, всього тричі під час кожного циклу. Поза тим наші стосунки залишаться такими, як завжди. Ти, звичайно ж, погоджуєшся.

Це був голос, яким вона зазвичай зверталася до домашньої прислуги, і він майже обудив мене зі сну.

— Ні, солоденький мій, не треба так кривитися, — продовжила вона цілком іншим голосом — низьким, закличним. — Ми обоє тут, а це значить, що ми вже прийняли всі важливі рішення. Тепер настав час насолоди, а насолоди відтепер тобі не бракуватиме, я тобі обіцяю.

– Так, – погодився я; у мій голос вкралася якась нотка сумніву, тому що вона підкрутила регулятор сексуальності.

– Дорогенький, певно, що так, і я так само, бо дивлюся на тебе, на такого розкішного хлопця. Ходімо в спальню, я вже не витримую.

Але ж вона була й гравчиня! Як швидко вона очухалася після того, як їй несподівано роздали кепські карти! Бо це мусив бути для неї страшний удар – отримати результати спермограми, що руйнували її плани на майбутнє, а вона, попри несподіваність кризи, миттєвим, інтуїтивним рухом приховала інформацію від чоловіка. А потім, анітрохи не вагаючись, зробила ставку на мене, базуючи свою впевненість на розумінні мого характеру й на вірі в силу своєї привабливості (у мені вона бачила водночас серйозність, яка була знаком того, що мені можна довірити таємницю, і слабкість, яка означала, що я не зможу чинити опір її неабиякій чарівності). І це все при розумінні того, що якщо її хитрий задум провалиться й чоловік дізнається правду, її становище перетвориться на беззахисне й навіть небезпечне. Так само й моє; вона затягнула мене в свою змову, анітрохи не думаючи про мою безпеку, про моє майбутнє. Але я не можу звинувачувати її, адже для мене самого вона виявилася нездоланно привабливою, а пропозиція її тіла приголомшливою, і я з власної волі потрапив у її пастку. І тепер я був усередині: її спільник у змові, так само морально дискредитований, як вона, позбавлений жодного вибору, окрім як іти з нею до кінця й зберігати її таємниці, які стали також моїми. Втрачати мені було стільки само, що і їй.

Вона потягнула мене до себе на ліжку.

– У насолоді починаються гарнющі діти, – промовила вона. – Але вона й сама по собі приємна.

Перехід.

19

– Не подобаються мені твої Голдени, – зізналася Сучітра. – Я давно збиралася це тобі сказати. Тобі краще швидше виїхати від них.

Пояснення вона запропонувала, коли ми попивали тепер уже звичний вечірній коктейль у пабі в британському стилі біля Вашингтон-сквер: вона – ірландське віскі з льодом, а я – горілку з содовою.

– Правду кажучи, проти синів я нічого особливого не маю, але батько... не до серця він мені, так само, як і його жіночка. Але передовсім це той будинок. Він на мене жах наводять. Не можу пояснити чому, але так є. Таке враження, що це резиденція Сімейки Адамсів. Ти не відчуваєш цього, коли всередині? Це наче дім із привидами. Багатії-переселенці, що відкинули свою історію, культуру і прізвище. І в них вигоріло, бо випадково мали такий колір шкіри, який це дозволив. Що вони за люди такі, якщо відкидають своє походження? Мені абсолютно все одно, чи хтось живе на землі своїх предків, чи ні, я не збираюся пропонувати нічого такого націоналістично-антиіміграційного, але вдавати, що тієї землі не існує, що ти сам ніколи там не жив, що вона для тебе нічого не значить і ти нічого значиш для неї – для мене це все

одно, що визнавати себе в певному сенсі мертвим. Це так, наче вони живуть у засвітах, хоч досі живі. Я прямо уявляю, як вони вночі лежать у трунах. Звичайно, не насправді, але ти розумієш, про що я.

Сучітра була нетиповою мешканкою Нью-Йорка.

— Для всіх хлопців, що зі мною зустрічаються, я маю три правила, — заявила вона мені, коли ми стали коханцями. — Вони мають заробляти свої гроші, мати своє житло і не просити моєї руки.

Сама вона знімала скромну двокімнатну квартиру в Беттері-Парк-сіті.

— Насправді я живу в одній кімнаті, — зазначила вона. — Другу займає одяг і взуття.

Це була кімната на розі з великими вікнами, тож річка була їй картиною на стіні, яку на світанку заповнював туман, де на зміну крижаним брилам зими приходили перші весняні вітрила, вантажні судна, буксири, пороми, спортивний катер під веселковим прапором місцевого яхт-клубу для геїв, і її серце наповнювалося любов'ю до свого міста, коли б вона не глянула на цей краєвид, що ніколи не повторювався: вітер, світло і дощ, танець сонця й води, і помешкання в будинку через вулицю з великою мідною зоровою трубою при вікні й відкритим видом на її ліжко, що, за чутками, було притулком Бреда Пітта, де той міг сховатися від дружини; а на все це дивилася звіддалік зелена пані з факелом, що освітлювала світ.

— Місто — мій співмешканець, — заявила Сучітра мені з самого початку. — Воно б ревнувало, якби тут поселився хлопець.

Мене це влаштовувало. Мені притаманна була любов до простору й тиші навколо, а ще подобалася незалежність

у жінках, тож я легко задовольнив її умови. На шлюб я мав відкриті погляди, але з радістю прийняв її чітку позицію як співзвучну моїй. Тепер же я опинився в цугцвангу, який неминуче очікує всіх брехунів, дурисвітів і шахраїв: це той момент на шахівниці, коли гравець має зробити хід, але жодного порядного ходу в нього немає. Була рання весна, й ринок нерухомості вже ожив; на наш старий сімейний дім знайшовся певний покупець, і угода наближалася до завершення, а Василіса була геть ділова, розмовляючи про це зі мною, без жодного натяку в голосі чи на обличчі про наше таємне життя. Я вже увійшов у спадщину, а із завершенням угоди мене чекало суттєве примноження капіталу. У ту мить інстинкт підказував мені залишатися на місці, пізніше найняти житло й розглянутися, поки не знайду щось придатне для купівлі. Тож заохочування Сучітри до переїзду були цілком розсудливими, але суперечили моїм бажанням. Із трьох відкритих і однієї потаємної причини я опирався. Звичайно ж, першими трьома я з нею поділився.

— У будинку тихо, це (а), — пояснював я. — У ньому легко працюється. Я маю потрібний мені простір, і мене переважно ніхто не чіпає. Потім, це (б), ти ж знаєш, що ці люди перебувають у самому центрі задуму, який я хочу втілити. Зі старим щось не так, правда, але йому починає подобатися, що я поруч, і я відчуваю, що він може в кожную хвилину мені відкритися, а це варте того, щоб трохи почекати. Думаю, Петя для нього нелегкий тягар, а вік його підкошує, і він раптом починає діяти, як старий дід. Ну, і є ще (в), а воно полягає в тому, що Сади — це все моє життя, і коли я виселюся з дому Ґолденів, то втрачу доступ до них. Не знаю, чи я готовий до цього — до життя поза цим магічним місцем.

Вона не сперечалася.

— Ладно, — незлобиво відповіла. — Я просто так говорила. Дай мені знати, коли будеш готовий.

Зрадник боїться, що провина написана в нього на обличчі. Батьки завжди говорили мені, що я не здатен тримати таємниці, й коли казав неправду, вони бачили, як у мене на лобі блимає червона лампочка. Я вже задумувався над тим, чи Сучітра почала бачити цю лампочку і чи її намовляння залишити дім Голденів не виникають із підозри, що свій час під тим дахом я проводжу не цілком невинно. Найбільше я боявся того, що вона помітить у мені якусь зміну в сексуальному аспекті. Я ніколи не вважав секс передовсім олімпійським видом спорту; збудження й притягання були наслідком глибокого почуття між обома сторонами, їхнього міцного зв'язку. Так само вважала Сучітра. Вона була нетерплячою коханкою. (Графік у неї був такий насичений, що їй не було коли з чимось воловодитися.) Наші прелюдії були мінімальними. Пізно ввечері вона притягувала мене й казала: «Просто увійди в мене, я цього хочу», — а по тому оголошувала, що досягнула задоволення, бо належала до типу жінок, які закінчують часто і швидко. Я постановив, що не буду почуватися з цього приводу приниженим, хоч міг відчути, що не відіграю в цьому процесі якоїсь особливої ролі. Просто вона була занадто дбайливою для того, щоб свідомо ігнорувати мою майстерність.

Зате з Василісою все було цілком інакше. Наші таємні побачення відбувалися завжди пополудні — класичний французький *cinq à sept**. Ми не спали разом. Ми взагалі не спали. Крім того, наші любові були абсолютно цілеспрямовані,

* Дослівно: від п'ятої до сьомої (фр.) — термін на позначення типових побачень коханців у післяробочий час.

присвячені створенню нового життя, що мене водночас жажало й збуджувало, хоч вона постійно мене заспокоювала, що дитина не буде для мене тягарем і найменшим чином не змінить мого життя. Це було продовження роду, позбавлене відповідальності. Як на диво, від цієї ідеї моє самопочуття не покращувалося, а погіршувалося.

— Я бачу, — сказала якось вона в нашому готельному гніздечку з видом на парк, — що мені треба добряче поставитися, щоб ти почав це сприймати з насолодою.

Згідно з її твердим переконанням, зачаття дитини вимагало виняткового збудження, а себе вона вважала у цій сфері професіоналкою.

— Сонечко, — прохрипіла вона гортаним голосом, — я можу бути трохи неслухняною дівчинкою, тож давай ти розкажеш мені свої таємні мрії, щоб я могла їх здійснити.

Після цього починалися такі любові, яких я не знав ніколи раніше, — більш нестримні, експериментальні, екстремальні, а також — на диво — більш довірливі. Двоє зрадників — кому ж ми могли ще довіряти, окрім як одне одному?

Сучітра: чи помічала вона під час наших менш театральних приступів сексу, що моє тіло почало рухатися інакше, опанувавши нові навички, безмовно домагаючись нових задоволень? Як могла вона не помітити? Бо я неминуче став іншим, відчував усе інакше, ті три дні на місяць усе для мене змінили. А як же з моїм щомісячним вичерпанням після полуденних пустощів? Як їх пояснити, пояснити регулярність їхнього повторення? Напевно, вона підозрювала. Не могла не підозрювати. Такі зміни неможливо було приховати від неї, моєї найближчої подруги.

Але здавалося, що вона нічого не помічає. Вечорами ми розмовляли про роботу й засинали. Наш роман ніколи не

належав до розряду «секс щоночі, або начувайся». Ми почувалися затишно одне з одним, і для щастя нам вистачало лише обійнятися й відпочити. Це траплялося здебільшого в її помешканні. (Вона завжди тішилася з моєї присутності, якщо не поставало питання про мій переїзд.) Сама вона не дуже любила з'являтися у домі Голденів. Як наслідок, ми не проводили кожної ночі разом, аж ніяк. Тож склалося так, що мені зовсім не складно було замітати сліди. Сучітра, однак, не полишала теми мого переїзду з будинку на Макдугал-стріт.

— Ти завжди можеш потрапити до Садів через інших сусідів, — переконувала вона. — Багато з них дуже любили твоїх батьків і товаришували з ними.

— Мені треба більше часу проводити з Нероном, — заперечив я. — Ця ідея чоловіка, який знищує всі свої точки відліку й не хоче мати нічого спільного з власною історією, — я маю це все розкусити. Чи така постать узагалі може вважатися людиною? Така істота у вільному плаванні, без жодного якоря, без жодної прив'язки? Це ж цікаво, хіба ні?

— Ага, — відповіла вона, перевернулася на інший бік і заснула.

Пізніше.

— А що з тою куртизанкою? — запитала Сучітра. — Ти її часто бачиш?

— Вона купує одяг, — відповів я, — і продає пентгаузи росянам.

— Колись я хотіла зняти документалку про куртизанок, — продовжила вона. — Мадам де Помпадур, Нелл Гвін, Мата Харі, Умрао-Джан. Багато матеріалу збрала. Мабуть, відновлю цей проект.

Вона однозначно щось запідозрила.

— Добре, — погодився я. — Переїду.

Перехід.

Коли я оглядався на світ за собою, то бачив у ньому віддзеркалення власної моральної слабкості. Мої батьки виростали в казковій країні — останнє покоління при повній зайнятості, остання епоха безстрашного сексу, остання мить політики без релігії; але якось життя в казці дало їм відчуття ґрунту під ногами, зміцнило їх, озброїло переконанням, що своїми безпосередніми діями вони можуть змінювати й покращувати свій світ, і дозволило їм скуштувати яблуко з Едемського саду й пізнати добро і зло, а при цьому не піддатися чарам закручених у спіраль очей Каа з «Книги джунглів» під шепіт «довірся мені» згубного Змія. Тим часом тепер усюди стрімко ширилися жахіття, а ми закривали на них очі або намагалися якось їх пом'якшити. Це не мої слова. В один із чудних маломістечкових моментів мого мангеттенського життя той самий базіка, якого я раніше бачив у Центральному парку, пройшов по Макдугал-стріт попід моїм вікном, говорячи тим разом про зраду: як його зрадила сім'я, працедавці, друзі, місто, країна, Всесвіт, і жахіття розповзаються, а ми відводимо очі... здавалося, немов моя совість прибрала постать навіженого безхатченка, що говорить сам до себе, не маючи виправдання у вигляді гарнітури до мобілки у вусі. Тепла погода, холодні слова. Чи він був з плоті й крові, чи це його породило моє почуття провини? Я заплющив очі й знову їх відкрив. Він віддалявся в напрямку Блікер-стріт. Мабуть, це був хтось інший.

Іноді я досі переживав миті, коли моє сирітство ніби вихлюпувалося з мене й заповнювало світ — або принаймні

ту його частину, що перебувала в моєму полі зору. Миті нестями. Я переконав себе в тому, що саме в стражданнях одного з таких неконтрольованих періодів я пристав на небезпечний план Василіси Голден. Переконав себе в тому, що плач за планетою, який дедалі частіше лунав у моїй голові, був породжений моєю власною маленькою втратою, і що світ не заслуговує на те, щоб про нього так зле думати. Якщо я витягну себе зі своєї моральної прірви, світ сам про себе подбає, діра в озоновому шарі затягнеться, фанатики заринуться назад у темні лабіринти серед коріння дерев і в океанських ущелинах, а сонце знову засяє й бадьора музика заповнить повітря.

Так, пора вже виїхати. Але що вирішить цей переїзд? Я досі був узалежнений від трьох пополудневих побачень на місяць на п'ятдесят третьому поверсі. Наслідків плану довелося чекати довше, ніж Василіса розраховувала, і вона почала нарікати. Вона звинувачувала мене в тому, що я недобросовісно підходжу до її заміру. Якось я це зурочив. Мені варто було зосередитися, напружитися, а передовсім мені варто було цього хотіти. Цього не станеться, якщо я цього не хотітиму. Дитина не з'явиться, якщо не відчує, що її по-справжньому бажають.

— Не відмовляй мені в цьому, — прохала вона. — Мабуть, ти хочеш просто зі мною трахатися, так? Тоді ти просто все затягуєш. Ну, добре, я можу пообіцяти, що потім ми й далі будемо трахатися. Принаймні іноді.

Коли вона так говорила, мені хотілося ридати, але сльози лише утвердили б її в переконанні, що з якоїсь причини я шкодую для неї свого найпотужнішого сімені, що я — в її очах — біологічно безчесний. Я вже перейшов межу божевілля й хотів, щоб це все скінчилося, ні, не хотів, щоб це

закінчувалося, я хотів, щоб вона завагітніла, ні, не хотів цього так, хотів, ні, не хотів.

І от це сталося. І вона назавжди відвернулася від мене, залишивши мене спустошеним. Закоханим у іншу жінку, так, але спустошеним втратою наших зрадливих неземних утіх.

У фільмі, який я малював у своїй уяві, творі, що мав стати абсолютною формою зради, увага в цей момент мала перенестися з Василіси на її чоловіка. Отож: Вона вийшла з апартаменту на п'ятдесят третьому поверсі, двері зачинилися, і отак-от.

— Мистецтво вимагає зради й перекриває цю зраду, бо зрада перевтілюється в мистецтво. Правда? Правда? Правда?..

Повільний наплив.

— Ти знаєш, звідки я родом, — промовив Нерон Голден, прикриваючи очі. — Я знаю, що ти знаєш. У наші дні нічого не можна втримати в таємниці.

Пізнього вечора він запросив мене до свого кабінету на розмову. Я був водночас захоплений і наляканий. Наляканий, бо що, як він зараз вигорне мені все, що я виробляв із пані Голден? Може, він наказав слідкувати за нами, може, в нього на столі лежить течка зі знімками приватного детектива?

Від таких думок мені було якось моторошно. А захоплений, тому що це могло бути також його розкриття переді мною, на яке я так чекав, мить відвертості, коли літній чоловік, змучений невідомим еством, у яке був загорнутий, хоче знову відкритися.

— Так, сер, — відповів я.

— Не кажи мені цього! — крикнув він цілком приязно. — Ти маєш далі вдавати несвідомого простачка й розігрувати подив, коли я тобі щось кажу. Згода?

— Мене це влаштовує, — відповів я.

Усі ми зауважили погіршення самопочуття Нерона Голдена в період вагітності його дружини. Невдовзі йому мало перевалити за восьмий десяток, і голова почала помаленьку його зраджувати. Він так само виходив щоранку о восьмій, одягнений у бездоганно білий тенісний костюм і білу кепку-бейсболку, розтинаючи повітря ракеткою зі своїм звичним виглядом, що промовляв «це вам не жарти», і так само повертався через дев'яносто хвилин спітнілий, променіючи якимось мачистським удоволенням. Та якось, за кілька днів до мого вечірнього виклику, з ним трапився один інцидент. Коли він переходив вулицю, якийсь автомобіль, вінтажний «Корвет», проскочив на червоному світлі перехрестя Макдугал-стріт і Блікер-стріт і збив його. Просто збив, достатньо сильно, щоб звалити з ніг, але не так сильно, щоб поламати кістки. Реакція старого була така: він скочив на ноги, відразу ж простив водія, відмовився подавати якусь скаргу чи заяву і запросив винуватця, неухважного білошкірого індивіда з копицею хвилястого сивого волосся на голові, до дому на *філіжанку кави*. Така поведінка настільки не відповідала його характеру, що всі занепокоїлися. Минуло, однак, трохи часу, перш ніж масштаб проблеми проявився.

— Та добре все зі мною, добре, — заявив Нерон після випадку з «Корветом». — Чого ви бучу здіймаєте. Я просто заопікувався хлопцем, бо він розпереживався. Так треба було.

І ось тепер я був віч-на-віч із ним у його лігві після заходу сонця. Що ж тепер мене чекає? Він запропонував мені

сигару — я відмовився. Коньяк — так само відмовився. Бренді я ніколи не любив.

— Випий щось, — звелів він, тож я погодився на чарку горілки.

— Твоє здоров'я, — промовив він, владно підносячи руку. — До дна.

Я перехилив чарку, зауваживши, що він лише для форми пригубив коньячний бокал.

— Ще по одній, — запропонував він.

Я замислився, чи він не намагається знову мене споїти.

— Трохи пізніше, — відказав я, накриваючи лівою долонею свою чарку. — Не будемо підганяти події.

Він нахилився вперед, поплескав мене по коліні й кивнув:

— Добре, добре. Розсудливий чоловік.

Потім продовжив:

— Послухай, яку я розповім тобі історію. Колись давно у Бомбеї — бачиш? Я називаю це місто його старою назвою, і це перший раз, коли я вимовляю це слово від часу приземлення в Америці, ти маєш пишатися такою довірою — жив собі чоловік, якого звали Дон Корлеоне. Ні, звичайно ж, його звали інакше, але його ім'я тобі нічого не скаже. Навіть те ім'я, яким він користувався в житті, не було справжнім. Ім'я — це ніщо, це такий собі додаток — як ручка, що допомагає відкрити двері. «Дон Корлеоне» дозволяє тобі увійти, що то був за чоловік. Так я відкриваю його двері. Тільки-от цей Дон ніколи не зробив у житті жодного пострілу й нікого не вбив. Я хочу розповісти тобі про цей тип людини. Був він із півдня, але, як і всі, опинився врешті у великому місті. Походження скромне. Зовсім скромне. Батько тримав веломайстерню біля Кровфордського базару. Хлопець

допомагав таткові ремонтувати велосипеди й дивився на великі автомобілі, що проїжджали повз: бр-р-рум! «студебекер», бр-р-рум! «кадилак», і думав собі: колись, колись... так, як кожен. Він виріс, пішов розвантажувати судна в доках. Простий вантажник, сімнадцять-вісімнадцять років, але вмів ухопитися за шанс. До порту поверталися судна з прощ по мусульманських святих місцях, прочани везли контрабанду. Транзисторні приймачі, швейцарські годинники, золоті монети. Товари, що підлягали обкладенню митом. Значним митом. Дон Корлеоне допомагав цим людям проносити речі – у своїй білизні, в тюрбані, де хочеш. Вони віддячували йому. Він зібрав трохи статків.

Далі – щаслива зустріч із рибалкою-контрабандистом із Дамана. Був там такий пан Бахія. Даман у той час був португальською колонією. Недбалий контроль. Бахія і Дон Корлеоне почали возити контрабанду з Дубая й Адена через Даман, де нещільний кордон, до Індії. Вигідна справа. Дон Корлеоне підвищив свій статус. Потоваришував із головами інших злочинних кланів. В. Мудальяр, К. Лала та інші. Побратався з політиками, включно з таким собі Санджеєм Ганді, сином Індіри. Такі факти. До 1970 року він був уже великою шишкою, авторитетом. На хвості в нього сидів один молодий поліціант, якого не можна було підкупити. Чесний хлопець. Чесність на такій роботі – недолік. Такий собі інспектор Мастан. Дон Корлеоне наказав відправити його до чорта на роги, і коли поліціант був на борту літака, Дон Корлеоне заглянув, щоб помахати йому ручкою на прощання. Безпечного польоту, Мастане. Щасливої подорожі. Отак нахраписто. Так упевнено тоді почувався.

Жив він у достатку, а водночас скромно. Найкращі костюми, найкращі краватки, найкращі цигарки «Стейт

експрес 555», а також «мерседес». Мав великий дім на Ворден-роуд, але сам займав лише скромну кімнатку на горішній терасі. Три метри на чотири з половиною. Не більше. Внизу весь час крутилися кінозірки, а він, знаєш, купу грошей вклав у кіно. Три фільми точно зняли про нього, з найталановитішими акторами. І одружився він на кінозірці. Звали її Голді. Але в середині сімдесятих він пережив падіння. Санджей Ганді виявився несправжнім другом, і Дон Корлеоне потрапив на півтора року до в'язниці. Це його підкосило. Він зовсім покинув контрабанду. Спочатку вдарився в релігію, як ті прочани-контрабандисти, завдяки яким він із самого початку піднявся. Потім пробував себе в політиці. У середині дев'яностих, після того, як на вершину пробився клан Замзами Аланкара, «3-Компанія», у Бомбеї сталися перші терористичні напади, люди думали, що він замішаний, але він для такого був занадто зашуганий. Невинний, невинний, невинний. А через рік – серцевий напад, смерть. Історія так, що будь здоров.

– Це справді була природна смерть? – запитав я. – Він, певно, мав ворогів?

– Тоді, – пояснив Нерон Голден, – не було вже сенсу його вбивати.

Довга тиша.

– І це була та історія, що ви хотіли мені розповісти, – на-решті промовив я. – Можна запитати чому?

Довга тиша.

– Ні, – відповів він.

Перехід.

Він немовби навмисне мене дражнив. Ось світ, у якому він виріс, – це, безперечно, частина повідомлення, яке він мені

адресував; але чи зізнавався, що був учасником того світу, чи пояснював, чому його врешті відкинув і залишив позаду? Чи перше з другим? Він був учасником, але хотів вийти, а це означало виїхати світ за очі, занадто далеко, аби хтось міг його переслідувати. Виходячи з того, що він сказав, неможливо було дізнатися, як було насправді. Крім того, відчувши полегшення через те, що мені не тицьнули під носа ту грізну течку з доказами моїх таємних побачень із його дружиною, я радісно вислухав історію Дона Корлеоне такою, яка вона була, перекинув ще чарку горілки й пішов. Старий чоловік, що повертається спогадами в минуле, – він не був такий перший і не буде останній. Він починав забувати про теперішнє, всілякі дрібниці: де поклав ключі, призначені зустрічі, дні народження – але в нього були люди, які про більшість цих речей нагадували, і якщо вже на те пішло, його пам'ять про минуле, здавалося, ставала навіть чіткішою. Я підозрював – і сподівався – що в майбутньому мене чекають інші нічні сесії, подібні до щойно закінченої. Я прагнув усіх його історій, потребував їх, аби врешті могли створити його самого.

Виявилось, що новина про майбутнє батьківство навіть потішила Нерона, підкреслюючи – а йому, схоже, це було потрібно – неустанність його чоловічої сили. У бізнесі ця сила також, здавалося, якийсь час не слабла, свідченням чого був для нас усіх масштабний будівельний проект, розпочатий на мангеттенському Вест-Сайді. «Рілейтед Компаніз Ел-Пі» та «Голдман Сакс» у рамках спільного підприємства з «Оксфорд Пропертіз Груп» розпочали масштабну перебудову Гадсон-Ярдз. До інвестиції залучено будівельний кредит розміром 475 мільйонів доларів, отриманий спільним підприємством «Рілейтед» і «Оксфорд» «із різних джерел».

Я майже на сто відсотків був упевнений, що одним із кредиторів, під тією чи іншою назвою, був Нерон Голден – поруч із такими великими гравцями, як «Старвуд Кепітел Груп» Баррі Штернліхта і мережа елітних крамниць «Коуч». Уперше він заінвестував у ці десять із половиною гектарів багато років тому, в рамках інвестиційної програми EB-5, яка дозволяла іммігрантам до Сполучених Штатів інвестувати свій капітал в обмін на зелену карту, а згодом громадянство. Це нарешті прояснило мені, яким чином Нерон та його сини зуміли в момент змотати вудки й перебратися до Америки з усіма правами на роботу й проживання. Пізніше, у той рік, коли Василіса завагітніла, Голден зробив наступну інвестицію у формі мезонінного кредиту, який нагадував повторну іпотеку з тією різницею, що забезпечений був не нерухомістю, а акціями фірми-власника. Отож, теоретично, якби власник нерухомості не справлявся зі сплатою відсотків, Нерон міг би перейняти акції упродовж кількох тижнів і, володіючи акціями, здобув би контроль над нерухомістю. Наскільки мені відомо, до цього не дійшло. У будь-якому разі – з використанням кредитів чи без них, масштабно інвестуючи чи з мільярдними боргами, – він робив найвищі ставки в найбільшій грі на ринку нерухомості в місті.

Структура, що надала мезонінний кредит, називалася «ГОВВ Голдингз». Коли помер римський імператор Нерон (68 р. н. е.), поклавши кінець правлінню юліансько-клавдіанської династії, настав Рік чотирьох імператорів (69 р. н. е.), коли Гальбу, прямого наступника Нерона, скинув Отон, а того, своєю чергою, повергнув Вітеллій, котрий довго не втримався і був зміщений першим імператором з династії Флавіїв – Веспасіаном. Гальба – Отон – Вітеллій – Веспасіан: Г-О-В-В.

Коли того року Василіса народила Неронові сина, хлопчика назвали Веспасіаном – так, мовби Нерон відчував, що дитина не має з ним кровного зв'язку й пізніше заснує власну династію.

Я, звичайно ж, промовчав.

В очікуванні ВЕСПАСІАНА

У період вагітності своєї дружини, в очікуванні народження маленького імператора Веспасіана, Нерон Голден зациклівся на пенісі Наполеона Бонапарта. Ця нав'язлива ідея мала стати достатнім сигналом погіршення його психічного стану, але сім'я поставилася до неї поблажливо, як до улюбленого коника старого. Коли Нерона не займали справи, ані нове життя, що формувалося у Василісиному лоні, ані вимоги виконання батьківських обов'язків щодо синів, він занурювався в пошуки французького імперського члена. З цього приводу ось що: Після смерті Бонапарта на острові Святої Єлени було проведено розтин, під час якого з невідомих тепер причин видалено різні органи, в тому числі досить непримітний фалос. Пізніше маленький Наполеон потрапив до рук (мені, певно, варто було б це сформулювати якось інакше) одного італійського священника, згодом був перепроданий, побував у власності певного лондонського книготорговця, переправився через Атлантику і спершу потрапив до Філадельфії, а потім до Нью-Йорка, де 1927 року був виставлений у Музеї французького мистецтва, після чого одна газета описала його як «зморщений вугор», а такий авторитетний часопис, як «Тайм» – як «пошарпаний шнурок з оленячої шкіри». У 1977 році його придбав на аукціоні знаний уролог Джон

Латтімер у рамках місії ошляхетнення своєї професії, а після його смерті цей екземпляр перейшов у власність його доньки разом з іншим майном, включаючи кальсони Германа Гьорінга й закривавлений комір сорочки, яку президент Лінкольн мав на собі в театрі Форда. Тепер же всі ці реліквії перебували в Енглвуді, штат Нью-Джерсі; орган Наполеона був загорнутий у тканину й зберігався в маленькій скриньці з монограмою «N» на кришці, що була замкнена у валізі в комірчині, і все це діяло на нерви Неронові, який прагнув, щоб член оточили імператорськими почестями, яких він заслугоує.

– Ось як це має бути, – сказав він мені. – Я викуплю цей екземпляр, і ми повернемо його французькому народу, а ви знімете про це документальний фільм – ти і твоя подружка. Я сам привезу скриньку до Парижа, направляюся до Будинку інвалідів, підійду до саркофага Бонапарта, де мене привітають найвищі посадовці Республіки, можливо, навіть сам президент, і я попрошу дозволу залишити скриньку на саркофазі, щоб Наполеон нарешті воз'єднався зі своєю втраченою чоловічою гідністю. У коротенькій промові я заявлю, що роблю це як американець, прагнучи віддячити французам за Статую Свободи, яку вони подарували Америці.

Він не жартував. Якимось чином він роздобув стаціонарний телефон будинку в Енглвуді й задзвонив до доньки пана Латтімера, яка відклала слухавку. Після того він попросив спробувати двох дракониць, пані Метуші й пані Патяк, і вони намагалися, поки їхня телефонна співрозмовниця не звинуватила їх у домаганнях. Тепер він серйозно обмірковував можливість особистої поїздки до Нью-Джерсі з чековою книжкою в руці, щоб спробувати укласти угоду. Василіса мусила залучити всі свої здібності до переконування, аби відговорити його.

— Дорогий мій, власниця просто не хоче його продавати, — пояснила вона. — Якщо ти там з'явишся, вона матиме повне право викликати поліцію.

— Гроші вирішують усе, — пробурчав він. — Якщо запропонувати правильну ціну, можна вранці купити чийсь фамільний будинок, а до обіду в нього можна буде в'їхати. Якщо маєш досить готівки, можна уряд купити. А я не можу купити чотирисантиметрового кінчика?

— Облиш цю затію, — переконувала Василіса. — Зараз це не найважливіше.

Того року всі ми втягнулися в затушовування відомо якої теми. Нема сумніву в тому, що Нерон мав суперечливі почуття щодо сина, якого йому нав'язали. Ясна річ, що я, справжній автор нової сюжетної лінії, мав глибоко суперечливі почуття з приводу своєї ролі, так би мовити, не зазначеного в титрах привида пера, автора нового життя. Про почуття Василіси не можу сказати нічого. Інколи вона поведилася загадково, наче сфінкс. А про реакцію вже наявних спадкоємців Голдена тепер необхідно розповісти більше. До прикладу, саме цього року Апу Голден почав творити дедалі більш політично заангажоване мистецтво, розтворюючи різні предмети й потім виставляючи їх, що мало символізувати розлами в суспільстві й викликати цим людську злобу.

— Життя в людей геть розтрошене, — пояснював він, — і вони готові трощити все навколо, бо чого б, сука, й ні?

А я куди б не направлявся того року, здавалося, всюди натикався на того базіку з парку. У другому триместрі Василісиної вагітності він пройшов через знімальний майданчик на Двадцять третій вулиці перед Театром Школи візуальних мистецтв, де ми з Сучітрою знімали вуличне інтерв'ю з Вернером Герцогом для мого відеоциклу про класичні

кіномоменти. У мить, коли я вимовив слова «Агірре, гнів божий», старий безхатко пропарадував у мене й Герцога за спинами, виглядаючи точно, ну як викапаний шаленець із божевільним поглядом, *Zorn Gottes** Клаус Кінскі власною персоною і бурмочучи щось про *прискорення* зла, про те, що *гора зла росте* прямо в центрі міста, а нікому нема до цього діла. Чи в Америці кому-небудь узагалі є до цього діло? Діти в спальні відстрелюють батькам агрегати. І що, хтось це хоча б *помічає*? Це наче *глобальне потепління*, пекельний вогонь розтоплює величезні льодовикові щити зла, рівень зла піднімається у всьому світі, й жодна протиповенева дамба не здатна цього спинити. Бах! Бабах! — загорлав він, повертаючись до попередньої теми. Вогнепальні потвори йдуть по ваші душі, Десептикони, Термінатори, бережіться іграшок ваших дітей, бережіться на площах, у торгових центрах і палацах, бережіться на пляжах, у церквах і школах, вони вже наступають, бах! бах! — вони можуть *убити*.

— Фантастичний тип, — зі щирим захопленням обізвався Герцог. — Треба вставити його у фільм; я, певно, сам візьму в нього інтерв'ю.

* Гнів Божий (нім.).

— Ось у чому я тобі охоче зізнаюся, гарнющій чортяко, — похмуро промовив Петя Голден. — У мені не лишилося вже ані крихти братерської любові. Навіть більше: я вважаю хибною широко розповсюджену думку про те, що прив'язаність до братів і сестер глибока й неунікна, а відсутність цього почуття кидає тінь на людину, яка його не знає. Воно не зумовлене генетично; це радше форма соціального шантажу.

Відвідувачів не часто запрошували до Петиного барлогу, але для мене він зробив виняток — певно, тому, що я залишався, на його виняткову думку, найкрасивішим чоловіком на планеті, отож я сидів у блакитному світлі його кімнати серед комп'ютерів і шарнірних настільних ламп, погодившись на запропонований мені тост із грильованим подвійним глостером, і переважно відмовчувався, бо розумів, що він хотів поговорити, а його завжди варто було послухати, навіть якщо він був дещо більше, ніж зазвичай, не в собі.

— У стародавньому Римі, — мовив він, — а фактично, у всіх великих імперіях по всьому світу і в кожному сторіччі братів і сестер треба було боятися. Коли приходила пора наслідувати престол, було зазвичай так: убивай або вб'ють тебе.

Любов? Ті всі принци просто розсміялися б, якби ти при них вимовив це слово.

Я запитав його, як би він міг відповісти Вільямові Пенну, що мав би сказати про ідею, вписану в назву Філадельфії, яка процвітала в ранній період, оскільки репутація толерантного міста приваблювала людей різних релігій і талантів і вилилася у кращі, ніж зазвичай, взаємини з місцевими племенами корінних американців.

— Ідея, що всі люди — брати, широко закорінена у філософії та в більшості релігій, — наважився ствердити я.

— Може, варто спробувати любити людство загалом, — відпарирував він тоном, що виражав виняткову знудженість. — Але *загалом* — це для мене занадто загально. Я тут говорю про конкретну антипатію. Дві людини народжені й одна ще не народжена: ось об'єкти моєї ворожості — хтозна можливо, безмежної. Я тут говорю про розв'язання кровних зв'язків, а не про припинення обнімаюк з усім цим триклятим біологічним видом, і не говори мені, будь ласка, про африканську Єву чи про згусток слизу, що був нашим останнім універсальним спільним предком. Я маю уявлення про генеалогічне дерево людства й про життя на землі до гомо сапієнс, і наполягати зараз на цьому родоводі означатиме свідомо ігнорувати мою тезу. Ти знаєш, про що я кажу. Я ненавиджу виключно своїх братів. Це стало ясно, коли я почав міркувати про дитину, яку ми невдовзі будемо змушені привітати.

Я не міг нічого сказати, хоч відчув, як у моїх грудях наростає хвиля батьківського гніву. З усього видно, що поки мій син — мій таємний маленький Голден — дозрівав у лоні матері, його майбутній брат Петя вже сформував про нього негативну думку. Мені хотілося запротестувати, захистити

дитину й напасти на її ворога, але в цій справі мені судилося мовчання. А монолог Петі вже був у розпалі. Він прагнув повідомити мені, що приймає доленосне рішення, що вирішив вилікувати власний страх перед відкритим простором і після цього назавжди залишити дім на Макдугал-стріт, ставши, таким чином, останнім із трьох Голденів-молодших, хто пішов своїм шляхом. З усіх них йому було найскладніше це вчинити, але тепер він відкрив у собі непередбачувано могутню волю. Ним керувала якась сила, і з розмови з ним я зрозумів, що це була ненависть, спрямована, зокрема, на Апу Голдена – ненависть, що народилася на березі Гудзону в ту ніч, коли брат спокусив сомалійську красуню-металобробницю Юбу чи, може, був спокушений нею, дозрівала упродовж тих довгих ночей самотності, скупаної в блакитному світлі, і нарешті спонукала його до дії. Він вилікується від агорафобії й залишить дім. Петя вказав на табличку над дверима свого барлогу. *Дім свій, юначе, лиши і рушай до чужих берегів.*

– Раніше я думав, що це про переїзд до Америки, – пояснив він, – але тут, у цих стінах, ми досі вдома – так, наче дім забрали зі собою. Тепер я нарешті готовий виконати вказівку свого великого тезки. Якщо не зовсім до чужих берегів, то принаймні кудись далеко звідси, до власного помешкання.

Я просто прийняв цю інформацію. Ми обоє знали, що агорафобія була меншим із Петиних клопотів. Про більший клопіт він тоді вирішив не згадувати. Але я побачив на його обличчі неабияку рішучість. Він явно постановив подолати виклик, кинутий також тим більшим клопотом.

Наступного дня в домі Голденів з'явився новий гість, який відтоді приходив щодня рівно о третій годині пополуночі, – індивід міцної статури, із постриженою під пажа

копицею білявого волосся, у кедах «Конверс», із посмішкою, що наполягала на своїй глибокій щирості, з австралійським акцентом і – як зазначив Нерон Голден – більш ніж поверхово схожий на Пета Кеша, вімблдонського чемпіона на пенсії. Це була власне та особа, що мала своїм завданням врятувати Петю від боязні відкритого простору – його гіпнотерапевт. Звали його Мюррей Летт.

– Чим довше на прийомі, тим більший рахунок, – полюблив повторювати він; цей тенісний жарт у його подачі (ой!) лише увиразнював його подібність до колишньої австралійської знаменитості.

Петі нелегко було входити в гіпнотичний транс, бо він усе хотів сперечатися з вказівками гіпнотизера, а крім того, йому не подобалися деякі антиподські нотки в голосі цього чоловіка, його почуття гумору й таке інше. Перші сеанси проходили натужно.

– Я не в трансі, – перебивав Петя пана Летта. – Я починаю розслаблено і в доброму гуморі, але цілком паную над своїми думками.

А якось іншого разу:

– Отакої! Мені нарешті майже вдалося. Але в мене під носом пролетіла муха.

Петя занадто багато помічав. Це була одна з тих якостей, що дуже серйозно йому перешкождали. Під час одного з моїх візитів до кімнати блакитного світла, коли він, схоже, готовий був нарешті поговорити про синдром Аспергера, я згадав знамените оповідання Борхеса «Фунес – людина з феноменальною пам'яттю» – про чоловіка, який не міг нічого забути, і Петя зауважив:

– Так, це я, але справа не лише в тому, що відбулося або що хто сказав. Цей твій письменник занадто зациклений

на словах і вчинках. Тут треба додати також запахи, смаки, звуки й відчуття. А ще погляди, форми, маршрути руху автомобілів на вулиці й відносне переміщення пішоходів, тищу між нотами й реакцію собак на собачі свистки. Усе це весь час крутиться в моєму мозку.

А отже, він був над-Фунесом, над яким зависло прокляття багатосенсорного перевантаження. Складно було навіть уявити, як виглядав його внутрішній світ, як узагалі людина могла впоратися з відчуттями, що тіснилися, немов пасажери метро в годину пік, із оглушливою какофонією схлипів, клаксонів, вибухів і шепотів, калейдоскопічним блиском зображень, нудотним букетом запахів. Саме так має виглядати Пекло, карнавал проклятих. Тоді я зрозумів: сказати, що Петя живе в своєрідному пеклі, було б точною протилежністю дійсності, яка полягала в тому, що своєрідне пекло жило всередині нього. Це розуміння дозволило мені усвідомити – і збентежитися, що я не розпізнав цього раніше, – величезну силу й відвагу, з якою Петроній Голден щодня дивився в обличчя світу, і з більшим співчуттям сприйняти його спорадичні гнівні нарікання на життя, як той епізод на підвіконні чи в метро на Коні-Айленді. І ще я дозволив собі задуматися ось над чим: якщо така величезна сила характеру тепер має бути спрямована на ворожість до ще не народженого майбутнього зведеного брата (насправді, як ми знаємо, взагалі ніякого не брата, але цієї думки поки що не чіпаймо), стражденного зведеного брата й передовсім зрадливого повнокровного брата, на який же мстивий вчинок він спроможний? Чи я повинен пережити за безпеку свого сина, чи це просто інстинктивний прояв моєї неконтрольованої упередженості щодо Петиного стану? (Чи правильно називати це станом? Можливо,

«Петина дійсність» було б краще. Якою ж складною стала мова, скільки в ній тепер розставлено мін. Благі наміри вже не служать виправданням.)

Переїдімо тепер до випивки. Тут у мене твердіший ґрунт під ногами. З випиванням Петя мав клопіт; цього не можна було приховати. Пиячив він самотньо й відчайдушно і належав до меланхолійних пияків, але це був віднайдений ним спосіб відгородитися від внутрішнього пекла й хоч трохи поспати чи, точніше, відрубатися й провести кілька годин у благословенному безпам'ятті. А в час перед непритомністю, той єдиний раз, коли він дозволив мені бути свідком його нічного сповзання в забуття на початку останнього триместру Василіси Голден, сказавши, що «потребує моєї допомоги», я з дедалі більшим дискомфортом, а навіть відразою почув, до чого доходила його нездатність контролювати розлив пустослів'я, що вливався в нього, чи цензурувати власний мовний потік при доповненні цього буяння інформації алкоголем, у монологічному потоці свідомості, що виявив, наскільки глибоко Петя інтерналізував непримириме роздроблення американської культури й учинив його частиною своєї особистої травми. Якщо коротко і ясно: його п'яне нічне ество проявило ухил у бік крайнощів консервативної позиції; це інше ество, позначене фоксньюзівською чи брайтбартською правоконсервативністю, пробивалося крізь губи, підкріплене випивкою, а породжене відчуттям виключення й цілком виправданої люті на цілий світ: медреформа Обама – жах!, стрілянина в Меріленді – не треба цього політизувати!, підвищення мінімальної зарплатні – скандал!, одностатеві шлюби – переступ проти природи!, відмова обслуговувати представників ЛГБТ в Арізоні й Міссісіпі з релігійних міркувань – свобода!, постріли з боку

поліції – самозахист!, Дональд Стерлінг – свобода слова!, стрілянина в академістечку в Сіетлі стрілянина у Вегазі стрілянина у школі в Орегоні – зброя вбиває не сама!, озбройте учителів!, Конституція!, свобода!, обезголовлення ІДІЛ, Джихадист Джон – гидота!, у нас немає плану!, ліквідуйте їх усіх!, у нас немає *плану!*, о, і Ебола! Ебола! Ебола! Це все й набагато більше у сумбурній лавині, змішаній із його ворожістю до Апу; якщо Апу орієнтувався на лівицю, Петя повертав управо, щоб зробити навпаки, якщо Апу що-небудь підтримував, Петя виступав проти цього, витворюючи моральний усесвіт, що вивертав братову дійсність навиворіт: чорне було білим, правильне було хибним, верх був низу, а середина назовні. Кілька разів того року Петя зняв стружку своїми монологами і з самого Апу, тільки той відреагував м'яко й не піддався на провокацію.

– Нехай собі говорить, що йому заманеться, – сказав він мені. – Знаєш, там у нього всі дроти переплутані, – він постукав пальцем по чолі, даючи зрозуміти, що має на увазі Петин мозок.

– Він – один із найрозумніших людей, яких я знаю, – переконано заперечив я.

Апу скривився.

– Це схибнутий розум, – відповів він. – Тому він не рахується. Я тут намагаюся розібратися зі схибнутим *світом*.

– Він дуже сильно старається, – не вгавав я. – Гіпнотерапія й таке всяке.

Апу лише махнув на це рукою.

– Гукни мене, коли він перестане звучати, як на чаюванні з божевільним капелюхом на голові. Гукни мене, коли йому набридне роль республіканського слона в порцеляновій крамниці.

Навіть більше, ніж велемовна ворожість до політичних поглядів Апу, стривожило мене п'яне оприявлення Петині фобії щодо людей із нетрадиційною гендерною ідентичністю. Вона, схоже, також мала своє підґрунтя в сімейних справах. Із його різких формулювань, від повторення яких я тут стримаюся, було ясно, що перемир'я з самим собою, на яке він колись давно пішов, аби пробачити Д Голденові його ставлення до матері, було вже недійсним; а лють Петі знаходила свій вихід у пристрасній ворожості щодо братової дедалі більшої гендерної загубленості. Він почав кидатися в бік зведеного брата такими емоційно маркованими словами, як *неприродний, збоченець і хворий*. Якимось чином він довідався про ту пополудневу ситуацію в гардеробній Василіси, і її співучасть в експериментах Д з іншістю спонукала його розширити словесну агресію також на неї. Ця частина його гніву зосередилася на немовляті. Я знову почав хвилюватися за безпеку ненародженого малюка.

Гіпноз нарешті почав діяти. У «конверсійних» кроках пана Летта, гіпнотерапевта зі стрижкою під пажу, з'явилася якась нова пружність.

– Як справи? – запитав я, коли він виходив з дому після одного сеансу, і у припливі завзяття він видав:

– Дуже добре, дякую. Я не сумнівався, шчо це подіє. Трошки це мало потривати. Я в таких ситуаціях стосую власну методологію, я її називаю «Особисто запрограмована сила», скорочено ОЗС. Це просто питання того, шчоб працювати з пацієнтом помаленьку, шчоб поволі збільшувати його упевненість у собі – я це люблю називати самоактуалізацією. Кожен крок на дорозі ОЗС збільшуватиме його віру в себе. Ми вже далеко зайшли. Так, однозначно. Усе складається чудово. Питання в тому, шчоб дати вашому другу якийсь

намацальний доказ, який він сам зможе потім повторювати, — доказ того, шчо він може контролювати свої розумові процеси. Відповідати за свої фізичні й емоційні реакції. Коли він переконається, шчо це йому до снаги, він здобуде певність, шчо зможе контролювати свій досвід у зовнішньому світі. Крок за кроком. Як книжка пише. А я йому даю здатність обирати, як він хоче реагувати на людей навколо й те, що може трапитися тепер або в майбутньому у всіх можливих ситуаціях. Я налаштований дуже оптимістично. Бувайте.

У рамках цього процесу перейняття контролю Петя вивчав структури того, що назвав «зачаклованими місцями» — окультної пентаграми та юдейського ерува. Якщо йому вдалося сприйняти приватний острів біля Маямі як одне з таких місць, а як інше — обгороджену ділянку Юби Туур на північ від міста, де трапився сумнозвісний епізод, значить, він міг творити такі місця для себе. Ось завдяки чому йому спало на думку крейдяне коло навколо Мангеттена. Він обійде весь острів і сам накреслить це коло. Він зробить це без сторонньої допомоги, а для зміцнення сили кола розсипатиме по порозі часник. Щоб полегшити завдання подолання страху, він одягне дуже темні захисні окуляри й балахон із каптуром. Також він слухатиме музику в шумозахисних навушниках і питиме багато води. Ніхто за нього цього не зробить. Він мусить виконати це сам.

Гіпнотерапевт Летт схвалив і підтримав цей план, запропонувавши, що сам купить крейду й часник. Нерон Голден, однак, занепокоївся й виконав кілька телефонних дзвінків.

Призначений день зайнявся гарячий і вологий, у небі не було ані хмаринки. Петроній Голден спустився з кімнати блакитного світла, одягнений так, як пообіцяв, із виразом

похмурої рішучості ефіопського марафонця на обличчі. Мюррей Летт чекав на нього біля вхідних дверей і перед тим, як Петя ступив на вулицю, спробував нагадати йому, наскільки далеко він просунувся, перераховуючи всі його успіхи на пальцях.

— Тепер пам'ятай. Значно вишча впевненість у собі! Набагато крашча сфокусованість і концентрація! Величезний прогрес у самоконтролі й вірі в себе! Ефективніше управління стресом! Ефективніше опанування гніву! Значне просування вперед у напрямку контролю імпульсивності! Ти можеш це зробити.

Петя, у тому стані набагато кращої сфокусованості й концентрації, про який згадував Летт, слухав у навушниках «Найн Інч Нейлз» і не чув свого гіпнотерапевта. Через плече він ніс сумку, набиту брусками крейди, а на спині мав рюкзак із пачками кокосової води, фруктами, канапками, батончиками граноли й запеченими курячими ніжками. А також трьома додатковими парами шкарпеток. Треті пішоходи в інтернеті попередили його, що спітнілі ноги у просякнутих потом шкарпетках вкриваються пухирями, що робить дальшу подорож неможливою. В одній руці він тримав торбину з посіченим часником. Інша рука вимахувала палицею для ходіння, до кінця якої він примотав скотчем початковий брусок крейди. Кишені його були набиті мотками скотчу, щоб у разі потреби можна було прикріпити новий брусок.

— Думай про свою соціальну поведінку, — крикнув Мюррей Летт, зрозумівши нарешті, що його не було чути. — Не замикайся в собі. Встановлюй зоровий контакт. Ці речі варто пам'ятати.

Та Петя перебував у своєму світі, й зоровий контакт, схоже, не входив у його плани.

– Ішче останне, – гукнув Мюррей Летт, і цього разу Петя змилюстивився й зняв навушники, щоб його вислухати. – Сподіваюся, ти дотримався правильного режиму сну, – продовжив Мюррей Летт, дещо понизивши голос. – І ще одне, я перепрошую за це питання, але проблема енурезу – ми її вирішили, правда?

Петя Голден дозволив собі закотити очі, знову вдягнув навушники, вочевидь утішився з того, що Трента Резнора змінив Ексл Роуз, схилив голову й широким кроком рушив із будинку до уберівської автівки, яка мала відвезти його до обраного місця старту в Саут-Стріт-Сіпорт, залишивши пана Летта позаду.

– Молодець! – гукнув йому вслід психотерапевт. – Я пишаюся тобою. Добра робота.

Нерон Голден також стояв біля дверей, а товариство йому склали пані Патяк, пані Метуші і я.

– Ти нікуди не поспішай, – повчав він сина. – Не женися. Іди, як тобі зручно. Це не перегони.

Коли машина з Петею відїхала, Нерон промовив щось у телефон. Його люди чатуватимуть у позашляховиках по всій трасі. Кожен крок Петі буде під наглядом.

П'ятдесят один із половиною кілометр, плюс-мінус – це маршрут «великої прогулянки» навколо Мангеттена. Сімдесят тисяч кроків. Дванадцять годин, якщо ти не бозна-який швидкий. Два десятки парків. Я не супроводжував Петі, але зрозумів відразу, що цей момент буде одним із кульмінаційних епізодів мого омріяного фільму, моєї уявної голденівської кінокартини. У звуковій доріжці – гучна музика: «Металева машина» Лу Ріда, «Зеппелін», «Металіка», а також умляутна компанія – «Мотörгед» і «Мотлі Крю». Пішохід крокує, і на кожен його крок припадає (якось чутний

крізь геві-металевий шум, цього я ще не обдумав як слід) удар у тамбурин. У парках він минає постаті свого життя, що споглядають на нього; що це – привиддя, ектоплазми його травмованої уяви? Ось його мати в парку Нельсона А. Рокфеллера – явно привид або спогад. Ось Апу, що пробігає повз по Іст-Ривер-променад. Трохи далі Д Голден із Рією в Риверсайд-парку – усі застигло спостерігають за тим, як він іде, вирячившись, як привиди. Вони в оточенні переляканих дерев*. Юба Туур стоїть, мов вартовий у парку Інвул-Гілл біля каменя Шораккопч, що позначає місце, де колись під найбільшим тюльпановим деревом на Манагатті Петер Мінуїт купив острів за шістдесят гульденів, а в парку Карла Шурца біля Грейсі-Меншн його підбадьорює паж Летт власною персоною. Можливо, якраз Летт і був там насправді. Петя йде далі, пане тамбуриністе, де не з'явиться туги недремна варта. І поки він отак іде, відбувається зміна. На сімнадцятому кілометрі, у парку Вест-Гарлем-Пірс, він викидає крейду, припиняє креслити лінію, що досі позначала його шлях, а проминувши мерську резиденцію, викидає ще й часник. Щось для нього змінилося. Йому вже не треба позначувати свою територію. Його мандрівка сама вже знаком, і її закінчення доведе до досконалості його невидимий, незгладимий ерув.

Коли він повертається, дещо заточуючись, на місце початку своєї мандрівки, небо вже стемніло; нарешті під оком шхун «Летті Г. Говард» і «Піонер» та вантажного вітрильника «Вейвертрі» він починає повільно, не зважаючи на сторонні погляди, танцювати на вкритих пухирями й забинтованих

* Тут і далі деякі фрагменти пісні «Пан Тамбуриніст» Боба Ділана використано в перекладі Миколи Байдюка.

ногах. Під діамантовим небом, вільно вимахуючи однією рукою. Він зруйнував своє закляття гуду. Одне з них. І, можливо, дізнався щось про свою силу, про свою здатність зустріти лицем до лица інші виклики й піднятися понад ними. Погляньте на його обличчя: на ньому вираз раба, відпущеного на волю.

- А з ненавистю що?
- Ох, вона залишилася.

21

У результаті великої прогулянки Петі Голдена ми змушені були визнати, що гіпнотерапевт Мюррей Летт виявився чудодійником попри його зачіску, акцент і взуття, а також засвоїли урок чуйності: що істина часто прихована під поверхнею й людина може бути кимось набагато більшим, ніж виникає з тих її рис, які найлегше зобразити карикатурно. Бо Петя був тепер неначе людина, яку виправдали, що відбувала пожиттєвий строк за нескоений злочин. Його обличчя освітлювала сувора радість, що водночас визнавала несправедливість його страждань і приймала, з дедалі меншою недовірою, його звільнення від них. І коли він розпочинав своє нове життя, Летт був тим, на кого він покладався, кому він довірив увести себе в світ, що його відкритість сприймав як неможливий скарб – той самий світ, у якому всі ми жили так буденно й бездумно, не помічаючи щоденного карнавалу захоплень, які Петя притискав тепер до грудей, наче дарунки. Він ходив із Мюрреем Леттом купувати продукти до «Д'Агостіно», «Гристедеса» й «Гоул Фудз»; він сидів із Мюрреем Леттом на літніх терасах кав'ярень на Юніон-сквер і в парку Беттері; він вибрався з Мюрреем Леттом на перший свій рок-концерт просто неба на Джонс-Біч, де виступали

«Саундгарден» і його улюблені «Нейлз»; він скандував «Дякуєм, Дереку» разом із Мюрреєм Леттом під час прощальної гри Дерекка Джитера за «Бронкс». І саме з Мюрреєм Леттом він підібрав собі нове житло – умебльоване й готове до життя помешкання на четвертому поверсі шестиповерхового будинку зі скла й металу в мондріанівському дусі на східному боці Салліван-стріт, яке можна було винайняти на дванадцять місяців, «і хто знає, – упевнено ствердив, – може, потім треба бути й купити».

Лише в цей момент я відкрив – і відчув себе ідіотом через те, що не допетрав цього раніше, – що весь цей час Петя самостійно заробляв цілком грубі гроші як творець і єдиний власник вельми успішних ігор, у які весь світ грав на смартфонах і комп'ютерах.

Це була сенсаційна інформація. Усі ми знали, що він грав у ці ігри невпинно, часом по чотирнадцять-п'ятнадцять годин на день; і як це нікому з нас навіть не спало на думку, що він робив щось більше, ніж просто марнував свій сповнений страждань час на вправління в тому, що природно легко давалося його дивному, геніальному розуму? Як же це ми не здогадалися, що він навчився програмування, стрімко й глибоко опанував його таємниці і, крім того, що без кінця грав у ці ігри, також їх створював? Як ми могли не помітити доказів, не побачити того, що він сам собі відкрився як геній двадцять першого сторіччя, залишивши нас усіх борсатися позаду в світі другого тисячоліття? Це був знак того, як сильно ми його підвели, залишаючи щодня на довгі години напризволяще, дозволяючи йому сидіти під замком, відрізаним від зовнішнього світу, немовби він був нашою версією того давнього готичного образу, Божевільної на горіщі, нашої власної Берти-Антуанети Мейсон, першої місіс

Рочестер, котра Джен Ейр нагадала «вампіра». І весь цей час! Весь цей час! Невибагливий, потайний Петя, який нічого не міняв у своєму житті й нічого собі не купував, спинався на еверести того таємного всесвіту і, щиро кажучи, переплюнув нас усіх. Іще один урок, який належить вивчити: ніколи не недооцінюйте свого ближнього. Для когось стеля те, що іншому – підлога.

Усі вони мали свої секрети, ці Голдени. Хіба що, можливо, крім Апу, котрий був відкритою книгою.

Це був рік огидного скандалу, прозваного «Геймергейтотом»; світ комп'ютерних ігор перебував у стані війни: чоловіки проти жінок, «ідентичність гравця» проти різноманітності, і лише такі неандертальці у світі нових технологій, як я, могли не бути свідомими всього цього рейваху. Якимось дивом – цього я не здатен був досягнути – Петя умудрився залишатися осторонь конфлікту, хоча, коли нарешті погодився обговорити його зі мною, то представив переконану думку про те, як чоловіча гравецька спільнота реагує на серію критичних висловів нібито претензійних жінок – медіа-критикинь і незалежних розробниць ігор, – оприлюднюючи їхні адреси й номери телефонів і наражаючи їх цим самим на ще більші загрози, включно з погрозами вбивством, що змусило деяких атакованих жінок шукати прихистку поза домом.

– Це проблема не технологічного характеру, – пояснив він. – І технологією її не вирішити. Проблема в людині, у людській природі загалом і чоловічій природі зокрема, а також у тому, що анонімність вивільняє в людях найгірші сторони цієї природи. Я особисто лише створюю розваги для дітлахів. Я нейтральна територія. Я Швейцарія. Мене ніхто не чіпає. Мене просто відвідують, щоб покататися моїми схилами на лижах.

Високофункціональний аутизм допоміг йому стати винятковим розробником ігор, і я взявся заглиблюватися в питання його можливих прибутків. Найкращі з «топових» застосунків, за допомогою яких можна встановлювати зв'язок із друзями й грати разом, заробляли по одинадцять-дванадцять мільйонів доларів на місяць. Стара невідомна «Candy Crush Saga», про яку навіть я чув, досі згортала п'ять із половиною мільйонів. Бойові ігри, що майже всі гроші заробляли на вбудованих покупках і менше ніж десять відсотків на прибутках від реклами, могли приносити два – два з половиною мільйони. Щомісяця. Я зачитав Петі перелік п'ятдесяти найпопулярніших ігор на iOS та Android.

– Є тут якісь твої? – запитав його. Широка усмішка перетнула його лице.

– Я не можу збрехати, – відповів він, показуючи на гру під першим номером у рейтингу. – Я зробив це своєю сокиркою.

А отже, більше сотні мільйонів доларів на рік лише за цю одну гру.

– Знаєш що, – сказав я йому. – Я вже за тебе не хвилююся.

Одне дослідження продемонструвало, що з аутизму можна «вирости», що деякі пацієнти-щасливці можуть увійти в групу ОР (або оптимального результату), члени якої вже не проявляли жодних симптомів аутистичного розладу, і що більші шанси на це мали пацієнти з високим коефіцієнтом інтелекту. Що неunikно, результати цього дослідження були предметом дискусії, але багато сімей підтримували їх вибірковими свідченнями. Випадок Петі був зовсім інший. Він ані не потрапив до групи ОР, ані навіть не прагнув цього. Його ВФА і його досягнення були тісно

пов'язані. Однак у результаті переломної пішохідної поїздки навколо Мангеттена він, схоже, дедалі краще міг справлятися із симптомами, менше впадати в депресію, не так схильний був провалюватися в кризу і менше хвилювався через самотнє життя. У Мюрреї Летті він знайшов приятеля, щодня його навідував батько, він продовжував приймати ліки і був... функціональним. Що стосується його звільнення від боязні відкритого простору, ніхто не міг ствердити, скільки це може протриматися або наскільки далеко від «домашньої бази» він буде готовий повіятися. Та загалом він був у найкращій формі за дуже довгий час. Перспектива перестати турбуватися про нього стала цілком реальною.

Пиячив він досі по-чорному. Але чомусь – може, через те, що ця проблема була набагато більш знайомою, – нас це непокоїло набагато менше, ніж повинно було.

Натомість якийсь час після того я почав перейматися собою. Дитина мала вже ось-ось з'явитися на світ, і я, щиро кажучи, не міг витримати становища, в якому опинився, тож ухопився за пораду Сучітри й виїхав із дому Голденів. І дійсно, мої батьки дуже приязнилися зі своїми сусідами по Садах, і, на мою превелику радість, їхній товариш-дипломат із М'янми, якого в цій розповіді, щоб легше його вигадати, я перейменував на У Лну Фну – сумновидий вдівець-окулярник із запалими очима, котрому не вистачило кількох голосів, аби стати другим після У Тана бірманським Генеральним секретарем ООН, – запросив мене до свого дому.

– Для мене це буде приємність, – запевнив він. – Це помешкання велике, і сам у ньому почувашся, наче муха, що дзижчить у дзвоні. Я чую власне відлуння, а це не той звук, який мені подобається.

Взагалі-то момент я впіймав ідеальний, бо перед цим якийсь час він здавав вільну кімнату, і коли я запитав його про можливість її зняти, його наймач саме ладнався виїхати. Персонажем, що залишав сцену, був пілот Джек Бонні, котрий любив нахвалятися, що працював «на найбільшу авіалінію, про яку ви ніколи не чули» — «Геркулес Ейр», що колись транспортувала вантажі, але тепер перевозила також військових та інших клієнтів.

— Якось недавно, — розповідав він, — брали ми на борт британського прем'єра з групою охоронців, а я типу: а чи він не має летіти своїм бортом номер один? А хлопці з охорони кажуть: у нас нема такого літака, як цей. А ще я доставляв у Ірак найманців, це було щось. Але який був політ мого життя? З Лондона до Венесуели, венесуельської валюти на двісті мільйонів доларів, що британці їм надрукували, а ви не знали, еге ж. І от що найбільш стрьомне. На Гітров завантажують піддони, а жодної охорони нема, я дивлюся на всі боки — є тільки звичний персонал аеропорту, ніякого там озброєного ескорту. Потім прилітаємо ми в Каракас, а там — ух ти, просто масштабна військова операція. Базуки, танки, мордovorоти в бронжилетах націлилися карабінами на всі боки. А в Лондоні — нічого. Мене це просто розковбасило.

Після того, як він виїхав, а я затишно облаштувався, У Лну Фну завітав до моєї кімнати й промовив своїм лагідним, турботливим голосом:

— Мене тішило його товариство, але я також тішуся, що ти за характером спокійніший. Пан Бонні добра людина, але йому треба бути обережнішим і менше розпускати язика. Стіни мають вуха, мій дорогий Рене. Стіни мають вуха.

Він піклувався про моє гарне самопочуття й лише раз несміливо, запитавши спершу дозволу, повів розмову про

те, як поважав моїх батьків і розуміє біль моєї втрати. Він сам, як сором'язливо зазначив, також страждав від втрати. Сучітра раділа з мого переїзду на нове місце, але, помітивши мою неминущу пригніченість, підїхала з іншого боку:

— Ти виглядаєш геть прибитим після того, як забрався з резиденції Сімейки Адамсів. Ти певний, що тобі не прагнеться хоч трішки посмакувати солодкої російської випічки?

Тон запитання був жартівливим, але було зрозуміло, що вона справді хоче знати відповідь.

Я заспокоїв її; вона за натурою була довірлива й швидко перевела це на жарт.

— Я рада, що тобі вдалося залишитися в твоїх коханих Садах, — підсумувала вона. — Можу тільки уявити твоє кисле обличчя, якби це не вигоріло.

Але мій син, мій син. Неможливо бути далеко від нього, але неможливо також бути поруч. Василіса Голден в останньому періоді вагітності, на східних днях, щоденно прогулювалася в Садах під ручку зі своєю матір'ю — бабцею в хустці, цим штампом, доставленим для ролі в мелодрамі, і я подумав: мій син у руках людей, для яких англійська не є рідною мовою. Це була негідна думка, але в очманінні свого безуспішного батьківства лише негідні думки приходили мені в голову. Чи мені розкрити карти? Чи тримати рот на замку? Що буде найкраще для хлопчика? Що ж, найкраще для нього буде знати, хто його справжній батько. Але я також, зізнаюся, неабияк боявся Нерона Голдена, це був страх молодого митця на самому початку кар'єри перед впливовим і сповненим сили світським бувальцем, навіть у його теперішньому стані повільного підупадання. Що б він учинив? Чим би міг відповісти? Чи це наразило б дитину на

небезпеку? А Василісу? А мене? — Ну, мене безперечно, подумав я. За доброту, якою він оточив мене після осиротіння, я відплатив тим, що запліднив його дружину. На її прохання, це правда, але він такого виправдання не прийме, і я побоювався його кулаків; кулаків — це щонайменше. Але як можна зберігати мовчання до кінця життя? Відповіді я не знав, тоді як питання бомбардували мене вдень і вночі, а на горизонті не було жодного бомбосховища.

Я почувався ідіотом; гірше, ніж ідіотом, — шибеником, що наламав дров і боїться покарання дорослих, а навколо не було з ким поговорити. Уперше в житті я відчув щось на зразок захоплення католицьким винаходом сповіді й наступного прощення гріхів Богом. Якби я міг тоді знайти якогось священника і якби каскад моїх *mea maxima culpa* приглушив той безперервний допит, що проходив усередині мене, я радо пішов би тим шляхом. Але нікого не було поруч. Я не мав жодних зв'язків із церковним світом. Батьки померли, а мій новий домовласник У Лну Фну, хоч і був, без сумніву, тертим дипломатом, чия ненав'язлива присутність заспокоювала, уже колись потерпав від балакучості свого наймача і напевно лише відсахнувся б від тих радіоактивних емоцій, які мені треба було вихлюпнути. Сучітра, само собою, в гру не входила. До речі, я не сумнівався, що якщо не заспокоюся, вона щось запідозрить, і це був би найгірший з усіх варіантів відкриття правди. Ні, правда не повинна вийти на поверхню. Правда зруйнує життя занадто багатьом людям. Мені треба було знайти спосіб заглушити власницький голос, голос батьківської любові, який кричав мені на вухо, прагнучи відкрити свою таємницю. То що, психотерапевт? Це була постать світського духівника наших часів. Мені завжди огидна була ідея візиту до чужої людини

з проханням допомогти дослідити своє життя. Я сам прагнув бути оповідачем історій і ненавидів думку про те, що хтось інший може зрозуміти мою історію краще, ніж я сам. Недосліджене життя не варте, щоб його жити, промовив Сократ і випив цикуту, але я завжди був переконаний, що це має бути дослідження себе самого самим собою; автономне, як і годиться справжній особистості, що не потребує чийось пояснень і прощень, вільне. На цьому базувалася ренесансна гуманістична ідея самості, виражена, приміром, у «De hominis dignitate» — «Промові про гідність людини» Піко делла Мірандоли. Що ж! Ця великодушність випарувалася в той момент, коли Василіса повідомила мені, що чекає дитину. З того часу в мені шаліла дика буря, втамувати яку мені було не до снаги. Мабуть, настав час проковтнути свій гонор і пошукати допомоги професіонала? В якусь мить я подумав про те, щоб звернутися до Мюррея Летта, але відразу ж побачив, що це дурна ідея. Серед знайомих моїх батьків були чудові психотерапевти. Може, мені варто було звернутися до когось із них. Мабуть, мені потрібен був хтось, хто звільнив би мене від тягаря мого знання й умістив його в безпечному нейтральному місці — психологічний сапер, що знешкоджує міну правди. Отак я боровся зі своїми демонами, але після тривалих внутрішніх суперечок нарешті вирішив — слушно чи ні — не шукати помочі в когось чужого, а самотужки стати на бій із цими демонами.

Тим часом, увагу мешканців Садів цілком поглинула драма, що розігрувалася в будинку Тальябуе навпроти дому Голденів, де вельми занедбана чоловіком Бланка Тальябуе, втомившись сидіти вдома й піклуватися про дітей, поки її благовірний Віто проводив час у місті, й маючи досить його (правдивих, на мою думку) запевнень

в абсолютній вірності, закрутила роман із заможним сусідом-аргентинцем Карлосом Герлінгемом, якого я в одному зі своїх синопсисів нарік «паном Аррібістою», залишила дітей під доглядом няньок і відлетіла разом із сеньйором Герлінгемом на його ПРЛ, щоб подивитися на вир знаменитого водоспаду Ігуасу в безпосередній близькості від аргентинсько-бразильського кордону і, без сумніву, поринути у вир розмаїтих форм іншої близькості. Віто носився Садами, нетямлячись із люті й туги, на превелику втіху всіх сусідів. Якби я не був настільки занурений у власні клопоти, то втішився б від того, що всі такі неспіввідносні персонажі в моїй розповіді про Сади починали поєднуватися в якусь зв'язну структуру. Але тоді я переймався лише власним смутком і не встигав слідкувати за розвитком теленовели про Герлінгема й Тальябуе.

Це було не на першому місці. Вони, зонайбільше друго-планові персонажі, могли навіть відсіятися на етапі монтажу. Набагато гірше було те, що у своєму сум'ятті я випустив з поля зору Петю Голдена. Не хочу сказати, що якби я був насторожі, то зміг би запобігти тому, що сталося. Можливо, Мюрреєві Летту треба було б щось відчути. Можливо, ніхто не зміг би нічого вдіяти. Та я все одно шкодую через свій недогляд.

Галереї Соттовоче, дві просторі місцини у західному кінці Двадцять першої й Двадцять четвертої вулиць, зайняла одна з найгучніших виставок тогорічного сезону, що представляла роботи Юби Туур. Масивні витвори, що нагадували металевих потвор Річарда Серра, тільки посічених і перетворених вогненними лезами у витончені мереживні взори — так,

що скидалися також на велетенські зігнуті версії камінних індійських решітчатих джаалі, вирізьблені з іржавого металу, — стояли, освітлені прожекторами, немов були більш грайливими, хитромудрими родичами інопланетних «варткових» із «Космічної Одиссеї» Кубрика. У салоні на Двадцять першій вулиці я наткнувся на збудженого Френка Соттовоче — рожевощогого і з розвіяним сивим волоссям, що інтенсивно жестикулював і гиготів від захоплення.

— Це просто бомба. Лише найбільші колекціонери й музеї. Вона справжня зірка.

Я роззирнувся навколо в пошуках мисткині, але її не було.

— Ви щойно розминулися, — повідомив Соттовоче. — Вона була тут із Апу Голденом. Вам треба прийти ще раз. Вони тут весь час крутяться. Переважно вранці. Ви знаєте її з тої вечірки у Садах. Вона несамовита. Просто неймовірно розумна. І красива ж яка, Господи.

Він струснув долонею, немовби та була опечена полум'ям її краси.

— Вона — це сила, — підсумував він і поскакав охмуряти когось важливішого за мене.

— О, — затримався він і повернувся до мене, дозволивши любові до пліткування взяти гору над діловим інстинктом. — Сюди й інший Голден приходив, старший брат, ну, знаєте, — він постукав пальцем по лобі, натякаючи на *того психа*. — Він побачив її тут із Апу і, здається, не дуже втішився. Вилетів звідси, як ошпарений. Видно, якесь суперництво? Гмм, гмм.

Він загиготів своїм дурнувуватим високим гиготінням і зник. Ось коли мені треба було здогадатися. Ось коли мені треба було побачити внутрішнім оком червону хвилю, що

залляла обличчя Петі, коли той зрозумів, що через стільки часу жінка, яку він покохав, залишилася в обіймах його брата, що цю жінку брат у нього вкрав, руйнуючи його найбільший шанс на щастя. Та зрадницька ніч під Юбиним дахом із далекого минулого відродилася у всій силі в його думках, начебто все це відбулося щойно. Так само відродилася давня лють, а з нею – прагнення помсти. Вистачило того одного секундного погляду на Юбу й Апу, рука в руці, і те, що надійшло, надійшло зі страхітливою неунікністю пострілу після натиснення спускового гачка. Мені слід було здогадатися, що добром це не закінчиться. Але мої думки були зайняті іншим.

У випадку пожежі п'ятої категорії диспетчери пожежного департаменту Нью-Йорка висилають 44 автомобілі та 198 пожежників. Імовірність того, що дві такі пожежі спалахнуть у ту саму ніч на відстані трьох кварталів одна від одної, є винятково мізерною. Вірогідність того, що ці пожежі випадково... наближається до нуля.

У галереях Соттовоче питання безпеки трактувалися серйозно. У робочі години на місці був персонал, працювали камери й система аварійної блокади дверей, яка за двадцять секунд зачиняла всі виходи. Це була «ситуація А». «Ситуація Б» – від часу закриття галерей до їх відкриття наступного ранку – контролювалася лазерними променями, які, коли їх зачепити, запускали сигналізацію, камерами спостереження, що передавали зображення до центру управління охоронної фірми, де екрани були під цілодобовим наглядом, а також титановими ґратами й сталевими ролетними дверима, кожні з яких захищав подвійний кодовий замок

із кодовою панеллю: два слоти для ідентифікаційних карт і клавіатура під ними, і жоден із працівників не знав усіх PIN-кодів.

Для того, щоб відкрити двері, необхідна була присутність двох працівників вищого рівня, кожен із яких використовував свою картку й набирав особистий код. Для того, щоб зламати цю систему, полюбляв казати Соттовоче, треба було бути генієм.

– Це справжня фортеця, – нахвалявся він. – Якби я проходив повз уночі й захотів відлти, то сам би не зміг сюди потрапити.

Що ж насправді сталося? Глупої ночі, близько 3:20, до галереї на Двадцять четвертій вулиці під'їхав «Шевроле Субурбан» із затемненими шибамі без номерних знаків. Водій, судячи з усього, відвідав галерею раніше й використав щось, що в офіційному повідомленні Департаменту поліції Нью-Йорка було описане як «надзвичайно складне обладнання для зчитування даних», щоб склонувати ідентифікаційні картки й встановити PIN-коди. Було піднято сталеві двері, відкрито титанові ґрати, після чого відкрито пластикові каністри з бензином, закинуто в галерею й підпалено – можливо, такою самою паяльною лампою, за допомогою якої були створені виставлені скульптури. Коли полум'я бухнуло назовні, позашляховик від'їхав, і подібна процедура повторилася на Двадцять першій вулиці. Єдиний свідок, не гідний довіри п'яничка, змалював водія «Субурбана» як чоловіка в чорному балахоні з каптуром і темних окулярах.

– Він був як та людина-муха, – заявив свідок. – Еге. Оце як згадую, в нього геть волохаті мушачі руки виглядали з рукавів.

Коли його свідчення поринули далі у сферу наукової фантастики, йому подякували й відпустили. Інших свідків не знайшлося. Найбільшою надією свідків було зідентифікувати автомобіль, але по свіжих слідах його не знайшли. А поки загасили вогонь, скульптури були безповоротно знищені.

ІНТЕР'ЄР. НІЧ. ПОМЕШКАННЯ ПЕТІ ҐОЛДЕНА. СПАЛЬНЯ.

ПЕТЯ сидить у ліжку, досі в чорному балахоні й темних окулярах, натягнувши на себе простирadlo до підборіддя. Він нестримно схлипує. Знімає окуляри й кидає їх у протилежний куток. На приліжковій тумбі відкриті пляшки з алкоголем.

ІНТЕР'ЄР. НІЧ. ПОМЕШКАННЯ ПЕТІ ҐОЛДЕНА. ВІТАЛЬНЯ.

Усе ще в сльозах, на межі крику від горя, ПЕТЯ почав громити свій новий дім. Він жбурляє лампу через кімнату, та вдаряється в стіну й розсипається на шматки. Підносить стілець і кидає його слідом за лампою. Потім присідає навпочіпки, сховавши голову в долоні.

ІНТЕР'ЄР. ДЕНЬ. ПОМЕШКАННЯ ПЕТІ ҐОЛДЕНА. ВІТАЛЬНЯ.

Перехід напливом у наступний ранок, ПЕТЯ в тій же позиції.
Дзвонить ДВЕРНИЙ ДЗВІНОК. Кілька разів. Він не рухається.

Перехід.

НАТУРА. ДЕНЬ. ПЕРЕД «БУДИНКОМ МОНДРІАНА».

НЕРОН ҐОЛДЕН дзвонить у двері. Перехід на його обличчя ВЕЛИКИМ ПЛАНОМ, коли він говорить прямо в камеру. У тлі голосу чуємо дзень-дзелень дзвінка, який він продовжує натискати.

НЕРОН

Ясно, я відразу зрозумів, що це він. По телевізору показали фоторобот, і як тільки я побачив, то впізнав його. Ніяка це не людина-муха. Це Петроній. А ще машина. Він зняв номери, але це моє авто. Я сам дав йому ключі, коли він сюди приїхав. Він добрий водій, обережний. Який батько сподіватиметься такого від свого сина? Ми тримаємо його на підземному паркінгу під сотим номером по Блікер-стріт, де університетська висотка, піднаймаємо місце у професора журналістики з дванадцятого поверху. Я знаю це авто, знаю свого сина і знаю ту жінку. Ясно. Це та сама жінка, яку в нього брат відбив. Це помста. Страшна штука, але він же чоловік як-не-як.

Перехід.

ІНТЕР'ЄР. НІЧ. ПОМЕШКАННЯ ПЕТІ.

У помешканні безлад, але ПЕТЯ впустив МЮРРЕЯ ЛЕТТА. Сам ПЕТЯ досі сидить згорблений на підлозі на задньому плані. ЛЕТТ присів поруч, поклавши руки йому на плечі. ПЕТЯ говорить не вмовкаючи. Ми не чуємо його монологу.

РЕНЕ (*голос за кадром*)

Він купив паяльну лампу в інтернеті. Це було неважко. Знявши номери з «Субурбана», він поїхав до мінімаркету в Квінз і купив пластикові каністри. Потім подався до заправки в окрузі Нассо й наповнив їх бензином. Що стосується злочину систем безпеки в галереях, він зізнався, що це було досить легко. Певно, він не очікував тієї хвили почуття провини, що накоїла на нього після нападу. Він мало не потонував у ній. Нервовий зрив був дуже гострий. Він непокоївся, істеризував, впав у пригніченість, напився. Психотерапевт хотів, щоб його взяли під нагляд як суїцидника. Батько зорганізував для нього цілодобову медсестринську опіку.

Перехід до ПЕТІ, що оскаженіло говорить, але ми чуємо лише оповідь РЕНЕ. Іноді ПЕТЯ промовляє синхронно з РЕНЕ.

РЕНЕ

Він спрямував напад люті передовсім на самого себе, сповнений почуття провини й сорому. Але водночас він багато говорив про те, наскільки сильно ненавидить свого брата. Його почуття до Апу згорнулися в такі в'язкі згустки ненависті, що розчинити їх, за його словами, могла лише братова кров, а може, навіть цього не вистачить, може, згодом він матиме потребу періодично срати на паскудну могилу Апу. На сторінках кримінальної хроніки в жовтій пресі він читав про чоловіків, які роками тримали в ув'язненні жінок, і заявив: може, я й міг би так зробити,

я закував би його в наручники, заткав рота кляпом, посадив у підвалі біля котла з бойлером і катував би його, коли мені заманеться. У наступні дні після підпалів Петя пішов у запій. А ще він цілком стратив розум.

Перехід.

ІНТЕР'ЄР. ДЕНЬ. КАБІНЕТ НЕРОНА. БУДИНОК ҐОЛДЕНІВ.

НЕРОН ҐОЛДЕН із грізним виразом обличчя стоїть спиною до вікна, а дві ДРАКОНІЦІ чекають на його вказівки.

НЕРОН

Мені потрібен найкращий адвокат із кримінальних справ у Америці. Знайдіть його сьогодні ж і привезіть сюди.

Двері відчиняються, за ними стоїть ВАСИЛІСА ҐОЛДЕН, тримаючи руки на животі. НЕРОН повертається до неї, розлючений через те, що його перебили, але вираз її обличчя втихомирює його.

ВАСИЛІСА

Вже.

Перехід.

Весна, з Гудзону зникли останні крижини, і на вихідних на воду висипали радісні вітрила. Посуха в Каліфорнії, Оскари для «Бердмена», зате в Готемі – жодного супергероя. Джокер на телебаченні оголосив про намір балотуватися у президенти разом із рештою Загону самогубців. Чинному президентові залишалося ще понад півтора року на посаді, але я вже за ним скучав і ностальгував за минулим, за цими його старими добрими часами – легалізація одностатевих шлюбів, нова поромна переправа до Куби й сім поспіль перемог «Янкіз». Не в змозі дивитися на те, як зеленуволосий кудкудаче свою неймовірну декларацію, я перемкнувся на кримінальні сторінки в газеті й прочитав хроніку вбивств. Бандит убив лікаря в Ель Пасо, а потім застрелився сам. Якийсь чоловік перестріляв своїх сусідів, сім'ю мусульман із Північної Кароліни, посварившись із ними на автостоянці. Чоловік із дружиною з Детройта, штат Мічиган, зізналися, що тортурували свого сина в підвалі. (Формально це не вбивство, але історія гарна, тож бралася в рахубу.) У Тироні, штат Міссурі, терорист відправив на той світ семеро людей, а після них восьмого – самого себе. Також у Міссурі такий собі Джеффри Л. Вільямс убив двох поліцаїв перед

головним поліційним управлінням Фергюсона. У Норт-Чарлстоні, штат Південна Кароліна, працівник поліції на ім'я Майкл Слейгер застрелив Волтера Скотта, неозброєного чорношкірого чоловіка. За відсутності Бетмена пані Клінтон і сенатор Сандерс запропонували себе як альтернативу Загону самогубців. У ресторані мережі «Твін Пікс» у Вако, штат Техас, – Їжа! Напої! Видовища! – дев'ять осіб загинуло в байкерському побоїщі, а ще вісімнадцятеро опинилося в лікарні. У Техасі й Арканзасі бушували повені й торнадо, сімнадцять людей загинуло, сорок зникло безвісти. А це ж був лише травень.

– Достоевський знаходив усі свої сюжети, читаючи кримінальну хроніку в газетах, – міркувала вголос Сучітра. – СТУДЕНТ УБИВАЄ ДОМОВЛАСНИЦЮ. Як би це не звучало російською. І маеш! «Злочин і кара».

Ми споживали сніданок – мак'ято домашнього приготування й круапончики, по які ми відстояли чергу на Спринг-стріт о пів на шосту ранку – сидючи за столиком у застланому кутку, що виходив на південний бік, на порт, і на західний – на річку. Мені спало на думку: я щасливий, що знайшов людину, яка може дати мені радість, або ж вона дозволила мені себе знайти. Що, вірогідно, також означало, що я ніколи не зможу розповісти їй правду про дитину; а це, своєю чергою, означало, що Василіса Голден тримає мене в кулаці, а я ніколи не зможу звільнитися. Це правда: відкривши таємницю, Василіса не тільки знищила б мій найкращий шанс на щасливе життя, але й зруйнувала би власну стратегію. Та вона, певно, була така впевнена в собі, що це не бралось до уваги. Вона ж викрутилася з драматичної ситуації – тієї інтрижки з фітнес-тренеркою Машею, скажете ні? А Нерон із кожним днем усе старішав і дедалі більше

не хотів жити й померати на самоті... Я відігнав такі думки, усвідомлюючи, що впадаю в параною. Василіса нічого не скаже. А тим часом, наминаючи круапончик і читаючи кінорецензії в «Санді Таймз», я був вдоволений і насолоджувався тим, що Сучітра думала вголос, як вона полюбляла під час тих рідкісних моментів спокою в її невинному графіку. Після цих недільних мозкових штурмів, що розганяли її мозок, дозволяли йому вільно перескакувати від однієї теми до іншої, вона часто придумувала нові проекти, за які планувала взятися.

– Це правда? – запитав я. – Про Достоевського?

Більше їй не було потрібно. Вона переконливо кивнула, махнула з повним ротом у мій бік круапончиком, ковтнула – й погнала.

Правда – це поняття так загрузло в двадцятому сторіччі. Питання в тому, чи я можу змусити тебе повірити, чи можу я повторити щось стільки, щоб ти повірив у його правдивість. Питання в тому, чи я можу збрехати так, щоб це звучало краще, ніж правда. Знаєш, що сказав Авраам Лінкольн? «В інтернеті дуже багато придуманих цитат». Мабуть, нам треба забути про документальне кіно. Може, варто змішувати жанри, бути трішки *жанровими квірами*. Мабуть, мистецтвом нашої доби є докукомеція. А винним у цьому я вважаю Орсона Веллса.

– «Театр Меркурія в повітрі», – підтвердив я, приєднуючись до забави. – «Війна світів». Радіо. То було ще бознаколи. Тоді люди ще вірили у правду.

– Простачки, – продовжила Сучітра. – Вони повірили Орсону. Все з чогось починається.

– А тепер сімдесят два відсотки всіх республіканців вірять у те, що президент – мусульманин.

– Якби зараз на президента кандидувала мертва горила із зоопарку в Цинциннаті, за неї проголосувало б щонайменше десять відсотків.

– Тепер в Австралії стільки людей у переписі визнали себе приналежними до джедаїзму, що він визнаний офіційною релігією.

– У наш час вважається, що єдина людина, яка тобі бреше, – це експерт, який насправді щось знає. Йому не вірять, бо він належить до еліти, а еліта завжди проти людей, тільки й думає, як їм забити баки. Знати правду – означає належати до еліти. Якщо ти заявиш, що побачив лице Господне в кавуні, тобі повірять більше людей, ніж коли знайдеш втрачену ланку еволюції, бо якщо ти вчений, то належиш до еліти. Реаліті-телебачення – фальшивка, але воно не елітарне, тож ти його купуєш. А новини – елітарні.

– Я не хочу бути елітою. Чи я належу до еліти?

– Мусиш над цим попрацювати. Мусиш стати постфактичним.

– Це те саме, що вигаданий?

– Вигадка елітарна. У неї ніхто не вірить. Постфакти – це масовий ринок, інформаційна епоха, продукт тролів. Це те, чого люди прагнуть.

– Я звинувачую правдість. Я звинувачую Стівена Кольбера.

Такий був наш недільний стьоб, але тим, хто пережив з тієї нагоди осяяння, був я. Мій великий проект, заснований навколо Голденів, має бути написаний і знятий на вірєць документального фільму, але зіграний акторами на основі сценарію. У мить, коли я про це подумав, сценарій уже був у мене в голові, за кілька тижнів він постав у чорновій версії, до кінця року він пройде відбір до сценарної лабораторії

«Санденса», а ще через рік... але я захопився й забіг наперед. Перемотка до тієї весняної неділі. Бо пізніше того ж дня в мене було побачення з сином.

Так, я грався з вогнем, але людина так надійно запрограмована, що хоче того, що хоче. Мені гидотна була сама думка про відсутність спілкування з моєю плоттю й кров'ю, отож, залишивши будинок Голденів, я безсоромно намагався втертися в довіру до Нерона, також одержимого новонародженим, першим за дуже довгий час. Заявивши, що не хочу втрачати з ним зв'язку після всієї тієї доброти й щедрості, яку він проявив до мене, немовби був мені родичем, тож тепер і сприймаю його як родича (попереджав же я вас про свою безсоромність), я запропонував продовжити наш новий звичай зустрічатися за обідом — а може, за чаєм? — у «Російській чаювальні».

— О, і було б чудово, якби ви брали з собою малюка, — невинно додав я.

Старий повівся, тож я міг спостерігати за зростанням свого хлопчика, гратися з ним і тримати його на руках. Нерон приходив до чаювальні з дитиною й нянькою, яка без дискусії давала мені малюка й віддалялася в один із кутків ресторану.

— Просто дивовижно, як ти гарно з ним справляєшся, — мовив мені Нерон Голден. — Тебе, здається, самого вже на батьківство пробиває. Та твоя дівчина просто бомба. Може, пора тобі їй дитину змайструвати.

Я пригорнув сина.

— Добре й так, — відказав йому. — Цього хлопчини поки що цілком вистачить.

Хлопцевій матері моя стратегія не припала до вподоби.

— Про мене, краще б ти зник з очей, — заявила вона мені, спеціально для цього подзвонивши. — Хлопчик має чудових

батьків, які можуть дати йому все, що потрібно, а навіть більше — що про тебе, звичайно ж, не скажеш. Я не знаю, про що тобі йдеться, але здогадуюся, що про фінанси. Це моя помилка, мені потрібно було обговорити це раніше. Ну, нехай так, якщо ти маєш на прикметі конкретну суму, назви її, і ми подивимося, як вона співвідноситься з тією сумою, яку маю на прикметі я.

— Не треба мені твоїх грошей, — обрубав я. — Просто хочу часом випити чаю біля свого сина.

Реакцією була тиша, в якій я відчув водночас недовіру й полегшення. А тоді нарешті вона озвалася:

— Добре, — звучало в цьому помітне роздратування. — Тільки він не твій син.

Сучітру тієї неділі теж дещо заскочило моє зацікавлення хлопчиком.

— Це якийсь натяк? — поставила вона в притаманний собі спосіб безпосереднє запитання прямо в лоба. — Бо, дозволь тобі повідомити, що в мене тут ціла кар'єра розвивається, і застопоритися на одному місці, щоб стати мамусею чиєїсь дитини, зовсім не входить у мої теперішні плани.

— Що я можу тобі сказати — я просто люблю дітей, — відповів я. — А чужі мають таку величезну перевагу, що коли з ними побавишся, віддаєш їх назад.

Від в'язниці Петю вберегли. Те, що в галереях нікого не було і, як наслідок, нічому здоров'ю не було заподіяно шкоди, дозволило класифікувати злочин як підпал третьої категорії, злочинна дія класу С. Згідно з законодавством штату Нью-Йорк, мінімальне покарання за злочинну дію класу С становить від одного до трьох років ув'язнення, а максимальне — від п'яти

до п'ятнадцяти. Однак за умови представлення пом'якшувальних обставин судді могли винести вирок, що передбачав набагато менший строк ув'язнення або навіть зовсім без нього обходився. «Найкращим адвокатам із кримінальних справ у Америці» вдалося добитися врахування Петиного ВФА. Аргумент на користь *crime passionnel*, що міг із успіхом спрацювати, скажімо, у Франції, не був використаний. Згідно з рішенням суду, Петя мав пройти психологічне обстеження й розпочати лікування, за ним встановлено адміністративний нагляд, він мав покрити судові витрати, а також цілком відшкодувати спричинені ним збитки. Нерон найняв Мюррея Летта на повну ставку, тож психотерапевт відмовився від решти клієнтів і переїхав до Петиного помешкання, щоб оберігати його від самоушкодження й працювати над його численними проблемами. Роль Летта була визнана судом, що полегшило справу. Так було вирішено кримінальний вимір справи, і Петя належним чином звітувався перед прикріпленими до нього наглядачами, проходив вибіркові обстеження на предмет уживання наркотиків, погодився на електронний нагляд за допомогою браслета, застігнутого на нозі, покірно прийняв суворі вимоги умовного звільнення й мовчки, без жодних нарікань відпрацьовував призначені йому години громадських робіт із прибирання й ремонту адміністративних будівель, отримавши дозвіл на роботу в приміщенні з огляду на рецидив агорафобії: фарбував, штукатував, бив молотком – без слова, без нарікань, без ініціативи; відокремлений від свого тіла, принаймні так це виглядало, він дозволяв своїм кінцівкам виконувати те, що від них вимагалось, поки думки його витали деінде або й зовсім ніде.

* Злочин у стані афекту (*фр.*).

Питання фінансової компенсації було складніше. Френкі Соттовоче подав цивільний позов про відшкодування завданих збитків, вказавши як відповідача не тільки Петю, але й Нерона, і розгляд справи ще тривав. Юба Туур не була стороною процесу. Виявилось, що Соттовоче відкупив її роботи прямо перед вернісажем, тож на момент пожежі вони належали йому. Гроші вона встигла отримати. Галерея була застрахована, але адвокати Соттовоче стверджували, що між сумою, яку виплатить страхова компанія, і тим, що за роботи Туур можна було б уторгувати на вільному ринку, буде солідна різниця. Крім того, будинки вимагали капітальної перебудови, що означало втрату чималого прибутку від непроведених у цей період виставок. А отже, багатомільйонна справа залишалася невирішеною, при тому, що (і це ключова річ) Петиних прибутків від його топових застосунків цілком вистачило б для повного задоволення позову, оскільки правники Голдена хапалися за всі передбачені законом відстрочки в надії нарешті затягнути Соттовоче за стіл переговорів і добитися більш прийнятної угоди, а паралельно використовували всі лазівки чи (мабуть, це краще слово) еластичність законодавства, щоб уберегти Петю від в'язниці, поки вирішувалися фінансові питання.

Першим, хто відчув, що незалежно від рішення у цивільній справі, Петя завдав шкоди не лише двом галереям Соттовоче, але й дому Голденів, був Апу. (Це також призвело до закінчення його співпраці з Френкі, який безцеремонно заявив, що Апу повинен пошукати собі іншого мистецького дому.) Я навідав його в студії при Юніон-сквер, де він почастував мене китайським зеленим чаєм із Ханчжоу і тарілкою грубо нарізаного твердого італійського сиру.

— Хочу поговорити з тобою, як із братом, — промовив він. — Як із почесним братом, бо так тебе можна тепер називати. Поглянь на нашу сім'ю. Розумієш, про що я? Поглянь на неї. Ми перетворилися, перепрошую за прямолінійність, на руїну. Це початок падіння дому Ашерів. Не здивуюся, якщо будинок на Макдугал-стріт розколеться навпіл і рухне на вулицю, розумієш, про що я? У мене передчуття фатального кінця.

Я мовчав. Він тим часом набирав обертів.

— Ромул і Рем, — продовжив Апу. — Так про нас думав Д. Він так переймався своєю виключеністю з наших ігор, що ніколи не помічав, як важко мені бути Петиним братом і скільки зусиль я вклав у його щасливе дитинство — принаймні настільки щасливе, наскільки це було можливо в його становищі. Я бавився іграшковими залізницями й машинками «Скейлекстрик» у дорослому віці, бо він цим тішився. Усі ми це робили. Включно з батьком. А тепер, після того, як Петя розсипався й згорів, виглядає так, що нам нічого не вдалося. Він розсипався, а галереї згоріли. Тепер сидить там із тим австралійцем геть убитий і невідомо, чи зможе знову взяти себе в руки. А Д — хто знає, що там із ним. Чи тепер уже з нею? Не знаю. А він сам знає? Чи вона? Навіжений. До речі, ти знаєш, що тепер не можна говорити «навіжений»? Так само не можна називати їх «ненормальними» чи, так думаю, «психами». Ці слова образливі для психічно хворих. Тепер усі ці погані слова називаються іншим поганим словом, ти чув? Я теж не чув. Навіть якщо ти просто кажеш: це повне божевілья, і при цьому навіть не думаєш про психічно хворих людей, заради всього святого, ти все одно їх ображаєш. І хто це все вигадає? Хай би спробували трохи пожити в моїй шкірі, побачили б тоді, чи не треба випустити трохи

пари. Побачили б тоді, чи не мусили б сказати: згода, перепрошую, але якщо є нормальні, то є і ненормальні. Якщо реально існують сповна розуму, то й несповна розуму існують. А раз існують, маємо на те слово. Так діє мова. Правильно я кажу? Чи це я негідник? Може, я псих?

Тема змінилася раптово. В останні дні протестів у Зукотті-парку Апу розсварився з багатьма людьми з «Захопи Волл-стріт», почасти через своє розчарування їхньою анархічною, позбавленою лідерства некерованістю, а почасти через те, що їх, як він висловився, «більше цікавила їхня поза, ніж результат. І ця заморочка з мовою — звідти ж. Вибач мене: вичистити мову по саме нікуди означає просто її знищити. Бруд — це свобода. Трохи бруду треба залишити. Очищення? Мені не подобається навіть, як це звучить». (На пізнішому етапі мого дослідження я зустрівся з кількома протестувальниками, більшість із яких не пригадувала Апу. Той єдиний, який його пам'ятав, ствердив: «А, так, це той багатий художник, що приходив сюди, щоб трохи імідж собі підкрутити. Він мені з самого початку був не до душі».)

Я здогадався, що тирада Апу мала якісь особисті причини, адже, за великим рахунком, ним ніколи не керували ідеї. *Cherchez la femme*, подумав я, і наступної миті вона злетіла з його язика.

— От Юба, — промовив він, — вона за це все двома руками. Ну, знаєш. Стеж за язиком. Звертай увагу на те, що говориш. Ходи навшпиньки. Кожен крок може потрапити на міну. Бах! Бах! Твій язик у небезпеці щоразу, коли відкриєш рота. Це так вимотує, мушу тобі сказати.

— То ви що, тепер уже не зустрічаєтеся?

— Не будь дурним, — відповів він. — Чи я можу так висловитися, не ображаючи менш розумних людей? Ну що ж,

я це кажу. Звичайно, ми бачимося. Вона така неймовірна, що я не можу себе стримати. Якщо вона хоче, щоб я стежив за язиком – добре, нема питань, так я й роблю, принаймні в її присутності, а потім, на нещастя, тобі доводиться пожирати наслідки, бо коли її немає, я мушу виговоритися. Але мені довелося попітніти, щоб її втримати після того, як мій триклятуший брательник розбомбив усю її виставку. Ти послухай: геть усю. Лишився один брукхт. Знаєш, скільки часу треба на те, щоб це створити? Цілі місяці, правда. Певно, що вона озвіріла – я тебе благаю, він же мій брат. Вона якийсь час не могла зі мною говорити. Але тепер уже краще. Заспокоїлася. Загалом вона спокійна людина, добра. Вона знає, що я тут ні при чому. От про це я й кажу: ми ніколи не були Ромулом і Ремом, Петя і я. Я просто намагався втримати це все разом – мою сім'ю, моє дитинство, але то все вже в минулому, одна велика руїна.

Він похитав головою й пригадав первісну тему розмови.

– Ах, так. Вибач. Я просто трішки відхилився вбік на дорозі гніву. Вже повертаюся. Що я хотів сказати на самому початку й чого ми тут сидимо, п'ємо чай, їмо сир – бо моя сім'я перетворилася на руїну, а ти, мій брат і не брат – єдиний член сім'ї, з яким я можу це обговорити. Один брат підпалювач, а другий не може вирішити, чи він мені єдинокровний брат чи сестра. А батько, крім того, що старіє і, можливо, починає виживати з розуму, я хочу сказати, геть із нього вижив через ту жінку, його дружину, мені справді навіть язик не повертається так її назвати, а тепер ще це мале, мені навіть уявити важко, що це мій брат. Мій єдинокровний брат. Єдинокровний братик-напівросіянин. Він типу в усьому цьому винен. Тільки він з'явився – і все йде коту під хвіст. Схоже на якесь прокляття. Послухай, мене це до шалу доводить,

а це ж я тут психічно здоровий. Але це я все тільки бурчу, а всі знають, що це нормально. Тільки я не для того тебе запросив, щоб про це говорити. Я знаю, що ти в це все не віриш, але послухай мене. Я почав бачити привидів.

Політичний період Апу саме завершився. Я мало не розреготався. Уперше за той день я спинив погляд на нових роботах, над якими він працював, і втішено зауважив, що Апу встиг позбутися надміру сильного впливу майстрів сучасного агітпропу – «Дайк Екшн Мешін!», Отабенги Джонса, Коко Фаско – і повернутися до більш ранніх, набагато багатших і яскравіших образів, котрими жили його містичні традиції всього світу. Особливо мене вразило одне велике полотно горизонтального формату в яскравих помаранчевих і зелених тонах – потрібний портрет у натуральну величину його улюбленої чаклунки, грінпойнтської *mãe-de-santo*, з улюбленими божествами, Орішею й Олодумаре, по боках. Містицизм і психотропні наркотики в мистецькій практиці Апу ніколи не віддалялися одне від одного, що, певно, і пояснювало появу його видінь.

– Ти тепер сидиш на аявасці, так? – запитав я.

Апу аж відсахнувся у вдаваному потрясінні.

– Жартуєш? Я ніколи не зрадив би своєї *mãe* і її товаришів. – (Використання аяваски у шаманській практиці було пов'язане з бразильською релігією Санто Дайме, і наркотик іноді називали «дайме» на честь цього святого.) – Але, однозначно, я не Бога бачу в своїх візіях.

Іноді важко було зрозуміти, чи він говорить прямо, чи метафорично.

– Іди подивись, – запросив він.

У дальньому кінці галереї стояло велике полотно, накрите заплямованим фарбами простирадлом. Коли Апу

відхилив простирадло, я побачив неймовірну сцену: масштабний і детальний пейзаж Мангеттена, з якого усунуто всі транспортні засоби й пішоходів, порожнє місто, заселене лише напівпрозорими постатями – чоловічі мали на собі біле вбрання, а жіночі – шафранове; зеленошкірі, вони витали в повітрі, дехто ближче до землі, інші – вище в повітрі. Ну, так, привиди, але чий? Привиди чого?

Апу заплющив очі й вдихнув повітря. Тоді, видихаючи, м'яко всміхнувся й відкрив шлюзи минулого.

– Довгий час, – почав Апу, – він контролював нас за допомогою своїх грошей – грошей, які давав нам на прожиття, грошей, які обіцяв між нами розділити, і ми робили все, як він того бажав. Але було ще щось набагато сильніше за гроші. Це була ідея сім'ї. Він був головою, а ми кінцівками, а тіло робить те, що йому наказує голова. Так нас виховали: за поняттями старої школи. Цілковита вірність, цілковита покора, жодних заперечень. Пізніше це все вивітрилося, але трималося довгий час після того, як ми повиростали. Ми не діти, але так довго стрибали тоді, коли стрибав він, сідали тоді, коли він нам велів сідати, сміялися й плакали, коли він казав нам сміятися й плакати. Коли ми переїхали сюди, це сталося, по суті, через те, що він так сказав: тепер ми переїжджаємо. Але кожен із нас мав свою причину пристати на цей план. Петі, звісно, потрібна велика підтримка. Для Д, навіть якщо він цього не знав, Америка була шляхом до того перевтілення, якого він хоче або не хоче, – сам не знаю, або й він не знає, але тут принаймні він може спробувати. У моєму випадку треба було забратися якомога далі від деяких людей. Складні обставини. Не фінансові, хоч якийсь час я сильно грав і заліз у борги. Це вже в минулому. Були клопоти романтичного характеру. Була одна жінка, що розбила

мені серце, ще одна, яка була трохи шалена, переважно по-доброму шалена, але не завжди, і, можливо, небезпечна для мене – не у фізичному розумінні, а в плані почуттів, і ще третя, яка мене кохала, але так сильно до мене прилипла, що я не міг дихати. Я розійшовся з ними всіма чи вони зі мною розійшлися – не важливо, але вони нікуди не поділися. Ніхто ніколи нікуди не дівається. Вони оточили мене, як вертольоти, заливаючи світлом прожекторів, і я спіймався в ті перехрещені снопи світла, ніби якийсь утікач. І тоді один мій друг, письменник, чудовий письменник, сказав щось таке, від чого в мене мурашки побігли по спині. Він сказав так: думай про життя як про роман – скажімо, роман на чотириста сторінок, і тепер уяви, скільки сторінок книжки уже зайняла твоя історія. І пам'ятай, каже, що на певному етапі вже не годиться вводити нового з-поміж головних персонажів. У якийсь момент ти просто залишаєшся з тими персонажами, яких маєш. І, можливо, сказав він мені, треба подумати над тим, щоб увести нового персонажа, поки ще не пізно, бо всі ми старіємо, і ти не виняток. Отаке він мені сказав якраз перед тим, як батько постановив, що ми маємо переїхати. Тож коли батько прийняв таке рішення, знаєш, я подумав, що це круто. Це навіть краще, ніж вводити нового персонажа тут, де кружляють колишні зі своїми прожекторами. У такий спосіб я можу просто викинути цілу книжку й почати писати нову історію. Та стара книжка, зрештою, не була особливо цікава. Отак я й вчинив і опинився тут, а тепер бачу привидів, бо проблема втечі від себе в тому, що береш себе за компанію.

Тепер на картині я виокремив постаті завислих у повітрі жінок-вертольотів і розгледів маленький чорний силует зіщуленого чоловіка під ними, єдину постать із тінню на цій

позбавленій тіней картині. Переслідуваний чоловік і привиди втраченого минулого, що женуться за ним. А сьогодні, як я тепер розумів, було нестабільне, будинки – викривлені й деформовані, немовби їх затуляла шибя старого нерівного скла. Цей міський краєвид засоціювався мені з «Кабінетом доктора Калігарі». І я відразу згадав, як колись уявив собі Нерона Голдена в образі злочинного боса доктора Мабузе. Я не озвучив цього вголос, але запитав Апу про німецький експресіонізм. Він похитав головою:

– Ні, це викривлення зовсім не алюзійне. Воно реальне.

Виявилось, що він страждає на захворювання сітківки – макулярну дегенерацію.

– На щастя, волога форма, бо суха не лікується – просто втрачаєш зір і все. І також, на щастя, тільки в лівому оці. Якщо я заплющую ліве око, все видається нормальним. Але коли заплющую праве, світ стає ось таким, – він тицьнув великим пальцем у бік картини. – Взагалі-то я вважаю, що це ліве око бачить правду, – додав він. – Воно бачить усе спотвореним і деформованим. А воно ж таким і є. Праве око бачить фікцію нормальності. Отак я бачу і правду, й брехню, одне око для одного, друге для іншого. Дуже зручно.

Попри його звичний сардонічний тон, я помітив, що він збуджений.

– Ці привиди справжні, – виголосив він, зібравшись із силами. – Чомусь мені легше сказати це комусь такому недуховному, як ти. – (Колись я виклав йому свою думку про те, що слову «духовний», яким сьогодні окреслюється все що завгодно, від релігії до комплексів фізичних вправ і фруктових соків, треба на якусь сотню років дати спокій.) – І це не від наркотиків. Присягаюся. Вони просто з'являються посеред ночі, але часом і в білий день, у моїй спальні або

на вулиці. Вони завжди безплотні. Зовсім прозорі. Іноді вони дзижчать і тріскочуть, фрагментарні, наче бракований відеозапис. А іноді дуже чіткі й виразні. Сам не розумію. Просто кажу тобі те, що бачу. Здається, в мене дах їде.

– Розкажи докладно, як це відбувається, – попросив я.

– Часом я нічого не бачу, – мовив Апу. – Іноді просто чую. Слова, що не можна розібрати або абсолютно виразні. Буває, з'являються також зображення. Що дивно, так це те, що вони не обов'язково говорять зі мною. Так, це кружляють мої колишні, напевно, але поза тим виглядає так, що вони живуть собі своїм життям, а я з нього виключений, бо сам себе виключив, і якийсь таке гостре відчуття, ніби я зробив щось не так. Усі вони звідти, з дому, розумієш? Усі, – посмішка вже зникла з його лица. Він виглядав пригніченим. – Я почав досліджувати природу видінь, – продовжив він. – Жанна д'Арк, святий Іван Богослов. Існують деякі подібності. Інколи вони спричиняють біль. Інколи з'являються десь і зсередини, з області пупка, наче тіло їх виштовхує. А іноді здається, що вони тільки зовнішні. Після всього дуже часто непритомнієш. Це виснажує. Ось що я можу тобі розповісти. Тепер скажи, що про це думаєш.

– Неважливо, що я думаю, – мовив я. – Скажи: а чому це все, по-твоєму, відбувається?

– Думаю, я некрасиво розпрощався, – відповів Апу. – Я був не в найкращій формі. Виїхав, не помирившись. Ось тут ти зі мною не погодишся. Ми розгнівали знайомих духів, божеств тієї землі. Це можна робити правильно й неправильно, а я, ми усі – ми просто рвонули геть, просто відірвали той клапот сторінки, на якому стояли, і це було по-своєму насильство. Треба заспокоїти минуле. Я тепер дуже гостро відчуваю, що не можу побачити свого шляху вперед. Таке

враження, що його просто немає. Або інакше: для того, щоб був шлях уперед, спершу треба здійснити подорож назад. От що я думаю.

– Це ти про що? – запитав я. – Я хочу сказати: хіба ти можеш скласти якусь жертву тому, хто за цим стоїть? Для мене це темний ліс. Я чогось не доберу.

– Я мушу повернутися, – пояснив він. – Принаймні Юба хоче туди з'їздити. Тож думай про це як про комбінацію туристичної подорожі й ліків проти ностальгії. Думай про це так, що мені потрібно з'ясувати, чи залишилося для мене там якесь «там». Тоді тобі не треба буде наражати на небезпеку свій раціоналістичний світогляд.

Останні слова він вимовив майже з люттю. Та потім – вибачлива усмішка, що мала згладити жорсткість його тону.

– А якби ти не поїхав, як думаєш, що було б?

– Якби я не поїхав, – відказав він, – тоді, думаю, темні сили з минулого прилетіли б з іншого кінця світу і, певно, знищили б нас усіх.

– Ого.

– Мабуть, запізно вже. Може, темні сили вже надумалися, що робити. Але я збираюся спробувати. А Юба тим часом зможе пройти ввечері по Марін-драйв, подивитися на верхові сади на Малабарському пагорбі, подивитися кіностудію, а ще ми, мабуть, зробимо вилазку, щоб глянути на мавзолей Тадж-Бібі в Агрі – чом би й ні.

– І скоро ви рушаєте?

– Сьогодні ввечері, – відповів він. – Поки ще не пізно.

23

Щоразу, коли я дізнавався щось про минуле сім'ї Голденів, то усвідомлював, що в їхній родинній оповіді існують прогалини.

Про деякі речі не розповідалося, і складно було розвідати, як відхилити завісу, котра покрила всю цю історію. Апу, здавалося, чогось боявся, але напевно не був то жоден привид. Більш імовірними видавалися скелети в шафі. Я впіймав себе на тому, що думаю, не вперше й не востаннє, про історію, яку Нерон Голден розповів мені в «Російській чаювальні», коли ми вперше вибралися туди удвох – про «Дона Корлеоне».

Пізніше того дня я зізнався Сучітрі:

– Шкода, що я не поїду разом із ними. Це могла б бути важлива частина всієї історії.

– Якщо ти працюєш над докукомедією, – відповіла вона, – то візьми й придумай.

Я дещо спантеличився:

– Отак просто придумати?

– У тебе ж працює уява, – відповіла вона. – Уяви це.

Золота історія, пригадалось мені. Для римлян – небилиця, фанаберія. Брехня.

Сталося так і не сталося так, що великий ситарист Раві Шанкар за все своє життя грав лише на чотирьох ситарах, і на одному з них він дечого навчав «бітла» Джорджа Гаррісона, і ці уроки відбувалися в апартаменті гранд-готелю над гаванню, а тепер Раві Шанкар помер, а ситар у скляній шафці залишився доброзичливо спостерігати за тим, як снують туди-сюди гості апартаменту. Гранд-готель якнайкращим чином відреставрували після звірського терористичного нападу, міць старих кам'яних мурів утримала будинок на місці, а інтер'єр виглядав ще краще, ніж колись, та половина номерів пустувала. Перед готелем встановлено огорожі, метало-детектори й гнітючу охоронну апаратуру, і всі ці засоби захисту нагадували про колишнє жакіття й радше відлякували, ніж запрошували. Багато відомих бутиків у торгових пасажах зафіксували падіння обсягу збуту на п'ятдесят або й більше відсотків. Терор породив страх, і хоча чимало людей говорили про твердий намір підтримати гранд-готель над гаванню в період відродження, суха мова цифр стверджувала, що *робили вони недостатньо*. Закохані пари й аристократки вже не циндрили грошей на чай і закуски в «Надморській вітальні», та й багато іноземців направлялися деінде. Можна було відремонтувати саму будівлю, але шкода, завдана їй чарам, нікуди не поділася.

Навіщо я сюди приїхав? — запитав Юбу Туур чоловік, що тепер звався Апулеєм Голденом, а ситар Раві Шанкара тим часом наслухав. У цьому будинку загинула моя мати. Я розлюбив це місто. Я що, справді настільки збожеволів, що вірю в привидів і лечу на інший край світу — в ім'я чого? Якогось екзорцизму? Це дурість. Так, наче я чекаю, поки щось не станеться. А що може статися? Нічого. Будемо собі туристами, а потім повернемося додому. Ходімо випити кави до

«Леопольда» та полюбуватися мистецтвом до музею імені Бгау Даджі Лада й до музею Принца Вельського, який у мене язик не повертається назвати музеєм імені Чатрапаті Шиваджі, бо тому до одного місця було мистецтво. Покуштуймо вуличної їжі на пляжі Човпатті, щоб заробити собі розлад шлунку, як справжні іноземці. Купімо собі пару срібних браслетів на Чор-базарі, подивімося на фризи Кіплінгового батька, посмакуймо крабами в часниковому соусі в Кала-Годі, посумуймо через закриття «Ритм-Гаузу» й пом'янімо також кафе «Самовар». Якщо нам хочеться музики, ходімо до «Блю Фрог», панорамних краєвидів — до «Аера», моря — до «Ауруса», світла — до «Трайста», дівчат — до «Трилоджі», а гайпу — до «Гайпа». Ну його в задницю. Ми вже тут, то нема чого сидіти.

Заспокойся, попрохала вона. Ти істеризуєш.

Щось має трапитися, відповів він. Мене не дарма притягнуло сюди з іншого кінця світу.

У вестибюлі на нього накинулася ефектна жінка.

Граучо! — вигукнула вона. Ти повернувся! Тоді спіймала на собі погляд красуні-сомалійки. Ой, вибачте, перепросила. Я його знаю з дитинства. Його старшого брата ми кликали Гарпо, ну, розумієте. Вона постукала себе по скроні. Бідолашка. А цього називали Граучо, бо він весь час бурчав і ганявся за жінками.

Розкажіть мені про це, попросила Юба Туур. Ми мусимо забачати вечірку! — вирішила ефектна жінка. Подзвони мені, дорогенький! Подзвони мені! Я всіх скличу. Вона кудись помчала, говорячи в телефон.

Брови Юби Туур запитально звернулися до Апу.

Не можу згадати, як її звати, відповів він. Таке враження, що бачу її вперше в житті.

Граучо, мовила потішена Юба Туур.

Так, відповів він. А Д мав прізвисько Чико. Ми були сраними братами Маркс. Морозиво, купуйте фруктове морозиво! Я не хочу належати до клубу, який може прийняти мене в свої члени. Такий пункт є в кожній угоді, це називається клавзула адекватності. Ха-ха-ха... Ви мені зуби не заговорюйте: адекватностей не можна взути. У скільки обійдеться спустити вас у каналізаційний люк? Обійдетесь. Я провів чудовий вечір, але не цей. Я й тебе вбив би за гроші. Ха-ха-ха. Ні, ти мій друг. Тебе я вбив би задарма. Варто було податися на інший кінець світу, щоб цього спекатися.

Задля цього варто було сюди приїхати, сказала вона. Я дізнаюся про тебе такі речі, про які й не підозрювала, а ми ще ж навіть із готелю не вийшли.

Я шукав таку дівчину, як ти, сказав він, наслідуючи Граучо. Не тебе, а таку, як ти.

Перехід.

Не встигли вони ступити кількох кроків по Аполло-Бандер у бік Брама, як Юба спинилася й звернула увагу Апу на квартет чоловіків, що майже комічно кидалися в очі; вони парилися в чорних костюмах та капелюхах, усі мали на собі білі сорочки з вузькими чорними краватками й окуляри від сонця; двоє крокували за ними, а інші двоє з протилежного боку вулиці.

Схоже на те, що маємо товариство скажених псів, сказала вона. Чи братів Блюз, яка різниця.

На вимогу пояснень квартет відреагував із поштивістю. Серджі, ми партнери деяких партнерів вашого шанованого батька, промовив той, що найбільше нагадував Квентіна

Тарантіно в ролі Містера Коричневого. Конкретно нам доручили подбати про вашу особисту безпеку й дали інструкцію діяти максимально обережно й непомітно.

Хто доручив? – запитав Апу, роздратовано, підозріливо, досі буркотливо.

Серджі, ваш шанований батькоджі, своїми каналами. Вашому високоповажному батькові не було відомо про ваше рішення повернутися, і після того, як він дізнався про ваше повернення сюди, він хвилюється про вашу безпеку й хоче, щоб усе було добре.

У такому разі повідомте мого шанованого батька тими ж каналами, що мені не треба няньок, а після цього ласкаво прошу вас забратися.

Містер Коричневий ще більше засмутився. Ми не маємо повноважень повідомляти, відповів він. Наша справа лише виконувати розпорядження.

Це був глухий кут. Нарешті Апу знизав плечима й повернувся. Тоді тримайтеся позаду, звелів він. Не підходьте близько. Я не бажаю, щоб ви з'явилися в полі мого зору. Якщо я поверну голову, відскочте. Не потрапляйте мені на очі. Те саме стосується моєї супутниці. Тікайте з-перед очей.

Містер Коричневий схилив голову з виразом смиренної печалі на обличчі. Гаразд, серджі, мовив він. Ми будемо намагатися.

Вони постояли, спостерігаючи за човнами в порту. Це просто смішно, промовив Апу. Я розумію, що він організував спостереження за Петєю, коли той подався в свій похід, бо то Петя, але мене йому треба почати сприймати як дорослого.

Юба захихотіла у своїй незворушній манері. По дорозі сюди, сказала вона, я думала: Індія, мене шокують картини

зlidнів, певно, це ще гірше, ніж у нас, а якщо й так само зле, то все одно інакше – хай там що, я маю себе відповідно налаштувати. Я гадки не мала, що тільки ми приїдемо в місто, відразу потрапимо в боллівудський фільм.

Перехід.

Коли вони повернулися після вечері до готелю, у вестибюлі на них чекав якийсь добродій – сивий, з орлиним профілем, одягнутий у кремовий костюм і краватку крикетного клубу, із капелюхом від «Борсаліно» в руках. Він розмовляв аристократичною англійською, хоча англійцем не був.

Перепрошую, вибачте, будь ласка. Чи ви не матимете нічого проти, сподіваюся, ви не сприймете цього як нахабства, якщо я наважуся попросити дослівно кілька хвилин вашого часу?

У чому справа?

Чи не могли б ми, можливо, було б краще у більш відлюдному місці, чи міг би я наважитися про це попросити? Трохи далі від чужих очей і вух?

Юба Туур аж заплескала в долоні. Я думаю, ти це все підлаштував, звернулася вона до Апу. Щоб мене розважити й піддурити мене, що так відбувається весь час. Звісно, сер, звернулася вона до чоловіка в кремовому костюмі. Ми радо запросимо вас до свого апартаменту.

Витіснення.

В апартаменті. Чоловік ніяково стояв біля скляної шафки з ситаром Раві Шанкара, мнучи пальцями криси капелюха й не приймаючи запрошення сісти.

Я впевнений, що моє прізвище вам нічого не скаже, промовив він. Мастан. Моє прізвище Мастан.

Ні, вибачте, я не чув цього прізвища, визнав Апу.

Я вже не молодий, відповів пан Мастан. Господь дарував мені більш як сім десятків років життя. Але майже пів сторіччя тому, коли я був молодим працівником поліції з відділу кримінальних розслідувань, мене, можна сказати, дещо об'єднувало з одним партнером вашого батька.

Ще один партнер партнерів, сказав Апу. Сьогодні на них щастить.

Вибачте моє запитання, продовжив пан Мастан. Чи ваш високоповажний батько коли-небудь розповідав вам про свого партнера – чоловіка, якого він жартома називав Доном Корлеоне?

Тепер Апу замовк – так виразно й глибоко, що мовчання стало промовистим. Пан Мастан поштиво кивнув головою. Мені завжди цікаво було, продовжив він, наскільки сини вашого батька посвячені в його ділові операції.

Я митець, відповів митець. Я не завертаю собі голову фінансами.

Звичайно, звичайно. Це цілком природно. Митець живе у вищих сферах і не переймається мерзенним металом. Я сам завжди захоплювався божественним духом, хоча, на жаль, сам за натурою інший.

Юба помітила, що Апу, перетравивши слова «працівник поліції» й «Дон Корлеоне», слухає надзвичайно уважно.

Чи я можу розповісти про мій зв'язок із партнером вашого батька, з тим доном, – запитав пан Мастан.

Так, прошу.

Одним словом, сер, він зруйнував мені життя. Я переслідував його, сер, за різноманітні порушення права й поважні

злочини. Я йшов за ним по гарячих слідах, якщо можна так висловитись. Тоді я був молодим і ще не набрався міської мудрості. Я був чесний, сер, непідкупний. Без сумніву, чимало впливових людей могли б назвати мене перепону, перешкодою, що не давала добре змастити коліщата суспільства, аби вони справно крутилися. Може, й так, але ось такий я тоді був. Чесний, непідкупний, перепона. Партнер вашого батька поговорив із вищими чинами, не такими безкомпромісними, і мене відсторонили від справи й відправили у вигнання. Вам знайомий поет Овідій, сер? Він не догодив імператору Августу, за що був висланий на Чорне море й ніколи не повернувся до Риму. Така була й моя доля – роками нидіти без надії на просування по службі в маленькому гірському містечку в штаті Гімачал-Прадеш, відомому з масового вирощування грибів і червоного золота, себто помідорів, а також як місце заслання Пандавів у міфологічних часах. Я теж трохи був Пандавою в своєму грибно-помідорному засланні. Через багато років щастя усміхнулося мені. Доля вчинила так, що один місцевий добродій, імені якого не буду тут згадувати, розгледів у мені чесну людину, тож я залишив лави поліції й почав охороняти плантації грибів і помідорів від розкрадання. З часом, сер, я залишив гори й досягнув успіху в сфері охорони й приватних розслідувань. Дякую Богу, що мені вдалося. Тепер я приватна особа на заслуженому відпочинку, і мою справу продовжують сини, але я тримаю руку на пульсі, сер, що так, то так.

Навіщо ви прийшли сюди – розповісти мені цю історію, запитав Апу.

Ні-ні, сер, ви помиляєтеся, і це все моя провина, бо я надто багато говорю й затягнув зустріч, яка мала бути коротшою. Я прийшов повідомити дві речі. Перша – це те, що

хоч я вже не поліціант, а Дона Корлеоне, який зруйнував мені життя, взагалі вже немає, я досі шукаю справедливості.

А що це має спільного зі мною?

Це стосується вашого видатного батька, сер. Він займає високу позицію, набагато вищу, ніж я міг би навіть мріяти, але навіть у моєму віці, з Божою поміччю і використовуючи силу закону, я поставлю його на місце. Він був партнером мого заклятого ворога, дона, і його співучасником, і він єдиний, хто залишився, і от чому.

Ви прийшли погрожувати мені й моїй сім'ї. Я вважаю, ви зловживаєте гостинністю.

Ні, сер, я знову заговорився й відхилився від суті. Я не прийшов погрожувати. Я прийшов попередити.

Про що?

Сім'я, котра так близько співпрацювала з донами, сказав пан Мастан, а потім без жодного слова прощання змотує вудочки й виїжджає. Можливо, така сім'я залишила позаду, в цьому місті, когось із ображеними почуттями. З ображеними почуттями й незалагодженими справами. І, можливо, в переконанні, що їх залишили в халепі, частково завдяки вашому шанованому батьку. Ці люди з ображеними почуттями не такі великі люди, як ваш батько. Можливо, у місцевому масштабі досить великі, але загалом у світовому масштабі – маленькі. Не можна сказати, що вони не мають впливу тут на місці, але це вплив локальний. Напевно, ваш батько поза межами їхньої досяжності. Але ви – чи то з наївності, чи дурості, чи нахабства, чи відчайдушності – ви повернулися.

Думаю, вам треба піти, мовила Юба Туур. А після того, як пан Мастан вклонився й вийшов, звернулася до Апу: думаю, нам також треба звідси забиратися. Якомога швидше.

Це все дурниця, заперечив він. Просто це старий образений чоловік, яких хоче помститися. Це пусті погрози. Без жодного змісту.

Все одно я хочу виїхати. Кіно скінчилося.

Зненацька він припинив суперечку. Так, промовив він. Згода. Поїхали.

Перехід.

Джордж Гаррісон грав на ситарі в «Within You Without You», «Tomorrow Never Knows», «Norwegian Wood» і «Love You To». Усі літаки відлітали серед ночі, тож, коли вони спакувалися й були готові рушати, вже стемніло, і вони сиділи в темряві й уявляли, як Джордж і Раві Шанкар сиділи на цьому самому місці й творили музику. Якийсь час вони не розмовляли, а потім заговорили.

Розповім тобі про щось, що мені в молодості сказав батько, перервав мовчанку Апу. Сину мій, сказав він, найбільша сила в житті цієї країни – не уряд, не релігія і не підприємницький інстинкт. Це – хабарництвойкорупція. Він так це назвав, одним словом, наче електромагнетизм. Без хабарництва нічого не вдасться вдіяти. Саме хабарництвойкорупція змащує коліщата нації і є вирішенням усіх проблем нашого народу. З'явився тероризм? Сядьте за стіл із ватажком терористів, підпишіть незаповнений чек, підсуньте йому через стіл і скажіть: постав стільки нулів, скільки тобі хочеться. Відколи він ховає чек до кишені, проблема вирішена, бо в нашій країні ми розуміємо: у хабарництвійкорупції є своя честь. Якщо людину раз купили, вона куплена на все життя. Мій батько був реалістом. Коли хтось працює на такому рівні, одного дня той чи інший мафіозі неодмінно застукає

у ваші двері й або запропонує хабаря, або буде його вимагати. Тут неможливо залишитися з чистими руками. В Америці майже так само, сказав батько після переїзду за океан. Тут у нас теж є свій Ціпа, свій Малий Арчі, свій Скажений Фред, свій Гладкий Френкі. Вони також вірять у честь. Тож наші світи, певно, не так відрізняються, як ми вдаємо.

Він говорив із вами про це.

Нечасто, зізнався Апу. Але кілька разів виголосив свою промову про хабарництвойкорупцію. Ми не раз її вислухали й добре запам'ятали. Поза тим я не дуже вникав.

І як тобі тепер, коли ми так швидко виїжджаємо? Ми зустріли скільки – двоє людей. Ти так і не показав мені, куди ходив до школи. Ми не купили жодного піратського відео. Ми тут ще не побували.

Мені стало легше.

Легше? Чому?

Я не мушу вже тут залишатися.

І як тобі те, що стало легше? Тобі приємно звідси виїжджати? Хіба це не дивне відчуття?

Не зовсім.

Чому?

Бо я переконався у своїй повній мінливості. У тому, що під тиском життя можна просто перестати бути тим, ким був, і просто бути тим, ким став.

Я так не думаю.

Наші тіла змінюються весь час. Наше волосся, наша шкіра, геть усе. У семирічному циклі кожна клітина нашого організму замінюється іншою клітиною. Через кожні сім років ми стаємо на сто відсотків іншими людьми. Чому ж так само не може бути з людським «я»? Пройшло вже набагато більше, ніж сім років, відколи я звідси виїхав. Тепер я інший.

Я не певна, що про це говорить наука.

Я не говорю про науку. Я говорю про душу. Душу, яка не складається з клітин. Дух у машині. Я кажу, що з часом старий дух виходить, а його місце займає новий.

Значить, через сім років я не знатиму, хто ти такий.

А я не знатиму, хто ти така. Може, нам треба почати все спочатку. Може, ми змінні. Так уже воно є.

Може, й так.

Перехід.

Ніч була сирою. Навіть ворони послули. Сумновидий Містер Коричневий та інші скажені пси чекали біля входу й мали на собі, попри темряву, сонцезахисні окуляри.

Ми відпустили ваше таксі, сказав Містер Коричневий. Наш обов'язок завезти вас до Міжнародного аеропорту імені Чатрапаті Шіваджі, колишнього Сагар.

Але ж ви й причепливі, сказав Апу. Ви нам не потрібні.

Це буде нам за честь, відповів Містер Коричневий. Дивіться, ось чекають три «мерседеси»-седани. Голова колони, ваше авто й машина прикриття. Просимо. Для вас лише найкраще, серджі. «Майбах» S-класу, це все одно, як приватний реактивний літак на шосе. Так у книжках пишеться. Я сам буду супроводжувати вас у цьому першокласному авто.

Нічне місто приховало від нього свою натуру, коли він виїжджав, повернулося до нього спиною, як він сам повернувся спиною до міста. Фасади будинків були похмурі й замкнуті. Вони перетнули затоку Магім морським мостом, але потім занадто рано, не доїхавши до з'їзду до аеропорту, звернули з магістралі Західний експрес.

Чому ви їдете цією дорогою? — запитав Апу Голден, і тоді Містер Коричневий обернувся, зняв окуляри, і відповіді вже не було потрібно.

Це справа, пов'язана з бізнесом, сказав Містер Коричневий. Нічого особистого. Просто один клієнт запропонував більшу суму, ніж інший. Один клієнт, який уже дуже давно не мав замовлень, проти іншого, постійного клієнта. Сер, ідеться про те, щоб ваш шанований батькоджі отримав повідомлення. Він його зрозуміє, не сумніваюся.

Нічого не розумію, крикнула Юба. Що за повідомлення?

Містер Коричневий повагом відказав: Повідомлення таке — сер, ваші дії ускладнили нам життя після того, як ми просили утриматись від них. Але ви їх вчинили, а потім відгородилися від нас континентами й океанами, а ми не мали ні засобів, ні наміру вас переслідувати. Але тепер ви нерозумно дозволили вашому синові приїхати. Приблизно такий комунікат. Я перепрошую, пані, ви лише невинний свідок, правда ж, ви лише випадкова жертва. Мені дуже прикро.

Машини переїхали якимось другорядним мостом через річку Мітхі біля великих нетрів Дгараві, і музика в лиснючому срібному «майбаху» зазвучала на повну гучність. Багатії собі розважаються. А що ж іще. Чом би й ні. Нема й мови, щоб хтось почув якісь постріли. Зрештою, на дулі був глушник.

Похорони в тропіках відбуваються швидко, але розслідування вбивств неминуче спричиняють затримки. Після трагічної новини я щодня з'являвся в домі Голденів, і здавалося, що нещастя затримало час. Виглядало так, ніби ніхто й ніщо не рухалося, окрім кімнати, де пані Патяк і пані Метуші залягоджували справи повернення тіл, та навіть їхній кабінет здавався загорнутим у завісу мовчання. Петя повернувся додому, щоб бути біля батька, але майже весь час сидів, зачинившись зі своїм психотерапевтом, у кімнаті блакитного світла. Д Голден також більшість днів проводив у домі, весь у чорному, забившись у куток, де його тримала за руку Рія. Ніхто не озивався. Поза домом якийсь час історія гриміла. Френкі Соттовоче був усюди, оплакуючи загибель своєї зірки скульптурного мистецтва. Родичі загиблої жінки, високі й сповнені грації, із гідністю королівських вартових стояли за Соттовоче перед телевізійними камерами зі смутком у безслізних очах. Нерон Голден не з'являвся на людях, але ми, що були в домі, чітко бачили, що в ньому щось надламалося, що отримане ним повідомлення не з тих, від яких легко оговтуються. На іншому кінці світу також панували гамір і мовчання. Були поліціанти, розттини, журналісти й усі

звуки сирен, що супроводжують насильницьку смерть, але всі, хто знав ту сім'ю до її переїзду до Нью-Йорка, залишались невидимими, не озвалися жодним словом, немовби тиша огорнула також утрачений світ Голденів, наче саван. Та незідентифікована жінка, що привітала Апу в готельному вестибюлі вигуком «Граучо», — її не було видно. Інші жінки, про яких він говорив, його три давні кохання, колишні, що кружляли над головою, не з'явилися з ним попрощатися. Виглядало так, ніби місто повернулося спиною до тих, що відбули — і за кордон, і на той світ. Якщо Містера Коричневого та його партнерів заарештували, ми про це не дізналися. Ця новина зникла із заголовків. Граучо помер. Життя котилося далі.

Дві дракониці з дому Голденів, як і очікувалося, блискуче справилися із завданням швидкого повернення тіл додому після того, як їх віддали відповідні мумбайські органи. Вони звернулися до однієї реномованої фірми з громіздкою назвою БМРПП — Бюро міжнародних ритуальних послуг і перевезень, яка оперативно приготувала все необхідне для транспортування тіл, включно з герметичними трунами й контейнерами для перевезення з американською атестацією. Фірма підготувала всю документацію, отримала завірені англійські переклади свідоцтв про смерть і письмову згоду місцевих органів на вивезення тіл, а також знайшла найшвидший можливий термін повернення Апу і Юби до Нью-Йорка. На пероні аеропорту імені Кеннеді відбулося сумне розлучення. Френкі Соттовоче й родичі сомалійської мисткині забрали тіло Юби, щоб поховати згідно зі своїм звичаєм. Апу повернувся на Макдугал-стріт.

Це було незвичне й недоладне прощання. Запечатана труна залишилася закритою. Тіло не було забальзамоване,

тож закони штату не дозволяли прощання з відкритим віком. Після того, як Нерон не погодився на жодну релігійну церемонію й обрав кремацію, а не поховання, працівник БМРПП схилив голову й запропонував, що на годину залишить родину у власному гроні, а тоді повернеться. Пізніше він привезе їм прах. Або, якщо вони бажають, сам ним розпорядиться.

— Ні, — заперечив Нерон. — Привезіть його.

Працівник похоронного бюро знову похилив голову.

— Якщо дозволите, — сказав він тихо. — У цьому штаті немає закону, який регулює, де можна зберігати чи розвіювати прах. Ви можете помістити його в крипту, нішу, могилу або якийсь резервуар у домі — як вам завгодно. Якщо ви захочете його розвіяти, чиніть як вважаєте за потрібне, але краще не робити цього на видноті. Попіл після кремації нешкідливий і не несе жодної загрози для громадського здоров'я. Розвіяння на приватній ділянці вимагає згоди її власника, а якщо ви захочете розвіяти попіл на публічній території, незайвим буде перевірити місцевий план зонування. Якщо бажаєте розвіяти попіл на узбережжі або в Нью-Йоркській бухті, вам необхідно пам'ятати про вимоги Управління з охорони довкілля, що стосуються поховання в морі...

— Годі, — перебив його Нерон Голден. — Припиніть і негайно забирайтеся звідси.

За цілу наступну годину не пролунало жодного слова. Василіса забрала малого Веспасіана нагору, а решта нас залишилася стояти або сидіти в товаристві труни, кожен на самоті з власними думками. У цю жажливу годину я усвідомив, що після смерті Апу нарешті переконав мене в чомусь, чого я не хотів визнавати впродовж нашої дружби: що людське невимовне неодмінно співіснує з тим, що піддається

пізнанню, і що люди криють у собі таємниці, яких не розтлумачать жодні пояснення. Як би я не намагався, я не міг пояснити тієї легкості, з якою він, з-поміж усіх Голденів, погодився скинути свою індійську шкіру й вирушити на захід зі свого міста до Гринвіч-Вілидж. Старий мав за плечима досить темних справ, Петя — достатньо реальний і злободенний розлад, а Діоніс — достатньо потаємних прагнень на майбутнє; цим і можна було пояснити їхній вибір, але Апу був глибоко залучений у життя рідного міста, кохав і був коханий, і розбите серце не видавалося достатнім поясненням його бажання виїхати. Голос розуму в мені припускав, що з усіх синів Нерона він найвиразніше достеріг тіньові справи батька й це його налякало — і, може, це була частина правди. Можливо, те, що він говорив про стару школу виховання, коли батькові рішення вважалися обов'язковим до виконання законом, також мало з цим щось спільне. Але інший голос — голос, який він мені прищеплював, а я цьому опирався — тепер викликав в уяві іншу картину: Апу сидить, мабуть, схрестивши ноги, й медитує на широкій мармуровій терасі родинного дому на пагорбі із заплющеними очима, зазираючи всередину, чи куди він там ще зазирає у пошуках поради, і чує інший голос — не той, що шепотів до мене, а може, й той самий, або ж це був його голос чи голос, ним придуманий, або ж, як він сам би це сформулював, він під'єднався до чогось, у що завжди вірив, — до голосу Всесвіту, мудрості всього суцього, голосу, якому довіряв; і той голос промовив: *Рушай*. І він, як Жанна д'Арк, як святий Іван Богослов, як вигаданий ним самим «Апу Голден», якого в Нью-Йорку переслідували привиди його колишнього Я, — як містик, яким він і був, послухавшись своїх голосів або, як сказали б ми, скептики, *під дією пориву*, рушив.

Містичний досвід існує. Я це зрозумів. Коли моє раціональне Я повернуло втрачені позиції, воно ствердило: так, згода, але це був досвід внутрішній, а не зовнішній; суб'єктивний, а не об'єктивний. Якби я стояв біля Апу в його студії на Юніон-сквер, то не побачив би його привидів. Якби я присів біля нього на тій валкешварській терасі сім з половиною років тому, Сила не промовила б до мене. Не кожен може стати лицарем-джедаєм. Багато австралійців вважають, що вони можуть, це правда. І Апу, певне, навчився довіряти й використовувати те, що він назвав духовним рівнем. Але я – ні, ні, ні.

Упродовж сорока днів і ночей після повернення Апу дім Голденів був у жалобі, недоступний, із запнутими шторами не лише вночі, а й серед білого дня, із зачиненими віконницями, і якщо хтось до нього входив або з нього виходив, то чинив це безтілесно, наче привид. Нерон зник із очей. Я здогадувався, що Петя повернувся і, можливо, його супроводжував також психотерапевт Летт, але це було лише припущення. Петя Голден не прийшов до труни свого брата, що стояла у залі дому Голденів, не вибачив його, ніколи не згадав його імені й не запитав, що сталося з тілом Юби, чи є якась могила, яку можна відвідати, – не запитав жодного разу. Деякі рани не гояться. Мешканці Садів жили своїм життям і з розумінням прийняли відсторонення травмованого дому від їхнього маленького світу. Я не ходив туди, хоч моє бажання бачитися з маленьким Веспасіаном не ослабло. Раз мені спало на думку зв'язатися з Василісою, щоб виблагати можливість із ним побачитися, але, заздалегідь свідомий того, яку різку відповідь отримаю, я прикусив язик. У будь-якому разі це був для мене насичений період;

ми з Сучітрою мали роботи по самі вуха. У тому політично-му сезоні нас затягнуло в світ політичних відео, особливо для жіночих організацій, що обстоювали регулювання дітонародження й критикували республіканську нечутливість щодо жіночих питань. Ми здобували визнання; того року наші кліпи завоювали премії «Поллі» в категорії політичних реклам, зокрема той, у якому розповідає свою історію дівчинка – жертва торгівлі людьми. Сучітра, що скоротила своє професійне ім'я для полегшення вимови до Сучі Рой, стала майже медіазіркою, а я був щасливий у ролі її помічника. Тож я відвернувся від смерті в бік життя. Але життя того року зробилося гучним, а навіть тривожним. Поза закритим світом Садів справи починали виглядати зовсім дивно.

Залишивши той зачарований – а тепер трагічний – кокон, можна було виявити, що Америка залишила реальність десь позаду й увійшла у всесвіт коміксів; на Вашингтон, ДіСі, як ствердила Сучітра, напали персонажі «ДіСі». Це був рік Джокера в Готемі й поза його межами. Месника в плащі ніде не було видно – була це епоха без героїв, – зате його одвічний ворог у пурпуровому сюртуку й смугастих панталонах був усюди, виразно захоплений своїм одноособовим пануванням на сцені, і з насолодою перебирав на себе всю увагу. Позбувшись Загону самогубців, своїх нікчемних конкурентів, він дозволив кільком своїм підвладним вважати себе майбутніми членами адміністрації Джокера. Пінгвін, Загадник, Дволикий і Отруйний Плющ ставали в шерг за Джокером на переповнених стадіонах, погойдуючись, немов ду-вопові підспівувачі, а їхній проводир розводився про незрівнянну красу білої шкіри й червоних губів перед захопленою публікою в зелених клоунських перуках, що в один голос скандувала: *Ха! Ха! Ха!*

Походження Джокера було предметом дискусій, і він сам, здавалося, упивався тим, що суперечливі версії воюють за повітряний простір, але щодо одного факту були згідні усі, й запеклі прихильники, й непримиримі противники: він був абсолютно, на всьенку голову божевільний. Що чудувало, що вчинило цей виборчий рік цілком несхожим на інші — це те, що люди підтримали його, *тому що* він був божевільний, а не попри це. Риса, яка дискваліфікувала б кожного іншого кандидата, учинила його героєм для його прихильників. Сикхи-таксисти й ковбої з родео, навіжені ультраконсерватори й чорношкірі нейрохірурги — усі були згідні: ми любимо його за божевілья, слиняві евфемізми — це не для нього, він ріже правду-матку, каже все, блядь, що хоче сказати, грабує той банк, який йому спаде на думку, вбиває кожного, кого йому заманеться, — свій хлопець. Чорний кажан-лицар подався геть! Прийшов новий день, але ж і комедія буде! Нехай живуть Сполучені Штати Джокера! СШД! СШД! СШД!

Це був рік двох бульбашок. В одній із цих бульбашок Джокер пронизливо верещав, а юрми, як по команді, заходилися закадровим сміхом. У цій бульбашці клімат був незмінним, і арктична полярна шапка була лише черговим ласим шматком для забудовників. У цій бульбашці вбивці зі зброєю в руках реалізували свої конституційні права, тоді як батьки вбитих дітей були неамериканцями. У цій бульбашці, якщо її мешканці переможуть, президент сусідньої країни на південь, що надсилав до Америки гвалтівників і вбивць, буде змушений заплатити за стіну, яка розділить обидві держави, щоб затримати вбивць і гвалтівників із південного боку кордону, де їм місце; тоді буде покладено край злочинності; і вороги країни будуть негайно й цілковито розгромлені; і масові депортації будуть добрим виходом; і журналістки

сприйматимуться як негідні довіри, бо в них звідкись там тече кров; і відкриється, що батьки загиблих героїв війни працюють на ісламських радикалів; і не треба буде дотримуватися міжнародних договорів; і Росія буде нам другом, і це не матиме нічого спільного з підтримкою Джокерових оборудок російськими олігархами; і значення різних речей зміняться; численні банкрутства сприйматимуться як підтвердження надзвичайних бізнес-компетенцій; а три з половиною тисячі судових позовів свідчитимуть про діловий хист; а розведення на гроші контрагентів буде доказом крутого підходу до ведення бізнесу; а продажний університет свідчитиме про відданість справам освіти; і коли Друга поправка матиме статус священної, Перша його не матиме; отож тих, хто критикуватиме лідера, чекатимуть серйозні наслідки; а афроамериканці на це все пристануть, бо що їм до лиха втрачати. У цій бульбашці знання було невігласством, верх був низом, а відповідною персоною для контролю над кодами запуску ядерних ракет був зеленуволосий, білолиций, кривочервоноустий гиготун, який чотири рази перепитував військових радників, чому використання ядерної зброї — це така погана ідея. У цій бульбашці дотепними були гральні карти з лезами, дотепними були бутоньєрки, що бризкали людям кислотою в очі, дотепним було висловити бажання сексу з власною донькою, дотепним був сарказм, навіть якщо те, що ним називалося, було зовсім не саркастичне, дотепними була брехня, ненависть, фанатизм і цькування, і настав тоді, а можливо, майже настав, або невдовзі міг настати, якщо всі жарти вдадуться, рік тисяча дев'ятсот вісімдесят четвертий.

В іншій бульбашці — як колись навчили мене батьки — перебувало місто Нью-Йорк. У Нью-Йорку, принаймні тоді,

ще трималася якась реальність, і мешканці міста ще здатні були розпізнати афериста. Ми в Готемі знали, хто такий Джокер, і не бажали мати нічого спільного з ним, із тією донькою, до якої його вабило, чи з тією донькою, про яку він ніколи не згадував, чи з його синами, які вбивали слонів і леопардів задля спортивного інтересу. «Я візьму Мангеттен!» – вищав Джокер, звисаючи з даху хмарочоса, а нас смішив він сам, а не його самозакохані жарти, тож йому треба було рушати в дорогу туди, де люди ще не розкусили або навпаки, добре знали, що він за один, і саме за це його любили – в ту частину країни, що була така ж очманіла, як і він сам. Його люди. У небезпечно великій кількості.

Це був рік великої битви між навіженою уявою й сірою дійсністю: з одного боку була *la chose en soi*, ймовірно непізнавана, але правдоподібно суцзя річ у собі, світ, яким він був незалежно від того, що про нього говорилося чи як він сприймався, уживаючи кантівського терміну – *Ding an sich*, а з іншого був цей персонаж коміксів, що перетнув межу між сторінкою й сценою (по-своєму нелегальний мігрант, подумалось мені), чиїм планом було в напускній веселості перетворити всю країну на сучасну версію крикливого графічного роману, переповненого чорношкірими злочинцями, жидами-перевертнями, гандонами й пиздами – слова, що він іноді полюбляв вставити в розмову, аби допекти ліберальній еліті; у цьому коміксі вибори були фальсифіковані, медії корумповані, а все, що ти ненавидів, було змовою проти тебе, але в кінці! Круто! Ти виграєш, клоунська перука перетворюється на корону, а Джокер стає Королем.

Залишалось пересвідчитися, коли надійде листопад, чи країна розділить нью-йоркські настрої, чи захоче натягнути на голову зелену клоунську перуку й зайтися сміхом. *Ха! Ха! Ха!*

Поки розігруються наступні акти трагічної драми дому Голденів, я спрямовую свою увагу – тепер! Але тоді я закинув свої обов'язки! – на дедалі болісніше життя Діоніса Голдена. З [ним] важко було підтримувати якийсь більш-менш постійний зв'язок. (Я досі вживав форми чоловічого роду займенників, дієслів і прикметників, коли думав про [нього]), хоча з часом це видавалося дедалі більше не на місці, тож тепер із думкою про [його] двозначність я беру їх у квадратні дужки. З огляду на відсутність чітких вказівок із [його] боку – «Я ще не знаю, які мої займенники», дещо ніяково зізна[в]ся [він] мені, – я прийняв таке тимчасове рішення.)

Світ навколо Д, світ, у якому Д почува[в]ся хоч у якійсь безпеці, зморщився до двох із половиною місць: клубу для дівчат «2 мости» на Маркет-стріт поблизу трьох ігрових майданчиків на розі Мангеттенського мосту й магістралі ФДР, де [він] працюва[в] волонтером чотири дні на тиждень, та квартири в Чайна-тауні, де вони жили з Рією З. Іноді вони навідувалися до нічного клубу на Орчад-стріт, де співала вогняноволося Айві Мануель – це було напівмісце в [його]

зоні комфорту – але тоді з'являлися питання, як одягтися, хто може підійти й що сказати, поставала також проблема сором'язливості Д, що дедали більше [його] паралізувала. У «2 мостах» проблему вбрання вирішила форма унісекс, яку носив персонал клубу: біла сорочка з коміром поверх вільного крою китайських чорних штанів, на ногах – чорні снікери, але деінде Д просто не зна[в], як себе подати. Після пригоди у гардеробній Василіси [він] визна[в] перед собою, що [йому] приємно було носити жіночий одяг, і знайш[ов] у собі силу розповісти про те, що сталося, Рії, а також Айві, і вони це обговорили.

– Добре, – заявила Рія. – Це перший крок. Думай про це як про початок нового періоду, що може тривати років три. Думай про перехід як про заповідь чари. Твої особисті тисяча й одна ніч, під час яких ти перестанеш бути жабою, якою не хочеш бути, й перетворишся, певно, на принцесу.

Айві ж додала:

– Але ти не мусиш іти далі, ніж тобі хочеться. Може, ти просто жабка, що хоче виглядати гарно в рожевому.

[Він] отримув[в] професійну допомогу, хоч насправді це не допомагало. [Йому] весь час кортіло сперечатися зі Спеціалісткою. [Він] відмови[в]ся сказати мені, що це за Спеціалістка, зате вилив[в] мені свої жалі, які стримува[в] у присутності Рії, – її коником була ідентичність, вона присвятила себе ідеї трансморфічної плинності самості, й часами, здавалося, їй дещо занадто не терпілося дочекатися переходу Д з чоловіка в жінку, цілковитої метаморфози. Мені треба було спромогтися [йому] допомогти. Може, я міг би відвернути те, що сталося. Можливо, всі ми могли. А може, Д Ґолден просто не пасува[в] до земного життя.

Я уявляю описану нижче розмову в голій, чорно-білій, схожій на камеру кімнаті, де [оповідач] із відсутнім виразом обличчя сидить на стільці з високою спинкою, а [його] співрозмовницю – в образі високотехнологічного андроїда, щось на зразок поєднання Алісії Вікандер у «Ex Machina» та суперкомп'ютера Альфа 60 у «Альфа-віллі» Годара. Ми не чуємо слів жодної постаті в кімнаті. Синхронного звуку немає. Чути лише Монолог; утім, коли в Монологі цитується пряма мова, рухи губ постатей у кімнаті іноді – не завжди – збігаються з тим, що розповідається. Щось у цій сцені нагадує розмову між ув'язнен[им] і адвокатом у день побачень у в'язниці. Не буде нічого дивного, якби [оповідач] ма[в] на собі помаранчевий комбінезон (якщо сцена буде показана в кольорі) або окупи на зап'ястях і кісточках ніг. Є в цій сцені щось таке, що, якщо її правильно зняти, вона може бути кумедною.

Монолог Д Ґолдена з приводу власної сексуальності та її дослідження Спеціалісткою

Розділ перший. Вона мене питає, з самого початку, ця Спеціалістка, перше питання й відразу напролом: який був твій улюблений колір у дитинстві – рожевий чи блакитний?

Мене таке питання просто збиває з пантелику. Це що, кажу, питання, яке годиться задавати в цей момент світової історії – блакитний чи рожевий?

Зроби ласку, каже, сповни мою забаганку – так, наче це вона пацієнтка, а я мозкоправ.

А я відповідаю, бо на мене саме найшов такий незговірливий настрій: Даяна Вріланд, редакторка «Вог», сказала колись, що рожевий – це індійський синій, тому я підозрюю, що рожевий і блакитний в Індії – це те саме.

Чому тебе так дратує це запитання, дивується вона, це просто вибір одного з двох кольорів. Я могла б запитати, чи тобі більше подобаються іграшкові залізниці, чи ляльки. Чи тобі більше до вподоби таке запитання.

Я мушу тепер уточнити, що мене ніколи не приваблював марксизм, але її лінія наступу пробудила в мені потужні антикапіталістичні настрої. Думаю, кажу їй, що ми вже вийшли поза матеріалістичні категорії, нав'язані ринком: рожеве для дівчинки, блакитне для хлопчика, потяги й зброя для хлопців, ляльки й суконьки для дівчат. Чому ви хочете запхнути мене назад у цей старорежимний дискурс, що геть себе вичерпав?

Ти реагуєш із помітною ворожістю, каже вона. Не вже я зачепила якесь болюче місце, що викликало в тебе такі емоції?

Ладно, кажу, правда така, що моїм улюбленим кольором був жовтий і ним залишився. Якийсь час були в мене спроби лаятися по-жовтому, як друг Стівена Дедалуса: *та к бісу цей жовтий дрючок*^{*}, але та звичка не утрималася.

Добре, каже вона, це вже прогрес, жовтий у спектрі кольорів розташований між блакитним і рожевим.

Мені це видалося тупим, по-неандертальськи тупим, по-кроманьйонськи тупим, але стримуюся й мовчу. Мабуть, це все не для мене, думаю.

А якщо йдеться про друге питання, відповідаю їй, у мене ніколи не було іграшкової залізниці. Тільки доводилося дивитися, як мої брати гралися своєю, хоч вони вже й завеликі були для іграшок. І ще машинками «Скейлекстрик», аж незручно було, ну візьміть уже подорослішайте. Бачте, в нас із моїми єдинокровними братами різниця у віці була чимала. А в мене от була пара тваринок із сандалового дерева для купелі – у воді вони виділяли запах. Слон і верблюд із сандалового дерева. Мої сандалові друзі слухали про вигадані мною пригоди, і щовечора це була якась інша історія у ванній. Що слон ховає в хоботі, чому верблюд ненавидить пустелю – таке всяке. Може, мені треба було їх записати. Більшості з них зараз не пригадаю. Тому, відповідаючи на ваші запитання, припустимо, що коли вибір є між ляльками й іграшковою залізницею, що ж – сандалові ляльки-тварини. Щоправда, не було в мене звички їх вдягати. Тільки розповідати їм історії й мочити у воді.

Так ми й продовжили – вона напирає, я опираюся. У якийсь момент пішла в хід історія про мою мацуху й ключі від будинку. Визнаю: це найгірший вчинок у моєму житті. Так і кажу Спеціалістці. Висловлюю свою скруху. Тільки її скруха не цікавить, вона йде тим самим шляхом, що й Рія, коли ми почубилися в машині. Самою ненавистю мого вчинку не пояснити, каже вона. Врешті ми до цього добралися. А що, коли я припущу, каже вона, що твоїм бажанням було стати

* У перекладі Олександра Тереха й Олександра Мокровольського фраза Лінча звучить: «Та к бісу цей рудий дрючок».

господинею дому. Що, коли саме це лежало в основі. Яка буде твоя найперша реакція. А моя найперша реакція така: бах! я забираюся, нічого з цього не вийде, і коли я вже майже в дверях, вона тихо питає: і що ж ти робитимеш, а я спиняюся, моя витягнута рука падає, не вхопившись за ручку дверей, я повертаюся, сідаю й кажу: здається, ви маєте рацію. То хто ж тоді я. Хто я.

От це ми й маємо з'ясувати, каже Спеціалістка.

Розділ другий. Розпитую ще про іграшки й кольори. Раніше, кажу, якщо хлопчик любив рожевий колір і ляльок, батьки боялися, що він гомосексуал і намагалися зацікавити його всяким хлопчачим добром. Я маю на увазі, що вони могли вагатися щодо його орієнтації, але їм би на думку не спало сумніватися в його статі. А ви тепер, здається, кидаєтеся в іншу крайність. Ви вже не кажете, що хлопчик гомик, тільки починаєте його переконувати в тому, що він – дівчинка.

Гаразд, сказала вона, тоді ти – гей? Тебе приваблюють фізично інші чоловіки? Ні, відказую. Це, певно, єдине, в чому я не сумніваюся. Добре, каже вона. Тоді давай не будемо розплутувати мотивацію уявних батьків, а зосередимося на поточному завданні, тобто на тобі. Якщо ти не є гомосексуалом чоловічої статі, то, може, ти гомосексуалка жіночої?

Що-що, питаю.

Чи ти лесбійка, питає Спеціалістка.

Я ще не змінюю статі й живу з гетеросексуальною жінкою, кажу їй.

По-перше, ми тут не обговорюємо сексуальності твоєї коханки, яка також може бути складною, а ти

можеш її спрощувати, бо так тобі зручніше, але ми не про це. А по-друге, питання стосується не того, що ти робиш, а того, ким ти є. Тут різниця така, як між твердженнями «Я працюю кухарем у піцерії» і «Я люблю смачно поїсти».

Ну ви й чудна, кажу Спеціалістці.

Не я тут пацієнтка, відповідає вона.

Як я можу бути лесбійкою, протестую, це фізично неможливо.

Чому.

З очевидних причин.

Тоді два питання. Перше: тебе коли-небудь приваблювали лесбійки? Жінки, яка воліють кохатися з іншими жінками?

Щось там бувало, кажу. Раз чи два. Тільки мені годі було за ними ганятися.

Чому.

З очевидних причин. Вони б не захотіли зі мною переспати.

Чому.

Ой, ну годі вже.

Дуже добре. Наступне питання. Хто така жінка?

Це чудернацьке запитання, від якого я раптом почуваюся страшенно чужо. Не можу уявити собі, щоб таке запитання поставили в більшості країн світу. Що, американці вже не можуть у цьому розібратися? Ви мене ще про туалети будете питати? Нагадаєте мені про заборону «Монологів вагіни» в коледжі Маунт-Голіок?

Чи не є це щось, у чому *ти* не можеш розібратися.

Я знаю, хто така жінка. Просто не знаю, чи я жінка. Або чи хочу нею бути. Або – чи маю відвагу нею стати.

Я дуже боюся, що мені бракує такої відваги. Я взагалі дуже сильно боюся.

Чого ти боїшся.

Беззахисності зміни. Її драматичності, радикальності перемін, їх жахливої помітності. Людських поглядів. Людських оцінок. Уколів. Операції. Передовсім операції. Це ж природно, правда?

Я не знаю, що означає це слово – *природно*. Цим словом стільки зловживали, що краще його тепер не вживати. Іншим таким словом є *стать*.

Я живу з одною людиною, яка б із вами погодилася.

Дозволь я запропоную тобі одне речення: «Не існує чогось такого, як жіноче тіло».

Цим ви, звичайно ж, не збираєтеся ствердити, що не існує чогось такого, як жіноче тіло. Бо жінки існують, цього не можна заперечити, існують також тіла, це також об'єктивна правда, і одне міститься в іншому. А отже...

Ти вловлюєш мою думку, хоч і ставиш її під сумнів. Ми існуємо, так само існують наші тіла, і ми в них живемо, але вони нас ані не визначають, ані не обмежують.

І отак ми приходимо до проблеми душа-тіло. Ви пропонуєте, щоб ми відкинули ідею існування однієї об'єднувальної реальності, субстанції чи сутності й відтак неможливості розділення душі й тіла. Це мнізм, і вам він не подобається? Вам більше до душі Декарт із його дуалізмом. Але в такому разі невже *жінка*, чи навіть *особа жіночої статі* – це лише категорія розуму? Невже вона позбавлена тілесності? І невже ця нематеріальна статевая ідентичність, це безплотне

щось, що існує поза тілом, не здатне змінюватися, бо з огляду на свою матеріальність воно повинно бути таким же мінливим, як дим, як вітер? Чи ми перебуваємо на релігійній, а може, аристотелівській території, де статевая ідентичність, так само як розум, є властивістю душі? Мені доводилося трохи читати про це. Тільки збагнути це все не так легко.

Я сформулюю це просто. Народження з жіночими статевими органами ще не робить тебе жінкою. Народження з чоловічими статевими органами не робить із тебе чоловіка. Хіба що приймаєш таке рішення. Ось пропозиція, на яку я прошу тебе відгукнутися. У вагіні немає нічого визначально жіночого. І ти не виключений з жіночості, якщо маєш чоловічий член. Трансжінка з пенісом залишається жінкою. Ти погоджуєшся з цим чи ні?

Ви маєте на увазі, що я не мушу пройти операцію. Кастрацію.

Від самого цього слова боляче.

Якщо ти сам цього не обереш.

І знов ми повертаємося до цього *обирання*.

Можу запропонувати тобі називати це свободою. Можу сказати, що це твоє право.

Я трохи знаюся на обиранні. Я належу до сім'ї, яка обрала шлях перевтілення. Те ім'я, яким ви мене називаєте, – мій вибір. І мій вибір – можливість залишити світ, який мене створив, і перебратися до світу, в якому, можливо, можна створити себе власноруч. Я за те, щоб обирати. Я вже хтось інший, завдяки зробленому колись вибору. Але.

Але.

Якщо я називатиму себе жінкою, але збережу чоловічий орган, і тоді буду серед лесбійок і хотітиму сексу, а вони не захочуть кохатися з людиною, яка має чоловічий орган, то як я можу бути жінкою, якщо мій вибір бути жінкою неприйнятний для інших жінок.

Якщо хтось на тебе так реагуватиме, значить це ТЕРФ.

ТЕРФ.

Трансекслюзивна радикальна феміністка.

Це щось погане.

У цій нашій розмові, – так, це щось погане.

Тож ви берете й називаєте поганим словом цих жінок із вагінами, які не хочуть кохатися з тими жінками, що мають пеніси, і кажете, що вони погані, а мені як це має допомогти.

Це допомагає тобі обстоювати свій вибір.

Бо правда на моєму боці, а не на їхньому.

У Мічигані є один приватний жіночий фестиваль, який проводиться вже сорок років, – у тому місці жінки збираються помузикувати, покухарити, поговорити й просто побути разом, і серед них є ті, що творили жіночий рух, – цисжінки, здебільшого вже старші, за свого часу революціонерки. Але вони не допускають на свій фестиваль трансжінок із чоловічими органами, і через це точиться суперечка на межі фізичного зіткнення. Озброєні трансактивісти отаборилися навколо місця проведення фестивалю, планують протести та диверсії й іноді їх здійснюють: графіті, пошкоджений водогін, пробиті шини, летючки з їхніми пенісами. Я припускаю, що в цій суперечці

жінки з вагінами не мають рації, бо не можуть достоваритися до нових часів, коли жінка з вагіною – це лише різновид жінки, а інші різновиди є не меншою мірою жінками, ніж вони самі. Якщо ти вирішуєш бути американцем і приймаєш громадянство, то не мусиш відмовлятися від усього того, що становило тебе раніше. Ти сам став американцем, але коли постаєш перед якимось викликом, то говориш, що почувашся тут чужим, а значить, зберіг у собі якусь частку чужості. Така сама свобода вибору залишається, коли вирішуєш бути жінкою. І якщо хтось намагається обмежити тебе у твоєму виборі статі, ти маєш право протестувати.

Але що, як я не можу побачити, що цей вибір є насправді вибором. Що у випадку, коли від чоловічої гей-спільноти я дізнаюся, що гомосексуальність вроджена, що це один із людських способів буття, його не можна обрати чи від нього відмовитися; що, як мені нестерпна реакційна ідея можливості перевиховання гомосексуальної людини, щоб змусити її зробити інший вибір і відмовитися від своєї гомосексуальності. Що, коли я не маю певності, чи ці вибори, які ви пропонуєте, ці багатоваріантні гендерні нюанси не є частиною тієї самої реакційної ідеології, бо від одного разу обраного можна відмовитися, а жінка має право змінювати думку. Що, коли я припускаю, що моя ідентичність просто складна, болісна, заплутана, і я не знаю, як обирати, що обирати, і чи взагалі щось потрібно обирати; що, коли мені просто потрібно брести наманя, поки я не відкрию того, ким я є, а не ким вирішую бути. Що, коли я вірю в існування

якогось я є і мені його потрібно знайти. Що, коли це справа відкриття, а не вибору, відкриття того, ким я є від самого початку, а не вибору одного зі смаків у холодильній вітрині з гендерним морозивом. Що, коли я вважаю, що раз жіноче я є означає неможливість сексу з іншою жінкою з чоловічим органом, цей вибір потрібно вшанувати. Що, коли я переймаюся можливістю громадянської війни по цей бік гендерного поділу, і що, коли я вважаю цю війну помилковою. А що, коли всі ми є окремими видами жінок, а не одним, і що, коли ці поділи, включно з поділами в питаннях сексу, цілком нормальні, не є чимось ксенофобічним і злим. Що, коли ми – федерація різних станів буття й нам потрібно поважати права окремих станів так само, як і їх союзу. У мене дах їде, коли я намагаюся усе це второпати, і я навіть потрібних слів не знаю – я вживаю ті слова, що мені відомі, але постійно маю враження, що це не те; що, коли я намагаюся жити в небезпечній країні, не вивчивши її мови. Що тоді.

Тоді я сказала б, що нам треба попрацювати над тим, аби зруйнувати бавовняну стелю в твоїй голові.

А це значить.

З бавовни шиють білизну. Вміст білизни транжінки становить вісь її гноблення й маргіналізації. Кінець цитати.

Хтось розказав моїй дівчині жарт про транс-мільярдера. Я ідентифікую себе як мільярдера, значить, я ним є – так вона розповідала. Що б ви на це сказали?

Це зовсім не смішно.

[Він] сягнув порогу, але так і не увійш[ов] усередину. У пастці між страхом і мовою [він] вияви[в], що нездат[ен] рухатися далі, але залишитися на місці теж не ма[в] змоги. Застережні знаки були досить виразними. Рії подзвонили з дівчачого клубу «2 Мости» й сказали, досить-таки чемно, що [його] попросили більше туди не приходити, оскільки [він] поча[в] напосідатися до дівчат із украй особистими запитаннями, і [його] присутність стала для них незатишною. У «2 Мостах» панувала атмосфера водночас невимушеності й глибокого зацікавлення: дівчата почували себе вільно й самовіддано працювали над проектами в сферах соціальної справедливості й екологічної освіти, або вивчали цифрове й звукове мистецтво, або прослуховували вступні курси з науки, техніки, інженерії й математики, або допомагали в роботі надзвичайного планетарію, що діяв у будинку (подарунок багатого благодійника), або ж вивчали танець чи дієтологію. Я заходив туди до [нього] на початку [його] волонтерської діяльності в клубі, ще до того, як усе пішло під укіс, і поруч із їхнім щастям [він] видава[в]ся щаслив[им], і [йому] начебто допомагало їхнє спокійне ставлення до статевої різноманітності. Гомо- чи гетеросексуал, цис чи транс, із зірочкою чи без, гендерквір чи агендер – для них нічого не становило проблеми. Спершу це підбадьорювало, навіть захоплювало, та коли [він] зустрі[в] перші бар'єри на шляху переміни, свої фізичні й суспільні страхи й складнощі з новою мовою, [йому] не допомогла думка про те, що [він], можливо, страждає від поколінневих негараздів, які не дошкуляли наступному поколінню. Я згадав ранніх неандертальців у Голдінґових «Спадкоекмцях», що з люттю й спантеличеною заздрістю дивилися на нову, більш розвинену, озброєну вогнем расу *гомо сапієнс*, коли ті вперше з'явилися і прирекли

їх, попередників, на загибель. Отож [він] поча[в] сприймати себе як примітивну істоту, а дівчат із «2 Мостів» – як нових людей, що не лише були кращі за [нього], а й приходили [йому] на зміну, здатні зайти туди, куди не м[іг] [він], здатні вступити в землю обітовану, недоступну для [нього] через обмеженість [його] сприйняття. Тож [він] поча[в] зачіпати їх, припірати до стінки в ідальні, або в дверях класів, або під час матчу на розташованому поблизу софтбольному полі чи хокейному майданчику, ставлячи запитання, на які вони не знали відповідей, і просячи порад, яких вони не знали, як дати, що викликало в [ньому] агресію, і їх це бентежило. [Його] звільнення було не уникнути. [Він] прийня[в] його без заперечень.

Ми випустили [його] з очей. Без жодного сумніву. Нам треба було помітити, що [він] стає дедалі вразливіш[им], і ми, певно, це й помітили, тільки всі вирішили відвести погляди деінде. Після вбивства Апу Нерон Ґолден сховався від світського життя в темряву, причина якої була очевидною, але її потаємний сенс відкриється лише згодом. Урну з прахом сина він тримав на столі і, як кажуть, щодня постійно з ним говорив. Вхожими до нього були обидві дракониці, також він викроював час для Петі, він завжди викроював час для того зі своїх синів, чиї клопоти були найбільш очевидними, завжди прощав і підтримував Петю, поки той після підпалу помалу повертався до свого кращого Я; зате для свого вже-не-найменшого сина, що втратив керування й переживав катастрофу, він цього часу майже не мав. Зате були в нього малий Веспасіан і дружина, яка знайшла не один спосіб наполягти на особливих правах маляти на батьківську любов. Хлопця називали малим Веспою – немовби він був скутером, на якому вони мали повернутися до щастя.

У товаристві малого Веспи Неронове лице іноді злагоджувала усмішка. Василіса оточила чоловіка тією самою материнською любов'ю, якою обдарувала свою дитину, свою гордість і відряду – частково, як я певен, через те, що бачила горе старого й намагалася його приглушити, але також, не маю сумніву, з егоїстичних міркувань. З усіх нас вона найвиразніше помічала, як згасав цей самовпевнений і грізний чоловік. Вона помітила, як прогресує його забудькуватість, як послаблюється його хватка на повіддях екіпажу, і зрозуміла, що за якийсь час він також стане її дитиною, і була готова з усім цим змиритися, адже нагорода, яку вона отримує наприкінці свого задуму, буде дійсно великою. (Відколи народився син і Василіса звела між хлопчиком і мною стіну, мое ставлення до неї порядно погіршилося.) Василісіна мати також жила в домі, але Нерон її незлюбив, і Василіса тримала бабцю в хустці осторонь, використовуючи її головним чином як няньку малого Веспи. Було очевидним, що в їхніх взаєминах мати не має жодної влади. Вона чинила те, що їй веліли. Вона також вичікувала свого часу. Вона також знала, яка тут розігрується гра. Вона залишалася в тіні й співала хлопчикові російські пісні та розповідала російські казки, у тому числі, мабуть, і про Бабу Ягу, щоб він виростав, знаючи, що до чого. Якби вона була здатна читати дитячі книжки англійською, то могла б ствердити, що Веспасіан був золотим сничем.

Я також відірвав погляд від Д Голдена. Ціле те літо й наступну осінь ми з Сучітрою були поглинуті справою Бетвумен. Того сюрреалістично виборчого року наше несподіване піднесення до статусу зірок політичної реклами системою нагород у сфері відео привернуло до нас увагу прогресивних груп підтримки й грошовитих суперштабів потужної, надзвичайно компетентної, але непопулярної суперниці Джокера. Мультфільм, який ми створили на замовлення однієї з таких груп підтримки з допомогою кількох найкращих художників, які будь-коли малювали Джокера, став вірусним відео: ошкірений лиходій верещав на Мангеттені слова, які його політичне втілення використало насправді, глузуючи зі своїх однопартійців: *Телепні! Та якби я застрелив когось на Таймз-сквер, то не втратив би жодного голосу підтримки!* — та ось на нього налетіла супергероїня в спорядженні кажана і, накинувши на нього гамівну сорочку, передала працівникам божевільні в білих халатах. Так народилася політична Бетвумен, і кандидатка, чи її команда, перепостила наше відео на офіційних сторінках кампанії в соцмережах, після чого за перші двадцять чотири години мультик зібрав три мільйони переглядів, а ми згодом зробили три наступні

серії, що виявилися не менш успішними. Вибори стали змаганням між Джокером і Бетвумен, яка мала свою темну сторону, але використовувала її в боротьбі за добро, справедливість і американський стиль життя — лідеркою, що могла запобігти перетворенню країни на згубний жарт. Ми задали тон боротьбі; вона стала тим, чим ми її назвали.

Ідея з Бетвумен належала Сучітрі, хоч розробка сценарію великою мірою була моєю або нашою спільною роботою. Ми були непоганою командою, але я не переставав дивуватися, що ж вона в мені знайшла; ми були настільки не рівня одне одному, її неустанний творчий блиск був настільки яскравішим від мого тьмяного світла, що іноді я почувався, наче її улюблена тваринка. Одного пізнього вечора, коли ми скінчили роботу, я випив стільки, що запитав її про це, і вона розсміялася.

— Ну ми й парочка, — мовила вона. — Обоє повні комплексів, і жодне зовсім не помічає закомплексованості іншого.

Невже я не помітив? Із нас двох це я був тим, хто здобув освіту, хто був інтелектуалом, хто помічав зв'язки, відсилення, відлуння, аргументи й форми, а вона лише вміла наводити камеру й виконувати купу іншої технічної роботи. Це була абсурдна самонедооцінка, але це промовляла її закомплексованість. Я нагадав їй лише про одну з чудових речей, яких вона мене навчила. Зображення має якусь форму, так само її мають звук, монтаж, драматургія. Відчуття фільму — це мистецтво зробити так, щоб ці чотири форми стали однією. Це була її адаптація теорій Сергія Ейзенштейна, режисера «Олександра Невського» й «Броненосця «Потьомкіна»».

— Ну, ладно, — визнала вона, всміхнувшись, коли я нагадав про це. — Еге ж, це було дуже навіть непогано.

Ці визнання – мій комплекс творчої неповноцінності, її відчуття інтелектуальної меншовартості – ще більше нас зблизили. Ось як воно з нами є: ми закохуємося в сильні якості одне одного, але кохання зміцнюється й стає більш тривким, коли ми закохуємося в слабкості одне одного. Ми занурилися в те кохання, що крилося під нашим коханням, як вода під льодом, і зрозуміли, що наші спільні розваги перед тим були лише ковзанням на поверхні, тепер же ми опустилися настільки глибоко, наскільки взагалі могли. Мені ще незнайоме було таке почуття, так само, зізналась вона, і їй, і ми не зводили одне з одного очей, не вірячи своєму щастю. Отож ось де зосередилася вся моя увага. Поки сім'я Голденів скочувалася в прірву, я здіймався увись. Ми здіймалися увись, я з моєю солодкою душею, і ми, наче яструб в «Окклахмі!», ліниво кружляли у небі.

– А, до речі, – промовила вона посередині нашого блаженства, – пам'ятаєш ті три правила, які я, певно, згадувала?

– «Заробляй свої гроші, май своє житло й не проси моєї руки». Так?

– Думаю, що їх можна переглянути.

– О.

– «О»? Справді? І це вся твоя реакція?

– Я просто задумався, – відповів я, – як повідомити цю новину моему наймачеві, У Лну Фну.

– По сома, – сказав У Лну Фну, – я часом ходжу до «Гол Фудз» на Юніон-сквер, але там вони не завжди є. В інших випадках до Чайна-таун. Що ще потрібно: вермішель, рибний соус, рибна паста, імбир, кетяг бананів, лимонне сорго, цибуля, часник і нутове борошно. Сідай й наберися терпіння. Це традиційний сніданок у моїй країні: мохінга. Сідай, будь ласка.

– Пане У, – почав я.

Він перебив мене, лагідно піднісши руку.

– Тепер я врешті маю тебе виправити, – пояснив він. – Знаєш, оце «У» – це не ім'я, а шанобливий титул, яким наділяють старших чоловіків, що займають високі посади. А ще ченців. Тому «Пане У» – це так само, якби сказати «Пане сер». Лну – це ім'я мого батька, яке перейшло також до мене. Ти маєш звертатися до мене Фну. Так найкраще.

– Пане Фну.

– Фну. Ми тепер друзі. Частуйся мохінгою.

– Фну.

– Я знаю, що ти хочеш сказати. Ти хочеш переїхати жити до своєї дівчини, тож ставиш мене до відома, але через те, що ти любиш Сади, хочеш запитати, чи можна було б залишити вхідний ключ. А що ти ввічливий і знаєш, що я живу на самоті, то скажеш, що дуже до мене прив'язався, хочеш часто мене навідувати й так далі пішло-поїхало.

– Ти дивився «Сайнфелда»?

– Кожну серію, а тепер ще й повтори.

– Як ти дізнався?

– Твоя дівчина – вона подзвонила мені, бо знає, що тобі мову віднімає, коли маєш про щось попросити. А я погоджуся з приємністю. Залиши собі ключ. У кімнату твою я, звичайно, когось поселю, але ти завжди зможеш тут пройти.

– Сади просто прекрасні в цю пору року.

– Я ніколи не повернуся додому, – мовив старий дипломат. – Навіть до трансформованої М'янми пані Аун Сан Су Чжі. У подорожі настає такий момент, коли мандрівник сідає на березі річки й знає, що це вже кінець шляху. Настає такий день, коли він визнає, що думка про повернення – лише ілюзія.

— Мені так жаль, — сказав я, не знаходячи вдаліших слів.
— Ну, а Голдени теж цікаві, правда? — запитав повеселилий У Лну Фну й аж сплеснув у долоні, виявивши ехидну сторону свого характеру, про яку я досі не підозрював. — Вони розпадаються прямо на очах, а я тепер маю ой скільки часу на те, щоб дивитися.

Що ж то я був за чоловік, коли снідав рибою з вермішелью разом зі старим самотнім бірманським (м'янмарським) добродієм, вдаючи, ніби моя любов до Садів мала суто флористичний і ностальгійний характер. Який це чоловік, що намірився жити з закоханою в нього жінкою, зберігає можливість доступу до таємного простору, де щодня може бачити своє таємне дитя у візочку під охороною лютої російської матріархині, а при цьому оберігає свою таємницю навіть від своєї коханої. Який це чоловік, що його виховували в цьому ж місці люди принципу, виховували з нього людину шляхетну й правдомовну, так легко піддається співу сирен. Певно, усі чоловіки — зрадливі. Можливо, добрі чоловіки — це зрадливці, які ще не опинилися на розвилці свого шляху. Або, можливо, моє бажання узагальнювати на основі власної поведінки було лише способом самовиправдання за те, що я так легко вчинив.

А Сучітра, коли подзвонила моему наймачеві: вчинила це з любові, чи це було трохи дивно? Невже вона знала більше, ніж я думав? А якщо так, що означала її поведінка? Та звісно, що вона нічого не знала про хлопчика. Отак ганебні таємниці вганяють нас усіх у параною.

У той час, коли зростало моє особисте щастя, те саме відбувалося з моїм невисловленим самокритицизмом, а однак, а однак, попри все, тут у Садах був мій син. Як

міг я повернутися до нього спиною й відійти геть — навіть у життя, наповнене коханням? Тепер часто, дуже часто я проклинав той день, коли дозволив собі — коли вирішив! — дати втягнути себе в орбіту дому Голденів і проявив настільки нікчемний дар передбачення, що повірив, ніби вони є і будуть моїми персонажами й перепусткою до кінематографічного майбутнього, що саме я контролюватиму оповідь, і не помітив того, що це я був персонажем, а не жоден із Голденів, і що розгортання цієї історії більше розповість мені про самого себе, ніж про когось іншого. Як багато молодих чоловіків, я був у багатьох аспектах таємницею для самого себе й для тих, хто мене кохав, і перед тим, як усе це скінчиться, ці секрети муситимуть розкритися.

Слідом за Гібрис надходить Немезида: *Адрастєя*, неминуча. Добрий чоловік може бути лихим, а лиха жінка може бути доброю. Невірим бути самому собі, юначе! — оце найтяжча зрада. І навіть найміцніші мури може взяти облога. І небо, на яке ми зводим погляд, може впасти, і гори можуть рухнути у море. А в кінці твої простацькі чари, Просперо, тебе з'їдять, хіба що їх відпустиш, як Арієля. Хіба що ти зламаєш свій жезл.

Чарівне маля в Есхілових «Рибалках» виявилось супергероєм Персеєм. Чарівне маля в Софоклових «Слідопитах» виявилось богом Гермесом. Тепер була черга Веспасіана, названого на честь імператора, чарівного маляти в Садах і в моєму серці. Чи я мусив його відпустити, щоб вижити? Чи мусив його звільнити?

Виправний заклад «Клінтон Оукс» у Джефферсон-Гайтс, Міннесота, був єдиною в'язницею суворого режиму в усьому штаті. Проте після втечі двох ув'язнених слідчі встановили,

що охоронці регулярно пропускали обходи і вносили фальшиві записи до журналів обліку, щоб зазначити, що нібито обходи насправді відбувалися. Дисциплінарне покарання за ці порушення понесли аж дев'ятнадцять працівників. Однак, недбалість охоронців була не основним чинником утечі в'язнів. Ключем виявилася любов — чи принаймні секс і жадання. В'язні, засуджені вбивці Карл Захаріассен і Пітер Койт, що сиділи в одній камері й відбували довічне ув'язнення без можливості дострокового звільнення, працювали у в'язничній кравецькій майстерні й заприятелювали з працівницею виправного закладу, пані Френсін Отіс, заміжною, матір'ю двох синів. Їхня дружба міцніла, обійдімося тут без різкіших слів, і Отіс, як згодом зізналася, вступала в стосунки з обома чоловіками у комірчині поруч із довгим і вузьким приміщенням кравецької майстерні. Як наслідок, Отіс забезпечила чоловіків необхідними знаряддями, включно з інструментами для різання металу, і вони взялися за здійснення свого плану. В'язні вирізали прямокутний отвір у сталевій стіні за нарами в глибині камери і змайстрували на ліжках опудала зі свого одягу, щоб піддурити охоронців, коли ті робитимуть обхід. (Хоча, як буде пізніше встановлено, охоронці тієї ночі не робили жодного обходу.) За стіною камери був розташований невживаний перехід, який багато років уже не патрулювався. Утікачі спустилися на п'ять поверхів униз до парової труби, що була від'єднана з огляду на теплу погоду в ту пору року, вирізали в ній отвір і пролізли нею до лазу в ста двадцяти метрах від в'язничного муру, де, використовуючи інструменти, що роздобула Отіс, перерізали сталевий замок і ланцюг, які захищали лаз, і так вирвалися на волю.

До пошуків, що тривали три тижні, залучено понад вісімсот осіб, а також пошукові собаки та вертольоти. Як згодом

зізналася Отіс, спочатку Захаріассен і Койт планували зустрітися з нею в домовленому місці на дорозі номер 35, куди вона пообіцяла принести їм одяг, гроші та зброю і, як це не сумно, відірвана від реальності, сподівалася, що вони заберуть її зі собою і вони всі зможуть розпочати нове життя, повне кохання й сексу, в Канаді; насправді ж вони вирішили з нею не зустрічатися, що для неї вийшло на краще, оскільки їхнім первісним планом було забрати все, що вона принесе, після чого її вбити. Упродовж наступних трьох тижнів їх кілька разів помітили, їхній слід узяли собаки, сліди ДНК знайшли в якійсь лісовій хижці, й нарешті їх загнали в кут у державному лісі Кабетоґама поблизу канадського кордону. Койта взяли живим, а Захаріассена вбито під час спроби пручатися арешту трьома пострілами в голову. Переслідування втікачів широко висвітлювалося в загальнонаціональних новинах.

Ми відвели погляд від Д Голден[а], бо були переконані, що Рія щоденно є поруч із [ним], що її погляду не уникне нічого, що треба було побачити. Та всі ці три тижні після втечі її батька з «Клінтон Оукс», щодня, щохвилини аж до ночі, коли його застрелили в лісі Кабетоґама, Рія була мов очманіла. І саме тоді Д попросили звільнитися з клубу «2 Мости». Це був ідеальний збіг несприятливих обставин: вона була найбільше потрібна Д саме тоді, коли її увага була деінде.

У новинах кажуть, що він намагається перебратися в Канаду, але це все лажа, ірраціонально ствердила вона. Він намагається добратися до мене.

Такої Рії Д ще ніколи не бачи[в] — наляканої, невпевненої, оточеної слабкими електричними розрядами. Єдиною річчю, в яку [він] віри[в], була вона. У ній [він] віднайшо[в]

свою чудодійну скелю. А потім вона розсипалася, а [він] не бу[в] у змозі цього винести.

Чого б це йому їхати сюди, в місто. Це так далеко, завеликий ризик, і в місті його напевно помітили б і спіймали.

Ховаються якраз у місті, заперечила вона. На селі, у малих містечках, у полях чи лісах кожен тебе бачить і кожен знає, чим ти дихаєш. У місті ти невидимий, бо нікому нема до тебе справи.

Але це ж треба пів країни проїхати. Він не прийде.

Він пообіцяв, що прийде. Він прийде.

Захаріассен не прийшов. Він гнався до кордону через ліс на півночі. Та попри повідомлення, що його бачили далеко від Нью-Йорка, вона була переконана, що він на шляху до неї, тож вийняла револьвер Кольта з перламутровим руків'ям, зарядила його й поклала собі в сумочку, але навіть після цього вся була немов на голках. Її колеги з Музею ідентичності помітили її вимотаність, божевільний погляд, неспокій, такі разучі в людини зазвичай стриманої, і кожен мав на це якесь вирішення: може, їй треба взяти відпустку, може, в неї не складаються стосунки, може, їй варто почати приймати кава-каву, це стовідсотково органічний препарат на основі трав, він напевно допоможе їй зняти напруження.

Ночами вона майже не спала, а сиділа при вікні спальні, очікуючи, що її батечко-вбивця щомиті може залізти на плаский дах за вікном, і кілька разів ледь не підстрелила kota. Так само не раз вона вчинила щось, чого ніколи не робила раніше, а саме ходила запитати поради в дрег-королеви Мадам Жорж із розташованого під ними салону «Таро-Кришталева-Куля-Гороскоп-Передбачення-Майбутнього»,

і коли Мадам Жорж запевнила Рію, що вона має попереду довге й блискуче майбутнє, та відповіла: неправда, розкиньте карти ще раз, і хоч ворожка додала: твій друг, приведи його сюди, от за нього я справді тривожуся, Рія не послухала, бо їй здавалося, що вона знає всі клопоти Д й не потребує допомоги дрег-королеви, щоб його зрозуміти, а саме тепер, цей єдиний раз, узагалі йшлося не про нього, а про неї і її скотину-батька, що мав заявитися до неї серед ночі. Вона подалася до сварливої власниці рожево-жовтого будинку й почала голосно, занадто голосно доводити пані Ран, що давно вже пора встановити в будинку порядну систему безпеки з відеодомофоном і сигналізацією, а також кращі замки на вхідних дверях і всередині, більш солідні замки, сюди ж кожен може увійти, це непевне й небезпечне місто, і замовкла лише тоді, коли пані Ран урвала:

– Прийдеш попросити про лампочку в коридорі – я подумаю. А коли приходиш до мене, як стрибучий вампір *цзянші* з криками на язичку – зразу кажу тобі: забирайся геть із мого дому. Тепер вибирай.

Засапана Рія заціпеніла й мовчки стояла в коридорі, поки пані Ран клацнула пальцями в неї перед носом, розвернулася й направилася в крамницю «Ран Ран Трейдинг» розлючено споглядати підвішених качок. А Рія, спітніла, задихана, навіть тоді не збагнула, що божеволіє від страху, зате Д Голден, спостерігаючи за нею з горішнього сходового майданчика, дуже добре це зрозумі[в], і [його] це так само вибило з колії.

Три тижні Ріиною божевілля, що підсилювали [його] внутрішнє сум'яття. [Його] самотні дні у квартирі, [його] ночі, наповнені її страхом, що викликав клаустрофобію. [Його] власний страх, страх само[го] себе, підсилений її страхом батькової тіні. І нарешті ці тіні виявилися занадто сильними,

вони заволоділи [його] розумом і духом. І нікого з нас не було поруч, щоб це помітити, щоб допомогти.

Я таки сховався побачитися з [ним] останнього разу, хоч не знав тоді, що цей раз останній. Поки Рія була на роботі, намагаючись не втратити її попри майже істеричний жах з приводу уявної близькості Захаріассена в бігах, я забрав [його] на прогулянку по Чайна-тауну. На лавці на Кімлаусквер, у місці злиття восьми вулиць, під гордим, лагідним поглядом статуї героя війни лейтенанта Бенджаміна Ральфа Кімлау з 380-ї бомбардувальної групи 5-ї повітряної армії, що загинув у повітряному бою проти японців 1944 року, Д Голден визна[в] свою неспроможність примирити в собі непримиримі сторони. Того дня [він] ма[в] на собі картату сорочку, штани-карго й окуляри-авіатори, на губах – ледь помітний слід помади, а на голові з довгим, тепер уже нижче плечей, волоссям – рожеву бейсбольну кепку.

– Поглянь на мене, – хлипа[в] [він]. – Я сама жалюгідність у цьому чоловічому вбранні, занадто боюся вийти на люди в сукні, а ці нафарбовані губи й рожева кепка – який убогий жест!

Я повторив усе те, що говорили [йому] всі навколо: крок за кроком, перехід – це чарівна подорож із тисячу й однієї ночі, а [він] лише похита[в] головою.

– Ця мить, коли відкривається сезам, – не для мене. Жоден безсмертний оповідач не розкаже моєї нікчемної історії.

Я зрозумів, що буде продовження, і чекав.

– Тепер мені щонаочі сняться сни, в яких я бачу гіджру з дитинства в одязі Майкла Джексона, що крутить піруети на вулиці, стукає до мене в шибу машини й верещить *потанцюй зі мною*. Я прокидаюся в холодному поту. Правду кажучи, я знаю, що каже гіджра, він вона наполягає, що

це має бути все або нічого. Якщо зібрався це зробити, маєш пройти повний шлях. Операцію, геть усе, як по-справжньому в гіджри. Щось менше – це нечесно, це все одно, що перевдягнутися за Майкла Джексона, коли ти насправді лише секс-працівник із пляжу Човпатті. Але, Боже ж ти мій. У мене замало сили, замало відваги, я нев'ібенно боюся, – поскаржи[вся] [він]. – Мабуть, Апу єдиний, кому пощастило.

[Він] роззирнувся.

– Де ми? – запитав[в]. – Не доберу, куди йти.

Я відвів [його] по помешкання. Отак[им] я [його] тепер згадую: відрізан[им] від світу на лавці серед восьми рухливих вулиць, свідом[им], що [він] не спроможеться на героїство у своїй приватній війні, і поки в [його] бік і від [нього] сунули автомобілі, [він] нездатен бу[в] обрати напрям, не знав, із якого боку [його] дім.

Захаріассена вбили, про це повідомили у вечірніх новинах, і Рію відпустило, ментально, немовби вимикач перемкнули; вона лише глибоко зітхнула, видихнула все своє божевілля – і ось вона стала колишньою собою, «справжньою» Рією, що врятувалася від нав'язаної страхом фальшивки й перепрошувала всіх за свій тимчасовий безум, нормальне функціонування відновилося, переконувала вона всіх і кожного, не переймайтеся мною. І досить швидко, звісно, ми так і зробили. І так само всі ми – тільки не Д Голден – забули про револьвер.

[Він] прибув до дому Голденів із шиком, висівши із заднього сидіння лімузина «Даймлер», свідомо обраного для того,

щоб повторити автомобіль, яким сімейство Голденів прибуло на Макдугал-стріт, щоб поселитися в новому домі. Водій у лівреї відчинив двері й опустив невеличкі східці, щоб ступні Д в черевичках із вигнутими каблуками від Вальтера Штайгера, не спіткнувшись, зійшли на тротуар. [Він] — ні! — Тепер уже прийшла пора змінити її займенник і говорити просто: вона, їй, її! — так отож, вона мала на собі довгу яскраво-червону вечірню сукню від Алаї, поверх якої каскад її волосся звабливо сяяв на сонці, і тримала в руці невеличку сумочку «Мовад», інкрустовану коштовним камінням. Отак розчепурена, протягнувши свого ключа водієві, щоб той відчинив для неї передні двері, Д Голден востаннє ввійшла в дім свого батька — але, мабуть, уперше в нього увійшла у своїй справжній іпостасі, будучи собою, тією собою, якою вона завжди боялася стати і яку їй так тяжко було вивільнити.

Нерон стояв на горішньому сходовому майданчику з пані Патяк і пані Метуші обабіч нього, і його погляд палав вогнем.

— Діти королів народжуються, щоб убивати своїх батьків, — виголосив він. — Поза тим, цей одяг належить моїй дружині.

Поруч із Нероном виринула Василіса.

— Так ось хто цей злодій, якого я шукала, — мовила вона.

Д не піднесла погляду й нічого не відповіла. Вона граційно пройшла до дверей тераси й вийшла в Сади. Але ж і затріпотіли після цього фіранки на вікнах! Здавалося, кожна жива душа, що жила в Садах, хотіла на це подивитися. Д зовсім не звертала на це уваги — вона підійшла до лавки, де колись, кілька років тому, сидів її брат Петя й змішив дітей своїми оповідками. Там вона сіла з украденою сумочкою на

колінах, — Рією сумочкою! — склала на ній руки й заплющила очі. Де-не-де в Садах гралися діти, і їхні смішки та верески були звуковим супроводом її мовчання. Вона нікуди не поспішала. Вона чекала.

Віто Тальябуе, рогатий і покинутий чоловік, вийшов, щоб висловити їй свою солідарність, виразити захоплення її відвагою й похвалити її почуття смаку, а потім уже не знав, що ще сказати. Вона граційно схилила голову, приймаючи вислови захоплення й похвалу і даючи зрозуміти, що вона його не затримує. Барон Селінунте позадкував, ніби в присутності коронованої особи, немовби повернутися до неї спиною було б порушенням протоколу, і коли впав, перечепившись об залишений якимось малюком різнокольоровий пластиковий триколісний велосипед, це додало стриманій сцені акценту веселої буфонади. Губи Д сіпнулися в слабкій, але виразній посмішці, після чого, спокійна й розмірена, вона повернулася до своєї медитації.

У фільмі я перебив би її непорушність сценою стрімкого руху: Рія повертається додому, бачить, що її шафа для одягу відкрита, всередині рейвах, сумочки з револьвером немає, а на туалетному столику записка — складений удвоє аркуш паперу; тоді Рія вилітає на вулицю, намагається спіймати таксівку, жодної немає, потім з'являється якась одна, що не спиняється, й нарешті вона спиняє авто.

Коли діти розійшлися по домах поїсти, відпочити, чи що там діти робили в той час перед усілякими екранами, Д Голден у Садах відкрила очі, звелася на ноги й пішла.

А в цей час Рія в таксівці підганяє водія, а він огризається: пані, заспокойтеся, я тут водій, а ви пасажирка, не заважайте мені керувати. Вона важко осідає на сидіння й заплющує очі (перебивка: повторення кадру, в якому Д в Садах

розплющує очі), а на звуковій доріжці лунає голос Д, що читає передсмертну записку.

Д ГОЛДЕН (*голос за кадром*)

Я роблю це не через складнощі свого життя. Це все через те, що зі світом щось не так, і я цього не можу витримати. Я не можу зрозуміти, в чому справа, але світ людських істот не функціонує, як належить. Людська байдужість одне до одного. Людська черствість. Це розчарує. Я людина, повна пристрастей, але не знаю вже, як до кого-небудь звернутися. Я не знаю, як мені достукатись до тебе, Ріє, хоч ти найдобріша з усіх, кого я знаю. У Старому Заповіті Бог зруйнував місто Содом, але я не Бог і не можу зруйнувати Содому. Я можу лише забратися з його околиць. Якщо Адам і Єва прийшли на світ в Едемському саду, тоді доречно буде, якщо я, водночас Адам і Єва, піду з цього світу також у Саду.

Я думаю про Моріса Роне у «Блукаючому вогнику» Луї Маля (1963), що так само, розчарований людством, блукав із пістолетом своїм містом, Парижем, наближаючись до самогубства.

Вона пройшла Сади по всій довжині – повільно, урочисто, з одного кінця в інший, а потім, у протилежному кінці від Неронового будинку, біля мого колишнього родинного дому, розвернулася з величчю королеви. Тоді пішла в протилежний бік, подолала пів шляху, спинилася й відкрила сумочку.

А оскільки це фільм, необхідно, щоб у цю мить Рія вискочила з криком через двері тераси дому Голденів.

РІЯ
Ні!

Тепер у кожному вікні вигулькнули обличчя. Мешканці Садів, забувши про обережність, стояли за шибамми, паралізовані наближенням трагедії. Після крику Рії ніхто не промовив жодного слова, а в Рії теж забракло слів. Д Голден у ту мить мала в собі щось від гладіатора, вона виглядала, немов воїн, що чекає на вердикт імператорського великого пальця. Але вона тепер сама була своїм імператором і вже винесла собі вердикт. Неспішно, демонстративно повільно, оповита в самотність свого рішення, у спокої своєї остаточної ясності вона вийняла з інкрустованої коштовним камінням сумочки кольт із перламутровим руків'ям, приклала кінець дула до правої скроні й вистрелила.

Грецький флот мусив вирушити до Трої, щоб відбити невірну Єлену, а для цього потрібно було умиритворити гнівну богиню Афродиту, щоб вона дозволила дуги попутному вітру, тож у жертву їй мала бути принесена Іфігенія, донька Агамемнона, і тому її згорьована мати Клітемнестра, сестра Єлени, чекатиме повернення чоловіка з війни, щоб його вбити, і тому їхній син Орест відомстить за батькову смерть, убивши матір, і тому його кинуться переслідувати фурії й так далі. Трагедія була появою в людському житті неунікності, що могла мати зовнішні (родинне прокляття) або внутрішні (вада характеру) причини, але в будь-якому разі події брали невідворотний курс. Але принаймні почасти людській природі властивий спротив ідеї невідворотності, хоч інші слова на позначення надсили трагедії: доля, кісмет, карма, фатум – такі потужні у всіх мовах. Принаймні почасти людській природі властиве утвердження дії та волі людини й віра в те, що вторгнення в людські справи випадку краще пояснює невдачі цієї дії й волі, ніж задалегідь визначений і непереборний шаблон, присутній в оповіді. Античні шати абсурду, ідея безсенсовності життя є для багатьох із нас більш привабливим філософським

убранням, ніж похмуре облачення трагіка, яке, коли його одягнути, стає водночас свідченням і рушієм фатуму. Та ще одним чинником природи людини – властивістю суперечливої людської тварини, що за силою не поступається своїй протилежності, – є фаталістичне визнання того, що існує якийсь природний порядок речей, і прийняття без нарікання розданих карт.

Дві урни з людським прахом на робочому столі Нерона Голдена: це був наслідок трагічної невимовності чи жахливого, подвійно випадкового нещастя? А шизанутий Джокер, що гоїдався недалеко на Емпайр-Стейт-Білдингу, націлившись неситим оком на Білий дім: був він наслідком виняткового збігу непередбачуваних невдач чи продуктом восьми, а то й більше років публічної безсоромності, її уособленням і апогеєм? Трагедією чи шансом? Чи існували якісь шляхи відступу для сім'ї й для країни, а чи мудріше було сидіти на місці й прийняти свою долю? Щодня Нерон Голден цілими годинами сидів за столом, втупившись очима в прах своїх синів і допитуючись у них відповідей на ці запитання. Василіса, прагнучи злагодити його печаль, повідомляла йому новини про розвиток малого Веспасіана – його перші слова, його перші кроки, – але старий залишався безутішним.

– Я дивлюся на нього, дивлюся на Петю й задумуюся, хто з них буде наступним, – промовив він.

Василіса відреагувала категорично:

– Якщо йдеться про мого сина, він у безпеці, – заявила вона. – Я захищатиму його своїм життям, і він виросте сильним досконалим чоловіком.

Старий подивився на неї зі стільця з якимось мутним осудом, але в його погляді була водночас вразливість, а навіть слабкість.

– А мій Петя, – запитав він. – Його ти не будеш захищати?

Вона підійшла й поклала руку чоловікові на плече.

– Думаю, що Петина криза вже минула, – мовила. – Найгірше вже сталося, а він весь час із нами, і йому буде краще, як і раніше.

– Коли сини помирають раніше від батька, – сказав Нерон, – це все одно, що настає ніч, коли сонце ще в небі.

– Твій дім тепер осяває нове сонце – прекрасний юний принц, – відповіла Василіса, – тож попереду ясний день.

Літо добігло кінця.

Тижні несамовитої спеки змінила похмура вологість. Місто вирувало своєю звичною вересневою магією, своєю щорічною осінньою реінкарнацією, але ми з Сучітрою сиділи в Теллурайді на кінофестивалі; наш цикл інтерв'ю про класичні кіномоменти склався в незлецький документальний фільм «Найласіші шматки», в якому деякі впливові коментатори обговорювали свої улюблені сцени з фільмів – крім Вернера Герцога, були тут Емір Кустуріца, Міхаель Ганеке, Джейн Кемпін, Кетрін Бігелоу, Доріс Дьоррі, Девід Кроненберг, а також, у своєму останньому інтерв'ю, незабутній Аббас Кіаростамі – і ми, пройшовши відбір, мали представити своє дітище на престижному кінофестивалі, що проводився у вікенд Дня праці в горах Колорадо, у містечку де Буч Кессіді з Санденсом Кідом захопили свій перший банк, і згори на нас усіх споглядали доброзичливі (а також не дуже) духи Чака Джонса, його тгиклятого кголика й навіть женої качки. Навіть там, у тому раю кінематографістів, розмови час від часу сходили на мертвих, у рік, коли відійшли Стармен, Пурпуровий, Мисливець на оленів, Молодий Франкенштайн («це Франкенсті-і-ін!»), R2-D2, Птах на дроті та

Найвеличнійшій*. Але наші очі й думки зайняли фільми – «Ла-Ла Ленд», «Прибуття», «Манчестер біля моря» – тож смерть відійшла на задній план, принаймні доки тривав фестиваль, адже справжнє життя, як усі ми добре усвідомлювали, було безсмертним, справжнє життя було тим, що світилося в темряві на кіноекрані.

Повернувшись до Нью-Йорка, у стані помітного піднесення з приводу схвального прийняття нашого фільму в Теллурайді, я подався висловити пошану Неронові, намірюючись також запросити його до «Російської чайовальні» на горілку з млинцями, аби віддячити за пияцьку турботу, якою він мене оточив після мого осиротіння. Зізнаюся, що загалом я був дещо занадто радісно збуджений з приводу нашого тріумфу в Скелястих горах і, певно, не досить старанно намагався прибрати скорботного вигляду, відповідного для цього дому численних нещасть, та коли увійшов до резиденції Голденів і побачив, що величний Нерон п'є у вітальні чай із найкращої своєї порцеляни в товаристві того базікуватого безхатченка з апокаліптичними візіями, який здався мені схожим на Клауса Кінські, а до того ще явно приймає його белькотіння за чисту монету – я не зумів, визнаю, стримати сміх, бо цей уцінений Фіцкарральдо, що з такої нагоди нап'явив на себе пом'ятий циліндр і гучно сьорбав чай із рідкісної майсенської порцеляни, виглядав тепер як викапаний Божевільний Капелюшник, а Нерон, зосереджено нахилений у його бік, міг цілком зійти за Березневого Зайця.

* Девід Бові, Принс, Майкл Чіміно, Джин Вайлдер, Кенні Бейкер, Леонард Коен, Мухаммед Алі.

Мій сміх змусив Кінські витягнутися в позу, яку я, завдяки тривалому знайомству з творами П. Г. Вудгауза, відчитав як глибоке обурення.

– Я вас смішу? – запитав він із суворістю однієї зі страхитливих тіток Берті Вустера.

Я замахав руками: ні, ні, зовсім ні, і взяв себе в руки.

– Нема нічого смішного в тому, що я тут маю сказати, – гримів Кінські, переносячи свою увагу на господаря. – Прийшов я сісти на землі й оповісти сумні історії про гибель королів.

Слова Шекспірового Річарда II звучали чудернацько в устах американського бомжа, що розсівся в стільці епохи Людовіка XV й попивав Лапсан із майсенської чашки, але менше з тим.

– Сідай, Рене, – запросив Нерон, жестом запросивши мене жестом і поплескавши по канапі. – Випий чаю й послухай цього хлопця. Він до біса добрячий.

У поведінці Нерона з'явилася якась нова солодкуватість, що занепокоїла мене. Він посміхався, але ця посмішка нагадувала радше оскал, ніж знак задоволення. Голос його був м'яким, але це була шовкова рукавичка, що ховала болючу гіркоту його думок.

– Все йде коту під хвіст, – зненацька оголосив Кінські, й чашка затрусилася в його руці. – Гора зла вища за найвищий будинок, а зброя вся жива. Я чую, як Америка волає: де Бог? А Бог сповнений гніву, бо ти зійшла з його шляху. Ти, Америко! – тут, на диво, він вказав прямо на Нерона. – Ти відштовхнула Бога, й тепер він тебе карає.

– Я відштовхнув Бога, й тепер він мене карає, – повторив Нерон, і коли я кинув погляд у його бік, то побачив у його очах справжні сльози. Відвертий безбожник, що поринув

у кризу, запросив цього торговця брехнями з перегарним віддихом до свого дому, і тепер убирав у себе його звихнуту есхатологію. Виїжджаєш на п'ять днів, подумалось мені, і поки повернешся, світ злітає з катушок.

– Нероне, – почав я, – цей чоловік... – та він перебив мене змахом руки.

– Я хочу послухати, – наполог він. – Хочу вислухати це до кінця.

А отже, з Риму ми перенеслися до Греції, і чоловік, що прибрав собі ім'я останнього з дванадцяти Цезарів, тепер застряг у нью-йоркській версії «Царя Едіпа», відчайдушно потребує відповідей, із власною версією сліпого Тиресія, що пророкував катастрофу.

Кінські розводився далі, але мене вже так знудило його блазнювання, що я відплив. Потім у дверях з'явилася Василіса й поклала цьому край.

– Годі, – звеліла вона, і її палець, спрямований на Кінські, втихомирив і розгромив його. Мені уявилося, що цей палець випромінює фантастичний, палпатівський розряд сили. Чашка з чаєм небезпечно задрижала в долонях безхатька, але він поставив її цілою й неушкодженою на стіл і нервово скочив на ноги.

– А може, парочку доларів? – запитав він, не втрачаючи нахабства. – Як же моя платня?

– Забирайся, – звеліла вона, – або ми викличемо поліцію, й вони потурбуються про твою платню.

Коли безхатько вийшов, Василіса повернулася до Нерона й звернулася до нього з тією ж владною ноткою а-ля сестра Ретчед у голосі, яку вона застосувала до Кінські:

– Більше так не роби.

Ага, подумав я. Ми в зозулиному гнізді.

До цього часу я не слідкував у своїй історії за регулярними візитами Нерона Голдена до помешкання на Йорк-авеню, де він зустрічався зі своєю улюбленою повією, мадемуазель Лулу. Сам я ніколи в житті не був у борделі й ніколи не платив нікому за секс, що, певно, свідчить про моральну чистоту, але з іншого боку – про простацьку невинність, своєрідну неповноцінність історії мого чоловічого буття. Моя недосвідченість у цій сфері перешкоджає моїй уяві супроводжувати Нерона в його виправах угору якимись вузькими східцями, освітленими червоним світлом ламп, до якогось обкладеного подушками й напахненого будуару; я знав, що вони завжди були частиною його дорослого життя і що до знайомства з теперішньою дружиною він іноді сласно оповідав про свої походеньки найодіознішим членам свого покерного товариства, парочці привабливих стариганчиків, яких звали Карлгайнц і Джамболонья, а може, Карл-Отто і Джамбаттіста, точно не пригадаю – у будь-якому разі, були це німецький та італійський гульвіси з ультраконсервативними поглядами, Об'єднання осі за картярським столом у шкіряних піджаках і яскравих краватках, чиї жінки померли за загадкових обставин, залишивши їм усі свої статки. У питанні практичності взаємин із представницями племені дівчат за викликом вони були одностайними: їх можна втулити між діловими зустрічами, немає потреби тримати в пам'яті їхні дні народження, і всіх їх можна кликати так само: мадемуазель Джіджі, мадемуазель Розпусниця, мадемуазель Пупсик чи мадемуазель Лулу. У будь-якому разі, імена, які подавали дівчата, були фальшивими. А ще – була це, формулюючи мовою маркетингу, їхня УТП, унікальна торговельна пропозиція – за певну платню вони могли зробити все, що заманеться, а потім тримати рот на замку.

Покерними вечорами Нерон і обидва гульвіси, Карл-Фрідріх і Джансільвіо, вихвалялися сексуальними ескападами, на які намовили своїх пань легкої поведінки, розславляючи атлетичну силу, гімнастичну грацію й акробатичну гнучкість своїх повій-обраниць. Нерон був єдиним, хто розводився про розум своєї курви.

– Вона філософія, – ствердив він. – Я до неї ходжу по мудрість.

На ці слова Карл-Теодор і Джамбеніто зайшлися реготом.

– І поїбатися! – проревли вони в один голос.

– І поїбатися теж, – погодився Нерон Голден. – Але філософія – додатковий плюс.

То розкажи нам, закричали вони, поділися з нами мудрістю своєї курви.

– Наприклад, – відповів Нерон Голден, – вона каже так: я дозволяю тобі купувати моє тіло, бо бачу, що ти не продав своєї душі.

– Ніяка це не мудрість, – заперечив Джанлука. – Це підлизування.

– А ще вона говорить про світ, – продовжив Нерон, – і вірить у те, що наближається велика катастрофа, і тільки коли все розпадеться, на руїнах народиться новий порядок.

– Це не мудрість, – озвався Карл-Інго. – Це ленінізм.

Після чого вони всі розкотисто зареготали й вигукнули:

– Граємо далі!

Тепер, у часи його деградації – його загальноновизнаного психологічного розпаду, – Нерон рідше їздив у місто до своєї обраниці. Та час від часу він таки вибирався до неї – певне, бажаючи послухати її здобутих дорогою ціною мудростей так само, як йому хотілося послухати безхатченка Кінські. У результаті подвійної втрати він загубився в тумані

беззмістовності й усюди шукав способу знову надати світові сенсу. Він досі здатен був досить пристойно функціонувати, поки перебував у знайомому товаристві. Він заприятелював з водієм лімузина, гаїтянцем із андрогінним іменем Клод-Марі, і платив йому на постійній основі за його компетентність і тримання таємниць, завдяки чому міг курсувати з Макдугал-стріт до Йорк-Авеню, робити там те, що треба, й без жодних клопотів повертатися додому. Однак того дня, про який я маю тепер розповісти, Клод-Марі поїхав до суду в справі болісного розлучення й вислав замість себе свою тітоньку Мерседес-Бенц. Справжнє ім'я тітоньки Бенц, якесь креольське на основі французького, було невідоме; автомобільне прізвище, яким вона тепер послуговувалася, було шанобливим титулом, яким її нагородили захоплені родичі. Свого часу чудова й вправна водійка, у сивому віці вона здивачіла. Їхала вона нерівно, і Нерон прибув до дверей помешкання мадемуазель Лулу дещо роздратований.

— Привіт, блазнючко, — привітався він. Так він до неї лагідно звертався. — Твій старий блазень приїхав.

— Ти геть сумний, — відзначила вона з напускним французьким акцентом, який йому дуже подобався. — Може, я трішки тебе покараю, а потім ти мене трішки покараєш, і тобі стан краще *comme toujours*?

— Дай передихнути хвильку, — попросив він. — Водійка якась химерна. Мені аж страшно стало — еге, страшно.

— У тебе смерть лежить на душі, *chéri*** — мовила вона. — Це цілком зрозуміло. Двічі розбите серце не заживає отак відразу.

* Як завжди (фр.).

** Дорогий (фр.).

Він не знав, ким вона була за стінами цієї кімнати з червоною канапою й золотим покривалом на ліжку, але йому було байдуже. Йому цілком вистачало тієї людини, якою вона була в кімнаті. Духівники й філософи — ось кого він шукав. Секс, що тепер і без того давався непросто, був не таким уже й суттєвим. Усередині в Нерона згасло якесь світло, і збудження видавалося ностальгійним містом у залишеній позаду країні.

— Чому все це сталося, — запитав він, — і що це означає?

— Життя дешеве, — відповіла вона. — Ти сам мені говорив, що сказав так Горбачову.

— Я говорив, що так кажуть росіяни. Але я старий, тож життя неминуче стає цінним, хіба ні?

— Хлопчака вбивають на вулиці за те, що він продає цигарки, *nif!* Дівчинку вбивають на ігровому майданчику за те, що вона бавиться пластмасовим пістолетом, *naф!* Шістдесят чоловік, застрелених у Чикаго четвертого липня, *бах-бах-бах!* Багатий синочок убиває батька за те, що той урізав йому кишенькові, *трах!* Дівчина, що танцює під музику в натовпі, просить незнайомця перестати тертися об її сідниці, а він у відповідь стріляє їй у лице, *на, сука, умри.* А я ще не добралася до західного узбережжя. *Tu comprends?**

— Насильство існує. Я це знаю. Залишається питання ціни.

— Ти хочеш сказати, що для себе й своїх близьких робиш виняток. У такому разі вони мають бути захищені магічним колом від страхіть цього світу, а коли ці страхіття їх зачіпають, виходить, що це збій реальності.

— Ти тепер просто противна. Що ти там знаєш.

* Розумієш? (фр.)

– Я щодня ближче до смерті, ніж ти, старенький, а ти прожив уже чимало, – ніжно промовила вона, обіймаючи його. – А я ж твоя блазнючка, тож можу говорити тобі правду.

– Повір мені, – відказав Нерон, – я більше знаю про смерть, ніж ти. От сенсу життя я не можу охопити.

– Дай-но я краще охоплю ось це, – запропонувала вона, і тема змінилася.

Після їхнього сеансу справи пішли шкереберть, бо тітонька Мерседес-Бенц кудись запропастилася. Згодом з'ясувалося, що вона припаркувала авто за будинком і заснула, а навушник, підключений до телефона, випав з її вуха, тому вона не чула дзвінка. Нерон задзвонив у двері мадемуазель Лулу в паніці, геть знетямлений, нездатний запанувати над становищем, тож Лулу мусила спуститися, спіймати жовту таксівку, сісти до неї разом із Нероном і привезти його додому. Коли вони добралися на Макдугал-стріт, він не припиняв тремтіти, тож вона, зітхнувши, вийшла з машини, допомогла вибратися йому й задзвонила у двері. Мадемуазуль Лулу була високою, ефектною жінкою родом із країни, яку наполегливо називала «L'Indochine», і не втратила самовладання, коли двері відчинила сама Василіса Голден.

– Мем, – повідомила вона, – ваш чоловік сам не свій.

Витримавши паузу, Василіса грубо запитала:

– Скажи мені, в нього ще встає?

– Якщо ви, мем, цього не знаєте, – відповіла, розвертаючись, мадемуазель Лулу, – то напевно не я буду тією особою, яка вас про це поінформує.

У п'єсі СОМЕРСЕТА МОЕМА «ШЕППИ» (1933) СМЕРТЬ РОЗПОВІДАЄ: «Жив собі в Багдаді один купець, який послав свого слугу на базар купити харчів, та зовсім скоро слуга прибіг назад, весь блідий і в дрижаках, і каже: Господарю, щойно на базарі мене штовхнула жінка в натовпі, і коли я обернувся, то побачив, що мене штовхнула Смерть. Вона глянула мене й погрозила мені; позич же мені коня, щоб я виїхав із цього міста й уникнув своєї долі. Я поскачу до Самарри, і там Смерть мене не знайде. Купець позичив йому коня, слуга осідлав його, пришпорив і понісся щодуху геть. Тоді купець подався на базар, побачив мене в натовпі, підійшов і запитав: Навіщо ти погрозила моему слугі, коли побачила його вранці? Це була зовсім не погроза, відповіла я йому, просто я здригнулась від несподіванки. Я зовсім не чекала зустріти його в Багдаді, бо в нас домовлена зустріч сьогодні ввечері в Самаррі».

Думаю, всі ми відчували, що настане ще одна смерть. У ті останні тижні я нечасто бачився з Петєю – так само й усі решта, хіба що крім австралійця, але я переконаний, що він також це знав, що він побачив Смерть, яка погрожувала йому на базарі, й відчайдушно прагнув її уникнути, осідлати

позиченого коня й поскакати до Самарри в переконанні, що рятуються від того, до чого насправді мчав. Останній із трьох Голденів, прибулих із батьком до Америки, який випромінював таку царствену велич, таку сильну незвичність, знайшов у смерті братів мотивацію до того, щоб вижити, і доклав надзвичайних зусиль, щоби спрямувати своє життя в щось на зразок належного курсу, повернутися спиною до Смерті й знайти спільну мову з життям.

Ідея з кішкою належала Неронові. Десь він почув, звідкілясь із безперервної тріпотні інформаційного багатосвіту до нього дійшла інформація, що товариство кішок може допомогти дорослим аутистам, і він вбив собі в голову, що домашній кіт може стати для Петі порятунком. Метуші й Патяк, як і належить, показали Неронові в інтернеті знімки кішок, які можна було мати вже, і коли він побачив білу альпійську рись, то аж сплеснув у долоні й заявив: «Це те, що треба». Патяк і Метуші намагалися переконати його, що альпійська рись ближча до диких тварин, ніж до домашніх, можливо, Петя був би щасливіший із гарненьким товстим лінивим довгошерстим шоколадним або блакитним персом, припускали вони, але Нерон проявив свою нову незбагненну непохитність, тож вони здалися, поїхали в місто до котячої крамниці й привезли потвору додому. Виявилося, що Нерон знав свого сина. Петя відразу ж закохався в кішку, назвав її Лео, попри те, що вона була самицею, притулив до грудей і зник разом із нею в кімнаті блакитного світла. Це була тварина, здатна підстрибнути й спіймати пташку на льоту, її муркотання більше скидалося на рев, а за допомогою свого дикого інстинкту вона здатна була знайти шлях крізь джунглі Петиноного внутрішнього страждання до погідної сторони його серця. Уночі, коли дім завмирав, і лише

привиди блукали його коридорами, кішка тихо наспівувала Петі на вухо й повертала йому те, що він раніше втратив – благословенний дар сну.

Світ поза мурами будинку з привидами почав, тим часом, нагадувати брехню. Назовні будинку простягався світ Джокера, світ того, чим стала в Америці дійсність, інакше кажучи – світ радикальної неправди: фальшу, крикливості, фанатизму, вульгарності, насильства, параної, а за всім цим спостерігала зі своєї темної вежі істота з білою шкірою, зеленим волоссям і вогненно-червоними губами. У домі Голденів головною темою була крихкість життя, легка раптовість смерті й повільне згубне воскресіння минулого. Іноді ночами Нерона Голдена можна було побачити в темряві коридору під кімнатою його первістка, де він стояв із похиленою головою й складеними руками в позі, що могла б видатися – якби не його загальновідомий атеїзм – молитовною. Можна було б подумати, що це батько благає свого сина: *тільки не ти, живи, живи*.

Ми гадки не мали, звідкіля прийде смерть. Ми не здогадувалися, що вона уже, принаймні раз, навідала цей дім.

Відвернувшись від зачинених дверей синові кімнати, Нерон Голден повертався до свого кабінету, виймав із футляра скрипку Гвадарніні й грав звичну «Чакону» Баха. За тими зачиненими дверима Петя був під опікою своєї рисі, й випивав тепер дещо – але тільки дещо – менше. І вже не кричав у гризоті крізь сон.

Мирову угоду з Соттовоче було укладено досить несподівано на суму, що становила двадцять п'ять відсотків вартості первісних претензій. Френкі Соттовоче почувався не найкраще. Йому дошкуляли перебої в роботі серця, аритмія, а за

медичним аспектом крилася також недуга душі. Блиск у його очах пригас, а руки, замість вимахувати з колишньою упізнаваною експресивністю, тепер лише мляво звисали. Смерть Юби добряче по ньому вдарила. Було очевидно, що він таємно за нею сохнув, але, бачачи, наскільки тісні вона зав'язала взаємини з Апу, утримався від освідчення. Як на людину, що проводила цілі дні в тепличному, обплутаному зв'язками світі мистецтва, променіючи товариськістю, галерист жив скритним, часто самотнім життям: після нетривалого шлюбу вже довгий час залишався розлученим і бездітним, а мешкав у дорогезному апартаменті в готелі «Мерсер», куди замовляв собі їжу завжди, коли не мав обов'язку бути присутнім на якомусь мистецькому заході. Сам компанійський, він мав небагато друзів, а одного разу, під час розмови з Віто Тальябуе в Садах, згадав про багатолітнє ув'язнення Вітового батька Б'яджо у гранд-готелі «Ет Дес Пальмес» у Палермо.

— Ваш бідолашний батенько відійшов на самоті, і його тіло виявили не ті, що його любили, а працівники готелю, — сказав він. — Мене чекає це саме. Мені принесуть бургера з келихом червоного вина і виявлять, що спізнилися з моєю останньою вечерею.

Після смерті Юби потаємні почуття Соттовоче до неї розчавили його. Тепер, коли хвиля мстивості відійшла, він змірився з тим, що знищені праці були відповідно застраховані й що його багатомільйонний позов проти Голденів був породжений збуренням емоцій.

— Мені вже байдуже, — заявив він своїм правникам. — Згортаймо це все.

Я бачив його лише раз у ті дні, на вернісажі Метью Барні в галереї Гледстоун, і мене вразила зміна в ньому, його блідість і апатія.

— Радий тебе зустріти, юний друже, — привітався він,змахнувши рукою. — Втішно бачити, що є ще люди з повним баком, які женуть по сто шістдесят кілометрів на годину.

Я зрозумів, що він говорить мені про себе, про те, що в нього скінчилося пальне й він їде на порожньому баку. Я спробував зачепити тему, якої він сам би не заторкнув.

— Це була надзвичайна жінка, — мовив я.

Здавалось, він по-новому — виснажено — розізлився.

— То й що? — запитав. — У смерті немає нічого надзвичайного, всі помирають. Надзвичайне мистецтво — його майже ніхто не вміє творити. А смерть — це просто смерть.

Після укладення мирової угоди закінчилися громадські роботи Петі. Позбувшись ще й цього, Петя рішуче повернувся до життя. Він вийшов зі своєї кімнати з психотерапевтом Леттом, притискаючи kota лівою рукою до грудей і, удзрівши сповненого стражденної любові батька, обняв його за плече правицею, рішуче глянув йому у вічі й заявив:

— З нами буде все добре.

Він повторив це речення тридцять сім разів, немовби ретвітив сам себе. Аби самою силою повторення вчинити бажане дійсним. Аби відігнати Тінь, невтомно знову й знову утверджуючи Світло. Того дня я був у них, бо після перерви Петя вислав мені есемеску із запрошенням. Йому потрібні були свідки, а саме такою, як я знав, була моя роль в історії Голденів. Принаймні до того часу, коли в ліжку з Василісою я перетнув межу, яка відділяла репортера від учасника. Як журналіст, що метає гранату з окопу, я був тепер солдатом, а отже, як усі солдати, перетворився на законну ціль.

— Привіт, красунчику, — привітався Петя, побачивши мене. — Ти досі найвродливіший чоловік на землі.

Щось в оточенні Петі того дня нагадало мені якийсь знамените олійне полотно, можливо «Нічну варту»; ми стояли в рембрандтівському золотому сьайві й наповнених світлом тінях і відчували себе – або я лише уявляю, що відчували, – вартовими охопленого війною світу. Петя зі своєю альпійською риссю, турботливим австралійцем, насупленим батьком і широкою кривою посмішкою. І челядь із різних перспектив у кутках картини. Невже я був єдиною людиною в домі Голденів того дня, яка чула биття смертоносних крил, передчасні зітхання винуватого гробаря*, повільне опадання завіси наприкінці п'єси? Тепер я пишу наввипередки з часом, мої слова не надто відстають від людей, яких описують, пишу подвійно, бо водночас завершую свій сценарій про Голденів, мою вигадану історію про цих чоловіків, що самі себе вигадали, і обидві історії змішуються воедино, і я вже не певний, що є дійсністю, а що я придумав. У тому, що я називаю дійсністю, я не вірю в привидів і ангелів смерті, зате до вигаданої мною історії вони вриваються, наче натопт без квитків у ворота перед важливим матчем. Я сиджу на лінії розламу між моїм зовнішнім світом і світом усередині, осідлавши тріщину в усьому, сподіваючись, що всередину проникне дешиця світла.

У домі того місяця було відчуття застиглого часу, часу в чеканні, персонажі, полонені в олії на полотні, прибрали ефектні пози й були нездатні поворухнутися. А назовні, на вулиці, ширилася епідемія джокерів, божевільних кривоустих клоунів, що лякали дітей, або це були їхні привиддя, все одно. Лише поодинокі люди в місті стверджували, що вони справді бачили моторошного клоуна тієї осені, але

* Образ із пісні Боба Ділана «Я хочу тебе».

чутки про них були всюди, чутки вдягали клоунські перуки, плітки шастали вулицями, гигакаючи й розставляючи віялом відьомські пальці на обох руках, і вивискували про кінець часів, про останні дні. Клоуни-привиди в нереальній дійсності. Есхатологічний безум ішов до виборчих дільниць, а сам Джокер верещав у дзеркало, домагач кричав про домагання, пропагандист звинувачував весь світ у пропаганді, кривдник нив, що на нього всі накинулися, крутій тищав кривим пальцем у бік своєї суперниці й обзивав її крутійкою, дитяча примовка стала загальнонаціональним ганджем, хто обзивається, той сам так називається, а дні минали, американський здоровий глузд був у стані війни з божевільям, а такі люди, як я, що не вірили в забобони, тримали в кишнях руки зі схрещеними пальцями.

І тоді нарешті все-таки з'явився моторошний клоун.

Після тривалого відсторонення Василіса висловила бажання поговорити. Вона вивела мене в Сади й переконалася, що нас не почує жодне зацікавлене вухо. З нової владної нотки в її голосі я відчув, що вона не вийшла зі своєї ролі Старшої Медсестри й досі демонструє, що відтепер вона роздає карти.

– Він уже не той, що був, – повідомила вона. – Я маю до цього якось звикнути. Але він батько моєї дитини.

І це мені в обличчя, дивлячись прямо у вічі! Від такого нахабства мені аж забило дух. Я відчув, як у мені наростає лють.

– Якщо ти будеш мені перечити, – продовжила вона, здійнявши руку, перш ніж я встиг сказати хоч слово, – я накажу тебе прибрати. Не сумнівайся, я знаю, кому подзвонити.

Я повернувся, щоб піти.

– Стій, – звеліла вона. – Я не хочу, щоб наша розмова так скінчилася. Я хотіла сказати, що мені потрібна твоя допомога з ним.

На ці слова я розреготався.

– Ти справді незвичайна людина, – видушив я. – Якщо, звісно, ти взагалі людина. Те, що ці два речення вийшли з твоїх уст одне за одним, просто вражає. Але зовсім не свідчить про твою приналежність до людського роду.

– Я розумію, що між нами не все добре, – відповіла вона. – Тільки Нерон у цьому не винен, а я прошу тебе допомогти Нерону. Оці його гризоти, а до них ще помутніння розуму. Це процес повільний, тут ліки допомагають, але неunikний. Хвороба прогресує. Я боюся за нього. Він десь лазить. Мені потрібен хтось, хто ходив би з ним. Навіть якщо він піде до тої жінки, я хочу, щоб ти пішов із ним. Він шукає відповідей. Життя перетворилося на муку, і він шукає вирішення життєвої загадки. Я не хочу, щоб він знайшов його в її обіймах.

– Я не можу, – відповів я. – Працюю над фільмом. У мене тепер гаряча пора.

– Ти не хочеш, – мовила вона. – Ось що ти мені кажеш. А ти став егоїстом.

– У тебе багато ресурсів, – сказав я. – Маєш людей під собою. Їх і використовуй. Я не твій працівник.

Я говорив гострим тоном. Не мав наміру дозволяти їй мною командувати.

Вона мала на собі довгу білу сукню, тугу в ліфі й розширену нижче талії, з мереживним коміром-стійкою, що нагадував брижі. Вона сперлася на дерево, і я відразу пригадав Ельвіру Мадіган, героїню чудового однойменного фільму Бу

Відерберга, приречену коханку, що ходить по линві в лісі. Вона заплющила очі й промовила голосом, схожим на зітхання.

– Усе це такий фарс. Їхнє прізвище зовсім не прізвище. Мадемуазель Лулу ніяка не Лулу. Може, і я не я, а та пані, що грає роль моєї матері, просто якась жінка, яку я найняла зіграти цю роль. Розумієш, про що я? Ніщо не є справжнім.

Це були розпорошені думки, і я побачив, що під маскою самовладання вона переживає власні гризоти.

– Справжня тільки моя дитина, – озвалася вона. – І завдяки їй я знайду врешті своє справжнє місце, – похитавши головою, продовжила: – А поки що всі відіграють якісь ролі. Можливо, навіть ти. Ти став для цієї сім'ї наче духівник, але ти не священник, хто ти насправді, чого ти хочеш, може, я маю щось запідозрити, може, ти Юда, – тоді вона розсміялася. – Вибач, – додала поспіхом, починаючи відходити. – Ми всі на межі зриву. Колись усе стане на місця. Ага, а ти біжи до своєї дівчини, яка нічого ні про що не знає, і так буде краще.

Звісно, це ще одна її погроза, подумав я, спостерігаючи, як вона віддаляється. Вона не наказала б мене «прибрати», але в разі необхідності зруйнувала б моє щастя, розповівши Сучітрі про те, що я зробив. Тоді я усвідомив, що маю бути першим, хто розповість Сучітрі, чого б це не коштувало. Я мусив знайти в собі відвагу спромогтися на правду й сподіватися на те, що наше кохання досить сильне, аби її витримати.

А Ельвіра Мадіган, подумав я, це ще один псевдонім. Це не було справжнє ім'я нещасної данської канатоходиці. Гедвіга Єнсен – ось хто вона була насправді. Власниця найзвичайнішого імені.

Так: мене затягнуло в голденівський світ вигадки, і лише правда може мене звільнити.

Кішка Лео була для Петі тим, чим чарівна пір'їнка для Дамбо. Із риссю на руках він знову став геніальним диваком, який під час нашої першої зустрічі прогулювався Садами, голосно говорив до всіх охочих його слухати й змішив дітлахів. Стояла м'яка осінь, прекрасна погода в шалені часи, тож Петине пальто залишалося в шафі, тим часом, як він недбало накидав на шию смугастий веселковий шарф і виставляв напоказ цілу галерею своїх викличних костюмів: кремовий із широкими лацканами, в якому він уперше з'явився серед нас, ле-преконсько-зелена трійка, коли хотів викликати дух Оскара Вайлда, або двобортний костюм кольору темного шоколаду в молочно-шоколадну клітинку. Шейкер він тримав у одній руці, фужер для мартіні в іншій, а баночка з оливками стояла, як і раніше, на лавці. Тільки тепер поруч із баночкою лежав айпед, що притягував, наче сонце планети, дітлахів, яким Петя показував бетаверсії своїх останніх ігор і заохочував їх випробувати. Тепер ці ігри були його історіями, і діти охоче в них пірнали, мандруючи до світів, розташованих у його голові. На кілька прекрасних днів думки про смерть відійшли вбік, а яскрава книжка життя розгорнулася на новій сторінці.

— Ти собі усвідом, — сказала Сучітра, — що цей фільм став фільмом про тебе, а всі ці Голденові хлопці — окремі сторони твоєї природи.

— Зовсім ні, — запротестував я.

— У хорошому сенсі, — уточнила вона. — Це надає фільму більш особистого звучання. Усі персонажі — це режисер. Як у Флобера. *Madame Bovary, c'est moi.**

* Пані Боварі — це я (фр.).

— Але я не художник, — заперечив я, — мене не роздирає зсередини статевий конфлікт, я не аутист, не російська авантюристка і не старий товстосум, що впадає в маразм.

Я не додав до цього переліку дитини, тому що дитина справді частково була мною. На п'ятдесят відсотків. Це чимала частина. Чимала частина, що утримувалася поза зоною моєї досяжності. Моя ганебна таємниця, в якій я досі не знайшов відваги зізнатися.

Ми сиділи за робочою станцією в монтажній студії на Західній Двадцять дев'ятій вулиці, а з екрану Авіда на нас дивилася завмерла в стоп-кадрі Бетвумен. Наше четверте й останнє бет-відео перебувало на завершальному етапі. Джокер намагався здійснити бунт, що мав знищити американську демократію.

На переповненому «Мет-Лайф Стедіум» натовпи навіжених клоунів вили з ненавистю в небо. Що може вдіяти одна запекла Кажаниця? Що ж, це залежить від вас. *Голосуйте за першого кажана — президента Сполучених Штатів. Бо ці вибори — зовсім не жарт.*

— Ти скрізь носиш ці питання за собою. Питання життя Апу — пам'ятаєш, що тобі казав його батько? Чи треба копати глибоко, чи весь час залишатися на поверхні. Тобі теж треба відповісти на це запитання. Д Голден, теж за словами його батька, був сама неоднозначність і страждання. У тобі я теж відчуваю якусь неоднозначність. Відчуваю, що ти страждаєш. А щодо Петі, то він сам себе взяв в облогу, він не може втекти від своєї природи, хоч так прагне свободи. І, можливо, що його ігри, ігри, які він винаходить, і є його свободою. Це єдине місце, якого він не боїться. Можливо, тобі теж треба знайти таке місце. Ти так довго стояв на порозі, можливо, тобі пора вже увійти в двері. А старий...

– Ти хочеш сказати, що його я теж нагадую? Та він якесь чудовисько, навіть у своєму підупалому стані...

– Він занурений у трагедію, так само, як ти. Він утратив синів, а ти – батьків. Твоє горе визначає тебе й ізолює від інших. Так мені здається.

– Ми що, сперечаємося? – запитав я. Її слова сильно по мені вдарили.

– Ні, – щиро відказала вона з широко відкритими очима. – Чому ти так думаєш? Я просто говорю, що бачу.

– Ти досить жорстока до мене.

– Я просто бачу, ким ти можеш бути, і хочу, щоб ти також це побачив. Копай глибоко. Не відмовляйся від своєї трагедії. Знайди свою свободу. Розв'яжи свою неоднозначність, чого б вона не стосувалася. Може, це пов'язане зі мною.

Мушу сказати їй про дитину, подумав я. Ось що мене ізолює.

– Ні, – заперечив я. – Щодо тебе я певний. Глибоко певний. Тут жодної неоднозначності.

– То й добре, – відказала вона, закриваючи тему, і розпливлася в широкій усмішці. – Закінчуймо вже з Бетвумен.

Вжик! Трах! Бах! – Отримуй, гиготуне навіжений! – Ай! Так нечесно! Чому всі проти мене? Оооо! Це змова! Усі вони брешуть! Тільки клоун каже правду! – Бабах! – Ай.

Однієї ночі, невдовзі після самогубства Д Голден у Садах, події, що випалила темну діру в Раю для нас усіх, Рія Захаріассен, відома як Рія З, пробудилася з кошмару, в якому випустила з рук свою картину світу. Вона не пам'ятала всього сну, та була майже переконана, що несла дуже цінну картину в якомусь знаменитому музеї, картина випала з рук, рамка розбилася, скло розлетілося на друзки, а вона ще й умудрилася пробити ногою саме полотно – але, може, це було просто щось, що вона запам'ятала з якогось фільму, бо сни слизькі, немов вугри. Коли вона прокинулася, сам сон перестав бути важливим, зате вона зрозуміла, що ця картина містила всі її погляди на стан речей, це була її дійсність, а тепер вона була знищена, а зараз хтось прийде по неї й звинуватить її в тому знищенні, і її виженуть із роботи.

Такому безвірнику, як я, важко збагнути мить, коли в людському серці помирає віра. Укляклий вірянин зненацька усвідомлює, що нема сенсу молитися, бо його ніхто не слухає. Або просто впевненість повільно розмивається, поки сумнів не пересилить віру: ідеш собі понад річкою, яку зневоднює посуха, аж доки одного дня від неї не залишиться саме висохле річище без жодної краплини води, щоб угамувати твою

спрагу. Я можу це уявити, але не можу цього відчутти – хіба що, можливо, як кінець кохання. Одного ранку ти прокидаєшся, дивишся на людину, яка спить у ліжку біля тебе, чуєш тихеньке, таке знайоме й до цієї миті любе тобі хропіння, і думаєш: я вже не люблю ні тебе, ні твого хропіння. Луска, що відпала з очей Савла в Діях Апостолів – або щось, схоже на луску, «відпала з очей йому ніби луска», як стверджує Біблія Короля Якова, – була лускою невіри, після якої він виразно прозрів і був негайно охрещений. Але з таким самим успіхом цей образ можна вивернути. Щось-ніби-луска відпало з очей Рії, і вона виразно побачила, що її дійсність раніше була ілюзією, була облудою. Краще я цього не сформулюю.

Вона непорушно лежала поруч із порожнім місцем, що залишилося після її коханого. Вона терпіти не могла біркенштоків, які Д, попри її протести, вперто взува[в], коли вони були вдома; та тепер вона не могла зрушити з місця капців, що стояли по той бік ліжка. Рія з Д були досить старомодними, щоб тримати стаціонарний телефон – телефон, який ніколи не дзвонив. На голосовій пошті був записаний голос Д – «Це квартира Рії й Д, передзвоним, як прийдем», – і вона ніяк не могла змусити себе видалити цей запис. Якби вона завмерла й не думала, то могла б майже повірити, що зараз він вийде з ванної кімнати й залізе назад у ліжко. Та вона не могла припинити думати й знала, що цього не трапиться. Що натомість точно трапилося, так це те, що вона вже не думала так, як думала, що думає. Тож тепер вона не мала уявлення, що думати.

У поважності своєї жалоби похмура Рія дещо нагадувала мені Вайнону Райдер – тільки не ту чокнуту готку-підлітка в «Бітлджусі», що танцює в повітрі під чудесне беллафонтівське каліпсо, гойдаючи лінії тіла, а Вайнону з «Епохи невинності», цілком самоопановану й менш невинну, ніж

видавалося. У фільмі Скорсезе – зізнаюся, що роману Едіт Вортон я не читав, – це Мішель Пфайффер є тією жінкою, яка виламується з шаблону, яка обирає новий, сучасний спосіб життя, жахливо через це страждає й урешті зазнає поразки внаслідок незворушних консервативних інтриг Вайнони Райдер. Але уявімо, що героїня Вайнони була раніше в полоні новизни, а якогось дня втратила своє відчуття стану речей – яким він є і яким має бути. Отака Вайнона пасувала би до цього фільму. Це була Рія; моя переписана Вайнона, більш загублена й спустошена, ніж оригінал, серед моря без рятувального кола.

Новим ідеям важко пробитися в світ. Нові ідеї про чоловіків і жінок та про те, скільки людських істот перебуває десь посередині між цими двома словами й потребує нових слівників, щоб їх описати й дати їм відчуття, що вони видимі, можливі й допустимі – були ідеями, які багато чудових людей розвинули й поширили з найшляхетніших міркувань. А інші чудові люди, такі виняткові люди, як Рія З, прийняли це нове мислення, перейняли його й доклали зусиль, щоби втілити його в життя й зробити частиною нового способу функціонування світу.

Але однієї ночі Рія розплющила очі й усвідомила, що вона передумала.

**ЧЕРНЕТКИ ЛИСТІВ РІЇ ЗАХАРІАССЕН ДО МУЗЕЮ
ІДЕНТИЧНОСТІ З ПРОХАННЯМ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА ВЛАСНИМ
БАЖАННЯМ (НЕВИСЛАНІ)**

Шановний вставити прізвище працедавця. Цією заявою прагну повідомити вас, що з огляду на, і у зв'язку

з тим, і оскільки, і згідно з умовами мого контракту, і в рамках виконання моїх обов'язків, і що стосується кінцевої дати, і після відрахування невикористаних днів встановленої відпустки. І усунення недоробок, і передача справ, і з вдячністю за, і на знак подяки за, і в сподіванні що, й так далі. З огляду на радикальну переоцінку й еволюцію поглядів, що призвела до несумісності мого теперішнього становища із цими цінностями. Тому моє звільнення краще послужить інтересам Музею. З повагою, кінець.

Або:

Коли я була ще дівчинкою в Міннесоті й починала задумуватися над тим, як жити моральним життям, то подумала про Індію, що займає важливе місце в моему походженні, і запитала себе, хто в Індії найбільше страждає від несправедливості, а відповідь, до якої я прийшла, маючи вісім років, була: кози. Корови священні, а кіз убивають на м'ясо й нікому немає до цього діла. Я постановила, що все своє життя піклуватимусь і захищатиму цих нікому не любих розмеканих істот. Пізніше, коли я виросла, то, звичайно ж, передумала, але так само знаходила щось, що потребує мого зав'язття, і потім до решти себе цьому присвячувала. Після кіз прийшли інші мої ранні одержимості: контроль над народжуваністю, автоімунні захворювання, розлади харчової поведінки, нестача води. Моє входження в дорослий вік збіглося з початком Епохи ідентичності, і дискусії, проблеми та інновації в цьому питанні й навколо нього переконали мене, що я знайшла своє

покликання, і коли мені трапилася нагода працювати в Музеї, це було наче сповнення мрії, і так це виглядало аж до сьогодні. Зізнаюся, однак, в одній слабкості — я маю пристрасно-одержимий склад розуму. Буває так, що прокидаєшся одного ранку й розумієш, що це мені вже нецікаво. Це вже не моє. Обожнювані раніше кози, презервативи, булімія, вода — я вже вами не цікавлюся. Саме так зараз є зі мною й ідентичністю. Було, та минуло. До побачення.

Або:

Мені треба подумати, а в місті повно шуму.

Або:

Визнаю, що я є множинною сутністю. Я донька мого покійного батька-психопата. Я також тужу за померлим коханим. Як варіант, я належу до племені худих людей. До того ж, або з іншого боку, я дослідниця. Паралельно до цього я брюнетка. У мене такі, а не інші погляди. Я можу визначати себе дуже по-різному. Ось чим я точно не є: я не є чимось одним. Я вміщаю багатоманітність. Чи я суперечу сама собі? Що ж, я суперечу собі. Буття множинністю, різноманітністю — це буття окреме, багате, незвичайне й суто моє. Втикання себе у вузькі визначення — це фікція. Коли нам кажуть, що якщо ми не є кимось одним, то ми ніхто — нам кажуть неправду.

Музей ідентичності занадто втягнутий у цю брехню. Я не можу більше в ньому працювати.

Або:

Я підозрюю, що ідентичність у сучасному розумінні – національна, расова, статева, політизована, розсварена – перетворилася на серію ідеологій, і деякі з них довели Д Голден/а до його/її смерті. Правда в тому, що наші ідентичності неясні для нас самих, і, може, краще, хай так залишиться, нехай наше я й далі буде плутаниною й мішаниною, суперечливою й несумісною. Можливо, Д Голден остаточно бу[в] лише чоловіком із деякими жіночими почуттями, і [йому] треба було дати ним залишитися, а не підштовхувати до переходу, як це робили такі люди, як я. Не втискати [його] в жіночість, якої [він] не відкину[в] би цілком, але остаточно й не прийня[в] би. [Його] підштовхнули до смерті такі люди, як я, котрі дозволили новій ідеї дійсності пересилити найдавнішу з-поміж усіх ідей: наше кохання.

Д розпові[в] мені історію про гіджру в Бомбеї, що носив чоловічий одяг удома й фактично сприймався як чоловік своїми батьками, а потім, перевдягнувшись і вийшовши з дому, гіджра ставала жінкою. І це мало би бути нормально. Еластичність повинна бути чимось нормальним. Панувати має любов, а не догми ідентичності.

Я була готова бути поруч із Д на всіх етапах [його] змін і після їх проходження залишитися з [ним]. Я була [його] коханкою, коли [він] бу[в] чоловіком, і була готова залишитися її коханкою після її переходу до свого нового «я». Що це говорить про мене, про людей, про дійсність, яка виходить за рамки догми?

Це говорить мені, що любов сильніша за стать, сильніша за визначення, сильніша за власне «я». Ось що я тепер знаю. Ідентичність – а конкретно теорія статевої ідентичності – завужує людство, а любов показує нам, наскільки широкими ми можемо бути. У пам'ять про моє загибле кохання я відкидаю політику ідентичності й обираю політику кохання.

Саме так відповів філософ Бертран Рассел, коли його запитали, яку пораду він хотів би залишити наступним поколінням. Він сказав: «Любов мудра». Але я розумію, що наші часи – це часи розбрату. Якщо не уникнути битви, нехай вона розпочнеться.

СПРАВЖНИЙ ЛИСТ

Дорогий Орландо,

Як я вже сказала щойно в твоєму кабінеті, я мушу звільнитися зі своєї посади. Мені важко пояснити чому, це непросте рішення, і я готова сісти з тобою й трохи детальніше це обговорити, якщо ти маєш бажання. Можливо, як ти кажеш, я так важко реаую на горе й через те в мене в голові хаос, а коли я матиму досить часу, щоб пережити жалобу й перетравити те, що сталося, то стану мислити ясніше, і з твого боку було дуже мило запропонувати психологічну допомогу й відпустку, але я думаю, що мені краще звільнитися. Дякую за все. Усього найкращого.

Рія

У її соцмережах відразу ж розігралася буря. (Хтось, настільки відсталий від свого й наступного покоління, як я, не зможе втриматися від думки: Навіщо взагалі поміщати там такі речі? Навіщо розповідати натовпу чужих людей, що ти здійснюєш болючу й глибоко особисту переоцінку свого мислення? Та я розумію, що так уже навіть питання не стоїть.) Зусібч на неї накинuloся невидиме військо електронного всесвіту. Анонімні індивіди з чистим серцем і без жодного почуття лицемірства захищали свої переконання про ідентичність, прикриваючись водночас фальшивими іменами. «То що ти тепер скажеш про білих жінок, які перевдягаються за Покахонтас на Геловін? А яка твоя думка з приводу гримування під чорношкірих? Проти них ти нічого не маєш? Ти тепер не тільки ТЕРФ, але й СВЕРФ? Може, ти взагалі вже не радикальна феміністка. Хто ти така? Чи ти взагалі хтось?» І багато лайки. І знову й знову: *Видали обліковий запис*. Невдоволення висловлювали не тільки друзі, але й незнайомі, воно йшло з вельми асертивних гендерно-політичних кіл, у яких вона так вільно оберталася довгий час і які тепер звинувачували її в зраді, але також зі світу законодавців інді-моди, в якому вона була чимось на зразок нової зірки, а ще від кількох її колишніх колег із Музею ідентичності, *не в тому річ, що твоя теперішня позиція помилкова, чи така реакційна, чи не до кінця продумана. Вона просто дурна. А ми вважали тебе розумною.*

По той бік Атлантики, в іншому театрі ідентичнісних воєнних дій, британська прем'єр-міністерка завужувала визначення британськості, виключаючи з нього багатоманітність, інтернаціоналізм, світ як місцерозташування ества. Лише маленька Англія могла дати визначення англійськості. У тій

далекій дискусії про ідентичність нації лунали гучні голоси, що давали відсіч обмеженому рохканню голови уряду. Але тут, в Америці, єдиними словами, яких не існувало в мові статі, подумала Рія, єдиними невимовними словами були: «Я не маю певності, я вагаюся». За такі висловлювання можна було втратити трибуну.

Айві її розуміла, Айві Мануель, яка завжди опиралася на вішуванням ярликів.

— Якщо до тих мудаків не доходить, пішли вони... — заявила вона. — Приїжджай до мене, виберемося на якусь пробіжку набережною, курва їхня мама, або вип'ємо й заспіваємо щось, блядь, неполіткоректне — «Мій хлопчик льодяник» або якусь іншу фігню.

Чергова зустріч із бомжем Кінські перед тією великою сценою, до якої я доберуся в належний час, мала дати мені зрозуміти, що він щось кнує. Але таке вже наше бажання вірити у звичність звичного життя, нормальність нашої щоденності, що я цього не скумекав. Він шастав десь під «Ред фіш», музичним клубом на Блікер-стріт, де був запланований виступ одного фарерського співака, який мав виконати сюїту сповідальницьких пісень, натхненних ютубівськими відеокліпами — на щастя для публіки, англійською, а не фарерською мовою. Але яке було Кінські діло до цього всього: Ютуб, Фарерські острови, музика? Але він тут шастав. Гей, чи хтось має зайвий квіточок, непотрібний квіточок, щоб пожертвувати на добре діло? Під добрим ділом він мав на увазі себе. Я прийшов туди, бо американський співпрацівник фарерського співака був моїм знайомим, а Кінські, уздрівши знайоме обличчя, оживився й аж засяяв.

– Ти можеш це для мене зробити, – сказав він. – Забудь усе, що було. Це дуже важливо. Цей хлопець. «Поезія й літаки», ти це слухав? Прекрасна річ. Ти знаєш, що він записав альбом у будинку, де помер Інґмар Берґман? Ти чув його ТЕД-лекцію? Сила.

Це було найбільш членороздільне (за винятком хіба що шекспірівської цитати в домі Ґолденів) і єдине неапокаліптичне висловлювання, яке я коли-небудь чув із його уст.

– А ви це все звідки знаєте? – запитав я.

Його обличчя спохмурніло, а за компанію й лексика погрубішала.

– Відїбися, – сказав він. – Яка тобі різниця.

Мені стало цікаво і, як виявилось, я таки мав у кишені зайвий квиток, оскільки Сучітра, звісно ж, працювала допізна.

– Якщо хочете зайти, – сказав я, – то поясніть мені.

Він опустил погляд на хідник і почав перемишатися з ноги на ногу.

– Друзяка мене на нього присадив, – пробурмотів він. – На Баґрамській авіабазі. Було колись діло.

– Ви ветеран, – відказав я, щиро здивований.

– Треба докази? – гаркнув він. – Дай мені розібрану AR-15 і зав'яжи очі – будуть тобі, блядь, докази.

Саме тоді, якби моя система попередження була ввімкнена, я мав би зрозуміти, що не так усе добре, що цей чоловік перебуває на межі.

Але я почувався винним через те, що не зорієнтувався про його військову службу, а потім поглибив свою помилку, запитавши його про «друзяку», на що прозвучала відповідь, якої можна було сподіватися:

– Уже по ньому. Засідка в Пахтунхві. То даси мені тепер того сраного квитка?

Я спостерігав за ним під час концерту. Пісні були дотепні, навіть смішні, та його щочками котилися сльози.

У якийсь момент після цієї неочікуваної музичної здибанки – днів через два або три – йому таки втрапила до рук автоматична гвинтівка, яку він риторично забажав собі під «Ред фіш». Згідно зі свідченнями, які він дав у клініці «Маунт Сайнай Бет Ізреел» – а точніше кажучи, з передсмертним зізнанням, – він не купив її, ані не вкрав. Він заявив, що його викрали в парку, а потім викрадачі дали йому гвинтівку й відпустили. Цю історію – неправдоподібну, навіть абсурдну, він витиснув із себе, ковтаючи слова й затинаючись, і, як на мене, її й на мить не варто було б сприймати за чисту монету, якби не два моменти: по-перше, це було передсмертне зізнання, а отже, його слід було потрактувати з належною серйозністю; по-друге, історія пролунала з уст Кінські, а отже, беручи до уваги всі ті божевілья, які лунали з його уст, вона не була божевільніша за цілу решту, тож існував якийсь малесенький, божевільний шанс, що вона може бути правдою.

Версія Кінські була більш-менш наступною. Коли, розповів він, на нього находила меланхолія, він вибирався в місто блукати відносно порожніми місцями, які можна знайти в північних околицях Центрального парку. Його заскочила злива, і він сховався, зіщулившись, під деревом, доки небеса не змилювались. (Примітка: Того конкретного дня, про який ідеться, дійсно наступила зміна погоди: після кількох теплих не по сезону днів і блакитного неба пустився холодний дощ.) – У цьому місці, з огляду на різке погіршення його фізичного стану, розповідь стала фрагментарною й невідразною. – До нього підійшли (двоє? троє? більше?) чоловіків, перевдягнені за клоунів – або Джокерів – він ужив обидва слова – які скрутили його, натягнули на голову мішок

і зв'язали. — Або не зв'язали, а просто повели його кудись. — Або це був не мішок, а якась пов'язка на очі. — Він не бачив, куди йде, через мішок. — Або пов'язку. — Потім він опинився в задньому відсіку фургона, пов'язку зняли, і якийсь інший чоловік, теж перевдягнений за клоуна — чи Джокера — говорив із ним про — що? — *вербування*. — Щось там було про президентські вибори. Про їхню нелегітимність. Що їх крадуть. Що це переворот, організований медіями — потужними корпоративними інтересами — Китаєм — і американці мають відвоювати свою країну. — Важко було ствердити, чи це були власні настрої Кінські, чи він просто повторював те, що йому сказав гаданий ватажок Джокерів у фургоні. — Потім, у якийсь момент, слова «Ми багато можемо переїняти від ісламських терористів. Їхню самопожертву». — Після цього багато незв'язностей, суміш нарікань, відчаю та його давніх пророцтв про невідворотну погибель. — «Нема задля чого жити». — «Америка». — От, мабуть, і все. Бригада медиків втрутилася й перервала прийняття свідчень. Почалися реанімаційні процедури. Він більше не озвався й протримався ще недовго. Усе це я склав, наскільки міг, у зв'язку розповідь із того, що з'явилося в пресі, і що міг із деякими труднощами відкопати сам.

Його друг загинув — хтозна, скільки друзів? — а сам він повернувся з війська психічно хворим. До того часу він утратив зв'язок з усіма, хто міг би ним заопікуватися, і скінчив як безхатко зі своєю маячнею про зброю. У ті роки, коли наші стежки перетиналися, його маячня змінювалася. Спочатку він виглядав, як хтось, налаштований проти вогнепальної зброї, хто боїться її поширення в Америці, й придумав, що вогнепальна зброя ожила; потім, коли до цього додався релігійний запал, він посилив свою апокаліптичну риторику;

під кінець же, з клоунами чи без них, із Джокерами чи без, із викраденням чи без нього, він сам став прислужником рушниць, гарячої рушниць, що приносить щастя, і виконав її наказ: *ніф-наф, трах-бах*, і загинули люди, та й він сам також.

Бо незаперечним фактом було те, що Кінські напав на геловінський парад, і відкрив шквальний вогонь, у результаті якого загинуло семеро осіб, а дев'ятнадцятеро було поранено, поки його самого не підстрелив поліціант. На собі він мав маску Джокера й бронезилет — що залишився, напевно, ще з Афганістану, — тож поранення не призвело до смерті на місці. Його забрали в реанімацію до клініки «Маунт Сайнай», де він протримався рівно стільки, щоб встигнути виголосити наведене зізнання або щось на зразок того, але необхідно додати, що, на думку лікарів, його психічна рівновага була порушена і жодних його слів не можна було сприймати серйозно.

У списку загиблих виділялися два імені: пан Мюррей Летт і пан Петроній Голден, обоє з Мангеттена, Нью-Йорк.

На Геловін мешканці Садів традиційно влаштували приватну гостину: старі дерева обвішали гірляндами, під будинком редакторки журналу мод поставили діджейський пульта, а дітей відпустили ганяти щодуху, випрошуючи ласощі. Чимало дорослих також повіряджалися. Це був якийсь спосіб насолодитися святом без ризикованого пірнання в натовп людей, які зібралися поблизу на Шостій авеню, щоб поспостерігати за парадом чи самим узяти в ньому участь.

Петя, можливо, був би цілком щасливий від святкування в Садах, але, як він сказав Мюррею Летту, кішка Лео хотіла піти на парад, а що хотіла Лео, те вона мусила отримати. Сам

він почувався, як запевнив, чудово! просто чудово! – відчував, що вибрався з кризового періоду, міг залишити все позаду й прагнув нарешті жити повним життям, а життя вирувало в цей понеділковий переддень Усіх Святих, крокуючи в процесії, перевдягнене за скелетів, зомбі й повій.

– Попри всю цю вечірку в Садах, у нашому домі, як у могилі, – вигукнув він. – Підберімо собі якісь відпадні костюми й задаймо жару на параді!

Його страх відкритого простору, за його словами, відступив, крім того, при такому скупченні народу Гринвіч-Вілидж уже не сприймався як відкритий простір. Австралійцю Мюррею Летту так і не вдалося проїнятися надмірністю американського Геловіну. Одного разу, коли його запросили на вечірку на Верхньому Вест-Сайді, він подався туди у величезній голові марсіяннина з фільму Тіма Бертона «Марс атакує!», в якій було занадто гаряче і в якій він не міг ані їсти, ні пити. Наступного разу він був Дартом Вейдером, одягненим у непомірно громіздке пластикове спорядження, в якому було важко сісти, і чорний шолом із перетворювачем голосу, що завдав йому тих самих клопотів, що й марсіанська голова, в аспекті температури, їжі й пиття. Тепер він намагався залишатися вдома, сподіваючись, що жодні дїтлахи не задзвонять у двері з вимогою солодошів. Але Петі не можна було заперечити.

– Ми будемо римлянами! – оголосив Петя. – Я, звісно, як Петроній, буду Трималхіоном, господарем учти в Сатириконі, а ти – ти можеш бути кимось із гуляк. Наші костюми будуть натхненні Фелліні. Це будуть тоги! На головах у нас будуть лаврові вінки, а в руках – дзбани з вином. Чудесно! Ми помчимся до життя, щоб пити з його джерел, і до ранку сп'яніємо від життя.

Коли я почув цей план, то згадав про «Гетсбі» – звісно ж, про «Гетсбі», якого Фітцджеральд мало не назвав «Трималхіон у Вест-Еггу», і був це сумний спогад, бо оживив у моїй пам'яті сповнені сміху ночі з батьками, а за цим неunikно також їхній жадливий кінець, і на якусь мить я знову поринув у печаль; але захват Петі був заразний, тож мені спало на думку: чому б і ні, трохи повеселитися після цього всього – не така вже й погана ідея, і якщо Петя хоче одну ніч побути коханцем життя, що підскакує високо*, тоді так! Хай одягає свою тогу й підскакує!

Вмить роздобути потрібні костюми було завданням не з простих, але саме в тому полягала роль Метуші й Патяк, зрештою, тога – це лише простирadlo з масштабними амбіціями. Знайшлися і римські сандалі, і лавровий вінок, і жмут березових прутиків, перев'язаний червоною стрічкою – римські фасції, – що його Петя мав тримати як символ консульської влади. Знайшовся цілком анахронічний блазеньський ковпак із дзвіночками, який запропоновано Мюрреєві Летту, і мені страшенно кортіло, аби він погодився його вдягнути, щоб викликав цим дух Денні Кея в «Придворному блазні» й повправлявся в його скоромовках: *Затрутий трунок в чарі, що позначена товкачиком; а те пиття, що до пущтя, у кухлі з кухні в кахлі!* Але він обрав тогу, щоб бути більше схожим на Петю, а оскільки Петя мав тримати фасції, Летт вирішив нести кішку.

Так і сталося; і отак, убрані по-імператорськи, вони вирушили з Садів, якомога далі від дому, над яким тяжіла смерть, на парад, що прославляв життя; і отак, утікаючи до життя якомога далі від смерті, вони знайшли смерть, яка чекала

* Образ із однієї з робочих назв роману «Великий Гетсбі».

на них, як напороочила давня історія, у Самаррі, себто на Шостій авеню між Четвертою вулицею й Вашингтон-плейс. Смерть у вбранні Джокера з AR-15 напереваги. Тихе таракхотіння автоматичної рушниці було нечутне на тлі какофонії натовпу, гудіння клаксонів, мегафонних оголошень і живої музики. І тоді почали падати люди, і неприкрашена некостюмована дійсність зруйнувала свято. Не було підстав вважати, що Петя чи Мюррей Летт були обрані мішенями. Зброя в Америці жила своїм життям, і смерть була її випадковим дарунком.

Ну, і кішка, альпійська рись. Ось, у зближенні, витягнута рука мертвого римлянина, фасції випали з його долоні. (У кадруванні – свідоме відлуння безвільної передньої кінцівки загиблого Конга з оригінального фільму 1933 року.) І люте гарчання Лео на кожного, хто насмілювався наблизитись. А коли все скінчилося, коли змовкли верески, коли юрмище людей, спотикаючись, розбіглося навсібіч і вгамувалося, а всіх загиблих, поранених кулями й затоптаних у паніці забрали куди слід, коли на авеню не залишилося нічого, окрім нанесеного вітром сміття й поліційних автівок, коли вже справді було по всьому, кішка зникла, й ніхто ніколи більше не бачив рисі Лео.

І самотній король у золотому домі побачив, як усе його золото в усіх його кишенях, усіх штабелях, усіх мішках, усіх відрах почало жевріти дедалі яскравіше і яскравіше, аж доки не зайнялося вогнем і не згоріло.

Частина III

Правду кажучи, я сподівався ласкавішого життя. Навіть тоді, коли мріяв опинитися в якомусь чудовому майбутньому, де займу справді видатне місце, я сподівався більшої лагідності на своєму шляху. Тоді я не розумів, що Скілла й Харибда, дві міфічні потвори, між якими мав проплисти Одиссеїв корабель у Мессинській протоці – одна «раціоналізована» як гігантські скелі, а інша як лютий водовир – символізують, із одного боку, інших людей (скелі, об які ми розбиваємося й потім ідемо на дно), а з іншого – морок, що вирує всередині нас (і засмоктує нас, і ми тонемо). Тепер, коли мій фільм «Золотий дім» нарешті готовий і ось-ось має дебютувати у фестивальному обігу – після майже десяти років роботи й потрясінь у моєму приватному житті наприкінці цього періоду доведення його до кінця видається справжнім дивом – я маю спробувати занотувати все, чого навчився в цьому процесі. Наприклад, про кінобізнес я дізнався, що коли хтось при грошах каже тобі: «Я обожнюю цей проект. Обожнюю його. Він такий творчий, такий оригінальний, він ні на що не схожий. Я запропоную тобі свою абсолютну, на тисячу відсотків, підтримку, це на тисячу й *один* відсоток *геніально*», – то в перекладі на англійську мову це означає

«привіт». І ще я навчився захоплюватися кожним, чий фільм був доведений до кінця й потрапив у кінотеатри, нехай то «Громадянин Кейн», «Поркі 22» чи «Довбойоби 19» – нема різниці, ти зняв кіно, чувак, мій тобі респект. А про життя поза кінематографом я довідався ось таке: чесність – найкраща політика. Окрім тих випадків, коли вона не найкраща.

Ми – айсберги. Я не те маю на увазі, що ми холодні, тільки те, що захovanі переважно під поверхнею, і що підводна частина може потопити «Титанік».

У ті дні після геловінської стрілянини я багато часу провів у Садах, підсобляючи Голденам у всьому, чого вони могли потребувати. За згодою Сучітри, кілька разів на тиждень я підночовував у помешканні пана У Лну Фну. Він так і не здав моєї колишньої кімнати і заявив, що радий моему товариству в таку «жахливу пору, жажливу пору». Сама Сучітра упродовж останніх годин перед тим, як країна пішла голосувати, відпрацьовувала чи не двадцятигодинні зміни в студії, монтуючи відзнятий матеріал для виборчого штабу демократів, бо, як провідна членкиня групи «Жінки в медіях», запропонувала їм свої безкоштовні послуги. Вона зізналася, що почувається виснаженою, перевантаженою й дещо пригніченою, і, можливо, я мав би зрозуміти, що частково це пов'язано зі мною. Але в Садах я був не лише з альтруїстичних, але й із майже хижацьких міркувань, бо виразно передчував, що історія, яку я заповзався розповісти, ось-ось запропонує мені досі відсутню розв'язку, і якщо я влаштую засідку, зачавшись у чагарниках Садів, неначе голодний лев у високій траві під акацією на африканській рівнині, моя здобич сама до мене прибіжить. Мені не спало

на думку, що в моїй історії, яка вже й без того рясніла смертями, може розгортатися ще й історія вбивства. Не хто інший, як Віто Тальябуе першим засигналізував мені можливість того, що Нерон Голден не був насправді жертвою старечого недоумства, в яке повільно впадав, – або був не лише його жертвою; що насправді старого повільно отруювала його дружина.

Життя в Садах завжди дещо нагадувало «Вікно у двір». Кожен підглядав за кожним, усі ми були яскраво освітлені у своїх вікнах, що нагадували мініатюрні кіноекрани на більшому екрані, й відігравали свої драми на втіху сусідам; це було так, немовби актори у фільмах могли водночас дивитися інші фільми, а ці інші фільми дивилися їх. У «Вікні у двір» Джеймс Стюарт жив недалеко звідси, в будинку 125 на вигаданій Західній Дев'ятій вулиці, що в дійсному світі був би номером 125 на Кристофер-стріт – тобто Дев'ятій вулиці на захід від Шостої авеню, – але Сади для цього надавалися не гірше. У свою кіноверсію я запланував увести кількох мешканців, які стали б явною даниною персонажам великого гічкоківського фільму: екстравертну танцюристку панну Торсо, старшу самотню панну Лонлігартс тощо. Можливо, навіть мандрівного продавця коштовностей, у роль якого втілювався б двійник Реймонда Берра. Первісно я не мав жодного наміру включати в сюжетну лінію замаху на вбивство, але ось що роблять із нами історії: вони обирають несподіваний напрям, а ти мусиш чіплятися їм за хвост. Тож сталося так, що я йшов Садами від будинку У Лну Фну до дому Голденів, коли Віто Тальябуе вистромив вродливу голову з прилизаним назад лискучим волоссям із задніх дверей свого дому і, на мій превеликий подив, гукнув:

– Агов!

Я завмер на місці і, зізнаюся, наморщив лоба.

– Перепрошую, – звернувся я, щоб прояснити справу, – це ти щойно сказав мені «Агов!»?

– Si, – просичав він, підзиваючи мене жестом. – Щось не так?

– Та ні, – відповів я, підходячи. – Просто я ніколи не чув, щоб хтось когось так гукав.

Він затягнув мене до кухні й зачинив двері в сад.

– Ну, а як же вони гукають? – він мав збуджений вигляд. – Хіба в Америці немає такого слова?

– Ну, думаю, можна звернутися «Привіт!», або «Перепрошую», або «Маєш хвилинку?»

– Це не те саме, – прорік Віто Тальябуе.

– Зрештою, яка різниця, – сказав я.

– Яка різниця, – погодився він.

– Ти щось хотів?

– Так, так. Це дуже важливо. Тільки сказати важко. Очевидно, це все цілком таємно. Я переконаний у твоїй чесності, що ти нікому не скажеш, що почув це від мене.

– Про що йдеться, Віто?

– У мене є підозра. Так це називається – підозра? Так, підозра.

Помахом долонь я заохотив його: давай, продовжуй.

– Оця Василіса. Дружина синьйора Нерона. Вона – тяжкий випадок. Вона безжальна. Як усі... – він затнувся. Я подумав, що він вилле свій особистий жаль: *як усі дружини, як усі жінки*, – як усі росіяни.

– Що ти кажеш, Віто?

– Я кажу що вона його вб'є. Вона якраз у цей момент його вбиває. Я бачу його лице, коли він тут проходить. Це не старечий занепад. Це щось інше.

Його колишня дружина Б'янка Тальябуе переїхала до свого нового коханого Карлоса Герлінгема, мого «пана Аррібісти», що жив навпроти. Щодня свіжоспечені коханці парадували в Садах, принижуючи цим самим Віто, тицяючи його носом у їхнє кохання. Якщо комусь тут на умі вбивство, подумав я, то радше самому Віто. Однак я трохи довше йому підіграв.

– І як же вона це робить? – запитав я.

Він театральнo знизав плечима.

– Не знаю. Не маю подробиць. Просто бачу, що він виглядає хворим. Ненормально хворим. Може, це пов'язано з його ліками. Він мусить приймати багато ліків. Тож це легко зробити. Еге, вся справа в ліках, я точно знаю. Майже точно.

– Навіщо б їй це робити? – тиснув його я.

Знову знизування плечей і помах долонь.

– Це ж очевидно, – пояснив він. – Усі інші спадкоємці вже повмирали. Лишилася тільки її дитина. І якби ненароком Нерон також, – тут він провів пальцем по горлу, – хто тоді все успадкує? Є така латинська фраза: *cui bono?* – кому це на користь? – бачиш? Це абсолютно ясно.

У самому центрі питання була моя дитина. Мій син, який мав два з половиною роки, майже мене не знав і не міг запам'ятати мого імені, син, якому я не міг надсилати подарунків, із яким не міг гратися в Садах чи деінде, мій син, що був спадкоємцем статків іншого чоловіка, паспортом своєї матері в її майбутнє. Мій син, у чиєму маленькому обличчі я так чітко бачив своє власне. Мене дивувало, що ніхто більше не помічав цієї різючої схожості, що всі, якраз навпаки, стверджували, ніби він викапаний батько, який не був його батьком, – перемога гаданого над дійсним. Люди бачать те, що мають бачити.

Веспасіан – і що ж це за ім'я таке? Що далі, то більше воно мене дратувало. І справді, «малий Веспа». Малий скутер «Веспа» – це те, на чому так відчайдушно гасала Вічним Містом Одрі Гепберн у «Римських канікулах» із перепудженим Грегорі Пеком на задньому сидінні. Мій син заслуговував на краще поганяло, ніж те, на чому поганяли кінозірки. Він заслуговував щонайменше на ім'я одного з видатних майстрів кінематографу: Луїс, Кендзі, Акіра або Сергій, Інґмар, Анджей, Лукіно або Мікеланджело, Франсуа, Жан-Люк, Жан або Жак. Або Орсон, Стенлі, Білл чи хоч би прозаїчний Клінт. Я вже почав, лише напівнесерйозно, фантазувати про викрадення чи втечу разом із моїм Федеріко чи Альфредом у світ самого кіно – про те, щоб увірватися з ним у фільми протилежно до того, що зробив Джеф Деніелс у фільмі Вуді Аллена, щоб зруйнувати четверту стіну й пірнути з цього світу в фільми, а не навпаки. Кому здався цей світ, якщо можна мчати пустелею за верблюдом Пітера О'Тула або разом із Кубриковим астронавтом Кейром Дюлля вбивати божевільний комп'ютер ЕАЛ 9000, поки той співає: «Дейзі, Дейзі, чи ти будеш моя?» Який сенс дійсності, якщо можна підстрибом бігти жовтою цегляною дорогою разом із левом і страшилом або спускатися сходами поруч із Глорією Свенсон, готовою на великий план камери пана ДеМілля? Так, мій син і я, рука в руці, чудувалися б гігантськими сідницями й грудьми повій у «Римі» Фелліні, сиділи б у розпачі на римському хіднику, оплакуючи вкрадений велосипед, і вскакували б до «Делореана» Дока Брауна, щоб гайнути назад у майбутнє й на волю.

Але цього не могло статися. Ми всі були вплутані у Василісин фарс, а найбільше малюк – малюк був її виграшним ходом. Якусь мить я замислювався над тим, наскільки

далеко вона може зайти в своїй немилосердності; чи вона якимось чином не підлаштувала смерті принаймні двох із трьох Голденів-молодших і чи не могла б також замовити третього, якби він сам не наклав на себе рук? Але я занадто багато надивився фільмів і скочувався в мелодраматизм так само, як покинутий і розлючений Віто Тальябуе. Я похитав головою, намагаючись струсити ці думки. Ні, певно, вона не була ні вбивцею, ні замовницею вбивств. Вона була лише – «лише!» – переконливою маніпуляторкою, що ось-ось пере- може у своїй війні.

Нова близькість, що виникла між Нероном і Рією після трьох смертей у сім'ї, навела сибірську похмурість на прекрасне (хоч і дещо холодне) обличчя другої пані Голден, мене, однак, не здивувала. Тричі обездітненому батькові не було з ким оплакувати Апу чи Петю, але смерть Д Рія переживала так само глибоко. У жодній відомій їм мові не було жодного іменника на позначення батька, чия дитина померла, жодного відповідника *вдівця* чи *сироти* і жодного дієслова на позначення цієї втрати. *Жалоба* була не найточнішим словом, але кращого не було. Вони сиділи разом у Нероновому кабінеті в тиші своєї втрати, і їхнє мовчання було неначе розмова, в якій звучало все, що мало бути сказане, неначе Джеймс Джойс і Семюел Бекет, мовчазно наповнені жалістю до світу й до себе самих. Він був німічний, іноді скаржився на запаморочення, інколи на напади нудоти, і міг задрімати й прокинутися кілька разів на вечір. Траплялися й провали в пам'яті. Інколи він не пам'ятав, що вона поруч. Але іноді він знову ставав колишнім енергійним собою. Його занепад не був прямою лінією

на діаграмі. Були злетити й падіння, але тенденція була неухильно нисхідна.

Одного вечора Рія завезла його до колишнього арсеналу на Парк-авеню, де в півколі одинадцяти високих бетонних веж професійні плакальники з усього світу видобували незліченні звуки найтихішої з тиш, смерті. Незрячий акордеоніст із Еквадору грав *яраві* в одній із веж, а троє камбоджійських плакальників, що врятувалися від намагань червоних кхмерів винищити їхній рід, виконали церемонію під назвою «кантомінг», граючи на флейті й великому та малому гонгах. Виступи тривали коротко, якихось п'ятнадцять-двадцять хвилин, але вони ще довго відлунювали всередині Нерона й Рії по тому, як вони пішли.

– Пташка була те, що треба, – єдине, що промовив Нерон.

В одній із веж на бетонній полиці сидів самотньо велетенський птах неокресленого виду, щось схоже на півня – у пташиному вбранні цілком сховався плакальник із Буркіна-Фасо, натягнувши пташину голову на свою власну, а коли він рухав ногами, тихо дзвеніли прив'язані до кісточок ніг дзвіночки. Птах-плакальник не видавав жодних інших звуків, окрім того ледь чутного дзеленчання час від часу, і сидів майже непорушно, лиш іноді легенько здригався, і його сувора й лагідна присутність виявилася досить дієвою, щоб дещо втамувати біль Рії й Нерона.

– Хочете ще сюди прийти? – запитала Рія Нерона, коли вони вийшли на вулицю.

– Ні, – відповів він. – Усе добре в міру.

Одного вечора після багатьох безсловесних вечорів Нерон заговорив. У кабінеті панувала темрява. Їм не потрібне було світло.

– Тобі не треба було кидати роботи, доню, – сказав він. Так він почав її називати.

Така заява, зроблена без жодного вступу, без тіні сумніву, заскочила її зненацька.

– Знаєте що, я вам дякую, але ви цих речей не розумієте, – відказала вона занадто гостро. – Це мої справи, або принаймні довгий час були моїми.

– Маєш рацію, – погодився він. – Мені весь цей гендер у голові не вкладається. Чоловік, жінка, це ясно. Гомосексуальність – добре, я знаю, що таке існує. А цей інший світ – чоловіки з хірургічно створеними геніталіями, жінки без жіночих органів – тут я вже геть заплутався. Ти права. Я динозавр, і моя голова вже не працює на всі сто. Але ти? Ти це все знаєш вздовж і впоперек. Правду кажеш. Це твої справи.

Вона не відповіла. Їм уже було затишно в мовчанні; вона не мусила йому відповідати.

– Це через нього, я знаю, – продовжив старий. – Ти звичувачуеш себе й через те покинула свою сферу.

– Мою сферу, – повторила вона. – Це мала бути спокійна безпечна зона розуміння. А виявилось – зона бойових дій. Я обираю мир.

– Тільки миру ти не уклала, – заперечив він. – Багато з чим у цій темі ідентичності ти не маєш клопоту. Чорні, латиноси, жінки – все це чудово. А зоною бойових дій ти називаєш простір між статями. Якщо хочеш добитися миру там, мусиш сама стати миротворицею. Не втікай від боротьби.

В її мовчанні він почув запитання.

– Що, думаєш, я вже не можу трохи підучитися? – запитав він. Думаєш, якщо мій мозок помалу слабне й збігається, як дешева сорочка, то вже по ньому? Ще не кінець, моя юна пані, ще не кінець.

- Добре, – відповіла вона.
- Візьми собі відпустку. Обдумай усе. Не кидай роботи.
- Добре, – відповіла вона.
- Я теж, – озвався він, – я теж змінив свою ідентичність.

Пізніше, коли Рія вже пішла, старий сидить сам у темній кімнаті. Дзвонить стаціонарний телефон. Він вирішує, відповідати чи ні, витягує руку, відсмикує, витягує знову, бере слухавку.

Так.

Голден-сагіб.

Хто це.

Не думаю, що ви пам'ятаєте моє ім'я. Я був дуже малою рибкою на дуже великій сковорідці.

Як вас звати.

Мастан. Колишній інспектор, відділ кримінальних розслідувань у Мумбаї, потім у Гімачал-Прадеші. Згодом у бізнесі. Зараз на пенсії.

Пауза.

Мастан. Пригадую.

Це честь для мене. Що такий великий *сетх** мене пригадав. Оце так пам'ять, сер. Ваш син не міг пригадати, набагато молодший чоловік.

Ви зустріли одного з моїх синів.

Так, у Мумбаї, сер. Він тепер уживає імені Апу. Я хотів сказати: уживав. Вибачте мою недоладню англійську. Прийміть співчуття з приводу вашої втрати.

Як ви знайшли цей номер

Сер, я працював у поліції, а потім був приватним детективом. Тут нема нічого неможливого.

Пауза.

Чого вам треба.

Тільки поговорити, сер. Я не маю жодної сили, жодної влади, сиджу на пенсії, це США, не та юрисдикція, нічого не вдасться, справа закрита, і ви такий впливовий, а я ніхто. Тільки вияснити деякі питання, поки ще живу. Лише задовольнити власну цікавість.

І чого б це я мав із вами стрічатися.

На випадок, якби ви хотіли встановити особи людей, які вбили вашого сина. Я лише припускаю, що це може вас цікавити.

Довга пауза.

Завтра вранці. О дев'ятій.

Рівно о дев'ятій, сагіб. З точністю до секунди. Заздалегідь вам дякую.

Ще пізніше, Рія вже спить і прокидається від дзвінка мобільного телефона. На її превеликий подив, дзвонить Нерон Голден.

Можеш приїхати?

Вже? Зараз середина ночі.

Мені треба поговорити, і зараз я маю слова, а завтра можу їх не мати.

Дайте мені трохи часу.

Доню, ти потрібна мені зараз.

* Шанобливе звертання до людини високого соціального статусу.

Йому мало невдовзі виповнитися вісімдесят, і він почав уже забувати нещодавні події, проте минуле дедалі яскравіше сяяло в його пам'яті, неначе золото на дні Райну. Річка його думок утратила прозорість, вода помутніла, річище замулилося, а його свідомість усередині помалу втрачала панування над хронологією, над тим, що було колись, а що тепер, що є очевидною дійсністю, а що зродилося в казковій країні марень. У бібліотеці часу запанував безлад, категорії звалилися в купу, каталоги перемішано або знищено. Бували дні кращі й гірші, але з кожним наступним днем далеке минуле світилося яскравіше, ніж попередній тиждень. А потім однієї темної ночі минуле зателефонувало до нього, і все, що він поховав, за мить устало з могили й зарілося навколо, і він змушений був сам узятися за телефон. У наступних подіях я чую відлуння іншого гічкоківського фільму. Ми вже були не у «Вікні у двір». Ми вступали у світ «Я сповідаюся».

(Пам'ятаєте «Я сповідаюся»? Убивця визнає свій злочин перед католицьким священником, який, з огляду на таємницю сповіді, має берегти секрет убивці. Гічкок терпіти не міг технік акторського методу Монтгомері Кліффа, а дехто з глядачів не був у стані перетравити цілковитого браку

гумору в фільмі, але Ерік Ромер і Клод Шаброль у «Кае дю сі-нема» захоплювалися його «величчю», зазначаючи, що коли священник приречений на мовчання, фільм стає залежним від міміки актора. «Лише його вигляд дає нам доступ до таємниць його думок. Це найцінніші й найвірніші провідники його душі». Рія Захаріассен, що в глупу ніч мчала Мангеттеном, не була священнослужителькою, але мала ось-ось прийняти сповідь. Чи збереже вона таємницю? Якщо так, то як її вигляд і погляди повідомлять, що вона знає? І ще: чи володіння таємницею поставить під загрозу її життя?)

Минуле, його покинуте минуле на терасованому пагорбі. Той пагорб завжди був чарівним місцем, ще відколи брат Рами Лакшмана випустив стрілу в землю, щоб спровадити далекий Ґанґ і втамувати їхню спрагу. Із землі вдарило підземне джерело, і вони напилися з нього. У ставку Банґанга досі була свіжа вода. *Баан*, на санскриті означає стрілу, а *Ґанґа* – звісно ж, матір-ріку. Вони жили серед живих історій богів.

Після богів були британці, передовсім вельмидостойний Маунтстюарт Ельфінстоун, губернатор міста у 1819–1827 роках, який вибудував на пагорбі перше бунгало, а за його прикладом пішла вся міська знать. Нерон пам'ятав пагорб свого дитинства, де росло багато дерев і між листя де-не-де пробивалася червона черепиця присадкуватих елегантних садиб. У спогадах він крокував Вісячими садами й спостерігав, як його сини бавляться в «Бабусиному черевіку» в парку імені Камали Неру. Першу багатоповерхівку збудували на горбі у п'ятдесятих роках, і люди з неї сміялися. Вони прозвали будинок Сірниковою коробкою, бо саме так він виглядав – як поставлена сторчма велетенська коробка сірників. Хто там буде жити, глузували люди, погляньте, яка бридота.

Але чергові сірникові будинки росли вгору, а бунгало зникали. Оце був прогрес. Але він не це хотів розповісти. Він прагнув закінчити історію, яку почав тоді розповідати мені в «Російській чаювальні».

(Він сам відчинив Рії двері. Вони пройшли до його затемненого кабінету й сіли в мороці. Вона нічого, чи майже нічого не сказала. Він мав розповісти довгу історію.)

Він познайомився з чоловіком, якого почав називати Доном Корлеоне приблизно тоді, коли до кінотеатрів потрапив «Хрещений батько» й коли він почав намацувати для себе ґрунт у світі кіновиробництва. У ті часи всі знали дону під іменем Султана Аміра. Його злочинний клан називався «С-Компанія» – «С означає Султан, Супер і Стиль», як нахвалявся сам дон. Це був крутий злочинець, майстер контрабанди, але люди його любили, бо він не дозволяв нікого вбивати, а в душі був кимось на зразок соціального працівника. Він допомагав бідоті в нетрях і дрібним крамарям. Проституції він не цурався, це правда; борделі в Каматіпурі – так, він ними заправляв. Пограбування банків – теж. Кожен має свої недоліки. Отож, дійсно, плюс-мінус тип Робіна Гуда, можна й так сказати. Не насправді, не до кінця, бо такої масштабної діяльності не можна ставити на одну дошку зі зграйкою дрібних розбійників із луками й стрілами в Шервудському лісі в Сполученому Королівстві, але люди вважали його за порядного хлопця – більшою мірою порядного, ніж негідника. Він був першим гангстером-знаменитістю. Усіх знав, усюди з'являвся. Поліція, судді, політики – він усіх тримав на повідці. Вільно розгулював містом, нічого не боячись. А без таких гангстерів, як він, не з'явилося б і половини фільмів, які обожнювала публіка. Мафіозі – найбільші інвестори. Запитайте кого хочете

з великих кінематографістів. Раніше чи пізніше мафія з'являється з мішками грошей у руках.

Він вишколив наступне покоління, вигодував усіх місцевих хлопців. Що знав би Замзама Аланкар про контрабанду, якби не пройшов вишкіл у Султана Аміра? Був його учнем і Замзама (на прізвисько КД, що означало «Кімове Дуло», або просто Гармата), і Дрібноногий, і Короткопалий, і Довбешка – уся верхівка мафії. Усі п'ятеро обожнювали кіно, а Султан Амір мав коханку-кінозірку на ім'я Голді й помпував гроші в безнадійні фільми, щоб зробити з неї ікону кіно – тож, природним чином, вони увійшли в кінобізнес. Ніхто тоді ще не називав його Боллівудом, це вигадали набагато пізніше. Бомбейська кінопромисловість. Бомбейське кіно. Так це тоді звалось.

(«Бомбейське кіно», якщо мені можна вставити коротеньку ремарку, був і залишається моїм улюбленим фільмом дуету Мерчанта й Айворі, особливо пісенно-танцювальний номер «Друкарська машинка цок-цок-цок», у якому танцівниці крутять піруети на клавішах велетенської «машинки долі», а режисер пояснює: «Коли ми, люди, танцюємо на них, ми натискаємо на клавіші, й так пишеться історія нашої долі». Так, ми всі витанцюємо свої історії на Друкарській машинці життя.)

Так отож. У бомбейському кіно Дон Корлеоне допоміг відновити свій статус деяким зіркам, що заковувалися, – наприклад, Парвін Бабі, а також Гелен. Він товаришував із Раджем Капуром і Діліпом Кумаром. Його контрабандисти перевозили контрабанду, його крадії крали, його проститутки проститували, а його судді, політикани й копи робили так, як їм велено, зате його фільм «Куч нагін, кагін нагін, кабгі нагін, кої нагін» («Ніщо, ніде, ніколи, ніхто») утримував рекорд як

фільм, що найдовше не сходив з екрана кінотеатру «Маратха Мандір», – звісно, доки не вийшов той інший триклятий фільм «Наречена, роздягнута догола своїми парубками, одначе» і не побив усі холерні рекорди в зоні видимості. Але «4Н», як прозвали в народі його найуспішніший фільм, був предметом гордощів Султана Аміра/Дона Корлеоне, його найвищим досягненням, як він любив повторювати, і він навіть дав стрічці власну назву: «Все, всюди, вічно, всім», або ж «4В», бо саме цим вона й була: усім для всіх. І це правда, що його кохана Голді ніколи не вибилася на саму верхівку, не вилізла вище назви на афішах, як говорять типи з Голівуду, але вона була щасливою, він купив їй просторий будинок у Джугу по сусідству з великим Девом Анандом, і вона мала змогу запрошувати живого небожителя на самоси й чашку чаю.

А Нерон: він був просто підприємцем, що вкладав більшість своїх зусиль у будівельний бізнес, що ріс угору так само, як його будинки, і, як кожна жива душа в цьому мрійливому місті, був одержимий фільмами. Він зустрівся з доном у такому-от будинку на пляжі в Джугу, а може, в іншому – неважливо. В однієї з двох чи трьох найзнаменитіших господинь, що заправляли іскристим нічним життям міста, скажімо так. Вони відразу ж запали один на одного, і під кінець вечора Султан Амір запропонував:

– Завтра я вибираюся до Сміти, щоб розповісти про свою нову картину, хочеш піти зі мною?

Цими словами він назавжди спокусив Нерона, і життя бізнесмена покотилося новою стежкою.

Суперзірки – мегазірки! – не читали сценаріїв. До них приходили, переказували картину, розповідали сюжет і слідкували за тим, щоб роль суперзірки викликала враження невіддільного центрального елемента проекту. Сміта

належала до найбільш обожнюваних кінозірок свого часу й була не лише красунею чи секс-символом, але й чудовою, яскравою акторкою. Вона жила скандальним за місцевими мірками життям, не приховуючи своїх стосунків зі знаменитим кіноактором, який перебував у шлюбі. Урешті-решт пуританські погляди й злі язики витіснили її з кіногалузі, і вона перетворилася на зранену самотницю – але це буде пізніше, а тепер вона перебуває в апогеї своєї слави, на вершині гори Кайлас, богиня богинь, на самій горі. Для Нерона зустріч із нею була однією з найвизначніших подій у житті, хоч розповідь про фільм і не вдалася, бо, згідно своєї ролі, Сміта мала постарішати упродовж фільму з сімнадцяти десь до п'ятдесяти п'яти років.

– Бачите, – звернулася ця безсмертна постать до дона, – я така вдячна, що ви мені це пропонуєте, бо більшість ролей не вимагають *еластичності*, правда ж, а я як акторка хочу стати більш *еластичною*, хочу *розвиватися*, тому ця картина – я в неї просто закохалася. Є тільки одне-два питання – добре, відразу викладу все по щирості, як на духу, бо поки ми не почали знімати, треба узгодити все на сто відсотків, правда ж, на майданчику ми маємо рухатися абсолютно в тому самому напрямку, то що, можу я щось сказати?

Звісно ж, відповів Султан Амір, для цього ми й прийшли, слухаємо вас. Вона нахмурилася й перевела погляд у бік Нерона.

– А це хто? – запитала.

Султан Амір клацнув язиком і зневажливо махнув рукою.

– А, не звертайте уваги, – пояснив. – Це хтось такий собі зі мною.

Це роз'яснило її чоло. Після чого небесна істота повернулася до дона й промовила:

– Бачте, як ви розповіли, героїня стає матір'ю дев'ятнадцятирічної дівчини. А я ж ніколи – ніколи *в житті!* – не грала матір підлітка. Ось що для мене складно. Ви розумієте, що ті рішення, які я приймаю, фільми, що я обираю, великою мірою впливають на щорічні показники касових зборів нашої коханої кінопромисловості, тож я мушу бути дуже обережною, правда? Я чую голос публіки, яка мене любить! голос зірки всередині себе! і цей голос говорить...

Султан Амір перебив її:

– Сюжетну лінію можна змінити. Скажіть вашому голосу, хай замовкне.

Але було вже пізно.

– «Ні, – каже мій голос, – ви зобов'язані перед світом відмовитися».

Нерон, що сидів мовчки в кутку, «хтось такий собі», був як зачарований. Коли вони забралися з-перед божественних очей, він сказав:

– Шкода, що їй не сподобалося.

Султан Амір клацнув пальцями.

– Сподобається. Сюжет можна легко підправити. А якби ще «мерседес», а на задньому сидінні повна валіза брудної готівки, тоді – тадам! Справа в кишені.

Він сплеснув у долоні. Щойно Нерон почав із розумінням кивати головою, як дон додав:

– Це може бути твоя інвестиція в цей проект.

– «Мерседес»?

– І валіза. Валіза дуже важлива.

Ось так це почалося. Упродовж кількох наступних років Нерон розвинув прибуткову побічну діяльність, відмиваючи гроші для дона й виконуючи роль його касира. Як це трапилося? Він просто скотився в цю роль, одержимий світом

кіно. Зірковий пил в очах, голова йшла обертом від чарівного блиску, а гроші там крутилися просто шалені. Або ж, якщо бути більш точним, у його натурі завжди була якась беззаконна сторона – зрештою, будівельний бізнес не належав до дуже законослухняних, він був покручений, мов штопор, як сказав би В. Г. Оден. У ту пору розпочався будівельний бум і по всьому місту виростали багатоповерхівки, «сірникові коробки», а Нерон перебував у самому серці цієї трансформації. Скільки ж законів було обійдено й порушено в цьому захоплюванні неба, скільки рук нагрілося на усунуванні перешкод! Будинки гналися вгору й не переставали рости, виходячи поза дозволену муніципалітетом кількість поверхів. Після того постачальники могли погрожувати перекрити електроенергію, воду й газ для поверхів, яких узагалі мало не існувати, але були способи залагодити й це питання. Валіза грошей для кінозірки була в Нерона далеко не першою. Склалося так, що чимало новобудов були в принципі нелегальні, зведені без належно затверджених планів і невідповідні чинним нормам. Нерон був замішаний у цьому так само, як кожен інший, – ніхто не був без вини, і оскільки він, як і всі інші, мав друзів у різних високих кабінетах, йому так само все це сходило з рук. «Будівельник сам собі закон, – любляв говорити він. – А закон такий: будуй і не спиняйся». Етика? Транспарентність? Це були чужоземні слова, слова для людей, що не розуміли культури цього міста й укладу життя його мешканців.

Ось ким він був. Він це знав, це знали його сини – так уже повелося. Його дружба з Доном Корлеоне, відомим як Султан Амір, відкрила двері до темниці, в якій таїлося ще більше беззаконня, чекаючи на звільнення. Тепер у нього на вечірках з'явилися старлетки, у ванних кімнатах кокаїн,

а сам він із правильного, причепуреного й нудячого забудовника з архітектурними проектами в шкіряному портфелі перетворився на повноправну фігуру в масштабах міста. А підвищення статусу вело до розширення діяльності, а розширення діяльності додавало статусу, і так це все крутилося в замкненому колі. За ці роки в нього розвинулася схильність до відверто вульгарної самореклами, що сповивала його, наче криклива шуба, навіть після переїзду до Нью-Йорка. Він переїхав із родиною до розкішного дому у Валкешварі. Придбав яхту. Почав крутити романи. Його ім'я сяяло в нічному небі від Андгері до Наріман Пойнт. Життя було чудове.

Відмивати гроші можна було по-різному. У випадку менших сум входило в гру розпилення – розділення брудних грошей на менші частини, які йшли, наприклад, на платіжні доручення чи банківські тратти, що пізніше розміщувалися в різних банках, усе ще крихітними сумами, а потім знімалися у вигляді відмитої готівки. Цей метод Нерон використовував на такі випадки, як валіза з грошима. Але для більших ініціатив необхідний був масштабніший метод, і бізнес нерухомості був для цього ідеальним засобом. Для кола посвячених Нерон став невизнаним майстром «перекидання – варіант один» і «перекидання – варіант два». «Варіант один» полягав у придбанні елітної й дорожньої нерухомості за брудні гроші й негайному її перепродажі, зазвичай із зиском, адже ціни стрімко летіли вгору. Гроші з продажу були вже відмиті, чистісінькі як сльоза. «Варіант два» передбачав купівлю нерухомості за заниженою ціною за згодою продавця, який отримував різницю брудною готівкою в конверті, після чого переходилося до «варіанту один». Нерон володів найбільшим агентством нерухомості в місті, яке

в підпільному жаргоні отримало назву «Перекидостан» – країни, в якій брудні гроші їхали у відпустку, щоб відмитися й повернутися з красивою чесною засмагою. Звісно ж, не задарма. Нерон використовував Перекидостан для власних операцій із брудною готівкою, але завжди, коли його послуги були потрібні членам «С-Компанії», він заробляв на цих оборудках чималий процент.

А потім у Дона Корлеоне все пішло шкереберть. Син прем'єр-міністерки Санджей Ганді, колишній товариш Султана Аміра по чарці, заповзвся на нього за часів авторитарного правління своєї матері в період надзвичайного стану, і хрещеного батька «С-Компанії» засудили в судах, які контролював не він, а Санджей, і відправили на півтора року за ґрати. Що цікаво, відразу після закінчення надзвичайного стану Санджей потрапив у немилість, і дон випустили. Але він став іншою людиною, утратив своє самовладання, зате віднайшов Бога. Хоча обидва сповідували ту саму релігію, Нерон був мусульманином лише з назви, і цей новий, набожний Корлеоне не припав йому до душі. Дон покинув організовану злочинність і спробував, щоправда, без успіху, піти в політику; шляхи обидвох чоловіків розійшлися. У вісімдесятих роках Султан Амір зовсім зів'яв і, майже всіма забутий, розпочав боротьбу з раком, який його зрештою й скопив, а Нерон був уже великою шишкою. Але тим часом з'явилася шишка ще більша.

Перш ніж заробити лиху славу, Замзама Аланкар був відомий зі своїх вусів, заросту настільки густого та зловісного, що здавався паразитом, який росте десь глибоко зсередини голови, можливо, навіть із мозку, виходячи на білий світ

носом, немов прибулець, що з'являється над верхньою губою, інформуючи про величезну й небезпечну владу свого господаря. Саме ці вуса свого часу здобули для Замзами нагороду в змаганні вусанів у його рідному приморському селищі Банкот, але він націлювався на серйозніші здобутки. Народився він у сім'ї поліціанта в тому відлюдному поселенні на березі Аравійського моря недалеко від старого морського форту, але, ймовірно, через те, що в дитинстві в нього не склалися стосунки з жорстким батьком, він ніколи особливо не шанував закону й тих, хто стояв на його сторожі – як на морі, так і на суші. Спершу він здобув визнання завдяки своїй центральній ролі в системі хавали, за допомогою якої гроші передавалися з місця на місце усно, без жодних паперів – отримавши гроші в місці А, посередник-хаваладар за невелику винагороду повідомляв про їх отримання посередника в місці Б, який виплачував ту саму суму вказаному отримувачу, за умови, якщо той знав пароль. Таким чином гроші «рухалися без руху», словами хавали, а за необхідності в ланцюжку могло з'явитися набагато більше ланок. Система мала попит, оскільки сплачувана клієнтом комісія була набагато нижчою, ніж у звичайній банківській системі, а крім того, ця процедура дозволяла уникнути клопотів, спричинених коливанням курсів валют; у ланцюжку хавали встановлювався фіксований курс обміну, і всі його дотримувалися. Запорукою функціонування мережі була чесність посередників по всій країні, та й по всьому світу. (Хоча, якщо якийсь хаваладар поведився безчесно, немудро було б ставити на те, що він доживе до сивого віку.) В Індії ця система була незаконною, оскільки, подібно до розпилення й перекидання, це був ефективний спосіб відмивання грошей, але Замзама продовжував цю діяльність у великому масштабі,

не лише на Індійському півострові, але й на всьому Близькому Сході, Сомалійському півострові, а навіть у деяких регіонах Сполучених Штатів. Однак хавали йому було замало. Він прагнув зайняти курсі, тобто трон злочинного світу, і коли ув'язнення Султана Аміра звільнило йому дорогу, здійснив спробу захопити владу за допомогою своїх помагачів – Довбешки, Короткопалого й Дрібноногого. Перед ним стояла перспектива змагання з оточенням мафіозі-конкурента на ім'я Масний Джавед, але він швидко відсунув цей виклик убік за допомогою прийому, який уцмент приголомшив усіх членів відносно несхильного до насильства злочинного клану Султана Аміра. Цей прийом називався вбивством. Тіла Масного Джаведа і його родини, викладені на пляжі Джу-гу під час відпливу, мов рибини на столі, не лише закрили питання лідерства; вони стали повідомленням для всього міста, як добропорядних, так і злочинних кіл. Настав новий день, говорили трупи. У місті з'явився новий гравець і нові правила. Тепер «С-Компанія» стала «З-Компанією».

Його брат Салу, котрого прозвали Салу Черевиком, допоміг Замзамі зайняти перший плацдарм у місті, коли, обравши за ціль дона району Донґрі, Татуся Джиоті, оточив зі своїми людьми Татуся та його людей і побив їх скляними пляшками з-під лимонаду, кампа-коли й лімки. Це усунуло Татуся, якого відтоді ніколи більше не бачили в місті, зате після цього розв'язалася серйозніша війна з бандою пуштунів з Афганістану, які починали від позичкового бізнесу на вулиці з ідеальною назвою Редімані-лейн, тобто провулок Готових грошей, але швидко перейшли до маломасштабного рекету, вимагаючи від дрібних торговців і малих фірм у міських нетрях і на базарах платні за захист. Щоб задовольнити потреби рекетирів, кравці, годинникарі, перукарі

та продавці шкіряних виробів підняли ціни. Проститутки з Фолкленд-роуд також мусили більше заправляти за свої послуги. Бізнес із настільки невеликою маржею не міг покрити коштів рекету, тож вони перейшли на споживача. Таким чином, виявилось, що значна частина міста сплачує, так би мовити, додатковий гангстерський податок. Але що робити? Був лише один варіант: розкошелитися.

Пуштуни також вирішили усунути Черевика й Гармату, себто Замзаму, і найняли для цього Менні – чільного дакойта, тобто бандита, із Мадг'я-Прадеш. Трапилося так, що в Салу Черевика була подружка – танцівниця Чару, і одного вечора на початку вісімдесятих він забрав її своїм «фіатом» із дому в околиці центрального вокзалу й повіз до любовного гніздечка в Бандрі. Але їм сів на хвіст Менні з пуштунами, врешті оточивши «фіат» на заправці, куди Салу Черевик заїхав по дорозі. З непідробною галантністю Менні з пуштунами попросив Чару вийти з машини й звалити. Після цього п'ятьма пострілами вони вбили Черевика. Потім вони чимдуж погналися до Замзамової бази на Пакмодія-стріт, аби заскочити його зненацька, перш ніж до нього дійде звістка про братову смерть, але будинок надійно охоронявся, і зав'язалася запекла перестрілка. Замзами не зачепило. Невдовзі після того пуштунських ватажків заарештували й звинуватили у вбивстві Черевика. Коли вони постали перед судом, до зали суду ввірвався стрілець «З-Компанії», кілер-християнин Дерек, і скопив їх намертво з кулемета.

У вісімдесятих роках тривала війна банд, у якій загинуло не менше п'ятдесяти членів «З-Компанії» і пуштунів. Але врешті афганську зграю вибили, і хрещений батько Замзама зайняв свій трон.

Після загибелі старшого брата Замзама постановив зав'язати з особистим життям. «Подружка – це слабке місце, – почув від нього Нерон. – Сім'я – слабке місце. Це треба цінувати в інших. Але босу цього не дозволено. Я – кіт, що гуляє сам». Сам, мається на увазі, якщо не рахувати цілодобового супроводу загону з дванадцяти охоронців – тобто тридцяти шести чоловік, які працювали по дванадцятю годин у восьмигодинних змінах. Плюс команда з дванадцяти навчених контрспостереження водіїв за кермом броньованих лімузинів «мерседес», майстрів «хімчистки», себто мистецтва відриватися від хвостів за кортежем. (Знову-таки, по четверо водіїв одночасно в трьох змінах.) Вхідні двері до його будинку були з суцільної сталі, вікна мали куленепробивні шиби й товсті металеві жалюзі, а на даху постійно чергували озброєні до зубів охоронці. Містом керував чоловік, що жив у власноруч збудованій клітці. Учинивши себе невразливим, він поклав у основу свого багатства і влади вразливість чужих особистостей, сімей і капіталів.

(Я не експерт у сфері промисловості, відомої сьогодні під назвою «Боллівуд», але вона обоюдноє свої гангстерські фільми так само, як своїх гангстерів. Кіноман, що починає знайомство з цим усесвітом, міг би розпочати з «Компанії» Рама Гопала Варми, «Перестрілки в Лохандвалі» Апурви Лакхі, «Перестрілки в Вадалі» Санджея Гупти або «Одного разу в Мумбааї» й «Одного разу в Мумбааї 2» Мілана Лутрії. Додаткова «а» в «Мумбааї» – це приклад нової нумерологічної фішки. Люди додають або віднімають голосні, щоб зробити свої імена, або, як у цьому випадку, назви своїх фільмів, щасливішими й успішнішими: Шобгаа Де, Аджей, Девгн, Мумбааї. Я нездатен прокоментувати, наскільки такі зміни ефективні.)

Фільмом, який продемонстрував усій галузі, що новий хрещений батько серйозно взявся за діло, була стрічка «Айбек» про Кутб-уд-діна Айбека, засновника Рабської династії, і про будівництво Кутб-Мінара. Високобюджетна історична драма була задумом усього життя одного з тузів Боллівуду, продюсера А. Каріма, і в ній мали заграти троє з-поміж «шістьох хлопців і чотирьох дівчат», як називали в живій мові мегазірок тієї епохи. За два тижні до початку знімального процесу Карім, сам мусульманин, отримав листа з повідомленням, що запланований фільм образливий для ісламу, оскільки в ньому новий правитель називатиметься рабом, і з вимогою анулювання проекту або, як варіант, «оплати за дозвіл дефіс перепросини» розміром один крор* рупій уживаними банкнотами з перемішаними номерами, яку необхідно буде передати представникові «З-Компанії», що з'явиться в належний час. Карім негайно скликав пресконференцію й привселюдно висміяв Замзаму Аланкара та його банду.

— Ці філістери що, мають мене за фраєра? — вигукнув Карім, надаючи обом *ф* проривного звучання. — Ці нуки навіть не знають, що обидві назви династії — Мамлюцька й Гулямська — походять від слів, що означають «раб». Ми знімаємо видатний фільм, що стане віхою в екранізації нашої історії. Нас не спинить жодна згряя головорізів.

Через чотири дні невелика група озброєних до зубів чоловіків під проводом Замзамових помагачів Довбешки й Короткопалого вдерлася на захищений знімальний майданчик у Меграулі неподалік справжнього Кутб-Мінара, де збудовано надзвичайно майстерні декорації, і підпалила його. Фільм так ніколи й не зняли. Невдовзі після знищення знімального

* Десять мільйонів.

майданчика А. Карім поскаржився на пекучий біль у грудях і помер дослівно від розбитого серця. Лікарі, що робили розтин, ствердили, що цей внутрішній орган буквально розірвався на частини. Ніхто ніколи більше не глузував із Замзами Аланкара.

Нерон і далі запрошував Замзаму на свої домашні вечірки, на яких і далі збиралися вершки кіноіндустрії. Сам Замзама тим часом почав влаштовувати гулянки в небачених донині масштабах, перевозючи цілі літаки гостей до Дубаю — хто тільки туди не літав. Так, напевно, виглядали зоряні часи Аль Капоне: похмура чарівність, спокуса небезпеки, п'яний коктейль зі страху й жадання. Про вечірки Замзами, на яких зірки виблискували в нічних шатах, писали в усіх газетах. Поліція тим часом хляпала вухами. А іноді вранці, після ночі святкових феєрверків, хтось грюкав у двері до продюсера, який відсипався після нічних надмірностей у каюті якоїсь із яхт «З-Компанії», ймовірно, на пару з якоюсь старлеткою, яка була занадто тупою, аби знати, що такий шлях ніколи, абсолютно ніколи не веде на вершину; за дверима стояв Довбешка або Дрібноногий із контрактом на підпис, згідно з яким продюсер передавав усі права на міжнародний прокат свого найновішого фільму на вкрай невігідних умовах, а для більшої переконливості до скроні йому приставлявся великий пістолет, а що дні галантності вже проминули, ніхто не казав голій старлетці в ліжку опорядитися й робити ноги. На передньому плані гулянка, на задньому вирішення питань — так це виглядало в «З-Компанії». Чимало боллівудських знаменитостей мусили звертатися по охорону поліції, а отримавши її, ніколи не були певними, чи її буде достатньо або чи не виявляться чоловіки у формі зобов'язаними перед Замзамою, і зброя, покликана захищати, не буде спрямована

всерединою, на замовника, замість назовні, у бік небезпечно-го непроглядного міста. А закон? Закон дивився на все це крізь пальці. Часом, щоб задобрити громадську думку, до в'язниці вкидали якусь дрібноту. Велика риба вільно плавала собі у морі.

Доню, доню, промовив Нерон. Я був серед них одним із найгірших, бо від мене ніколи нічого не вимагали. Я охоче займався їхніми грошима, а вони фінансово мене не кривдили, і я все це сприймав як належне, такий був природний плін речей у світі, думав я, і воно, певно, так і було, тільки-от сам світ був лихим місцем, пошукай собі кращого світу, ніж той, що ми створили.

Він не був жертвою рекету, але й не мусив. Погрози та невдалі й успішні спроби убивств у ті роки налякали його до смерті. Йому було що втрачати. У нього був дорогий маєток, його фірма зводила по всьому місту будинки, він мав дружину й синів. Він мав усі ті слабкі місця, яких шукав і потребував Замзама. Члени «З-Компанії» не мусили навіть нагадувати йому про ці слабкості, що поєднали Нерона й мафію невисловленими зв'язками. Ким він був для них? Вони мали брудну білизну, він брав на себе прання. Він був їхнім дгобі*. Вони дійсно так його кликали – ліліпут Довбешка, Короткопалий із помаранчевим волоссям і Дрібноногий, який насправді мав ноги невиданого розміру.

– Гей дгобі, – зверталися вони в телефон. – Маємо для тебе трохи прання. Прийди забери його на гат**.

При зустрічі з ним вони клацали пальцями.

* Представник однієї з каст недоторканих в Індії, яка спеціалізується на пранні.

** Споруда у вигляді східців на березі річки.

– Візьми ось, відмий, – командували вони. – Давай-давай.

Сам Замзама звертався до нього з більшою повагою, завжди вживаючи поруч із його іменем шанобливих звертань. *Сагіб, джі, джанаб*. Шанобливість була способом висловлення презирства. Ця шанобливість означала: «Ти, гівнюку, в мене у жмені, й не забувай про це». Неронові не треба було цього нагадувати. Він не був героєм. Він не хотів втратити свою родину чи пальці на ногах. Не було найменшої можливості, щоб він забув.

Негідники сипалися з кіноекранів, зістрибуючи в грандіозні, кінематографічних масштабів кінозали, йшли в атаку проходами й вибігали на вулицю, виблискуючи зброєю, а він мав якесь винувате відчуття, що відповідальність за це несла сама кіноіндустрія, що вона витворила цих потвор, надала їм лоску й повабу, і тепер вони завойовували місто. «Бомбей мері джаан», – подумав він, замуликавши цю пісню, Бомбей, моє життя, моє кохання, куди ж ви поділися: дівчата на Марін-драйв у прохолоді вечора з гілочками ямину у волоссі; джазові джем-сейшни в неділю рано на Колаба-Косвей або в Черчгейті, де можна було послухати Чика Шоколада, саксофон Кріса Перрі й голос Лорни Кордейро; пляж Джугу, що його такі, як Нерон, оточили будинками; китайська їжа; прекрасне місто, найкраще місто на світі. Але ні, неправда: ця пісня, яка була для цього міста тим, чим був для іншої метрополії «Нью-Йорк, Нью-Йорк», завжди застерігала: це суворе місто, непросте для життя, і ця пісня теж була винна в тому, що шулери, головорізи, злодії й корумповані підприємці, про яких у ній співалося, висипалися з її рядків, немов актори з кіноекрана, і тепер вони наводили жах на порядних людей, як та наївна дівчина в пісні, що захищала велике

місто, о серденько, як легко у цьому місті жити, та навіть вона застерігала: *пильнуй, бо що посієш, те й пожнеш. Усе, що ти посієш, те й пожнеш.*

(Так, це все через фільми, це все через пісню. Так, Нероне, звинувачуй мистецтво, звинувачуй розваги. Це набагато легше, ніж звинувачувати людей, справжніх акторів цієї драми. Набагато приємніше, ніж звинувачувати себе.)

Він продовжував це все: валізи, розпилювання, перекидання. Він навіть погодився стати одним із кінців ланцюга хавали, де передавалися величезні гроші, коли його «гарненько попросив» сам Замзама — з невеличким каскадом сагібів, джанабів і джі — одного вечора під час більярдної партії у клубі «Віллінгтон». Вони від мене ніколи нічого не вимагали. Не було такої потреби. Він був добровільним заручником Замзама. Він уявляв себе королем у тому місті, але насправді був лише скромним піхотинцем. Королем був Замзама Аланкар.

Та Нерон говорив не до кінця правду про вимагання. Він зізнався в цьому. Правда полягала в тому, що від нього ніколи не вимагали грошей. А вимагали чогось набагато-набагато гіршого.

Замзама, Гармата, не належав до сентиментальних людей. Одного разу, як стверджувала його легенда — був це чоловік, що надзвичайно ревно дбав про свою легендарність, — Дрібноногий викрав мафійного сутенера, званого Мишею Мусою, що чіплявся до деяких дівчат із їхнього товариства, наказав запаяти його в металевий контейнер у доках, а потім найняв судно, щоб відвезти його в найдалший закуток гавані й там відправити на морське дно. Через два дні мати

Миші ридма ридала на телебаченні. Замзама сказав: «Дайте мені зараз же номер її мобільного», — і хвилиною пізніше, поки вона ще давала інтерв'ю в прямому ефірі, подзвонив до неї. Ошелешена, вона прийняла дзвінок і у її вусі пролунав голос Замзама, що прорік: «Суко, твоя миша тепер стала рибою, а якщо ти зараз не перестанеш вити, то скоро сама перетворишся на кіму. Бубух!» Кіма — це м'ясний фарш. «Бубух» було улюбленою прощальною фразою Замзама, і кожен, хто чув її в телефоні, точно знав, хто говорить. Жінка як стій перестала плакати і більше в житті своєму слова не мовила жодному журналісту.

Він також терпіти не міг романтизації минулого в стилі пісеньки «Бомбей мері джаан», до чого був схильний Нерон.

— Того міста марень давно вже немає, — безцеремонно заявив він Неронові. — Ти сам забудував його вздовж і поперек і поховав старе під новим. У Бомбеї твоїх мрій була сама любов, мир, світські настрої й жодних чвар, індуси з мусульманами *бгай-бгай*, усі люди брати, правда? Отака всяка дурня, ти ж крутишся у світі, мав би сам це розуміти. Люди — це люди, а їхні боги — це їхні боги, а такі речі не міняються, і їхні племена як ворогували, так і будуть ворогувати. Питання тільки в тому, що на поверхні і наскільки глибоко схована ненависть. У цьому місті, Мумбаї, ми виграли війну банд, але попереду серйозніша війна. У Мумбаї тепер тільки дві банди. Одна банда — *бандитська*, це мафія, значить, я. «3-Компанія» — це тільки ми. А хто ми такі, на дев'яносто п'ять процентів? Мусульмани. Люди Писання. Але є ще банди політичні, і вони індуські. Індуська політика контролює міську владу, а індуські політикани мають свої індуські банди. Раманн Філдінг — знаєш такого? Він же Мандук, себто Жаба. Тямиш? То зятя собі ось таке: Спочатку ми воювали

за територію. Та війна вже скінчилася. Але тепер черга на священну війну. Бубух.

Султан Амір пізніше у своєму житті «прийшов до віри», але в нього вона мала більш містичний, суфістський характер. Замзама Аланкар до початку дев'яностих років став послідовником набагато більш полум'яної версії їхньої спільної релігії. Людиною, якій приписували цю глибоку зміну в Замзаминому світогляді й сфері зацікавлень, був проповідник-демагог на ім'я Рахман, засновник і секретар воєнізованої організації, що діяла в місті під назвою Академії Азхар і була покликана популяризувати думку індійського заводія з дев'ятнадцятого сторіччя, імама Азхара з Барейлі — міста, яке дало свою назву секті барелві, в якій проповідник Рахман був провідною постаттю. Академія здобула в місті розголос завдяки демонстраціям проти панівної партії, демонстраціям, які панівна партія називала «бунтами», але які демонстрували принаймні те, що Академія може вмент вивести на вулиці чималий натовп, а потім його розпустити. Нерон із жахом усвідомив, що Замзама почав повторювати, як папуга, всю демагогію, яку розводив Рахман, незрідка майже слово в слово. Деморалізація й занепад тих і тих. Злобна ворожість і виродження цих і цих. Необхідно з відкритим заборолом виступити проти тих і тих. Чисте й непорочне вчення цього й цього. Правильний погляд на те й те. Істинна слава й велич цього й цього. Наша відповідальність за визволення суспільства від того й того. Переваги геніального вчення цього й цього. Ми набагато більш стійкі, ніж ті й ті. Ми пропонуємо науковий підхід до життя на цьому й на тому світі. Цей світ — ніщо, лише ворота у велич потойбіччя. Це життя — ніщо, лише прочищення горла перед безсмертною піснею потойбіччя. Якщо від нас вимагається жертва,

ми жертвуємо не більше, ніж прочищенням горла. Якщо від нас вимагається повстати, ми повстанемо з полум'ям справедливості в руці. Ми здіймемо праведну руку Бога, і вони відчують на своєму обличчі міцний удар.

— Якого біса, Замзамо, — звернувся до нього Нерон, коли вони зустрілися на борту «Кіплінга» — яхти в гавані, де Гармата волів проводити конфіденційні зустрічі. — Що на тебе найшло? Ти завжди справляв враження гуляки, а не богомола.

— Часи пустопорожніх балачок минули, — відповів дон із новою ноткою в голосі, яка видалася Неронові зловісною. — Теперішній час вимагає рішучого чину. І ще таке, дгобі: ніколи більше не блюзнірствуй у моїй присутності.

Це був перший випадок пониження Нерона зі статусу *сагіба* до *дгобі*. Йому це зовсім не сподобалося.

Вечірки в Дубаї вже не відбувалися. Тепер у будинку за сталевими дверима лунало багато молитов. Для чоловіка Неронового темпераменту це видавалося дивацтвом. Певно, настав час, подумав він, трохи відсторонитися від «З-Компанії». Повністю відділитися буде неможливо з огляду на контроль мафії над будівельними профспілками, а ще більше над позапрофспілковою «імігрантською» робочою силою, що стікалася до міста з усєї країни без документів і врегульованого правового статусу. Але він, мабуть, достатньо довго працював із грошима. Достатньо довго мав справу з розпилюванням, перекиданням і хавалою. Тепер він був повноправним магнатом і мав позбутися цих сумнівних інвестицій.

Замзамі він сказав:

— Думаю, я вже старію й не потягну роботи з грошима. Може, я міг би підучити когось, хто б мене замінив.

Замзама цілу хвилину мовчав. «Кіплінг» на якорі зі спущеним повислим гротом м'яко гойдався на воді. Сонце вже зайшло, і навколо них сяяли вогні затоки Бек-Бей – прекрасна дуга, на яку Нерон ніколи не міг надивитися. Тоді бос мафії перервав мовчання.

– Тобі подобається класичний американський рок-гурт «Іглз»? – запитав він. – Гленн Фрай, Дон Генлі, й так далі, й так далі, й так далі? – і, не чекаючи на відповідь, продовжив: – Прошу до готелю «Каліфорнія»...

Після чого, на превелике збентеження Нерона, дон затягнув – голосно, фальшиво, наповнюючи Неронове серце жахом:

– Виселитись можеш будь-коли, та виїхати – ні.

Це був початок великої темряви, промовив Нерон у темряві свого кабінету в домі Голденів. Після тієї розмови я опинився в пеклі. Точніше, в пеклі я був і раніше, але тоді відчув, як вогонь обпікає мені підошви.

Але знаєш, що в тій пісні, про готель, найсмішніше? Це геть неправда.

Бо питання, коли, куди і як виїхати, постало не тільки переді мною, а й перед ним.

Я тебе шокував, промовив він. Я тебе геть наполохав, а ти ще ж не чула найгіршого. Тебе налякало те, що я розповів, і в голові в тебе одне тільки питання. Ти кохала мою дитину. Мою бідолашну заплутану дитину. Ти кохала мою дитину і питаєш мене, питаєш мене без слів, я бачу в темряві по твоїх очах, що ти питаєш. Що було відомо моїм дітям.

Якщо йдеться про твого коханого, він ні в чому, що я досі розповів, не був замішаний. Він або ще не народився, або був малою дитиною. Що стосується інших, вони виростили у певному соціальному прошарку, в середовищі великого бізнесу у великому місті, і знали, чого це коштує. Не підмажеш – не поїдеш. Вони знали про мого Дона Корлеоне, знали. Але він був загальним улюбленцем. Для них усе це було нормально, як і для всіх. Їм також подобався світ кіно. Кінозірки в нас удома. Доступність товариства знаменитих акторок. Так, ніби вони самі вскочили на кіноекран. Це було приємно, а якщо там були також мафіозі, що з того – це ж і так усім відомо. Кого це обходило. У часи Султана Аміра ніхто нікого не засуджував. Та коли владу перейняв Аланкар, я намагався приховувати від них свою причетність. Чим менше вони знали, тим краще для всіх нас. Він був людиною іншого складу, і свою сім'ю я тримав осторонь від нього. Мій бізнес був моєю справою, я свідомий того, що з цим можна не погоджуватися, я ніколи не виправдовував і не захищав своїх рішень і вчинків, я лише стверджую. Твоєму хлопчику було сім років 1993-го і двадцять два 2008-го, коли ми переїхали до Нью-Йорка. Мушу визнати, що з усіх трьох він завжди був найбільш занурений у себе. Його війна точилася всередині, тепер я виразно це бачу. Його гармати були націлені на нього самого відтоді й аж до... Аж до. Тож від нього неважко було щось приховати. Те, від чого я його відгороджував, – не думаю, що він що-небудь знав. А ще найстарший хлопчик, мій надламаний хлопчик, його прозивали Гарпо – так, це місто бувало жорстоке; у нього теж велике питання його життя крилося в голові, питання без відповіді. З нього я теж знімаю відповідальність. Залишається Апу. Апу тоді називали Граучо. Апу, якщо чесно, думаю, все знав. Знав, але знати не

хотів, і через те, думаю, з'явилися випивка, наркотики – щоб осліпити себе, оглушити, одурити. Я ніколи не говорив із ним про темні справи. Він сам мене не питає. «Якби мій батько був стоматологом, – сказав він мені якось, – то чи мене обходило б, скільки й кому він поставив сьогодні пломб і полікував каналів? От я й про тебе так думаю. Ти стоматолог, коли йдеш на роботу, а вдома ти батько. Ось що сім'ї потрібно від тебе. Не пломби, а батьківська любов».

Я дуже мало йому розповідав. Тільки те, що на поверхні, що всім було відомо. Хабарі, корупція. Такі дрібниці. Але, думаю, він здогадувався про серйозніше. Думаю, що саме звідти вся та розпуста, випивка, жінки й наркотики.

Там, у нас, він не був якимось митцем. Жив митецьким життям, але не етосом праці. Він належав до богемі, але прекрасне скло виготовляють у Богемії. Він ні до чого не прив'язувався, хіба що окрім сексу, і дозволь мені сказати, хоч тобі це може видатися вульгарним, перепрошую: наркотики нікого не чинять кращим коханцем, хіба що у власних очах. Тож він, певно, і на цьому полі особливо не відзначався. Після переїзду до Америки він зав'язав. (*Клацання пальцями.*) Раз – і все. На мене це справило враження: він наче став новою людиною, і все в нього налагодилося. У нього проявився талант, який помітили всі. Я сам його вперше помітив. Ніколи не підозрював, що він такий талановитий.

Усі троє мали таку здатність: закрити книжку минулого й жити сьогоднішнім. Це щасливий дар. Сам я закриваю книжку сьогоднішнього й живу здебільшого в минулому.

Залишається ще питання отого гудіння у вухах Апу, голосів, іноді видінь. Він довго сидів на галюциногенах. Можна вважати, якщо ти так розумієш ці справи, що вони зробили його вразливішим на незриму, відкрили йому шлях до

уявного світу, відкрили – як це називається? Двері сприйняття. А можна вважати, що це все дурня. Або ще можна вважати, що він страждав від якогось розладу. Що в його мозку, десь глибоко в його естві була якась вада. Троє синів – і в кожного якась вада в мозку, глибоко всередині їхнього ества! Незаслужена це доля для батька. Це несправедливо. Але така вже моя доля. Апу бачив видіння й чув голоси. Значить, він теж з'їхав із глузду.

Отож, я думаю, він знав про мої справи, але якось поставив собі про це забути. Саме через це він подався назад із тією жінкою, нічого спочатку не обдумавши. Він повернувся додому й загинув. Думаю, що перед смертю зрозумів, від чого загинув і чому. Він мусив зрозуміти, що це був наслідок моїх дій. Я теж це розумію. Повідомлення було відправлено, і я його отримав. Темрява згущується. До кінця лишилося недовго. Ось чому я сьогодні заговорив. Так, щоб встигнути все розказати.

Треба розповісти ще про дві події, які розділяють п'ятнадцять років. 1993, 2008. Ось ці дати.

У грудні 1992 року Нерон знову був із Замзамою на борту «Кіплінга». Якраз перед цим індуські активісти зруйнували в Айодг'ї на півночі країни мечеть, зведену засновником династії Моголів імператором Бабуром, стверджуючи, що вона стояла на міфічному місці народження Господа Рами – сьомої аватари, або ж втілення, Вішну. У Мумбаї вибухнули заворушення. Спершу збунтувалися мусульмани, потім вірні послідовники курсу індуїстської екстремістської партії «Шив сена» заатакували їх у відповідь, а поліція, сказав Замзама, була явно упереджена, явно на боці «Шив сени»

і «проти нас». Заворушення вже згасали, але гнів Замзами кипів, як вулкан, і не знав меж.

Остання крапля, волав він до Нерона. Чаша переповнилася, й тепер її треба спорожнити до дна.

Втручатися в ці справи – не наймудріше рішення. Зосередься на своїх міцних сторонах. Бізнес процвітає.

Це не питання мудрості. Це питання необхідності. Зруйнувати священну мечеть через те, що там, за чутками, народилася вигадана істота – ось що справді *немудро*.

Вони не вважають його вигаданим.

Вони помиляються.

Аланкар мав укладені контракти із зацікавленими людьми з сусідньої країни. Сусіди були переконані, що треба вжити заходів.

Тут придумали один план, повідомив Аланкар. Із сусідньої країни відправлять великий вантаж зброї, боєприпасів і гексогену, який дійде морем до Конканського узбережжя в перший тиждень січня. Його вивантажать у Дігі. Тобі треба буде підготувати валізи для берегової охорони, щоб у воді залишили коридор, яким вантаж на катерах переправлять на берег.

Я, Замзамо? Я в такі справи не мішаюся. Політика? Ні, ні і ще раз ні. Ти не можеш цього від мене вимагати.

Так, так і ще раз так. У тебе надійно укріплений дім, правда ж? Я бачив: автоматизовані металеві ворота, системи сигналізації, охоронці. Твої близькі мусять почуватися там у безпеці. Вони справді почувуються в безпеці? Повинні. А вони часом виходять назовні? Ясно, вони ж мумбайці. Живуть на повну катушку. Щаслива сімейка. Мої тобі вітання.

Ми з тобою давні партнери. Ти не повинен так зі мною говорити.

Ти досягнув такого успіху, такого багатства, молодчина. Яке було б нещастя, якби твої робітники застрайкували. Яке було б нещастя, якби випадково зайнялася пожежа.

Що ж, я не маю іншого вибору, як за це взятися. Домовилися, все буде зроблено.

А ще через кілька тижнів буде наступний вантаж, тим разом у Шехаді. Процедура та сама.

План сусідів вимагав точної послідовності дій. Спочатку мали йти вбивства. У Донґрі, колишній вотчині Татуса Джиоті, якого викурили з міста, побивши пляшками з-під лимонаду, жила громада робітників, що звалися *матаді* – тобто носіїв, які тягали вантажі на голові. Вони були безхатками й добратися до них було нескладно. Якусь кількість цих носіїв планувалося запопасти й відправити на той світ, перерізвавши їм горлянки маленькими ножами, щоб створити видимість ритуального вбивства. У Донґрі панувала релігійна напруга, і в сусідній країні були переконані, що ритуальні вбивства викличуть масові протести. Суперники були добре організовані й мали підтримку поліції, але мусили зустрітися з потужним озброєним опором. Зброя мала зберігатися в найгарячіших точках. У хід мали піти гранати й вибухові пристрої. Планувалося, що це спровокує до спротиву ще більші маси людей, проти яких повинна була піти в хід автоматична зброя і ще більше вибухівки. Розпалене вогнище пошириться по всій країні, і сусіди від цього втішаться, адже тих поганців нарешті провчать як слід.

Дасть Бог, сказав Замзама, ми дамо цим гнидам прикурити.

Це був останній раз, коли Нерон ступив на борт «Кіплінга». Був уже час сходити на берег, але бос «З-Компанії» мав йому сказати ще щось на прощання. Ми з тобою, мовив він,

певно, ніколи вже не зустрінемося. Після того, що станеться, я не зможу вже залишитися в цій країні. У тебе краще становище. Я завжди відповідально ставився до тебе, і ти розумієш, що між нами є довгий ланцюжок проміжних ланок, і в тебе стовідсоткова можливість заперечити свою причетність, тому, думаю, ти спокійно можеш лишитися на місці зі своєю жінкою, своєю сім'єю. Але, можливо, на всяк випадок, тобі не зайвим було б розробити стратегію відходу.

Замзама мав рацію. Вони дійсно ніколи більше не зустрілися. І щодо стратегії відходу він також не помилявся.

Події 12 березня 1993 року широко висвітлювалися, тому не буде потреби вдаватися в подробиці. Вибухові пристрої в автомобілях і скутерах. Вибуховий пристрій у підвалі Фондової біржі. Три базари, три готелі, аеропорт, кінотеатр, паспортний стіл, бубух, бубух, бубух. Навіть рибальське поселення Магім, бубух. Заміноване таксі під Брамою до Індії, бубух, що пиздець.

Сусіди, однак, змушені були пережити розчарування. Людські втрати були суттєвими, та сподівана громадянська війна так і не вибухнула. Місто і нація не втратили самовладання.

Проїшли арешти, все вляглося, повернувся спокій. Замзама Аланкар зі своїм помічником Короткопалім зник, і їх оголосили ворогами суспільства №1 і №2. Згідно із загальними переконаннями, їх гостинно прийняли в сусідній країні, і Замзама продовжував дистанційно керувати «З-Компанією». Сусіди, однак, стверджували, що не мають жодного уявлення про місцеперебування втікачів.

У наступні роки в злочинному світі відбувся значний розкол. Після терактів розпочався небачений тиск поліції на «З-Компанію», попередні узгодження й домовленості втратили силу, і вся ця конструкція мало не розвалилася. Супутникові телефони й системи захищеного зв'язку через інтернет продовжували працювати, тож Замзама міг надсилати інструкції й далі задавати тон, але так, йому з Короткопалімом легко було віддавати накази звіддала, це ж не вони взяли на себе удар. Поступово відстань між двома відсутніми проводирями і двома, що залишилися на місці, Довбешкою й Дрібноногим (яким пред'явлено звинувачення в бандитизмі й тероризмі, а залагодження вироку, згідно з яким їх за відсутністю доказів залишили на волі, зайняло п'ять років, цілих п'ять років життя під молотом правосуддя), викликало почуття неприязні. Коли ці роки проминули, «З-Компанія» залишилася «З-Компанією», особовий склад зберіг вірність керівництву, але ні для кого не було секретом виникнення «З-Фракції» – групи, яка підкорялася передовсім ліліпутіві й типові з величезним розміром ноги, і хоч між цими двома й тими, що гостювали в сусідів, діяло щось на зразок перемир'я, їхня взаємна неприязнь зростала.

Нерона запросили на зустріч із Довбешкою й Дрібноногим. Відбулася вона не на розкішній яхті в порту, а в *басті** глибоко в нетрях Дгараві, куди його відвезли чоловіки, що не промовили жодного слова й не виглядали на охочих поговорити. Усередині нетряного помешкання Довбешка кивнув йому, а Дрібноногий показав ногою на цеглину. Сідай, звелів Дрібноногий.

От що ми про тебе знаємо, сказав Довбешка.

* Поселення в нетрях.

Ти дгобі, сказав Дрібноногий.

Ти відмиваєш бруд.

І через те нам важко повірити, що ти нічого не знав. Ми нічого не знали. Це питання ми ще маємо з'ясувати з босом. Але ти? Ти нічого не знав? У це важко повірити.

Це загадка для наших *дімаа**.

Тільки от що. Наші мізки знають наступне: (а) і (б). (А) ти не любиш політики.

І (б), ти не мішаєшся в релігію.

Така, значить, рівновага. З одного боку, з другого боку.

Тобі вирішили дати кредит довіри.

Наша позиція наступна. Операція завдала шкоди Товариству. Відтепер ми маємо намір відмовлятися від таких операцій.

Ми поставили це питання перед босом і Короткопалим.

Вони на це погодилися.

Починаємо з чистого аркуша. Повертаємося до основ. Працюємо у сфері своїх компетенцій, без відхилень.

Тільки в бізнесі Товариства є багато питань, що засновані на довірі. А наша довіра до тебе, як би це сказати.

Підірвана.

Розхитана.

Убита.

А у вірність без довіри не можна повірити.

Це недовіра.

Однаке, ми дали тобі кредит довіри.

Дивися вище.

Тому ми з тобою просто розходимося. Далі ти живеш своїм життям, а ми своїм.

* Арабське запозичення в гінді, урду та інших мовах Індійського півострова; означає мозок, розум, інтелект.

Але якщо колись від тебе витече хоч крапля інформації про нас.

Ми відріжемо твого члена.

І члени твоїх синів.

І запхнемо твоїй жінці до рота.

І я виїбу її ззаду.

А я спереду переріжу їй горло.

Ти вільний. Можеш іти.

Біжи швидко.

Поки ми не передумали.

Ця ідея з членами звучить непогано.

Спокійно, спокійно. Він тільки жартує. Бувай, дгобі.

Бувай.

Минуло п'ятнадцять років. П'ятнадцять років: довгий період, достатньо довгий, аби забути те, що хочеш лишити позаду. Його сини вирости, вирости і його статки, а тінь злочинного світу, тінь, що росте знизу, вже не падала на його дім. Людське життя ішло зі своїми злетами й падіннями. Його стратегія відходу була наготові, але в ній не було потреби, не було потреби лишати дому, роздирати його світ на дві частини й викидати одну з них геть. П'ятнадцять років. Достатньо довго, аби втратити концентрацію.

І тоді надійшов 2008 рік. А в серпні 2008 року, в аеропорту, коли Нерон стояв у черзі до в'їзного контролю, повертаючись із ділової подорожі до Нью-Йорка, він побачив привида. Привид стояв у сусідній черзі до паспортного контролю і вже не мав свого фірмового помаранчевого волосся. Тепер воно було чорним, як у всіх інших. Але якщо не брати до уваги волосся, це був точно він. Ворог суспільства №2. Нерон дивився на

Короткопалого із зачудуванням. Хіба його не могли схопити кожної миті чи вкласти на місці при спробі опору? Їхні погляди зустрілися, і він запитально наморщив лоба, дивлячись на мегабоса «З-Компанії». Короткопалый тільки показав йому відстовбурченого великого пальця (пальця, треба сказати, дуже маленького) й відвернувся. Вони наблизилися до віконця паспортного контролю. Службовці в уніформі детально розглядали документи в архібіюрократичний спосіб, доведений до досконалості всіма дрібними індійськими чиновниками. А коли в черзі перед Короткопалым залишилася одна людина, трапився непояснений збіг обставин. Усі комп'ютери в залі в'їзного контролю вирубилися: бац! Отак. Усі екрани згасли. На якийсь час запанувало сум'яття, працівники імміграційної служби намагалися перезавантажити машини, а інші працівники бігали туди-сюди. Аварія комп'ютерної системи була настільки ж загадковою, наскільки повною. У чергах наростав неспокій. Врешті один із керівників імміграційної служби подав сигнал, і черги рушили; пропускали всіх, лише візуальна перевірка, Короткопалый пройшов контроль і зник, а через дві хвилини, коли Нерон підходив до свого віконця, бац! – усі комп'ютери знову ввімкнулися. «З-Компанія» не втратила хватки.

З якого дива Короткопалый ішов на такий ризик і повертався? Навіщо Замзама послав його? Ці думки займали Нерона до пізнього вечора, а о другій годині ночі він отримав відповідь, бо вперше за півтора десятка років його мобільний задзвонив у зашифрованій послідовності, що означала клопоти. Три дзвінки, перерва, один дзвінок, перерва, два дзвінки, перерва, за четвертим разом прийняти дзвінок. Так, мовив він. Голос Короткопалого в його вусі був, немов кігті диявола, що затулявали в прірву. Ще один раз, сказав Короткопалый. Востанне.

Західний округ Індійської берегової охорони був поділений на п'ять районів. Другий район, штаб якого містився в Мумбаї, нараховував три бази уздовж узбережжя: у Муруд-Джанджирі, Ратнагірі й Дагану. Кожна база мала в розпорядженні якусь кількість патрульних суден, що несли охорону вздовж берега й у відкритому морі, швидких і надшвидких патрульних суден і менших, ще швидших патрульних катерів і катерів-перехоплювачів. А ще – вертольоти й спостережні літаки. Але море широке і, при належній організації, якусь визначену ділянку можна було залишити без нагляду. Валіз для такої операції потрібно було чимало.

Що там цього разу.

Не питай. Просто підготуй, що треба.

А якщо я відмовлюся.

Не відмовляйся. У Дона підупало здоров'я. Сусіди не надто гостинні. Він дуже обмежений у своїх діях, фінанси вичерпуються. Він вважає, що часу в нього лишилося небагато. Він хоче здійснити цей останній великий чин. Він не має вибору. Сусіди наполягають. Є загроза вигнання.

П'ятнадцять років минуло. Я вже давно вийшов із гри.

Прошу до готелю «Каліфорнія».

Я в це не входжу.

Не відмовляйся. Прошу тебе по-доброму. Кажу тобі: будь ласкавий. Будь ласка: не відмовляйся.

Розумію.

23 листопада 2008 року десятеро бойовиків, озброєних автоматичною зброєю й ручними гранатами, впливли човном із ворожої сусідньої країни. У рюкзаках вони везли боєприпаси й важкі наркотики: кокаїн,

стероїди, ЛСД, а також шприци. На своєму шляху вони захопили траулер, покинули свій човен, перетягнувши на борт траулера дві шлюпки, і вказали капітанові, куди він має пливати. Наблизившись до берега, вони вбили капітана й пересіли до шлюпок. Пізніше ніхто не міг зрозуміти, чому берегова охорона не помітила й не перехопила їх. Вважалося, що узбережжя перебуває під надійною охороною, але тієї ночі щось пішло не так. Коли шлюпки прибилися до берега 26 листопада, бойовики розділилися на малі групи й пробралися до обраних цілей: залізничного вокзалу, лікарні, кінотеатру, єврейського центру, популярного кафе й двох п'ятизіркових готелів. Одним із них був «Тадж-Магал Палас-енд-Тауер», де в надморській вітальні після сварки з чоловіком сиділа Неронова дружина, їла сендвічі з огірком і скаржилася подругам на свій шлюб.

Я нічого не можу сказати, мовила Рія.

Не говори.

Ви допомогли потрапити в місто бойовикам, які вбили вашу дружину.

Не треба нічого казати.

А потім ви втекли. Ви й ваші сини.

Треба ще щось додати. Після тих подій тіло гангстера Короткопалого було знайдене викинутим на якійсь вулиці в Донґрі. Він був заколотий ударами короткого ножа в горло. Його колишні компаньйони Довбешка й Дрібноногий розлютилися через замах, який знову поставив під загрозу «Компанію» та її діяльність. Це було їхнє повідомлення Замзамі

Аланкару. Пізніше жертвою їхнього гніву став Апу. Вони вислали повідомлення мені. У ньому говорилося: ми знаємо, що ти до цього доклався, і ось наша відповідь. Це імена, які прийде мені сказати той чоловік, Мастан. Я їх уже знаю.

Тож ви відповідальний за смерть не тільки жінки, але й сина.

Усе, що я робив, я робив, щоб урятувати їм життя. Я вчинив усупереч собі, щоб захистити їх. Я король свого дому, але став прислужником. Пральником. Дгобі. Але ти правду кажеш. Я не зумів. Ти звинувачуєш мене, і я справді звинив, і доля покарала мене, забравши моїх дітей. Одна дитина загинула від рук моїх ворогів, друга – сама наклала на себе руки, одна від рук божевільного, але всі троє – моє покарання й мій вічний тягар, так, і їхні матері також. Життя дало мені урок, і я його засвоїв. На моїх плечах – тягар мертвих тіл моїх дітей і їхніх матерів, і цей тягар тягне мене до землі. Ти бачиш, доню, який я розчавлений – наче тарган під каблуком долі. Бачиш, який я розчавлений. І тепер ти знаєш усе.

І що мені тепер робити, коли я все дізналася?

З твого боку непотрібні жодні дії. Сьогодні вранці, рівно о дев'ятій, до мене на чай приходять ангел смерті.

Що в це означало, якби Джокер став Королем, а кажаниця втрапила до в'язниці. Поза Садами гиготіння лунало дедалі гучніше, більше нагадуючи вереск, і я не знав, чи то крики радості, чи люті. Я був водночас знесилений і переляканий. Можливо, я помилявся щодо своєї країни. Можливо, життя всередині бульбашки змусило мене вірити в речі нереальні або не до кінця реальні для того, щоб здобути верх. Що б узагалі що-небудь означало, якби трапилося найгірше, якби блиск упав із небес, якби брехня, злослів'я, потворність, потворність стали обличчям Америки. Що означала б моя історія, моє життя, моя творчість, історії американців старі й нові: історії родин із «Мейфлавер» і американців, гордо заприсяжених якраз вчасно, щоб встигнути долучитися до демаскування – демонтажу – Америки? Навіщо взагалі намагатися зрозуміти стан людства, якщо воно показало себе гротескним, темним, *негідним*? У чому був сенс поезії, кінематографу, мистецтва? Нехай хиріє доброта. Хай утрачається рай. Америку, яку я любив, звіяло вітром.

У той останній вікенд перед голосуванням я кепсько спав, бо в голові в мене крутилися отакі-от думки. Ріа подзвонила до мене о п'ятій ранку, коли я лежав із широко розкритими

очима й глипав на стелю. Тобі треба приїхати, сказала вона. Щось має трапитися – не знаю що, але я не можу бути тут сама. Старий заснув за столом, похилений уперед, опершись лобом у дерев'яну поверхню. Вона так само, як я, не могла заснути всю ніч. Але вона не була католицьким священником із гічкоківського фільму й мусила поділитися з кимось тягарем почутої розповіді, таємницями, які тепер належали також їй. Я пішов її зустріти, ще до світання ми сіли в Садах, і вона заговорила. Що я маю робити? – запитала вона. А що можна зробити? – відповів я. Та я вже знаю відповідь, тому що мене розпирив творчий захват; ця історія врятувала мене з прірви мого нічного розпачу. Це був елемент, якого мені бракувало, він став темним серцем мого фільму, великим одкровенням, самим його сенсом. Мистецтво є тим, чим є, а митці – злодії й шльондри, але ми знаємо, коли в нас линуть соки, коли невідома муза швидко шепоче нам на вухо: записуй, я не буду повторювати; і тоді ми отримуємо відповідь на всі охоплені сумнівами чому, що нуртують нас у наших нічних страхах. Я згадав, як Джозеф Файнс у ролі молодого Барда в «Закоханому Шекспірі» вискакує з-за столу, за яким пише – що? «Ромео і Джульєтту»? – і, зробивши непомітний піруетик, вигукує сам собі без жодного марнославства чи сорому: «Я геній!»

(Це піднімає цікаве питання: чи Шекспір знав, що він Шекспір? Але про це іншим разом.)

(Ані в кінематографу, ні в художньої прози немає своєї музи. У такому разі найбільш «придатною» музою могла би бути Калліопа – якщо те, що я творив, можна було вважати кіноепопеєю – або Талія, якщо комедією, або ж Мельпомена, якби я спромігся зіп'ятися на вершини, яких вимагає трагедія. Та це не так важливо. Не звертайте уваги.)

Нехай це все розіграється, сказав я. Послухаймо, що має сказати відставний поліціант.

Драма часто засакає драматурга зненацька. Щось має трапитися, а я не знаю, що саме, сказала Рія й поклікала мене на допомогу, та от про що жодне з нас не здогадалося: тим чимось, що мало трапитися, був я.

Ми повернулися до будинку Голденів, де у великій вітальні, що виходила в Сади, в нас на шляху стала Василіса, що в одній руці тримала свого малого сина – мого малого сина – мого сина! – а в іншій пістолет. Невеличкий, перламутрове руків'я, золоте дуло. Дівчина з золотим пістолетом. У шовковій із рожевим відтінком нічній сорочці, поверх якої був накинутий довгий до підлоги мереживний пеньюар, вона нагадувала якусь італійську кінозірку – Моніку Вітті чи Вірну Лізі, я не був певний котру. Але пістолет був явно ґодарівським акцентом. Я згадав його героїню-вбивцю в «П'єро», яка заколола ліліпута ножицями в ший. Я не мав жодного бажання стати наступною версією цього карлика. Я навіть підняв руки. Заграй цю сцену, подумав я. Рія дивилася на мене, немов на божевільного.

Доброго ранку, Василісо, промовила Рія нормальним, зовсім не кінематографічним голосом. Опустити, будь ласка, цю штуку.

Що ви робите в моєму домі? – запитала Василіса, не опускаючи зброї. (Принаймні вона не відступала від сценарію.)

Мене поклікав Нерон, пояснила Рія. Він хотів поговорити.

Він хотів поговорити з *тобою*?

Він дуже довго говорив. Скоро до нього прийде один чоловік.

Хто прийде? Чому мене ніхто не попередив?

Я прийшов, бо Рія непокоїться, сказав я. Через того чоловіка.

Ми всі його зустрінемо, сказала Василіса. Загадка розв'яжеться. Вона сховала пістолет до сумочки, де він зазвичай зберігався.

Перехід. Далі серія швидких кадрів, що зображають проминання часу, аби показати кепський стан Нерона. У нього невпевнена постава, голос і жести.

Коли вона збудила чоловіка, Нерон почувався не найкраще. Від ясності його довгої нічної промови не лишилося й сліду. Він говорив невиразно й плутано, немовби зусилля спогаду вимотало його до кінця. Василіса допомогла йому зайти до спальні й кинула:

– Душ.

Після того, як він прийняв душ, вона звеліла:

– Вдягнися.

Після того, як він одягнувся, вона мовила:

– Взуйся.

Він виглядав жалюгідно.

– Я не можу зав'язати шнурків, – заперечив він.

– Це капці, – мовила вона. – Взуйся.

Після того, як на його ногах опинилися капці, вона протягнула йому жменю пігулок.

– Ковтай, – наказала.

Після того, як він проковтнув, вона звеліла:

– Розкажи мені.

Він похитав головою.

– Один чоловік із минулого, – промовив.

Єдина причина, чому я щось знаю про капелюхи від «Борсаліно», це те, що мої батьки полюбили по-дружньому

сперечатися, насолоджуючись самим процесом більше, ніж результатом, про те, чи славетні федори можна зарахувати до їхньої колекції бельгійських знаменитостей. Фірма з виробництва капелюхів «Борсаліно» міститься поза межами Бельгії. Вона розташована в місті Алессандрії в італійському П'ємонті, що лежить у алювіальній долині між річками Танаро й Бормідою у віддалі близько сімдесяти п'яти кілометрів від Турина. Про капелюхи «Борсаліно» я знаю три речі: вони надзвичайно популярні серед юдеїв-ортодоксів; вони увійшли в моду після того, як Ален Делон і Жан-Поль Бельмондо з'явилися в цих капелюхах у гангстерському фільмі 1970 року, що отримав від них свою назву; і що їх шийють із повсті, а повсть виготовляється з хутра бельгійських (ага!) кролів.

Той Мастан, відставний поліціант, сидів на тому самому стільці з прямою спинкою у вітальні дому Голденів, який раніше займав убивця Кінські, і, здавалося, дещо стривожився, побачивши перед собою, окрім Нерона, також насуплену Василису й нас із Рією. Настав кінець тижня, тож багато з домашніх працівників мали вихідні. Не було Патяк, не було Метуші. Відсутній був майстер на всі руки Гонзало, як і мажордом Майкл МакНеллі та шеф-кухар Сандро «Коржик» Куккі. Я сам відчинив вхідні двері й впустив інспектора. Вродливий чоловік! Сивоволосий, на восьмому десятку, як і Нерон, але трохи молодший, він виглядав у профіль так, наче послужив моделлю для меморіалу Скаженому Коню в Південній Дакоті. Тільки-от його кремовий костюм був ніби прямо вийнятий із якогось фільму з Пітером О'Тулом, а краватку в скісну червоно-золоту смужку гордо зав'язав би на собі кожен англійський джентльмен. (Лише пізніше, дослідивши це докладніше, я з'ясував, наскільки гордо. Краватка Мерилебонського крикетного клубу була вельми жаданим об'єктом

у середовищі крикетистів.) Він сидів дуже рівно, випрямивши спину, і крутив капелюх «Борсаліно» на коліні. Якусь мить панувала ніякова тиша. Тоді він заговорив.

Я приїхав до Сполучених Штатів з трьох причин, сказав він. По-перше, відвідати мою сестру у Філадельфії. Її чоловік має успішний бізнес із вторинного перероблення пластикових пляшок. Ось як в Америці заробляються великі статки. Треба знайти якусь чудову ідею й за неї вцепитися. Професор Айнштайн любив повторювати, що знайшов лише одну чудову ідею. Але в його випадку це була природа Всесвіту.

Нерон був у найбільш придуркуватому зі своїх станів: не уважний, очі бігали, мугикав собі під носом якусь мелодію.

Друга причина – я хотів відвідати могилу П. Г. Вудгауза, продовжив Мастан. (Це привернуло мою увагу. Вудгауз, якого обожнювали мої батьки і я сам. Вудгауз, який спав мені на думку також тоді, коли на цьому стільці сидів Кінські.) Пан Вудгауз дуже популярний у нашій країні, сказав Мастан. Його надмогильна плита має форму мармурової книжки, на якій вирізьблені імена його персонажів. Втім, моєї улюбленіці серед них немає. Панна Меделін Бассет, яка вірила, що зірки – це Господній вінок із маргариток. Але вона – другорядний персонаж. Як я. Так само. Я завжди грав суто другопланову роль.

Мій чоловік не в найкращій формі, жорстко заявила Василіса. Якщо ви прийшли в якійсь справі, прошу швидше її викласти.

О, пані, так, у справі. Потерпіть ще трішки. Є справа позірна і справа справжня. Позірна – це те, що я сказав йому телефоном. Слово попередження. Але цей добродій підкутий у житейських справах. Мабуть, немає потреби попереджати його про те, що він уже й так знає. Спільнота наших людей

в Америці розрослася, шановна пані, тепер вона може похвалитися й переробниками пластикових пляшок, а ще, моя пані, геніями нових технологій, обсіпаніми нагородами акторами, завзятими юристами, політиками найрізноманітніших мастей, дизайнерами моди, а також, шановна пані, злочинними угрупованнями. Мені прикро це казати. В Америці слово *мафія* має специфічні італійські відтінки, тож краще його уникати й називати банди нашого народу іншими словами. Погодьмося, що вони ще невеликі, вони лише зародки того, що в італійців зветься кланами, а наш народ називає *гарані*, домогосподарством, а останнім часом – *компаніями*, популярним у нас на батьківщині терміном. Однак, ці американські компанії, ці нові домогосподарства відзначаються великим запалом, мають значний потенціал швидкого зростання. Є ще певні заходи, спрямовані на підтримку батьківщини, зацікавлення глобалізацією, спільною діяльністю. Наші люди в США бажають допомагати своїм землякам на батьківщині, сприяти різній діяльності тут в обмін на подібне сприяння в нашій країні. Усе змінюється, шановна пані. Час минає. Колись неможливе тепер стає можливим. Ось ці питання я прагнув обговорити з цим добродієм, але тепер, коли зустрівся з ним віч-на-віч, переконався, що це зайве. Може, він свідомий цього, а може, ні. Може, це його зацікавить, а може, ні. Може, його інтелект зберіг здатність аналізувати загрозу й ризик, а може, її втратив. Це не моя справа. Тепер я це бачу.

Отож, шановна пані, завдяки вашій терплячості ми дійшли тепер до справи справжньої. Справжня справа полягала в тому, щоб кинути погляд на цього добродія й подивитися, що такий погляд у мені викличе. Це чоловік, який уникнув суду за численні злочини. За свою участь

у ганебних злочиннях, шановна пані. Це чоловік, який майстерно замітав за собою сліди, який за допомогою грошей і розвідницьких методів затер усі зв'язки між собою й тими численними справами, які не піддаються опису. Я обіцяв сказати йому імена вбивць його сина, але він, звичайно ж, уже їх знає, він багато років утримував із ними теплі стосунки, поки вони не обернулися проти нього. Спецслужби цієї великої країни могли б виявити зацікавлення цими справами, і, думаю, я міг би їх зацікавити, та, боюся, без доказів я виглядав би в їхніх очах довірливою, беззахисною старою людиною, хоч колись, у далекій країні, я був їхнім колегою по фаху. Цілком можливо, що, поглянувши на цього чоловіка, я захотів би взяти справу в свої руки, хоч ми вже обидва далеко не молоді. Можливо, я хотів би вдарити його в обличчя, хай би як безглуздо виглядала бійка між двома стариганями. Не можна відкинути й такої можливості, що я хотів би його застрелити. Стрілець із мене досі хоч куди, шановна пані, а зброю в Америці роздобути нескладно. Але тепер, коли я дивлюся на цього чоловіка – чоловіка, якого ненавидів більшу частину свого життя, чоловіка, який був колись сильним, то бачу, що застав його в час його слабкості, і він не вартий моєї кулі. Нехай постане перед своїм Господом. Нехай стане перед судом і отримає заслужений вирок. Нехай прийме його пекло, й нехай він горить у пекельному вогні повік-віки. Отепер моя справа вирішена, і я дозволю собі піти.

Долоня Рії спочивала на плечі Василіси, застерігаючи: не чіпай пістолета.

Пан Мастан звівся на ноги й схилив голову. А коли він повернувся до дверей, Нерон рвонувся вперед із глибини дивану, де сидів, і потворно, жажливо загорлав на всі легені.

Ти прийшов до мене додому і так до мене говориш перед моєю жінкою?

Відставний поліціант завмер на місці, спиною до Нерона, досі тримаючи капелюх у руці.

Падлюка! — заверещав Нерон. Біжи! Це ти тепер покійник.

33

Коли на місці дії з'являється поліціант, кіноглядачі інстинктивно розслабляються, очікуючи, що за злочином прийде правосуддя, щоб добро перемогло. Але перемога правди над кривдою не є чимось, визначеним наперед. В іншому фільмі Гічкока, «Психо», наш жах породжений тим, що вмирають не ті, хто треба. Джанет Лі — найбільша зірка у фільмі, але не минає ще й половини фільму, як вона — ааа! — гине в душі. Коли з'являється детектив, Мартін Болсам — симпатичний, упевнений, надійний Мартін Болсам, такий професійний, такий обнадійливий, наша напруга спадає. Тепер усе буде добре. І тоді, ааа! Він також гине. Нотатка для себе: більш моторошно буває, коли вмирають не ті, хто треба.

Відставний детектив, інспектор Мастан, колишній працівник Бомбейського відділу кримінальних розслідувань. Чи ми повинні очікувати, що з ним станеться щось жахливе?

І останнє зауваження щодо пана Гічкока. Так, він полюбляв з'являтися в епізодичних ролях у своїх фільмах — він говорив, що це змушує глядачів уважніше стежити за екраном, щоб побачити, коли і як це трапиться, але також, дуже часто, він розправлявся зі своїм cameo на початку фільму, щоб його очікування не розсіювало уваги глядачів. Я це все

говорю, тому що тепер – як творець авторського кіно, що працює над своїм фільмом (хоч це звучить занадто пафосно, беручи до уваги, що йдеться великою мірою про дебютний проект), – я повинен записати, що коли споглядав – безмовно відігравав – шойно описану сцену, в мені почало закипати щось нестримне. В ту годину видавання таємниць я видав власну.

Так, мені притаманно приховувати свої почуття. Я замикаю їх або сублімую в кінематографічні відсилання. Навіть у цю вирішальну мить моєї оповіді, коли я виходжу з тіні під світло центрального прожектора, то намагаюся (безуспішно) втриматися від згадки про пізній шедевр Куросави «Ран», у якому, так би мовити, короля Ліра посватано з леді Макбет. На цю думку мене наштотхнули певні слова інспектора Мастана.

Він назвав себе «довірливою, беззахисною старою людиною» і цим самим – свідомо чи ні – майже зацитував прибитого горем шекспірівського короля. Прошу тебе, не смійся з мене, благає Лір. Я – довірлива, недужа, беззахисна стара людина... Я боюся навіть, чи не зламався розум мій*. Він сидів на дивані, на своєму останньому троні, викрикуючи свою старечу ненависть. Старий днями, що відібрав життя у своїх синів, але знищила його, на відміну від Ліра, не їхня ворожість, а їхня загибель. А перед ним така ж потворна в моїх очах, як леді Каеде в «Рані», Куросавина леді Макбет, стояла Василіса Голден, мати його четвертої, єдиної вцілілої – і лише гаданої – дитини, з пістолетом у сумочці й вогненным блиском в очах. А я, блазень, розпочав свій монолог, який відкриє правду. Так, начебто я не розумів, що моя роль

* Слова Ліра подано в пер. Максима Рильського.

лише другопланова. Так, нібито я міг, як інспектор Мастан, стати зіркою принаймні в одній сцені.

Я встиг зненавидіти другу пані Голден за її гоноровість, за те, як вона відкинула мене, немов використану хустинку, після того, як я виконав її план, за пістолет у її сумочці, за святенницьке поклоніння копії ікони, за липову бабцю в хустці, за ту незаперечну правду, що всі її вчинки, кожен жест, кожен відтінок голосу, кожен поцілунок, кожні обійми – усім цим рухало не щире почуття, а холодний розрахунок. Мудрість павука, мудрість акули. Вона викликала огиду. Я ненавидів її й хотів завдати їй кривди.

У британсько-індійській манері говорити відставного інспектора поліції, у його твердому самоконтролі, у його голосі, що не піднімався навіть тоді, коли прирікав Нерона Голдена на вічне прокляття, я упізнав якусь частинку себе. Може, Сучітра дійсно мала рацію, коли ствердила, що кожен персонаж моєї історії є якоюсь стороною моєї природи. Звісно ж, я чув себе не лише в стриманості почуттів пана Мастана, але й, у цю мить, у Нероновому вереску німічного маразматика. Маразматиком я не був, ще не час, але про безсилля дещо знав. Навіть тепер, коли я постановив звільнити свій язик від накладених Василісою пут, то зрозумів, що найбільше правда заболить мені самому. Та я все одно її відкрию. Коли Рія подзвонила й покликала мене до дому Голденів – *щось має трапитися* – сама в стані пригніченості й сум'яття, в якому жалоба змішалася тепер із жахливим знанням, вона викликала в мені повільне почуття, якого я відразу не зрозумів, але значення якого тепер несподівано прояснилося.

Над нами нависли вибори, і Сучітра з властивою їй невтомністю зголосилася засісти за телефон, а потім, у вівторок,

піти в народ активізувати виборців. Вона мала бути першою, з ким би я сів, щоб спокійно зізнатися, пояснити, висловити свою любов і благати пробачення. Їй належалося від мене принаймні це, а замість того я звівся дибки у вітальні Голденів, відкривши рота, а на моїх губах тремтіли фатальні слова.

Ні, самих тих слів тут наводити не потрібно.

Наприкінці неперевершеної «Пісні дороги» Сатьяджити Рая можна побачити сцену, яку я вважаю найвеличнішою в історії кіно. Гарігар, батько маленького Апу та його старшої сестри Дурґи, що залишив їх у селі разом із матір'ю Сарбаджаєю, а сам подався до міста, щоб спробувати заробити трохи грошей, повертається – досягнувши успіху – з подарунками для дітей, несвідомий того, що за час його відсутності юна Дурґа захворіла й померла. Він застає Сарбаджаю на пайолі, ганку їхнього дому, зацікавлену від горя, нездатну запросити його в дім чи відповісти на його слова. Він нічого не розуміє й починає показувати їй подарунки для дітей. І тоді в одну надзвичайну мить ми бачимо, як змінюється його обличчя, коли повернута спиною до камери Сарбаджая повідомляє йому новину про Дурґу. У цей момент Рай, усвідомлюючи всю неадекватність діалогу, нарощує музику, яка заповнює всю звукову доріжку, – висока прониклива музика тар шехная виплакує горе батьків промовистіше, ніж будь-які слова.

Я не можу запропонувати жодної музики. Пропоную natomiast лише тишу.

Коли я сказав те що мав сказати, Рія перетнула кімнату й спинилася переді мною. Тоді, піднявши праву руку, вона щосили ляснула мене в ліву щоку. Це за Сучітру, сказала вона. Потім тильною стороною долоні вона ще сильніше вдарила мене в праву щоку й промовила: це за тебе. Я стояв мовчки й не рухався.

Що він сказав? – зацікавився Нерон у своєму ранковому запамороченні. Про що він говорить?

Я підійшов до нього, опустився навпочіпки, подивився йому в очі й сказав це знову.

Я батько вашого сина. Малога Веспи. Єдина дитина, яка у вас залишилася, насправді не ваша. Це мій син.

Василіса кинулась на мене, охоплена байронічною люттю, ніби вовк на кошару, та перш ніж вона мене доскочила, я побачив вогник в очах старого, і ось він знову був із нами, меткий владний чоловік, що повернувся із затуманеного вигнання й знову увійшов у власне тіло.

Приведи хлопця, звелів він дружині. Вона похитала головою. Не треба його в це втягувати, сказала вона.

Приведи його зараз же.

А коли принесли малога Веспу – Василіса тримала його на руках, її супроводжувала закутана в хустку бабця, й обидві жінки повернулися дещо боком до господаря дому, затуляючи дитину, – Нерон уважно, ніби вперше, подивився на хлопця, потім на мене, потім знову на нього й ще раз на мене, і так багато разів, аж доки малюк, без якоїсь видимої причини, але відчуваючи, як то вміють діти, критичність ситуації, не вибухнув гучним плачем. Василіса махнула старій: *досить*. Хлопця забрали з-перед батькових очей. Він навіть жодного разу не кинув погляду в мій бік.

Так, мовив Нерон. Я бачу. Більше він не сказав нічого, але мені здавалося, що я бачу, як у нього над головою витають жахливі слова, які подумала колись Емма Боварі про свою доньку Бертю. *Яка бридка дитина. Просто дивно*^{*}.

* Цитату з «Пані Боварі» подано в перекладі Миколи Лукаша.

Нічого ти не бачиш, заперечила Василіса, посунувши в його бік.

Помахом руки Нерон Голден зупинив її. Тоді, опустивши руку, плюнув на тильну сторону долоні.

Розкажи мені все, звернувся він до мене.

І я розказав.

Я не мушу цього всього вислуховувати, заявила Рія і вийшла з дому. Я відмовляюся це все вислуховувати, мовила Василіса й залишилася в кімнаті, наслухаючи.

Коли я закінчив, він на тривалу мить задумався. Тоді промовив упевненим тихим голосом: Тепер ми з дружиною маємо поговорити на самоті.

Я повернувся, щоб іти, але, перш ніж залишив кімнату, він сказав щось дивне.

У разі, якщо з нами обома щось станеться, я призначаю тебе опікуном хлопця. Сьогодні правники підготують усі необхідні папери.

Нічого з нами не станеться, заперечила Василіса. Крім того, зараз вихідні.

Тепер ми поговоримо наодинці, відповів Нерон. Будь ласка, проведи Рене.

Коли я йшов по Макдугал-стріт у бік Г'юстон-стріт, адреналін випарувався з мого тіла, і мене охопив страх за майбутнє. Я знав, що необхідно зробити, чого не міг тепер уникнути. Я намагався подзвонити Сучітрі. Голосова пошта. Надіслав їй есемеску: *нам треба поговорити*. Я блукав містом, прокладаючи шлях додому по Шостій авеню, через Трайбека, не бачачи вулиць. На розі Норт-Мур-стріт і Гринвіч-стріт я отримав її відповідь. *Повернися пізно, що таке.*

І що тут було відповісти. *Нехай, побачимося потім*. Я повернув праворуч у Чемберз-стріт і минув школу імені Стайвесанта. Я очікував найгіршого. Що ще могло статися? Що вона подумає про мене, про те, що я мав їй розповісти? Лише найгірше.

Але якби людська природа не була загадкою, нам би не потрібні були поети.

Пізніше. Скажемо так, значно пізніше. Один мудрий чоловік колись припустив, що Мангеттен нижче Чотирнадцятої вулиці о третій годині ночі 28 листопада був Готемом, містом Бетмена; Мангеттен між Чотирнадцятою і Сто десятою вулицями у найясніший і найбільш сонячний липневий день був Суперменовим Метрополісом. А Спайдермен, цей вискокча, висів догори ногами в Квінз, розмірковуючи про владу й відповідальність. Усі ці міста, невидимі уявні міста, що простягалися поверх справжнього, оточуючи його й переплітаючись із ним: усі вони лишалися неторкнутими, попри те, що після виборів Джокер — із зеленим і сьайливим від тріумфу волоссям, зі шкірою білою, як у куклукскланівця, з губами, з яких скрапувала анонімна кров, — правив тепер ними всіма. Джокер таки став королем і жив у золотому домі в небесах. Містяни зверталися до шаблонних фраз і нагадували самі собі, що на деревах досі є птахи, небо не звалилося їм на голови й досі, досить часто, залишалося блакитним. Місто досі стояло на своєму місці. А по радіо і в музичних додатках, що звучали в бездротових навушниках безтурботної молоді, і далі пульсували ритми. «Янкіз» досі тривожилися через постійну зміну пітчерів, «Метс» досі грали не на повну

силу, а «Нікс» досі несли на собі прокляття, що вони «Нікс». В інтернеті досі було повно брехні, а правда збанкрутувала. Найкращі втратили всю свою переконливість, тоді як найгірші сповнилися пристрасної енергії, а лють несправедливих лише оголила слабкість справедливих. Але Республіка залишалася більш-менш неушкодженою. Дозвольте мені це занотувати, оскільки це твердження часто лунало, щоб заспокоїти тих із нас, кого нелегко було заспокоїти. Це, певним чином, вигадка, але я її повторюю. Я знаю, що після бурі надходить інша, а за нею ще інша. Я знаю, що штормову погоду прогнозують навіки, щасливі дні проминули, нетерпимість тепер у моді, а вся система дійсно зманіпульована, тільки не так, як намагався нас переконати лихий клоун. Інколи лиходії перемагають, і що ж тоді робити, коли світ, у який ти вірив, виявляється паперовим місяцем, тоді як у небі сходить якась темна планета, що заявляє: Ні, це я світ. Як жити серед співгромадян і співгромадянок, якщо не знаєш, хто з них належить до тих шістдесяти з гаком мільйонів, які привели до влади жажіття, коли невідомо, хто з них належить до дев'яноста з гаком мільйонів, які знизали плечима й залишилися вдома, або коли твої земляки-американці говорять, що знання є проявом елітарності, а вони ненавидять еліти, а єдине, що ти маєш у своєму житті, — це твій розум, і тебе навчили вірити у чарівність знання — не ту маячню в душі знання — сила, а знання — краса, і тоді через усе це: освіту, мистецтво, кіно — тебе починають ненавидіти, і породжене духом світу створіння підводиться і згорбатіло суне до Вашингтона, округ Колумбія, щоби там народитися. Особисто я постановив відступити в приватне життя — триматися за таке життя, яке знав раніше, за його щоденність і силу, і наполягати на спроможності морального всесвіту Садів

пережити навіть найзапекліший напад. І тому нехай моя маленька історія дійде свого завершення, хай би який макро-непотріб, штучні суперечності, жахіття, дурість, бридота й безчестя не оточували вас, коли ви читаєте ці рядки. Дозвольте мені запросити велетенського звияжного зелено-волосого коміксного короля і його варту мільярдів доларів кінофраншизу на задній план – нехай за кермо автобуса сядуть справжні люди. Наше скромне життя – це, певно, все, що ми здатні досягнути.

Пригадую, як я розповідав Апу Голденові про свої сльози в ніч виборів 2008 року. Добрі то були сльози. Не менш рясні, та цілком протилежні сльози 2016 року змили всю ту доброту. У дійсному світі я засвоїв непрості уроки. Брехня може призвести до трагедії як на особистому рівні, так і у вимірі цілої країни. Брехня може перемогти правду. Але правда також небезпечна. Правдомовець може не лише проявити нетактовність і агресію, як я того дня в домі Голденів. Слова правди можуть нам коштувати того, що ми кохаємо.

Після того, як я розповів Сучітрі про дитину Василіси Голден, не було жодних довгих дискусій. Вона вислухала мене, потім перепросила й зачинилася у спальні. Через десять хвилин вийшла з сухими очима, цілковито пануючи над емоціями.

– Думаю, ти мусиш переїхати, що скажеш? – озвалася вона. – Причому негайно.

Я повернувся у свою стару кімнату в домі пана У Лну Фну. Якщо йдеться про наші з Сучітрою робочі взаємини, вона сказала, що готова й далі підтримувати задум мого художнього фільму, який після стількох років мав ось-ось отримати зелене світло, але поза цим ми повинні в майбутньому працювати окремо, що було більш ніж справедливо. Крім

того, на мій подив і превелике збентеження, вона відразу ж вдалася в серію короткотривалих, але явно пристрасних любовних пригод із високостатусними чоловіками, рясно ділячись цим у соцмережах – від цього всього я, зізнаюся, просто випав у осад. Наскільки глибоким було її почуття до мене, якщо вона могла так швидко поринути в наступні інтрижки? Наскільки це все було по-справжньому? Такі думки не давали мені спокою, хоча глибоко-глибоко в душі я знав, що сам намагався перекинути провину, але цю провину неможливо було перекинути, вона міцно навалилася на мої плечі. Отож, це був не найкращий для мене період, але так, я нарешті довів до завершення свій фільм «Золотий дім», свій майже десятилітній нав'язливий задум – врешті він виявився драмою, повнокривною художньою картиною, а не докукомедією, бо сценарій, створений у лабораторії «Санденса», я цілком переписав – і авжеж, фільм, здавалося, сподобався тим, на чий думці мені залежало, і, еге ж, за сприяння одного італо-американського продюсера з Лос-Анджелеса, «Інерція Пікчерз» викупила права на прокат фільму в Північній Америці. Ця новина прокотилася професійним середовищем: *згідно з ексклюзивною інформацією «Вераеті», фільм з'явиться на екранах і в мережі відео на вимогу в першому кварталі, а отже, це мала бути правда. Картина – це повнометражний художній дебют Унтерліндена в ролі сценариста й режисера. У скрутний час для незалежного кіно це був винятковий контракт. Як не дивно, коли я довідався про цю новину, то зовсім нічого не відчув. А що я мав відчувти? Це лише робота. Найбільшою користю, яку це принесло, було те, що я міг дозволити собі винайняти помешкання.*

Але переїхати в те помешкання означало втратити доступ до Садів, а в Садах щодня бавився мій син, навіть якщо

підійти до нього було неможливо. Крім того, я прив'язався до пана У Лну Фну, який м'яко намагався втішити мене після втрати Сучітриного кохання. Він запитав мене, в який день тижня народився я, а в який Сучітра. Я не мав уявлення, але тепер існують сайти, де можна ввести дату й дізнатися день тижня, отож я дізнався, що це була неділя (у моєму випадку) й середа (у випадку Сучітри). Я сказав це пану У Лну Фну, і він відразу ж приклацнув язиком і похитав головою.

– От бачиш, от бачиш, – промовив він. – У М'янмі відомо, що це нещасливе поєднання.

Субота й четвер, п'ятниця й понеділок, неділя й середа, вечір середи й вівторок – такі пари були зурочені.

– Краще знайди собі когось із сумісним днем, – порадив він. – Для тебе, недільної дитини, кожен інший день пасуватиме. Але тільки не середа! Нащо вибирати один-єдиний день, що приносить нещастя! Найкращий шлях забезпечити собі нещасливе життя!

Як не дивно, цей забобон із протилежного боку земної кулі справді дещо мене втішив. Але в ті дні я одночасно втратив свою кохану і свою дитину, я тону в хапався за кожну соломинку.

Робота горить у руках, коли життя йде шкереберть. Невже це закономірність? Самота й Горе – невже так називаються ворота Едему?

Тепер моя історія вийшла за межі фільму, і відмінності досить серйозні. У фільмі відставний індійський інспектор поліції відвідує старого лайдака з наміром убивства, і дійсно, витягує пістолет й вбиває його, а потім сам гине від пістолета, що чекав у сумочці російської дружини старого.

У тому, що я мушу назвати дійсністю, не минуло й двадцяти чотирьох годин, відколи пан Мастан вийшов із дому на Макдугал-стріт, як він загинув, зіпхнутий з платформи метро під колеса потяга, на шляху до Пенсильванського вокзалу, звідкіля мав повернутися до своєї сестри у Філадельфію. Зловмисницею виявилася тридцятирічна жінка з Квінз південноазійської національності, яку майже відразу заарештували й висунули звинувачення у незапланованому вбивстві. Після арешту вона заявила:

– То був страшенно назойливий дід. Він вліз у сімейні справи.

У репортажі «Таймз» стверджувалося: «У поліції жінку описали як людину з емоційним розладом і повідомили, що лише місяць тому вона вигадала історію про те, що зіпхнула когось на колію». Швидко з'ясувалося, що історія та неправдива. Однак цього разу їй вдалося це здійснити. Всупереч твердженню жінки, не вдалося встановити жодного зв'язку між нею й загиблим чоловіком, тож слідчі зробили висновок, що такого зв'язку не існувало. Якась жінка з емоційним розладом штовхнула якогось чоловіка на смерть. Подальше розслідування видавалося зайвим. Навіть те мізерне життя, яким я жив, почало здаватися з кожним днем дедалі менш зрозумілим. Я не розумів нічого. Я став тим, ким завжди сподівався стати, але без кохання все перетворилося на попіл. Щодня я думав про те, щоб спробувати порозмовляти з Сучітрою, та вона в інстаграмі розповідала світові про нові стосунки, що ножем вбивалися мені в серце. А мій злочин, мій єдиний син, був прямо в мене під вікном, виростав у мене на очах, вивчав нові слова, формував характер, а я не міг бути до цього хоч якось причетним. Василіса ясно дала мені зрозуміти, що коли я наближуся до нього ближче, ніж на п'ять метрів,

вона звернеться до суду й доможеться для мене заборонного припису. Тож я залишався біля вікна свого бірманського наставника й страждально глипав на плоть від моєї плоті, що наближалася до свого третього дня народження. Можливо, мені краще було б залишити Сади й розпочати нове життя деінде, наприклад, у Грінпойнті чи на Мадагаскарі, або в Сичуані, або в Нижньому Новгороді, або в Тімбукту. Інколи мені снилося, що з мене здерли шкіру і я блукаю голий і без шкіри невідомим містом, якому глибоко начхати на мої сни. Я снів, що піднімаюся сходами в якомусь знайомому будинку, і раптово усвідомлював, що в кімнаті нагорі, куди ось-ось увійду, на мене чекає чоловік із мотузяною петлею й моє життя увірветься. І все це тоді, коли я після десятилітньої праці прокинувся знаменитим і на мене посипалися вигідні пропозиції режисури гіп-гопових відеокліпів, реклам автомобілів, шістдесятихвилинних серій гучного телесеріалу, а навіть другого художнього фільму. Усе це було без сенсу. Я збився з курсу й тепер кружляв у своїй бляшанці в порожнечі.

Чи ви мене чуєте. Чи ви мене чуєте. Чи ви мене чуєте.

Не хто інший, як Рія – Рія, котра заїхала мені так міцно, що в мене кілька днів у голові дзвеніло, – допомогла мені поставити перші невпевнені кроки на шляху до функціональної дорослості. Ми почали зустрічатися приблизно раз на тиждень у тому самому барі-ресторані на Бовері-стріт біля Музею ідентичності, і вона розповідала мені про своє рішення повернутися на роботу, де її шеф Орlando Волф, проявивши неабияке розуміння, зберіг за нею посаду. Вона порівнювала це зі стосунками, в яких кохання померло, та залишилося достатньо спільного, щоб варто було не складати рук. Можливо, якщо докласти достатньо зусиль, могло б відродитися щось на зразок любовного почуття.

Так само вона порадила й мені потракувати своє розбите кохання. Дай Сучітрі час, сказала вона. Нехай пройде через усе, що вона тепер робить, через усіх цих другосортних знаменитостей. Нею керує злість. Дай їй час, і я переконана, що вона повернеться до тебе, щоб подивитися, що тут можна вдіяти.

Мені важко було в це повірити, але завдяки цьому я почувався краще. Мені також приємно було спостерігати за одужанням Рії. Схоже було на те, що результати виборів додали їй завзяття й повернули чимало попередньої сили духу й проникливості розуму. Вона трималася осторонь гендерної політики, оскільки, за її словами, у тій сфері вона була досі «вибита з колії», але працювала над новими музейними залами, що мали літописати й представляти розквіт нового праворадикального «ідентитаризму», появу в Америці європейського екстремістського руху, що зародився з руху французької молоді, Покоління ідентичності нової правниці, а також організовувала заходи, присвячені расовій і національній ідентичності в рамках циклу, який назвала «Криза ідентичності», де заторкувалися здебільшого расові й релігійні проблеми, але найбільше уваги приділялося передовсім розкольницьким конвульсіям, що охопили Америку після тріумфу комісного нарцисиста-зубоскала: та Америка, чий визначальний ексклюзивістський міф про місто на пагорбі ваявся розтоптаний у стічній канаві фанатизму й расового та чоловічого супремасизму, була роздерта навпіл, а під зірваними масками американців виявилися обличчя Джокера. Шістдесят мільйонів. Шістдесят мільйонів. А ще дев'яносто мільйонів занадто байдужих, аби проголосувати.

Колись французи подарували нам у гавань статую, сказала вона, а тепер ось що вони нам шлють.

Ідентичність перетворилася на мітингове гасло неофашистів, тож Музей мусив змінитися, і Рія взяла на себе роль провідника цієї зміни. Ми розлінувалися, ствердила вона. Вісім років ми переконували себе, що прогресивна, толерантна, зріла Америка, уособлювана президентом, — це те, до чого вона доросла і так уже залишиться. І та Америка нікуди не поділася, але так само нікуди не поділася темна сторона, яка з ревом вирвалася з клітки й проковтнула нас. Таємною ідентичністю Америки зовсім не був супергерой. Виявляється, що це був суперлиходій. Ми опинилися у всесвіті навпаки і мусимо зацікавитися Америкою навпаки, щоб досягнути її природу й дізнатися, як знову її зруйнувати. Ми маємо навчитися, як піддурити Містера Міксіспітліка вимовити своє ім'я ззаду наперед, щоб він знову розчинився в п'ятому вимірі й світ повернувся до нормального стану. Ми також повинні зацікавитися собою й зрозуміти, чого ж ми так, курва наша мати, ослабли й збайдужіли і як нам переозброїтися й знову кинутися в бій. Хто ми такі? Хрін його знає.

Ну, добре, добре, подумав я, вже ледве в змозі витерпіти (хоч цього не показуючи) її тиради. На здоров'ячко. Я радий, що ти знову на ногах, роби все, що робиш, прапор тобі в руки. Єдине, чого я хотів, це вставити пальці собі у вуха й заволати: ла-ла-ла-ла-ла. Єдине, чого я хотів, це щоб по телевізору не показували новин, щоб інтернет назавжди виїшов з ладу, щоб мої друзі були моїми друзями, щоб можна було ходити в гарні ресторани й на концерти гарної музики, щоб кохання перемогло усе і щоб Сучітра під дією якихось чарів повернулася до мене.

Тоді однієї самотньої ночі, страждаючи в ліжку, я пригадав слова, які сказав Нерон Голден після смерті моїх батьків. Наберися мудрості. Навчися бути чоловіком.

Наступного дня пополудні я з'явився в монтажній студії, де Сучітра з головою поринула в роботу. Побачивши мене, вона напружилася. Я серйозно зайнята, сказала вона. Я почекаю, відповів я. Я дуже пізно закінчу роботу, відповіла вона. Нічого, якщо я почекаю? — запитав я. Вона подумала. Можеш зачекати, якщо хочеш, відповіла. Ну, то я зачекаю, підсумував я. Вона відвернулася й не поглянула на мене упродовж наступних п'яти годин і сорока трьох хвилин, поки я мовчки стояв у кутку, щоб не перешкоджати. Коли вона нарешті почала згортати роботу, була за чверть одинадцята. Крутнувшись у кріслі, вона повернулася до мене лицем.

Ти дуже терпляче чекав, промовила без жодної неприязні. Це, певно, щось важливе.

Я кохаю тебе, сказав я і побачив, як виростають навколо неї захисні барикади. Вона нічого не відповіла. Комп'ютер дзенькнув, і на моніторі з'явилося діалогове вікно з повідомленням, що одна з її відкритих програм не дає комп'ютеру вимкнутися. З утомленим роздратуванням вона зітхнула, закрила програму й знову вимкнула комп'ютер. Цього разу успішно.

Іноді в крайніх станах якась — залежно від системи вірувань — внутрішня або вища сила наділяє людей даром мов, здатністю знайти потрібні слова в потрібну хвилину тією мовою, що здатна відкрити й зцілити зранене й відгороджене серце. Так і сталося в ту пізню годину серед темних комп'ютерних моніторів. Не лише мова, а й беззахисність, що стояла за словами. А за беззахисністю — музика. Перші слова, що впали з моїх вуст, не були моїми. А силу цим словам дало те, що я, якому ведмідь на вухо наступив, спробував заспівати, спершу незграбно, а потім із непрощеними слізьми на щоках, «Птаха на дроті», словами пісні

присягаючись у своїй зрадницькій вірності й обіцяючи ґрунтовне виправлення. Не встиг я доспівати, як вона вибухнула сміхом, а за мить ми вже сміялися разом, плакали й сміялися, і все вже було гаразд, усе мало бути гаразд, і ми зі своїми зірваними голосами були пияками у власному опівнічному хорі й намагалися по-своєму вирватись на волю.

Пізніше, коли ми були разом у ліжку, я додав до магії цієї пісні більш прозаїчні думки. Минуло понад рік, відколи Джокер завоював Америку, а ми були досі приголомшені й проходили через етапи переживання горя, але тепер нам треба було об'єднатися й виставити на бій проти потворних сил: любов, красу, солідарність і дружбу. Протиставити цьому коміксу можна було лише людяність. Я не мав жодного плану, окрім кохання. Я сподівався, що з часом з'явиться якийсь інший план, але поки що були лише міцні обійми і взаємне передавання сили — від тіла до тіла, від рота до рота, від духу до духу, від мене до тебе. Були лише сплетені долоні й повільне привчання до того, щоб не боятися темряви.

Замовкни, цитьнула вона й потягнула мене до себе.

Народження у неділю й середу, сказав я їй. Моя інформація з М'янми про те, що таке поєднання приносить нещастя.

Відкрию тобі таємницю, сказала вона. Бірманським злим чарам заборонено в'їзд до Сполучених Штатів. Є такий список країн, чії чари не мають права на в'їзд. Більшість, звичайно ж, мусульманські країни, але М'янма також занесена до списку.

Значить, поки ми в Штатах, нам нічого не загрожує?

З відпусткою за кордоном треба буде щось придумати, сказала вона.

Язика полум'я лижуть береги моєї історії, яка довігає свого кінця; цей вогонь гарячий і невідворотний, і він переможе.

Дім Голденів у ті останні місяці нагадував оточену фортецю. Сили, що її оточили, були невидимі, але кожна жива душа в будинку відчувала цих незримих ангелів або демонів невідворотного фатуму. І працівники почали по одному відходити.

Фільм, який тут відлунює, — це чи не найбільший шедевр великого Луїса Бунюеля. Його оригінальна назва, «Нещасливці з вулиці Провидіння», не є демонстративно релігійною — «провидіння» має не конче божественну природу, воно може бути всього лише метафорою, як і його колеги: карма, кісмет і фатум, отожд персонажі, відібрані долею, можуть бути всього лише нещасними невдахами в лотереї життя — але поки фільм потрапив на кіноекрани під назвою «Ангел-винищувач», Бунюель, поза всяким сумнівом, встиг прояснити його значення. Коли я вперше побачив цей фільм у «IFC-Центрі», то був, певно, замолодий, щоб його зрозуміти. Поки в шикарному маєтку відбувається великий бенкет, уся прислуга під надуманими приводами кидає свої обов'язки й іде з будинку, залишаючи гостей із мажордомом зустріти

те, що їх чекає. Я зрозумів це лише як сюрреалістичну соціально комедію. Це було ще до того, як я дізнався, що бувають люди, які можуть відчувати наближення лиха, немов худоба, що передчуває землетрус, і що їхні позірно ірраціональні дії можна пояснити інстинктом самозбереження.

У домі Голденів не було жодного банкету, а прислуга не зникла за один вечір. Життя не наслідує мистецтва аж настільки рабським чином. Але поступово, упродовж кількох тижнів, на дедалі більший жах господині дому, працівники почали відходити. Майстер на всі руки Гонзало пішов першим, просто не з'явившись на роботу одного понеділка, і відтоді його більше не бачили. У великому домі постійно потрібно було щось полагодити: забитий унітаз, перегорілі лампочки в люстрі, заклинені двері або вікно. Василіса відрегувала на зникнення Гонзало дратівливим невдоволенням і кількома зауваженнями про мексиканську ненадійність, несхвально сприйнятими серед прислуги. Мажордом/управитель МакНеллі міг узяти на себе більшість Гонзалових дрібних обов'язків, а коли чогось сам не міг зробити, то знав, кого треба викликати, тож ця відсутність не завдала якихось особливих незручностей господареві й господині. Але наступні відходи більшою мірою зруйнували щоденний розпорядок дня в домі. Василіса завжди була немилосердна до покоївок і нерідко доводила їх до сліз дошкульною критикою їхньої незмінно сумлінної роботи, і відколи вона зайняла своє місце в домі, у штаті прибиральниць часто відбувалися ротації, тож нікого не здивувало, що остання з них, молода бостонка ірландського походження, наживала п'ятами, заявивши: ні, вона не хоче жодної надбавки, вона просто хоче забратися звідси. У кухні дійшло до звільнення. Шеф-кухар Куккі вигнав свого помічника Джилберто через епідемію

дрібних крадіжок. Коли почали зникати якісні кухонні ножі, Куккі викликав на розмову молодого аргентинця, який заперечив усі звинувачення і кинувся геть. Ти не можеш звільнитися, гукнув йому вслід Куккі, бо я тебе звільняю. МакНеллі намагався залатати дірки, звертаючись до агенцій з тимчасового працевлаштування та прохаючи своїх колег з інших фешенебельних домів позичити когось із незайнятих людей, тож домашнє господарство якось із горем навіп трималося. Але щури й далі втікали з корабля.

Десь у глибині душі я – всупереч своїй волі – був захоплений тим, як швидко й ефективно Василісі вдалося владнати кризу після того, як я розкрив нашу таємницю в її вітальні. Нерон Голден пережив привселюдне приниження, а він не належав до тих, хто за таке подякує. Але Василісі вдалося не лише врятувати шлюб, але й переконати Нерона надалі визнавати малого Веспу своїм сином і спадкоємцем. Я подумав, що вона мусила вжити якихось хитромудрих заходів. Таких, що забезпечили їй місце в пантеоні інтриганок усіх часів і народів. Вона знала, як утримати чоловіка при собі.

Не мені гадати про те, що могло чи не могло діятися між ними за дверима спальні. Я уникатиму таких непристойностей, хоч як би не було спокусливо уявити перед очима Василісу за роботою. Відчайдушні часи, відчайдушні заходи, але за відсутності секс-плівок тут нема більше про що говорити. Відверто кажучи, невідомо, чи справді її основним бастіоном була спальня. З більшою ймовірністю можна було б ствердити, що вона використала розумову деградацію Нерона. Був він уже в літах, ставав дедалі більш хворобливим і забудькуватим, і дуже часто його думки текли дрібними

звивистими цівочками, в яких лише коротко проблискував колишній потужний потік. Василиса перебрала на себе опіку над старим, звільнивши денних і нічних доглядальниць, яких раніше найнято, щоб позбавити її цього клопоту. Отож звільнено наступну партію домашнього персоналу, а Василиса без нарікання виконує обов'язки основної опікунки. Тепер вона одноособово відповідала за його медикаменти. Метуші й Патяк мали дедалі менше доступу до свого шефа, аж поки одного дня Василиса з дикою улесливістю не заявила їм: я знайома з усіма бізнесовими справами свого чоловіка й цілком справляюся з обов'язками його близького особистого помічника, тож дякую вам за ваші послуги й нумо обговорімо суму компенсації. Великий дім почав відлунювати відсутністю. Василиса пустила в хід усі свої козири.

Козирним тузом був сам малий Веспа. Наближаючись до свого чотириріччя, мій син не лише став пречарівним хлопчиною, але й був у Неронових затуманених очах єдиним, хто вцілів у катастрофі. Чоловік, який втратив трьох синів, так легко не віддасть четвертого, а що Нерон дедалі більше деградував, його пам'ять блимала й згасала, а малий сидів у нього на колінах і кликав татом, то старий міг легко забути деталі й міцно вчепився за єдиного живого сина, ніби той був не лише собою, а й реінкарнацією своїх померлих братів, ніби він був скринею зі скарбами, де зберігалось все, що втратив його батько.

Хто ще залишився? Бабця в хустці, яка могла бути – або й ні – прямо з акторської агенції з Сибіру. Мажордом МакНеллі та шеф-кухар Куккі. Бригади працівників із професійних прибиральних фірм, що з'являлися й зникали, заправляючи за кожен візит п'ять сотень доларів. Жодних відвідувачів. І Нерон, невидимий, недосяжний очам своїх

сусідів. Я почав вірити в теорію Віто Тальябуе. Вона напевно знає, що йому недовго лишилося. А якщо махлює з його ліками, то чим менше свідків, тим краще. Вона напевно знає, що такий стан речей потриває недовго. Що їй кажуть його лікарі? Може, він у передсмертному стані, який не розголушується? Або, може, цим станом є сама Василиса. Я уявляю, як вона щодня вклякає у вітальні дому Голденів, «великій залі», як сама її називає, перед копією Феодорівської ікони Божої Матері цариці Олександри Романової й молиться. Нехай це станеться сьогодні. Нехай прийде тепер.

Бабо Яго, вбий свого чоловіка, та прошу, не їж моєї дитини.

Шеф-кухар і мажордом діяли один одному на нерви, і першим не витримав «Коржик». Стандартним налаштуванням шеф-кухара було постійне бідкання: він був справжнім маестро нарікань, вічно незрозумілим і недооціненим, який прагнув накривати банкетні столи у своєму улюбленому радикальному стилі, що виводився з практики великих майстрів Адрія й Редцепі: їжа як мистецтво перформансу, тарілки, на яких здійснюються хвилі піни, скибки тостів із чорними мурахами, заживо запеченими в дієтичних смужках рідкісної яловичини вагю. Йому ж натомість замовляли дитячі страви для малого Веспи – гамбургери й знову гамбургери – та веганську зелень для Василиси. Самому Неронові Голденові було байдуже, які він їсть страви, за умови що вони містили багато м'яса. Ламентації «Коржика» Куккі падали в порожнечу. Майже щотижня він погрожував кинути роботу, але залишався з огляду на гроші. Тепер же в недоукомплектованому персоналом домі пристрасті розпалилися, і врешті МакНеллі звелів недійшлomu маестро високої кухні заткнути пельку й готувати їсти. Кухар зірвав із себе ковпак і фартух і погрозив мажордому сікачем. Після чого важко гупнув лезом

сікача в дерев'яну стільницю і, залишивши його там, немов Екскалібур у камені, вилетів із будинку.

Нерон був млявий і неухажливий. (Цей опис є версією, викладеною в свідченнях, які Майкл МакНеллі дав згодом поліції.) Здебільшого він сидів у своїй кімнаті в напівсонному стані, хоч іноді можна було побачити, як він блукає першим поверхом, наче сновиди. Але часом у ньому раптово, разюче могло заіскрити життя. Під час одного з таких випадків він ухопив МакНеллі за барки й загорлав йому в лице: *Ти не знаєш, гівнюче, хто я такий? Я збудував міста. Я підкорив царства. Я один із правителів цього світу.* Не маю уявлення, до кого він звертався, визнав МакНеллі. Напевно не до мене. Він дивився мені в очі, але хтозна, кого там бачив. Може, тоді він уявляв себе імператором, ім'я якого носив. Може, він думав, що він у Римі. Чесно кажу, не знаю, як воно було, зізнавався МакНеллі. Я не аж такий освічений.

Його отруюють, повторив мені, спеціально для цього подзвонивши, Віто Тальябуе. Для мене це очевидно.

За два дні до пожежі трапилася дивна подія. Прокинувшись уранці, мешканці дому Голденів виявили залишений під дверима на Макдугал-стріт величезний мішок із брудним одягом. Жодної записки не було. Коли мішок відкрили, то виявили, що він набитий, як це сформулював МакНеллі, *чужинським одягом*. Чи міг би він висловитися точніше? З його спроб описати вміст мішка я зрозумів, що то був індійський одяг. Курти, піжами, ленґи, вешті, чолі, спідниці. Жодної інструкції, відправник невідомий. Василіса, роздратована цією помилкою, наказала викинути все до сміття. Доповідати про це господареві не було потреби. Їхній будинок — не пральня. Якийсь неотесаний іноземець припустився характерної для неотесаного іноземця помилки.

Вулицю розкопували дорожні робітники. Щось пов'язане з украй важливим ремонтом інфраструктури в околиці. Коли Василіса послала МакНеллі довідатися, скільки ще триватиме цей безлад, він отримав у відповідь: місяців три, можливо, — і стenanня плечима. Що цілком могло означати шість, дев'ять або дванадцять. Це не означало зовсім нічого, крім того, що робітники окопалися на тривалий період.

Будівельні роботи були новою формою бруталістського мистецтва у місті: куди не кинь оком, височіли його інсталяції. Високі будинки падали, а будівельні майданчики росли. Труби й кабелі виростали з потаємних глибин і там само зникали. Стаціонарні телефонні лінії перестали працювати, а вода, електрика й газ постачалися з перебоями.

Будівельні роботи були мистецтвом демонстрації місту, що воно є крихким організмом, відданим на милість сил, які не підлягають оскарженню. Будівельні роботи були для могутньої метрополії уроком вразливості й безпорадності. Будівельники були великими концептуальними митцями наших часів, а їхні інсталяції, їхні варварські дірки в землі викликали не тільки ненависть — бо більшості людей не до вподоби сучасне мистецтво — але й захоплення. Тверді захисні шоломи, помаранчеві жилети, сідниці, хтиві посвисти, сила. Воістину за роботу взявся трансаванґард.

На вулиці заборонили паркуватися, і повітря виповнилося співом відбійних молотків — радикальним, атональним, своєрідною урбаністичною перкусією, яка викликала б

захоплення Волта Вітмена і яку народжували в міцному поті великі безпристрасні чоловіки.

*З притрушеного попелом порога я стежу
за їхніми рухами, –
У них стан гнучкий пасує до рук могутніх,
Опускається молот, він б'є так неквапно,
він б'є так певно,
Не поспішають вони, ударяють по черзі.**

І так було упродовж двох днів після випадку з білизнами.
А потім стався вибух.

Щось пов'язане з газопроводом. Різні інстанції перекидали провину одна на одну, тут не проведено перевірки безпеки, там помилка, пов'язана з людським чинником, витік, іскра, бубух. Або ж це міг бути якийсь безсоромний власник нерухомості, що незаконно врізався в трубу під землею, витік, іскра. Можливий злочин, незаконна газова труба, прихована від інспекторів енергокомпанії, можливе звинувачення у вбивстві, власник нерухомості не відповідає на дзвінки й відсутній за місцем проживання. Хто запалив іскру? Невідомо. Буде проведено розслідування, звіт із якого буде складено у належний час. Версію терористичного акту відкинута з самого початку. Ніхто з робітників, на щастя, не постраждав. Від вибуху вилетіли шиби, задрижали стіни й утворилася куля вогню, від якої зайнявся будинок пана Нерона Голдена. На той час у будинку перебувало четверо дорослих і одна дитина: власник, його дружина, її мати, малолітній син власників та працівник, пан Майкл МакНеллі. Виявилось, що будинок тривалий час не утримувався в належному

* Фрагмент «Пісні про себе» подано в пер. Леся Герасимчука.

стані: ніхто не здійснював поточного обслуговування автоматичної системи пожежогасіння, і вона не спрацювала. Пан МакНеллі перебував у кухні, де розігрівав на сковороді оливкову олію, готуючи для господарів обід. Згідно з його початковим твердженням, вибухова хвиля висадила кухонні вікна, а його самого збила з ніг, і він відчув запаморочення. Він переконаний, що знепритомнів, а потім отямився й доповз до дверей у Сади між Макдугал-стріт і Салліван-стріт. Там він знову знепритомнів. А коли опам'ятався, кухня була охоплена вогнем, а язика полум'я виривалися з охопленої вогнем сковороди й стрімко ширилися по всьому першому поверху. Інші мешканці будинку були нагорі. Шлях до виходу їм було відрізано. Пожежна охорона відреагувала, як завжди, миттєво. З огляду на будівельні роботи мали місце певні проблеми з доїздом. Але вогонь було швидко затримано й обмежено до одного житлового будинку. Жоден інший будинок в околиці не постраждав.

В епоху смартфонів, звичайно ж, цю подію зафіксовано на численних знімках та відео. Багато з них пізніше передано до відповідного підрозділу Департаменту поліції Нью-Йорка для детального аналізу, що міг би пролити більше світла на те, що сталося.

Але в домі Голденів того дня кілька людей потрапило у вогненну пастку. У домі розігралася велика драма, що закінчилася потрійною трагедією й одним дивом.

Згідно з непідтвердженими джерелами, кілька осіб чули, що на горішньому поверсі маєтку хтось грав на скрипці.

Коли я уявляю язика полум'я, які здіймаються так високо, що, здається, лижуть самі небеса, язика полум'я родом

немовби з картини Ієроніма Босха, мені важко втриматися при тій вірі в добро, якій я себе присвятив, важко не відчутти пекучого жару розпачу. Мені здається, що вони, язики, пожирають увесь світ, який я пізнав, у їхньому жовтогарячому жарі тане все, що було мені дороге, все, за що я мав боротися, що мав захищати й любити, як мене виховували. Здавалося, у вогні горить сама цивілізація, мої надії, надії жінок, надії на добро для нашої планети й на мир. Я подумав про всіх тих мислителів, котрих спалено на вогнищі, усіх тих, хто повстав проти панівних сил і догм свого часу, і відчув, що сам я й увесь мій знедолений рід скуті тепер міцними ланцюгами й оточені жакхливим полум'ям: вогнем охоплені Захід, палає Рим, варвари не біля воріт, а всередині, наші власні варвари, яких ми самі вигодували, самі випестили й возвеличили, самі їм потурали – рівно настільки ж наші, як наші діти, вони піднімалися тепер, мов малі дикуни, щоб обернути на попіл світ, який їх виростив, і навіть підпалюючи його, стверджували, що насправді його рятують. Був це вогонь нашої погібелі, і потрібно буде з пів століття, а то й більше, щоб відбудувати те, що він знищив.

Так, я страждаю схильністю до перебільшення, цю давнішу хворобу я мушу лікувати, але ж іноді буває так, що й параноїка переслідують, іноді світ буває більш роздутим, перебільшеним, більш гіперболічно апокаліптичним, ніж могло би привидітися в найбільш нестримних мареннях апокаліптикам-гіперболістам.

Отож я бачив темне полум'я, темне полум'я пекла, що лизало священний простір мого дитинства, єдине місце в цілому світі, де я завжди почувався захищеним, завжди втішеним і ніколи zagrożеним – зачаровані Сади, і я отримав останній урок, засвоєння якого відділяє нас від невинності.

Що безпечного простору не існує, що чудовисько завжди чатує біля воріт, а якась частка того чудовиська таїться також усередині нас і ми самі – ті чудовиська, яких завжди боялися, і яка б краса нас не огортала, як би нам не щастило з життям, із грошима, з родиною, з талантом чи коханням, наприкінці шляху палає вогонь, який пожере нас усіх.

В «Ангелі-винищувачі» гультяї на банкеті в Мехіко виявили, що їх утримує в салоні розкішного маєтку їхнього господаря, сеньйора Едмундо Нобіле, якась невидима сила. Послідовники сюрреалізму могли дозволити собі ухильність і химерність поезії. Справжнє життя в Садах було набагато більш прозаїчним. Нерона, Василісу, її бабцю в хустці й мого сина ув'язнила в будинку Голденів банальність, смертоносна шаблонність, убивчий реалізм вогню.

Якби життя було фільмом, я б дізнався про пожежу, помчав би туди на повній швидкості, мов супергерой, відбився б від рук, що намагалися мене затримати, кинувся б у полум'я і, поки довкола падали охоплені вогнем балки, виніс би звідти свого сина, міцно затуливши його руками. Якби життя було фільмом, він припав би головою мені до грудей і шепотів: Тату, я знав, що ти прийдеш. Якби життя було фільмом, фінальною сценою була б панорамна картина Грінвіч-Вілідж, де в центрі кадру димівся б дім Голденів, я б віддалявся із сином, а у тлі наростала б якась відома пісня, наприклад, «Beautiful Boy» Джона Леннона, і поповзли б кінцеві титри.

Цього не сталося.

Коли ми з Сучітрою добралися до Макдугал-стріт, було вже по всьому. Майкла МакНеллі забрали до клініки «Маунт Сайнай Бет Ізреел», де його згодом допитають детективи нью-йоркської поліції, які знімуть із нього підозру в підпапі. Інші дорослі загинули, перш ніж рятувальники дісталися драбиною нагору; Нерон і бабуся надихалися диму, вчаділи, і їх уже не добудилися. В один момент емоції сягнули піку. Прекрасна пані Голден, Василіса, з'явилася у горішньому вікні, тримаючи в руках майже чотирирічну дитину, вигукнула: «Господи, врятуй мого сина», – і, перш ніж хтось зумів до неї добратися, жбурнула дитину з вікна якомога далі від вогню. Один із пожежників, що прибули на місце події, Маріано «Мо» Васкес, тридцять дев'ять років, який виявився кетчером місцевої бейсбольної команди зі Стейтен-Айленда, кинувся вперед, якраз щоб упіймати закіптюжену дитину – «наче футбольний м'яч», сказав він пізніше перед телекамерами, а тоді вдихнув повітря в хлопчикові легені, й до того повернулося дихання.

– Він трохи покашляв, а потім закричав і розплакався. Чоловіче добрий, це було красиво. Просто чудо, слухай, просто чудо, а оце я дізнався, що хлопцю завтра виповниться чотири роки, цього малого, їй-бо, береже ангел-охоронець. Це все так прекрасно, так чудесно, і я дякую Всемогутньому, що опинився в потрібний час у потрібному місці.

Після того Василіса при вікні повалилася навznak, а разом із нею повалилися всі її сподівання, прагнення, інтриги; ніхто не заслуговує такого кінця, яким би він не був у житті, а якийсь час по тому, як вона зникла з очей, із відкритого вікна бухав вогонь, і врятувати її не було жодної можливості. Звичайно ж, згодом вогонь загасили, обвуглені тіла й так далі, нема потреби все це розмусолювати. Дім треба було

знести, а на його місці вибудувати новий. Від пожежі не постраждав жоден інший будинок.

Ось так завершилася історія дому Голденів. Вони мали себе за римлян, але це був лише витвір їхньої уяви. Їхні римські ігри, що сплодили їхні римські імена: просто ігри. Вони вважали себе королем і принцями, але жодними кесарями вони не були. Та в Америці дійсно народився один Цезар, його правління розпочалося, стережися, Цезарю, подумав я, люди підіймають тебе й несуть твій трон збудженими величальними вулицями, а потім кидаються на тебе, роздирають на тобі шати й настромлюють тебе на твій меч. Аве, Цезарю. Стережися безрезневих ід. Аве, Цезарю. Стережися SPQR, *senatus populusque Romanus*, Сенату і людей Риму. Аве, Цезарю. Пам'ятай про Нерона, останнього зі свого роду, котрий під кінець утік на віллу Фаона за містом і наказав вирити собі могилу, а потім, занадто боягузливий, щоб пронизати власне тіло мечем, врешті змусив до цього свого секретаря. Епафродит, царевбивця. Колись на світі справді жили Цезарі, а тепер в Америці на троні всілася їхня нова інкарнація. Але Нерон Голден ані не був королем, ані не помер смертю повергнутого Цезаря. Просто пожежа, просто якийсь випадковий нічого не значущий вогонь. Як прозивали його в Бомбеї його друзки зі злочинного світу? Пральник, саме так. *Дгобі*. Ось брудна білизна, *дгобі*. Випері її. Який там король на троні. Він був простим пральником.

Пральник.

Брудний одяг біля дверей. Мішок, набитий індійським одягом.

Я кинувся гарячково вишукувати в інтернеті фотографії з місця пожежі, зняті на айфони відео, скрізь, де тільки можна було знайти, усе, що зняли професійні фотографи або запостила широка публіка. Натовп роззяв за захисними

бар'єрами. Обличчя, що можна розгледіти за димом і водою. Нічого. Знову нічого. А тоді щось.

На одній фотографії двоє чоловіків з Південної Азії дивляться на пожежу, один із них ліліпут. Ніг його товариша не було видно, але я здогадався, що вони мають бути надзвичайно великі.

Час минає. Великі люди маліють, малі ростуть. Хтось зсихається на старість, тоді як інші сягають далі. Вони можуть витягнути руки й дістати місця та людей, до яких не могли дотягнутися раніше. Тут існують компанії, які можуть запропонувати допомогу компаніям звіддалік, полегшують подорожі, обирають плани дій. Блазні стають королями, колишні королі валяються в стічних канавах. Усе змінюється. Так влаштований світ.

Наступного дня в усіх новинах повідомлялося те саме. Проти нечистого на руку власника нерухомості висунуто звинувачення у спричиненні смерті через недбалість. Трагедія. І просто диво, що хлопчик уцілів. Справу закрито.

І ще одна історія, якою не проявили жодного зацікавлення американські медіа й на яку я випадково натрапив, сидячи за комп'ютером. Смерть у далекій країні колись грізного боса південноазійської мафії. Пан Замзама Аланкар, у минулому хрещений батько впливового кримінального клану «З-Компанія», відійшов, щоб постати перед останнім судом. Непідтверджена інформація.

36

Над річкою стоїть світанкова імла, бухту перетинає китайська джонка з наставленими вітрилами, сріблясте сонце нависло над обрієм, а сонячні промені ковзають поверхнею води, мов камінчики. У скляному кутку за скляним столом ми сидимо зі скляними слізьми в очах, не знаючи, куди дивитися або як бачити. Внизу крізь цю ясність біжить рудоволоса жінка з діадемою на голові, немов королева, яка щосили втікає, вирвавшись від викрадачів. Ми з Сучітрою сидимо лицем до лица, і пара, що здійсмається від філіжанок із кавою, і дим від її цигарки утворюють у повітрі три хисткі стовпи.

Уявіть собі куб повітря з ребром сантиметрів тридцять, що рухається величезними відкритими просторами світу. Це або щось схоже я почув колись від канадського режисера Девіда Кроненберга. Цей куб — це те, що бачить кінокамера, а рух надає йому значення. Ось що означає знімати кіно — нести цей куб через світ і дивитися, що він ловить, що він чинить прекрасним і сенс чого осягає. Оце і є мистецтво кіно.

Подивіться на нас, повернутих обличчями одне до одного, показаних у профіль у широкоекранному форматі

й прибляклих кольорах. Подивіться, як камера в'їжджає поміж нас, зупиняється посередині й починає обертатися навколо своєї осі – повільно, багато разів, так що наші обличчя пропливають раз за разом, а між ними річка цього міста, дедалі рідший туман і щораз ясніше денне світло. В її руці аркуш паперу. Це тема. Це значення цієї сцени.

Сцени, що не ввійшли до остаточної версії цього тексту: я у поліційному відділку, де намагаюся з'ясувати, що трапилося з малим Веспою, з ким він, куди його забрали, хто його доглядає.

Я понуро бреду Четвертою вулицею, глибоко засунувши руки в кишені й повісивши голову, і підбиваю ногою камінець. І нарешті я в канцелярії в центрі Мангеттена, де правник зачитує мені документ, потім протягує його мені, я киваю головою, я повідомлю вас, і виходжу. Це занадто довга експозиція. Ось яка сцена насправді важлива: ми вдох і аркуш паперу в перших променях дня.

Я ніколи не думав, що він це зробить, кажу я. А якби навіть так, вона заперечувала б дійсність документа під тим приводом, що старий вижив з розуму.

Мати.

Так, мати, його жінка. Тільки тепер не залишилося жодних близьких родичів. Є тільки цей документ. Якщо нам обом буде заподіяна якась шкода, я призначаю опікуном хлопчика пана Рене Унтерліндена.

Ти знаєш, про що ти просиш, говорить вона.

Так.

Спочатку вона переконала його визнати дитину іншого чоловіка своєю. Тепер ти хочеш, щоб я прийняла цю саму дитину, дитину іншої жінки, за свою. А ти знаєш, що діти в мій план не входили.

Рудоволоса жінка в діадемі, що бігла вниз, спинилася. Вона стоїть, взявшись руками в боки, і глибоко дихає, голова її задерта догори. Так, мовби вона теж чекає на відповідь. Але вона, звісно ж, не бачить ані мене, ані Сучітри, і нічого не знає. Ми сидимо на двадцять першому поверсі.

Ти подумаєш про це, запитую я, коли камера пропливає повз моє лице.

Вона заплющує очі, а камера спиняється, чекає, під'їжджає ближче. Тоді Сучітра розплющує очі, і видно лише ці очі, які заповнюють весь екран.

Думаю, ми зможемо, говорить вона.

Потім різка зміна кадру.

Тепер інша пара очей заповнює екран. Камера дуже повільно від'їжджає, і з'ясовується, що це очі малого Веспи. Він пильно дивиться в камеру без жодного виразу на обличчі. У звуковій доріжці ми чуємо закадровий голос нотаріуса. Майно вивчається правниками з обох країн, стверджено багато порушень. Але в кінцевому підсумку це дуже велике майно, інших спадкоємців немає, а хлопчику лише чотири роки.

Тепер нас троє: малий Веспа, Сучітра і я, у невизначеній кімнаті, якійсь кімнаті бруклінського дому патронатної сім'ї, куди хлопчика передали для тимчасової опіки. Камера дуже повільно рухається до центральної точки трикутника, в якій починає обертатися, так що наші обличчя почергово пропливають через екран. Наші обличчя нічого не виражають. Камера починає обертатися швидше, а тоді ще швидше. Наші обличчя зливаються, а тоді камера починає кружляти так швидко, що всі обличчя зникають, а залишається лише розмита пляма, швидкісні лінії, рух. Люди – чоловік, жінка, дитина – другорядні. Є лише невпинний круговир життя.

Зміст

Частина I

9

Частина II

183

Частина III

401

Літературно-художнє видання

ЗОЛОТИЙ ДІМ

САЛМАН РУШДІ

Переклад з англійської *Андрія Савенця*
Обкладинка *Івана Шкоробада*

Головний редактор *Мар'яна Савка*
Відповідальний редактор *Ольга Горба*
Літературний редактор *Вікторія Мішук*
Художній редактор *Назар Гайдучик*
Макетування *Альона Олійник*

Підписано до друку 14.06.2019. Формат 84×108/32
Гарнітура «Diaria Pro». Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 26,04
Наклад 2000 прим. Зам. №

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК № 4708 від 09.04.2014 р.

Адреса для листування:
а/с 879, м. Львів, 79008

Львівський офіс:
вул. Старознесенська, 24-26

Книжки «Видавництва Старого Лева»
Ви можете замовити на сайті www.starlev.com.ua
☎ 0(800) 501 508 ✉ spilnota@starlev.com.ua

Партнер видавництва

Віддруковано ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»
вул. Різдяна, 11, м. Харків, 61052
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011
www.globus-book.com